VASTRAPPERS

(of Volkstiepe)

DEUR DIE SKRIJWER

VAN

AFRIKANER, WEES UZELF!
NOORDWAARTS! EN
m.s. ANDRIES HENDRIK POTGIETER.

A. H. KOOMANS BEPERK, Bus 123, POTCHEFSTROOM.

„Opdat gij den Heere, uwen God, vreezet, om te houden al Zijne inzettingen, en Zijne geboden, gij, en uw kind, en kindskind, al de dagen uws levens; en opdat uwe dagen verlengd worden. Hoor, dan Israël, en neem waar dat gij ze doet, opdat het u welga. En deze woorden die ik u heden inscherpe, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uwen kinderen inscherpen en daarvan spreken, als gij in uw huis zit, en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt, en als gij opstaat."

VOORWOORD.

AFRIKANER, WEES JOUSELF GETROU!

„Wat ons wil hê", veral vir Jongsuidafrika nou en in die toekoms," „is lig en sout." „Laat ons die sout" (veral van die voorgeslagte) „teen die regte waarde skat, selfs die van „die grofste, waar dit ook al mog gevind word." (Prof. John Murray.)

„Ah yes, I will say again: The great *silent* men! The noble silent men, scattered here and there, each in his department; silently thinking, silently working; whom no Morning Newspaper makes mention of! They are the salt of the Earth. A country that has none or few of these is in a sad way. Like a forest, which had no *roots*; which had all turned into leaves and boughs:—which must soon wither and be no forest. Woe for us if we had nothing but what we can show or speak. — (Uit: Carlyle. On Heroes).

Leser, ons doel met Vastrappers I (en veral ons e.v. twee boeke: „Vastrappers II" en „Andries Hendrik Potgieter," is, om onse brawe voorgeslagtes—soos hulle geleef, gedink en geloof het, voor ons jong geslagtes te bring. Want dit is dringend nodig dat die band wat ons aan hulle verbind nie sal deurgekap word nie, al leef ons vandag onder ander omstandighede als onse voorouers. En—Jongsuidafrika het met sy hedendaagse fasiliteite om onbeperkte moderne geleerdheid op te doen, meer als een gevaar te vermy, om nie ontrou te word nie aan die voorvaderlike tradiesies en vrome godsdienssin.

Gods Woord en Sy Ordinansies No. 1 in heel die lewe,—sien daar hulle lewensleus. En die leus moet ons s'n bly. Al lewe ons nou in gans ander tye en nuwe omstandighede en al word ons volk ook hoe geleerd en geletterd, dan bestaan daar nie die minste rede nie om, daardeur 'n

godsdienslose volk te word. Maar ons hele Verlede en die ou Wereld se naderende bange Toekoms roep ons juis met klem en drang op, tot die Vrese des Heeren, op onse Kalvinistiese grondslag.

Die skrywer het gedurende twee jaar wat hy als balling in Holland verwyl het, dikwels opgemerk dat in Europa geleerde mense van die hoogste kringe en daaronder van die grootste geeste van onse eeu, temidde van alle verguising en haat van die beskaafde heidendom, hulle God teer vrees en liefhet en nedrig buk vir Sy ordinansies. Daar is dus nie die allerminste rede nie vir geleerde en vergestudeerde Afrikaners van onse en latere tye, om die godsdiens van hulle Vadere te gaan verag, soos hier en daar al kan opgemerk word en soos president Burgers se geskiedenis ons b.v.b. kan leer. Immers: dit is seker, dat die Afrikaner, man of vrou, jonkman of nooi, wat die band, wat hom of haar aan die voorgeslagte verbind, ligsinnig gaan deurkap, deur die daad, metterdaad, goeie, egte en beproefde goud gaan omruil vir skitterende klatergoud. En deur so'n loswrigting en wegdrywing van die Verlede gaan so 'n Afrikaner hom dan blootstel aan die wisse vergelding van 'n Wrekende Geregtigheid, omdat „geen mens ongestraf sondig teen wat sy Verlede van hom of haar gemaak het nie!"

Onder al die kringe van ons Volk, in heel die lengte en breedte van ons Vaderland—n.l. die ganse Suid Afrika—leef daar vandag nog die draers van die voorvaderlike lig en sout, al leef hulle nou als kindere van hul tyd in menig opsig anders, als die voorgeslagte. Immers: daar is en moet wees: Vooruitgang. Vir diesodanige is boeke soos hierdie een, aangenaam en hartsterkend in hulle stryd teen sekere onrusbarende verskynsels van onse tyd.

Teen ons sin moet ons in die verbygaan op die vernaamste van die onruswekkende verskynsels wys. So het ons b.v.b die brutale gees teen die ouderlike en andere gesag wat daar veral by 'n seker deel van die jeug kan opgemerk word. Dan: die ongewenste verskynsel van

wereldgelykvormigheid en naäpery van alles uit die Vreemde, waaronder veral te noem is die stuitende mode-sug, wat uitkom in die onkiese, onkuise en onbeskaamde kleredrag van baie van onse vroumense. Verder: die groot naäpery uit den Vreemde van die prysgewing van onse jeug aan die Rugby-Moloch, waardeur die duurgekogte menslik liggaam op 'n ligsinnige, sondige wyse blootgestel word aan die ontsettendste en roekelooste minagting en verwaarlosing en waardeur egoïsme en brutaliteit ten seerste in die hand gewerk word en onse jeug gans verontnasionaliseer word. As b.v. elke ordentlike Onderwys Inrigting in die dorpe en stede van ons land liewer voorsien was volgens Kontinentele siesteem van degelike gymnastieksale, dan was die goddelose Rugby-gedoente glad nie nodig nie. En dan is daar nog ook die gruwelike en gevaarlike sigarette-draak wat ook sy duisende onder onse opgroeiende jeug aan die verslind is en waarteen so te sê niks gedaan word nie. Dan is daar op baie plekke die navolging teen ons nasionale tradiesies invloekende gruwel van gemengde baaiery. Ook die onnasionale navolging van die sonde wat b.v.b. Frankryk als volk byna al uitgeroei het, n.l. die Malthussiaanse euwel onder 'n deel, veral onder die jongere deel van ons volk, om, namelik die kindergeboorte so laag moontlik te hou! En dit terwyl onse brawe voorouers net andersom en dus Bybels geredeneer het: „Kinders is 'n erfdeel van die Heere." En om hierdie rede het onse brawe voormoeders dan ook kinders ter wereld gebring in en onder al die gevare, ongemakke en ellendes van 'n ongerieflike Trekkersbestaan, van wrede Kafferoorloë, van jare lank se landopbou en woestenye makmaak. Hulle het ook nie, uit 'n weelderige gemaksug hul kroos die moedermelk onthou nie. Die moedermelk wat die kind werklik toekom deur Gods instelling. Daarom het die brawe ou moeders dan ook 'n sterk geslag nagelaat, wat nie verswak was én deur die pypkan, én deur die sigaret-afgod.

Daar is nog 'n euwel wat op moet gewys word. Baie van onse nasie word ryk en verryk en

I.

Fragment uit H. Lichtenstein Reizen in het Zuidelijke gedeelte van Afrika. MDCCCV. Deel II. bl. 183.

„Wij hadden hier in de Sneeuwberg op nieuw redenen om ons te verwonderen, dat wij zoo veel natuurlijke beschaafdheid, zooveel zindelijkheid en voorkomen van welvaren in de eenvoudige kleederdracht, zooveel onbeschroomde spraakzaamheid bij menschen aantreffen die in eenen eenzame, dorre en alleen voor de veeteelt geschikte landstreek leven en meer dan half van de ruwste wilden omringd zijn...... Wij vonden ons hierbij gedrongen om de aanmerking te maken, dat men uit de mond van van eenen colonist nooit een wanvoeglyk woord, nooit eene vloek, nooit een te vergaande bezwering hoort. Deze aanmerking heb ik, zoo lang ik onder deze menschen verkeerd heb, altijd bevestigd gevonden en ik ben er meer dan eenmaal getuige van geweest dat zij (de Colonisten) met zeker kiesch gevoel en edele afkeer over de ruiwheid onzer dragonders of van andere Europeanen uitlieten als deze in toorn een vloek of ander onvoeglijk woord ontglipte. Wat deze menschen nog beminnelijker maakten was hunne verdraagzaamheid. De hoofdoorzaak dezer goede hoedanigheden is zekerlijk de algemene heerschende Godsdienstigheid der Kolonisten gelijk ook in het algemeen hun van de wereld afgezonderd leven hen voor de besmetting van menigerlei ondeugden bewaart." En op pagina 220: „Ook (op 'n andere plaats) heerschte bij blijkbare armoede, eene groote zindelijkheid; de vrouwen bezorgen met allen ijver de huishouding, hadden een opgeruimd en tevreden gemoed, en het huis wemelde van kleine kinderen".*

---

* Sien ook Schetsen en Tafareelen uit Zuid-Afrika, door Thomas Pringle. 1837. blds. 253 en 255.

II. Aanhaling uit ,,Travels and Adventures in Southeren Africa by George Thompson. London 1827.

Vertaling: Die Boere van die Roggeveld is net soos Lichtenstein die ander Grensboere beskrijf het vir twintig jaar gelede: Openhartig en gasvrij......... En selfs die veeboere het gewoonlik baie goeie en aantreklike hoedanighede en hulle grootste breke kan, volgens mij sienswijs duidlik toegeskrijf word: aan die baie ongunstige omstandighede, waaronder hulle moet lewe, als b.v.b. dat hulle dun verspreid woon oor groot uitgestrekthede waar hulle buite die bereik is van godsdienstige bearbeiding... ....; aan die verdorwe en omkoopbare aard van die Oost Indiese Bewind, waardeur die belange van die bevolking gedurig opgeoffer werd vir die van die Maatskappij en sij beambtes. Maar met al hierdie nadele skijn selfs die ruwste soort Boere in baie opsigte veel hoër te staan dan die half-wilde setlaars in bij elke deel van Spaanse- of Anglo-Amerika se Kolonies."

End aanhaling uit Thompson se boek.

III.

PRO EN KONTRA.

Uit ,,South African Traits by the Revd. James Mackinnon, Edinburgh, 1887" word die volgende aanhaling geneem. Tijd: ongeveer die einde van die sestiger of in die sewentiger jare:

In the family; life is bright and free. Evening is the time for assembling together, for the father and sons may have been away over the farm the whole day. The cheerful supper ended, and devotions performed, neighbours and relatives gather in; this evening, in large numbers, to greet the happy bridegroom (met wie die skrijwer

In die huisgesin kom die lewe blij en vrij voor die dag. In die aand is dit die tijd vir bijmekaar kom, want die vader en die seuns was moontlik die ganse dag, oor die hele plaas heen, afwesig gewees. Nadat 'n vrolike aandete verbij en die ,,godsdiens" gehou was, begin die bure en die famielie-lede binne te kom. Vanaant het dit in groot-getalle plaasge-

saam gereis het.—Skr.). He is put through his catechism by the old „Tantjies" (lees Tantes): while we were taken in hand in hand by the „Ooms". We have to tell them volumes about the „Bovenland", as they call the district in the vicinity of the Cape. Among both sexes we noticed some who were peculiarly dressed—the women in plainest blach, with a black mutch; the men in black, corduroy suits, with the trousers cut in Itallian style and short jackets. Some of them had a portion of the hair combed over the forehead. The expression of their faces was somewhat sanctimonious. It turned out that they were of the sect of the Doppers, who discard organs and hymns in worship, and all modern advances in doctrine. One in particular drew attention from the clerical cut of his garments, and the deference shown him the others. This was Oom Van Tonder, the Dopper Predikant of Ventersdorp. Oom had been a farmer at one time; but when that godly saint, Dominus Postma, came out from Holland to preach a crusade against organs and hymns, and anything short of absolute predestination, he gave Oom a little drilling in the art of describing the perdition that awaited all organgrinders, hymn-makers and men of modern ideas, and so he became a Predikant. Still he is too genial to be a sour, specimen of humanity, that the Dopper minister usually is. He

vind om die gelukkige bruidegom (met wie die skrijwer van die boek saam gereis het) te kom verwelkom. Die ou Tantes het hom laat deurloop met vraë, terwijl ons deur die Ooms onder hande geneem werd. Ons moes hulle baie vertel van die Boland, soos hulle die omstreke van Kaapstad noem. Ons het onder altwee die sekse mense opgemerk wat biesonderlik aangetrek was. Die vrouwns was gekleed in eenvoudig swart met 'n swart mus. Die manne in swart verweel pakke, met broeke van Italiaanse snit en kort baadjies. Partij van hulle het 'n gedeelte van hulle hare oor hulle voorhoofde gekam. Die uitdrukking van hulle gesigte het enigssins 'n skijn van heiligheid (!) gedra. Dit het uitgekom dat hulle tot die Dopper seksie behoor het, wat orrels en gesange uit hulle godsdiens verban en ook alle hedendaagse vooruitgang op die gebied van godgeleerdheid. Een van hulle het biesonderlik die aandag getrek deur die geestelikagtige snit van sy klere en deur die eerbied wat die andere aan hom bewijs het. Dit was Oom Van Donder, die dopper predikant van Ventersdorp. Oom was vroeër ook 'n boer gewees; maar toe daardie heilige, Ds. Postma, uit Holland gekom het om 'n kruistog te preek teen orrels en gesange, en alles behalwe die predestinasieleer,—toe het hij Oom opgedril in die kuns om die Verderf te beskrijf wat aan alle musiek- en gesang-makers en mense van hedendaagse opinies wag en toe

has many a lion story to tell, and many a joke to throw to the young people, whom he is soon to unite. He is king of the situation, as he sits and smokes his pipe; and with loud voice and in homely phrase addresses whomsoever he listeth. He is one of those who knows how to enjoy their own eloquence: that the curse of the Almighty rests upon the Kaffirs, that i tis a point of supreme importance to the Diety that he be praised in the most drawling, discordant manner possible, that the correctness of ones belief on ..ch matters earns special divine approbation:—all this he is ready to swear to." Bl. 176, 177 en 178)............ Time only is required to throw something of the charm of myth around such heroes as Retief, Maritz, Pretorius, Potgieter etc. to make figures of an Odyssey or a Eneid." (248).

het hij predikant geworde. Maar hij is eintlik te vrolik van aard om die soort suur-gesig mens te wees wat die Dopperpredikant gewoonlik is. Hij kan menige leeuwstorie verhaal, en ook meer als een grap met die jong paar maak, wat hij eersdaags sal gaan trouw. Hij is koning van sij omgewing, terwijl hij sij pijp sit en rook. Met 'n harde stem en in alledaagse taal spreek hij aan, wie hij wil. Hij is een van die mense wat die kuns verstaan om hulle eie welsprekendheid te geniet; dat b.v., die vloek van die Almagtige op die Kaffers rus; dat dit 'n saak van die grootste belang is om die Opperwese te dank in die mees eentonige onharmoniese manier wat maar moontlik is; dat iemand met die suiwerheid van sij leer of geloof in sulke sake die biesondere guns van Bowe kan verdien. Dit alles is hij gereed om met die eed te bevestig..........."

.........,Dit is net 'n kwessie van tijd om toe te laat dat daar 'n geheimsinnige waas van mythe, als 'n sluier gewerp sal word oor helde als Retief, Maritz, Pretorius, Potgieter e.a. En om figure van hulle te maak als die van 'n Odyssus en AEneid.' bl. 242............

,,The Briton and Boer have never assorted well together. The former represents the energetic, philanthropic nineteenth century: the latter, the sterner, slower ways of thinking and acting of his Africander ancestors." (bl. 252).

Brit en Boer het nooit goed saam getrek nie. Eersgenoemde verteenwoordig die energieke filantropiese neentiende eeuw. Die laasgenoemde verteenwoordig weer die strengere en langsamere maniere van denk en doen van sij Afrikanervoorouers." (bl. 252)..........

,,There is something Oriental in which makes the religion of the patriarchs, for example, congenial. We have often been struck with the resemblance to Bible lands in regard to cenery products and customs, which South Africa presents. So we are not surprised that the simple Boers talk and think of nature and the affairs of life in a way that leads one back to less scientific times. Hear them speak of clouds, and you almost imagine them to be gods! Ghosts people the graveyards and eery places of their neighbourhood. No Kaffir witch doctor could pray for rain more fervently than some Boer patriach and the belief in a providence caring for the white man at the expence of the black, is as strong as it ever was in the mind of the ancient Israelite. They are like the ancient Hebrews too, in their pious acknowledgement of Gods existence and providence. Hence the attention paid to domestic worship and morality, and the good old conconservative type of piety, which forms on the excesses of mere sensationalism. The contrast between present and past religious condition is very decided. Driven into the interior by the action of tyranical governors, and compelled to lead a roving life, the condition of many of the ancient colonists was no higher than that of rude nomads. ,,It was not uncommon for the Boers of this district (the interior)—so says an old document —,,to wait until they had four

...... Daar is iets Oosters, b.v. b. in die sake wat die godsdiens van die patriarche gelijksoortig maak. Dit het ons dikwels getref dat daar 'n ooreenkoms is met die Bijbellande, wat betref landskappe, voortrengsels en gewoontes, wat aan Suid Afrika toebehoor. En sodoende is ons nie verwonder nie, dat die eenvoudige boere oor die natuur praat en dink op 'n manier wat 'n mens terugvoer naar minder wetenskappelike tije. Hoor hulle oor die wolke praat en jij kan amper gaan meen: hulle is gode. Spoke gaan rond op die kerkhowe en verdagte plekke van hulle omgewing. Geen kaffer- of toordokter kan kragtiger bid om reen dan enig patriarchale Boer en die algemeen geloof in die Voorsienigheid, wat sake gewoonlik bestier ten nadele van die Swartes, is net so sterk als dit was in die gemoedere van die outijdse Israeliete.

Hulle is ook soos daardie ou Hebreërs in hulle vrome erkenning van Gods bestaan en van Sij Voorsienigheid. Dit is dan ook die oorsaak van aandag wat gewij word aan die huislike godsdiens en moraliteit (sedelikheid) en aan die goeie ou konserwatiewe tiepe van vroomheid, wat afkerig is van alle bloot vertoon van sensasie-makend gedoe. Die kontras tussen hededaagse en outijdse godsdienstige kondisies is seer beslis. Die kondisie van baie van die outijdse koloniste was nie hoër nie dan die van ruwe nomade, voortgedrijwe as hulle was deur die dade van tieran-

or five children before they brought them to the church at Stellenbosch or Drakenstyen to be christianed. And sometimes they waited even longer, when they had no produce, such as butter, or no need of tobacco, tea sugar or clothes. But breeches and shoes they wore not at all",* bl. 287.

,,The great event of Boer religious life is the celebration of Nachtmaal. Four times a year. Many, having come from far, have to pitch tents and live in camp life for the time being. At Oudtshoorn for example, one may see, three, or four days preceeding the communion Sunday, numbers of waggons or carts arriving on the ground. reserved for the Camp, near the church. These covered-in oxwaggons, the rustic Pulman-car of South Africa, which contains beds and other conveniences, have served as moving dwelling houses during the time occupied by the journey. Arrival follows upon arrival, and the ground is soon dotted with large tents. Near each blazes af fire, well supplied with cooking utensils and surrounded by coloured servants, busy cooking. By night these fires have a pictoresque effect from a distanse, dimly discovering the crowds of moving men and women among the numerous tents and reminding

niese goewerneurs en verplig als hulle was om 'n swerwende lewe te gaan lij. 'n Ou dokument laat lees: ,,Dit was nie ongewoon vir die Boere van hierdie distrik om te wag tot hulle vier of vijf kinders had, voor dat hulle hul naar die kerk in Stellenbosch of Drakensteyn gebreng het om gedoop te worde. En somtijds het hulle nog langer gewag, wanneer hulle geen produkte had, soos botter; of als hulle nie behoefte had aan tabak, tee, suiker of klere. Broeke en skoene had hulle glad nie gedra nie"* bl. 287. ....Die groot gebeurtenis van die Boer se geestelik lewe is Nagmaal, vier maal in die jaar. Baie het van ver gekom en moet tent opslaan en 'n kamp lewe lei vir 'n tijd. Te Oudtshoorn b.v.b. kan 'n mens drie of vier dae voor die Nagmaals-Sondag, talle waens en karre sien aankom op die terrein nabij die Kerkgebouw, wat vir die Kamp gereserveer is. Hierdie bedekte oswaëns wat die Boer-Pulman-car van S.A. is en wat beddes en ander gemakke bevat—het gedien als verplaasbare wonings gedurende die tijd wat hulle op reis was. Aankoms na aankoms volg en die grond is netnou bedek met groot tente. Nabij elkeen brand 'n vuur, wat goed voorsien is met kookgereedskap wat omring is deur gekleurde diensbodes, wat druk besig is met kokerij. 's Nags het hierdie

---

* Ons betwyfel dit. Hier is van oordrywing sprake. Nêrens is die De Villiers Geslag-register hierdie bewering geboekstaaf vind. Die meeste kinders wat tegelyk gedoop werd was twee, hoogstens drie in 'n paar gevalle.

ons of a large military encampment. A good deal of business is done during the day, when the people are not busy engaged attending service, except of course on Sunday. During service. which is often from four to five hourts in length, it is not unusual for members to go out; have a smoke and chat, and return to continue their devotions with all the more zest after this diversion. Many of the people embrace the opportunity to lay in a supply of provisions for the 3 or 6 months in exchange for the products they have brought. In the evening they may be seen after service, moving about the camp, greeting each other, engaging in friendly conversation or discussing agricultural prospects and the litigious), with the noise and movement of a fair. In some tents family worship is being held of which the singing of the Dutch Psalms forms a part.

vure 'n skilderagtige vertoning op 'n distansie, waaruit 'n mens die groepe van bewegende manne en vrouwns tussen die baie tente deur, dof kan sien te voorskijn kom, waardeur iemand aan 'n groot militaire kamp herinner word. Daar word baie besigheid gedoen gedurende die dag, wanneer die mense nie besig is met die kerkdienste nie, behalwe op Sondag. Gedurende die diens, wat soms van vier tot vijf uur duur is dit nie 'n ongewone ding dat lidmate uit die kerk loop en gaan rook en gesels, om dan weer terug te kom na die verposing. Baie mense maak van die geleentheid gebruik om 'n voorraad benodighede vir die volgende 3 of 6 maande in te slaan in ruil vir die produkte wat hulle saamgebring het.

Saans kan mens hulle na die diens rond sien beweeg in die kamp, mekaar groetende, of besig te sit en gesels of oor boerderij sake te sit en praat, of die laaste proses (want die Boere is baie wetties) en dit alles met die luidrugtigheid van 'n kermis. In partij tente word godsdiens gehou, waarvan die singe van die Hollandse Psalme 'n deel van uitmaak."

—End van die aanhaling uit South African Traits.

IV Vertaalde fragment uit ,,A Naturalist in Transvaal", deur W. L. Distant, London 1892.

In hoofstuk II word die Boer als volg geskilder:

,,Die Boer hou 'n plaas aan van 20,000 (twintig duisend!) morge grond; hij hou van isolasie; hij bewerk so te sê niks van sij groot plaas; sij woonhuis is klein,

„and wretchedly kept and furnished”); terwijl die orrel en groot Staten Bijbel” die voornaamste dinge in die huis is: hij brand sij veld af tot nadeel van klen boompies, ens. Die boer is meer op sij perd te krij terwijl sij vrouw die huishouding waarneem; hoewel onkundig, weet hij darem goed wat aangaan in die land en met die regering daarvan. Veertig jare moes die Boer veg teen wilde diere en Kaffers. Die Boer is die naaste eweknie van die oue Hebreërs,- als skaapboere en 'n verblijf in eensame oorde, ens. ens. Die Boer is 'n ruwe, godvresende, eerlike, huislike onopgevoede Filistijn. Die Boer se Sondag soos dit in Pretoria gehou word is die Kalvinistiese Sabbatdag. Om die Boer te verstaan moet jij op hoogte wees met sij theologie. Hierdie theologie reël sij hele lewenswandel en bestuur sij dade. 'n Mens kan liewer met hom gaan veg als om te probeer om met hom te argumenteer oor sij vooroordele. In die dae van die Groot Trek het die Boere werklik gemeen dat hulle uiteindelik in Jerusalem sou uitkom. Hulle geliefdkoosde leesstof in die Bijbel is die Oude Testament en veral die Boek Josua, waar die bevel in voorkom: gaan voorwaarts: „enjoy the promised land and smite the heathen, freely adopted by themselves as referring Transvaal and the treatment of the Kaffirs”; en verder volg dan praatjies dat die Boer sou glo dat die Kaffer nie 'n siel het nie.”

V 'n Kort fragmentjie uit die „Ggrhamstown Journal van 30 Punie 1848.

„Does the Government know that the Emigrants, since they crossed the boundary of the Colony, have utterly destroyed the power of the two most potent Chieftains of South East Africa that they have been subjugated numerous tribes and possessed themselves of an immense ex-

„Weet die Goewernement, dat die Emigrante, sedert hulle die grens van die Kolonie oorgetrek het, geheel en al die krag van twee voorname Kaffer Potentatente van Suid Oos Afrika die nekslag gegee het? Dat hulle baie stamme onderwerp het en hulle self baas gemaak het van

tent of rich and valuable territory? etc. 'n groot uitgestrektheid van waardevolle grondbesit? ens.

VI. Fragmentjie uit ,,Brids Annalls of Natal'' Deel I, o.m. als volg: (ongeveer dieselfde tijd als bowestaande. (No. III).

,,Mr Champion writes from Port Elizabeth, a station of the London Missionary Society....... prepared to say what I think about them as a field of labour. God is making use of them as scourges of the natives; and perhaps, when they shall have accomplished this, they will be mutual scourges of each other. Their ignorance, their ungodliness make it improbable that they can unite in any good form of government. Far less are they prepared for indipendence than the worst of the South American States.''*

Mnr. Champion skrijf van Port Elizabeth, 'n stasie van die London Sendings Genootskap...... ,,Wat die Boere betref, ik is nog nie bevoeg om te sê wat ik van hulle dink als 'n arbeidsveld. God gebruik hulle als 'n gesel vir die kleurlinge en altemit wanneer hulle met hierdie werk klaar is, sal hulle weer gesels vir hulle self ondermekaar gaan word. Hulle onkunde, hulle goddeloosheid maak dit onwaarskijnlik dat dat hulle saam kan span om te verenig 'n 'n degelike vorm van goewernement. Hulle is nog minder bevoeg vir vrijheid als die slegste van die Suid-Amerikaanse state.''

VII. Fragment uit ,,Moody's Battles etc. in Southern Africa. Deel II.

,,Paul Kruger, ,,the Dopper Prince.'' ,,Mr. Kruger and his Doppers'' were sticklers for the old fashioned belief. They have faults, and they have also their good qualities, but the type is unchanging.''......... He — the Dopper—is uncultivated and improgressive, but he possesses

Paul Kruger, die Dopper Prins. Mnr. Kruger en sij Doppers was voorstanders van die ouderwetse geloof. Hulle het foute en hulle het ook hul goeie hoedanighede, maar die soort is onwankelbaar... ,,Hij—die Dopper—is onontwikkeld en nie vooruitstrewend nie, maar hij besit hoedanighede,

* Die verlede van die Republieke van Boer het dit ten owervloede gelogenstraf, soos met tientalle bladsye uit die geskrifte van Uitlanders kan bewys word.

qualities, which even in England would not be regarded without value. He is domestic gregarious. When he settles, he procures from 6000 to 20000 acres of undulating grass plain. He takes possesion in his wagon, with his wife and children, his scanty furniture, his Family Bible (which is all his literature), and his sheep and cattle. He selects a spring of water as the site of his home, ten miles, perhaps from his nearest neighbour. This house consists of a central hall, with a kitchen behind it, or very often in front of his front door. Three or four bed-rooms open out of the hall, all on one floor."............ He lives fin rude abundance......... The authority of age is absolute. ...... The Boer has few wants but those which he himself can supply, and he asks nothing but to be left alone. As the old philosopher said, He is rich in the fewness of his wants."

The obedience which he expects from his children he equally expects from his servants. Though differing sometimes from his neighbour in belief he is a strict Calvinist......... And also coming to the question of religion, it is one of his strongest feelings." (bl. 140).

It was hard work for men and women (in die Groot Trek se tijd.—Skr.). Every day did not bring its daily bread; water was now and then not to be had, and the lions roared the camp or laager awake every morning. It is said that the Boers slew 200

wat selfs in Engeland nie als waardeloos beskouw sou worde. Hij hou van 'n huislike saamwoning. Waar hij hom neerset, krij hij van 6000 tot 10000 morge grond van golwende grasvlaktes. Hij neem hiervan besit en sij wa met vrouw en kinders en sij karige huisraad, sij State Bijbel (wat sij hele bibliotheek uitmaak), en sij skape en beeste. Hij soek 'n fontein uit vir die plek waar hij sij thuis gaan aanlê, misskien tien mijle van sij naaste buurman af. Die woonhuis bestaan uit 'n binnesitkamer, met 'n kombuis daaragter, of dikwels voor sij voordeur. Drie of vier slaapkamers gaan in die sitkamer uit, Hij leef in ruwe owervloed.........

Die Boer het weinig bhoeftes, en hierin kan hij homself voorsien. Hij vraag niks meer nie, als om aan homself oorgelaat te word. Soos die ou wijsgeer gesê het: hij is rijk in die weinigheid van sij behoeftes."

Die gehoorsaamheid wat hij van sij kinders verwag, verwag hij ook van sij diensbodes. Hoewel hij dikwels van sij buurman van godsdienssake verskil, is hij 'n Kalvinis............ En als dit op die kwessie van godsdiens aankom, dan is dit een van die sake wat hij die sterkste voor voel. (bl. 140).

Dit was opdraens werk vir manne en vrouwens. Elk edag het nie sij daelikse brood gebring nie en water was af en toe nie verkrijbaar nie. Die leeuws het die kamp of laer elke more wakker gebrul. Dit word gesê dat die Boere 200 leeuws tussen die

lions between the Orange- and the Vaal Rivers in this Trek. .... The establishment of the Dutch in these countries, Mr. Froud says, „was not at the outset at the cost of the Natives, from which they had previously obtained territories by purchase or grant. The natives broke faith with them, stole their cattle, set upon their camps and murdered their women and little ones. The Emigrants, enormously outnumbered, defended themselves with extraordinary courage. They maintained their position, punished the savages and compelled them to respect their treaties. Their conduct recieved scanty justice from British

Groot- en die Vaalriviere doodgemaak het in die Groot Trek...... Die nedersetting van die Afrikaners in hierdie lande, het, in die aanvang, nie plaas gevind ten koste van die inboorlinge nie. Van die inboorlinge het hulle van te vore grond verkrij deur koop of toekenning. Die inboorlinge het hulle trouw gebreek, hulle vee geroof en op hulle laërs aangeval en vrouwens en kinders vermoor. Die emigrante, wat, verreweg in getalle oortref was, het hul self verdedig met moed. Hulle het hulle posiesie gehandhaaf, die wilde nasies getugtig en hulle verplig om hul ooreenkomste na te lewe. Maar hulle (die Boere se) gedragslijn het maar bloedmin reg wedervaar van die kant van Brit." ens. ens. ens.

VIII. DIE DOPPER.

Uit: "The Cape Monthly Magazine" Dec. 1877. Lesing deur Prof. John Murray, getiteld "Some Characteristics of our fellow Colonists."

Laat ons nou beskou 'n tiepe van Boer-karakter, wat veel meer kenmerkend is als van die wat ons tot hiertoe beskou het, een wat kan aangemerk worde als interessant, omdat dit besonder ouerwets en veral onengels is. Ik bedoel die wat aangedui word deur die woord D o p p e r. Soals die meeste partijname, het hierdie een langsaam sij beslag gekrij in die gewone spraakgebruik, sodat die oorsprong van die naam 'n saak van twijfel en debat is. Dit het die eerstemaal in druk verskijn omtrent dertig jaar gelede (dus ongeveer 1847, en moes dus al voor die tijd beslag gehad het).—Skrijwer. Omtrent die tijd toe Burgersdorp aangelê is, en

werd vernamelik toegepas op 'n groot deel van die Boere, woonagtig in die Albert distrik, toe sowel als nou, die vesting van Dopperdom. Die volgende is die mees waarskijnlike oorsprong van die naam, verspot genoeg, maar in ooreenkoms met sij karakter als bijnaam:—Onder die gewoontes, waaraan gemelde mense vasgekleef was, was die gewoonte om die hare glad af te kam op die voorhoof, gelijk weggesnij net bokant die oë. Dit werd gesê, dat om die hare mooi gelijk te snij, daar 'n Dop oor die hoof geplaas werd en onder die rand langs werd dan geknip. Daarvandaan die woord Dopper, nou so algemeen in gebruik, dat dit skaars als bijnaam aangesien word. Dit het sij verskijning selfs in London gemaak in die nuwsblaaie in verband met die Sending van Mnr. Paul Krüger naar Europa.

Wat is nou die kenmerkende karakteristiek van hierdie klas koloniste? 'n Gestrenge konserwatisme, 'n vaste besluit om stiptelik in die ou paaie te loop, om veral in kerkelike sake, te vermij al wat nuwmodies is.

Dit mog gedink worde, dat, als gelijke oorsake gelijke gevolge voortbring, die Dopper tiepe oorweënd moet wees in al die meer afgeleë distrikte deur die Boere bewoon, terwijl dit net tot sekere streke beperk is. Maar laat ons bietjie meer kennis maak met hulle geskiedenis en vernaamste trekke.

In die vroegste dae van hierdie eeuw werd die wijk Renosterberg tussen Graaf-Reinet en die latere Colesberg, bewoon deur 'n aantal groot families—bijkans aartsvaderlike stamme—nouw verbonde deur ondermekaar trouw, maar anders het hulle nie 'n neiging geopenbaar om van hulle mede-koloniste te verskil nie. Die prominente famielie name was Van der Walt, Kruger, Venter, Coetsee. Die Van der Walts mag in sommige opsigte beskouw worde als die adelstand van die distrik, hulle was direk en sijdelings afstammelinge van die beroemde Tjaart van der Walt, wat geval het in die verdediging van die Kolonie in 1802. Laat ons hier net stilstaan om 'n dapper man te gedink. In die Langkloof

distrik, waar 'n tak van die famielie nog leef, word plaatselik die tradiesie nog lewendig gehou van 'n man, wat in sij lewe, ,,'n leër self was", en wat geweet het om die moed te herstel in die koloniste, als hulle moedeloos werd deur die verwoesting van die hotnots en kaffers. Die teenwoordige patriarg van Langkloof, ook Tjaart van der Walt, nou omtrent 70 jaren oud, was ook 'n kommandant in die Kafferoorloge. Toe hij 'n kind van drie maande was, het sij vader geval in 'n geveg met die vijand, oud 21 jaar. Toe die koeël hom tref, sê hij: Vader ik is dodelik gewond, ik moet sterf, sorg vir mij vrouw en kind. Sij vader, die beroemde Tjaart antwoord: "Sterf gerus mij kind, ik sal sorg vir amaal." Hij het toe vir sij seun gebid, hom aan twee burgers toevertrouw, en dadelik in die heetste van die geveg ingeval. Voor die geveg op die end was, was sij seun dood. 'n Paar weke daarna het die ou kommandant sij eie dood gevind in 'n aanval op 'n kraal van hotnot rowers, ook deur 'n koeël

Om terug te kom op die Doppers. Die Van der Walts en ander famielies, wat noordwaarts getrek het, het hulle gevestig in die Renosterberg (nou Middelburg distrik) en langs die Seekoeirivier (nou Philipstown distrik). Geleidelik het hulle die eienaardighede ontwikkel, wat vir hulle die onderskeidende naam verdien het. Deur die verblijf in afgeleë dele, die verkleefdheid aan ou sedes en gewoontes, ondermekaar trouw, het daar 'n patriargale gees ontstaan, wat hulle geskei het, nie alleen van die Engelse setlaar van later datum nie, maar selfs van hulle eie landgenote. Die breë rand hoed, die hare beknip soos hierbo beskrijwe, die kort baadjie met of sonder stijwwe boordjie, die broek so wijd als die van die matrose, 'n klein mes, vroeër gemaak te Genadedal, in 'n skijf gedra onder die heup—die wat so uitgedos was, werd verwelkom als 'n geesverwant, terwijl die wat meer modern of naar Engelse stijl gekleed was, beskou werd als vreemdeling.

Dit sou nie heeltemaal juis wees om hulle te bestem-

pel als anti-engels in hulle leef- en dinkwijse, maar liewer als anti-modern. Oor algemeen mag hierdie klas van mense beskouw worde als loyaal aan die Britse goewernement, nie om enige engels-gesindheid nie, maar om hulle konserwatiewe gewoontes en selfs uit godsdienstig gevoel. Die pragtige skaap-plase wat die Van der Walts ten deel geval het in die Colesberg distrijk in die goeie ou dage van landdros Stockenstrom het bewijs, dat die mense gunstelinge van die regering was. Toe mense van hierdie stempel die Groot Rivier oorgaan met die groot Trek, het hulle nie die heftige misnoege geopenbaar, wat Retief, Maritz, Pretorius en ander leiers van die Trek gekenskets het nie. Hulle het noordwaarts getrek, eenvoudig soos hulle vaders, om groter weiveld vir hulle kuddes te krij.

Die opmerkelike gewoonte van hierdie mense om Skriftuurplase aan te haal lijk vir die vreemdelinge snaaks. Dis nie net als daar 'n godgeleerde opienie of 'n sedelike vraagstuk aan die orde is, dat die Bijbel aangehaal word nie, dit word gedaan in alle gevalle selfs van gebruik of smaak. Als voorbeeld, dit is wel bekend dat die Boere in algemeen hulle blootstel aan kritiek oor die onbetamelike haas waarin 'n weduwnaar hertrou. Die gewone Boer, als hij hieroor aangespreek word, sal hom beroep op landsomstandighede, waar bijna niemand ouere ongetrouwde vrouwelike familielede het om vir 'n tijd die sorg van moederlose kinders op hulle te neem nie. Als hulle nie moet verwaarloos word nie, dan moet 'n stiefmoeder so spoedig molik gevind worde. Maar 'n Dopper sal in alle waarskijnlikheid die skrif aanhaal op ongeveer die volgende wijse:— „Lees ons nie in die Skrif, dat die Patriarge veertig dage rouw gedra het oor hulle dode? Daar kan niks verkeerds in wees nie, als daar ses weke verloop tussen die begrafenis en die tweede huwelik nie."

Maar die kerkelike eienaardighede van die Doppers is nog meer karakteristiek als die maatskappelike en burgerlike trekke. Die diepgewortelde konserwatisme

het nuwighede in die godsdiens nog meer weerstaan als in die dagelikse lewe. Die shibboleth van hierdie sekte was „Die Psalme van David", met uitsluiting van alle liedere, oud en nuw, in die openbare godsdiens. In die begin van hierdie eeu. werd gesange ingevoer in die diens van die Hervormde Kerk in Holland en Suidafrika. Daar en hier werd die invoering verworpe als in strijd met Kalvinistiese Orthodoksie. In ander dele van die Kolonie was ook mense wat geprotesteer het teen die invoering van gesange; maar hierdie mense het langsamerhand uitgesterwe of versoend geraak met die verandering. Maar dit was nie die geval met die mense in die streke hierbo genoem, naderhand begrepe in die groot afdeling Colesberg nie.

In hulle afkeer teen Gesange, en in ander punte van hulle godsdienstige opienies en lewe, openbaar die Doppers 'n sterke ooreenkoms met die hyper-Kalviniestiese-Hooglanders van Skotland. Maar die menselike natuur is oorals dieselfde, en dis nie net in Skotland en Holland, waar die geesverwante van Dopperdom gevind word nie. In Rusland is miljoene Griekse Kristene vervreemd van die moederkerk van Peter de Groot op ongeveer dieselfde gronde.

Net soos in die geval van die gesange waardeur die klas van mense van die Ned. Geref. Kerk vervreemd werd, het daar 'n ander oorsaak van ontevredenheid ontstaan en dit was die openbaring van toenemende ijwer onder hulle predikante vir die godsdienstige onderwijs van die gekleurde ras. Die vooroordeel van die meest bekrompe onder die Doppers was so sterk, dat hulle self die Skrif aangehaal het teen die werksaamhede van die sendelinge. Die vloek op Cham was die stokperd. Die beter gesinde onder hulle het voorgegee, dat hulle nie beswaar het teen die onderwijs van die swartes nie, maar die gedagte om in dieselfde kerkgebouw te vergader en op die manier die verskil, wat God self daargestel het, uit te wis, was 'n gruwel. Die gevoel teen kleur het sig

we, omtrent twintig jaar gelede, het die tag-gen tig-jarige aartsvader kleinkinders gehad, wat self grootouers was. Sij direkte nakomelinge het getel tussen die vier- of vijfhonderd. Die getal sou seker hoger gewees het als die kleinkinders nie te na in die bloedverwantskap getrou het nie. Geen wonder, dat emigrasie die reël is vir so'n vrugbare ras. Hulle het die Groot- en Vaalriviere oorgetrek en is nie ver van die Limpopo af nie. Te oordele naar die teenwoordige vooruitgang mag mens die opienie waag, dat die volgende geslag die Psalms van David sal sing op die walle van die Sambesie, om nie te praat van die droom van hartstogtelike mense van 'n nedersetting in Palestina nie.

Een van die kleinseuns van D. G. Steijn is Mnr. Paul Kruger, die afgesant van Transvaal naar Europa. Die hoge posiesie, wat hij onder sij landgenote beklee is nie alleen aan sijn dapperheid als jagter...... aan sij bekwaamheid als veldheer, of sij wijsheid als raadsheer te danke nie. Die invloed van sij godsdienstige tradiesies en oortuiging op sij karakter moet in aanmerking geneem worde om sij invloed te verklaar... Mij ekskuus om so diep in hierdie onderwerp in te gaan is net dit:— Die boer se geestelike en verstandelike inboedel is maar klein. Als hij als mens beskou moet worde, dan moet sij godsdiens sterk op die voorgrond kom, dit is die voornaamste van sij besittings.

Die mees belangrijke tijdperk van die Kerkgeskiedenis was die jaar 1858, toe hier in die Kolonie 'n predikant uit Holland aangekom het (Ds. D. Postma). Hij had vir die eienaardige opienies van hierdie sekte 'n hart, wat die Koloniale Hollandse predikante nie had nie. Die gevolg was afskeiding. Omtrent twintig gemeentes werd gestig in die Kolonie, Vrijstaat en Transvaal. Wijl die Ned. Kerk die skeiding betreur en ook dat daardeur die mense in sekere vooroordele versterk is, moet dit aan die ander kant toegestem worde dat gemelde leraar met sukses ander vooroordele bestrij het en 'n stoot aan onderwijs gegee het onder 'n agterlike klas mense. 'n

B.A. van die Kaapse Universiteit gee nou bevoorbeeld les in klassieke en mathesis in 'n Akademie vir hierdie sekte opgerig. (Vir sekte lees: Kerkgenootskap. A.J.v.d. W.).

......Net omdat Dopperdom begin verdwijn vir die nuwe lig, is dit van belang om dit te beskrijwe voor dit iets is van die verlede...*

Wees so goed om hierdie bijdrae tot die kennis van julle mede-koloniste aan te neem. Als menskundige en taalkundige belangstelling dit eis vir die Boesman ras, wat bijna verdwijn het, veel meer moet ons die eienaardighede bestudeer van die, wat in 'n grote mate sal worde, so nie die brein, dan tog die ruggegraat van die nasie in wording in S. Afrika.... Wat ons wil hê is lig en sout (volgens die Bergpredikasie). Wijl ons die lig, wat versprei worde deur die Publieke liggame waardeer, wat versprei worde deur die Publieke Bibliotheek, die Universiteit, en dergelike liggame waardeer, laat ons die sout teen die regte waarde skat, selfs die van die grofste, waar dit ook al mog gevind worde.

(Uit "Doppers").

---

* Die teenoorgestelde is vandag waar: Kalvinisme is aan die toeneem en sal sig seker in die toekoms van ons volk laat gelde. —(A. J. v.d. W.).

II.

Die Historie van seker vier Potgietergeslagtes.

Oorspronklike familieverhale, bijeengebring en opgestel

deur

TJAART ANDRIES NICOLAAS POTGIETER,

laas van die distr. Ladybrand, O.V.S.

„INLEIDING."

'n Seker Jakobus Philippus Potgieter het ongeveer in 1800 of 1901 aan trek gegaan in die ou Kolonie. Hij is die Ou Grootjie van die eerste verhaal*. „Na hom is drie ander stamvaders gekom en elkeen, van ou Grootjie af, het 'n verhaal van sij dae nagenaat.

Die heer H. Oost wat eintlik die ontdekker is van hierdie vier interessante familie of volksverhale, had al iets dienaangaande geskrijf, wat ons hier laat volg, daar hij „oom Nikie Potgieter" ontmoet het en ons—die skrijwer nie.

Mnr. H. Oost het dan o.m. als volg geskrijf:

„Vier Potgieter-geslagte." 140 jaar Afrikaanse Geskiedenis.

Van 1779, het geboortejaar van Jacobus Philippus Potgieter, de „ou grootje," die na zijn omswervingen op 103 jarige leeftyd† stierf tot op heden zijn vier geslachten. En de vertegenwoordiger van dat vierde geslacht begint ook al aan het einde van zijn dagen te komen. Hij zal a.s. Julie (1917) 64 jaar worden en beschikt niet over de haast onuitputtelike levenskracht van zijn overgroot vader. Maar hij Tjaart Andries Nikolaas Potgieter bezit de gave van vertellen, en omdat hij geen gelegenheid gehad heeft zijn natuurlike aanleg „te ontwikkelen", komt het er bij hem alles even fris uit als de veldwind na voorjaarsregens pleegt te zijn.

1. Jacobus Philippus Potgieter hierboven eerst genoemd. 2. Philippus Jacobus Potgieter zijn zoon, groot veeboer, die met zijn rijke kudden de oevers van de Groot-rivier op en neer trok, in de patriachale dagen, toen de Grote Trek nog niet eens was aangevangen. Hierdie Potgieter-stamvader was 'n seer

---

* Sien verder aangaande „Ou Grootjie Noot" I in Aanhangsel.

† Volgens ander informasie 101 jaar.

spaarsame man en een hard vader, bleek vooral jegens zijn zoon.

3. Jacobus Philippus Potgieter, die vader van onse verhaler. Deze Jakobus Philippus II kreeg op jeugdige leeftijd een stiefmoeder die ook zijn vader tot een „stiefvader'' maakte. Maar het tragiese van zijn levenslot wijzigde zich in gunstige zin na zijn trouwen. Hij heeft de slag van Boomplaats en een van de Basoetoe-oorlogen meegemaakt en is als Vrijstater gestorven. Zijn tweede zoon, de gemelde

Tjaart Andries Nicolaas Potgieter, die zijn naam aan de vermenging van de Potgieters met de Ventersfamilie te danken heeft......... Hij is het aan wie wij de volgende bladzijden danken.

Meester Herold's Dagboek.

Ou Grootje Potgieter (Jakobus Philippus I van deze historie) had 'n onderwijzer uit de Kaap, met name Rudolf Herold, een Afrikaner, wiens nageslacht met de famielie Potgieter doormekaar huwde. Deze Meeste Herold heeft getrouwelik aanteeleningen gehouden van wat op de rondzwervingen van de ou mensen en daarna is gebeurd. Hij is omtrent 1876 en '77 gestorven, maar zijn boekje bleef achter. Uit de beschrijving die me ervan gegeven is, lijk het een tamelik aantekenboek te zijn geweest, waarvan echter in de loop der jaren enige bladzijden verdwenen, terwijl sommige gedeelten heeltemaal onleesbaar werden. Uit nasporingen in de laatste tijd gedaan, blijkt het dat dit kostbaar dokument met zoveel andere historiese nalatenschappen onzer voorouders, vernietigd is geworden. Ook portretten en andere stukken in verband met het leven der Potgieters-geslachten zijn verdwenen.

Maar gelukkig, vóór Meester Herolds dagboek de weg van zijn maker is gegaan, hebben genoemde T. A. N. Potgieter en zijn ou oom Hendrik—nu ook sedert enige jaren tot de vaderen verzameld—het saam overgeschreven, en wat er aan ontbrak, heeft ou oom Hendrik uit zijn geheugen aangevuld. Het is mogelik, dat vooral het

begin van dit verhaa lder Vier Potgieters geslachten daardoor aan geskiedkundige juistheid heeft verloren, want het waren voornamelik de eerste bladzijden, die ontbraken. Maar het omwerken ervan is de levendigheid der voorstellingen van 't gebeurde ongetwijfeld ten goede gekomen, zodat wat aan de ene kant schade geleden werd aan de andere zijde dubbel en dwars gewonnen is. Want de literaire betekenis van dit geschrift lijkt me de historiese en volkunkundige waarde ervan nog aanmerkelik te overtreffen. Ik heb het met potlood door n onbeholpen hand neergekrabbelde werk van de beide Potgieters genoten vooral om de scherpte waarmee elk der personen die hun grotere of kleinere rol spelen, uit de omlijsting van het verhaal te voorskijn treden. Het heeft mij tot het einde in gestadige ontroering gehouden, omdat ze zo eenvoudig—menselik is."

Was geteken: H. OOST.

Pretoria Junie 1917.

Die leser sien dus dat ons Volk veral oom Niekie —want dit is ons gevoele dat die ou oom Hendrik Potgieter se rol, bloot net die van aanvuller en verhaler was terwijl oom Niekie die skrijwer is van al die 187 bladsije van die handskrif—baie dankbaar en erkentlik kan wees vir hierdie verhale. En dat die heer Oos, in wie se besit die handskrif gekom was om dit te publiseer, dit so belangeloos aan ons afgestaan het, is ook 'n feit wat ons melding van moet maak met die grootste erkentlikheidsgevoel. Dit gebeur nie al dae nie, dat skrijwers mekaar so behulpsaam is als die heer Oost, aan ons met hierdie daad gedaan het. Ons dank hom dan nogmaals daarvoor dat hierdie stukke in ons boek Vastrappers kan verskijn.

Ons het gemeen dat ons die handskrif, letterkundige voorbrengsel als dit van oom Niekie Potgieter is—so origineel moontlik moes weergee. En dit het ons dan ook gedoen, behoudens die kleine verbeterings, soos hieronder gemeld. Die verhale is een ware vertolking van egte

brokkies menselike lewe. Menselike lewe met sij wel en wee, met sij opbeurende en neerdrukkende variasies, en met sij verskillende lotswisselinge. Egte menselik lewe ook veral, waar oom Niekie en sij huisgesin aan die verarme geraak het, feitelik sonder eie skuld in grote mate, meegesleur als hulle was, soos duisende ander eersteklas Afrikaanse families deur die loswigting van 'n te snel opgekome kultuur en omdat die goedgelowige, mees ongeletterde en ongeslepe Afrikaner nie kon opdraai nie met die meestal deurtrapte, geletterde en geslepe Uitlander of dorpenaar. Eg menselike lewe ook veral waar oom Niekie die Afrikaner geaardheid handhaaf om nie bij die pakke moedeloos te gaan neer te sit nie, maar hom sonder die minste teoretiese kennis verder te gaan bekwaam maak het om uit te draai in 'n beroeps-messelaar, -timmerman en -aannemer.

Eg menselik ook, waar sij vrouw so ver sink van haar opvoeding, om ou oom Niekie so swaar te laat krij deur die gif van die verleiding van 'n afvallige broer, wat ook 'n ,,arme-blanke" geworde het. Maar hoe heerlik was die versoening na haar volslaë terugkeer tot haar ouë self! En hoe hoog-edel het oom Niekie haar nie weer met ope arms ontvang en haar trouw geblij tot haar dood en sij vir hom. En hoe ferm en eg Afrikaans was haar verdere optreding in die lewe van die rampe en weeë van die Goud Oorlog en die armoedige eerste jare daarna.

Wat sal ons nog verder skrijf? Laat die leser self gaan lees en geniet van oom Niekie; b.v.b. waar hij die ,,liefste van sij hart a la Salomo se Hooglied beskrijf, of waar hij die skoonhede van die Natuur verhaal toe hij ,,prisener of wor" was, of waar sij ou vaderlike naar simpatie-snakkende edel hart opgefleur word deur die reine druksoene van meegevoelende, reine Afrikanernooiens en vrouens op Wellington Stasie ens., ens.

Op enkele plekke moes ons duidelikheidshalwe enige verbeterings in spelling aanbrenge behalwe wat reeds genoem is. Ook die allernodigste punktuasie, daar dit, so te sê bijna ontbreek het en dit ook nie van oom Niekie kan

verwag word nie. Ook is onduidelike woorde onderaan die bladsije—met 'n nommer voorsien—verduidelik. Verder moes ons noodsaaklik die handskrif in hoofstukke tot verder verduideliging en aanvulling voorsien van annonces, waardeur ons hoop dat die verhale aan vlotheid gewin het.

In die hoop dat dit aan oom Niekie vergun mag word om nog sij pennevrug in druk te sien en dat hierdie deel van ons nuwe boek—eweals sij geheel—tot nut en seën mog wees en dat veral Jong Suid Afrika se oë meer mag oopgaan om die egte goud van onse skone Verlede te onderskei van baie namaaksels en klatergoud van onse tije,—die leser heil!

A. J. van der WALT.

Deelkraal, Distrik Potchefstroom,
12 November, 1919.

HOOFSTUK I.

Ou Grootjie Potgieter begin sij verhaal en sij Trek.—één van die Voortrekke van daardie tije.—ongeveer in 1800 of 1801. — Pioniers-werk. — Worstelings met wilde-diere en wilde-mense: Boesmans namelik. Ook met Kosa's. 1818: Versterkings.........Grappies. — Ontstaan van die naam: „Kalbas Venters" en „Riem Venters". Vermaaklike leeustories. wat bewys dat daar in daardie dae ook bangbroeke was. Belangrijke padmakerij oor die Ou Berg onder aanvoering van Andries Hendrik Potgieter. wat in die dae — 1818 — 'n man van 27 jaar oud was. Weer grappies met leeu-skietery. Ontstaan en afleiding van die name: Naude'sberg en Loodsberg. Stilstand van 'n jaar aan die Brakrivier. Kosa's val nogmaals aan. 22 Oktober 1822,—daar kom 'n skeiding van paaie. Nadat die grootste deel van die Voortrek Ooswaarts gegaan is. hoogswaarskynlik onder A. H. Potgieter. gaan ou Grootjie Noordwaarts om nie verder te kom als Mooifontein distr. Colesberg. wat hij aanlê ongeveer 15 jaar voor die wording van die dorp Colesberg. — Die Grensboer se lewe in daardie ou dae. Die tirannie van 'n Skotse predikant wat wou heers en gebied oor virhul-self-denkende, vrijheidslievende, stoere Kalviniste.

ZE TREKEN[1] VOORT NAAR HET NOORDEN 181.

Iets van de leevens geschiedenissen van de Potgieters en[2] het jaar 1779 wert geboren J. P. Potgieter en de andere broeder en zusters eut[3] heugenootne[4] P. J. Potgieter van eut Holan. in en Het jaar 1799 heuwde[5] Jacobus Philipus Potgieter met de jonge dogter Keetje Vosloo ook van uit de Kaap de goede Hoop* een jaar laater wert hem en zijn jonge vrouwjt, een zoon geschonken en ontvang de naam Philupus naar de groot vader en ook nog 3 broeders meer en eenig zusters, toen troken Dien famiele

1) Treken. lees trekken: 2) en. lees in; 3) eut. 4) heugenoten. lees uit en Hugenoten. Lees al die eu klanke als ui. Vir en. lees in; en in lees en: 5) huwde.

* Hierdie name kom nie voor nie in die de Villiers Geslacht Register

en nog eenige andere heusgezanen[5] dieper noort Oos waarts de coloni in, ze haden veel te verdeuren[5] want om heun[5] doel te bereikken moestn zij de paaden maken en dan zong zoo de waagens moesten worden met e touwen aan De eene zeide vast worden gehouwt dat het niet om slaat en dan aan de andere zijde weer zoo steil af dat het zoms aan drie wiellen moest gerem worden om niet de steilte af te storten. aldus gingen het ovort twee geheele jaaren. zoms heben die vaders op plaats sen van twee tot dri maanden ver zeumt ter welle van leevensgevaaren want ze haden veel veianden waar onder de boesmans met pune Boog en gifpeillen de voornaamste zein ook de leuwen en Teigers en om niet eens wolf en oom vossie te noem. op Laatsteewe[6] zal ik later terug kom want om dat ik van die klijn span is het ik tog veel grapies gehat met die zoort gogies? nouw ja nouw weer naar de trek om ouw vader die was toen aan oolivantsrivier en je kan aan die naam van di revier hoor hoe leik daarde zoort gogakies hulle is mos veel groter en ook zeer gevaarlijker als oom wolf en zijn maat. president Kruger kom en man veel van olivant schiet vertel groot vader* ook vertel ons van een 10 tal Die hij doot ge schiet hep met die trek langs die oolivans-Revier en ook verschillende leuws en teigers de bosjemans was eigenlijk het groote moijelijke veiand want zei[8] kon u op een afstand van veertig tree bekreupen zonder dat je hem gewaar en dan hoort je slegs zijn boog snaar klink en niets eens voel je en je leijf en dring[9] als je dat en ingewant krijg is het zeer gevaardijk want het is een harpoen die je niet leg eut kreeg. gelukkig was groot moeder een zoort van een dokter vrouw en kon ook de peil eut snij en een zalf door haar zelf vervaardig op de wont dan is het in een paar weeken alles reg.

---

5) huisgezinnen; 5) verduren; 5) hun; 6) Laatsteene: 7) goggatjies; 8) zij; 9) indring.

* Wie hier „skywer" en „grootvader' is is onmoontlik te konstateer. Die leser moet onthou: daar ontbreek 37 bladsye van die originele dagboek.

alla ik is amper doot gewees zug hij en klijn gert Koetzee zeg waar van is je amper doot. o man ik het mos geschrik. en ons staan nog zoo en praat toe kijk maani op de gront toe string een slang om zijn been. ons het ook ni een di slang gezien en hij het zijn kop vas getrap. daar was toe weer spring reisies voor mani toe eerss weer Los was.

van daar troken[25] we toen verder maar het gaat maar zeer staadig want we moes ten altoos paaden maaken en zoo voort treken tot aan de weste oevers van de revier waar het dorp graafrenet nu aan gelegt is. van daar verder voort tot aan de voet van de groote gebergte die het heele noorden af-sneet[26]. holt hier. ons moet nu eers trag om te zien welke regting ons een geschikte plek kan venden om en[27] port te maaken. dien aavond wert toen laagerje op geslaagen en allerhande grapies hat toen ook plaats. het Laager wert gewoon lijk en een ronde vorm getroken[28]. Dan wort al de veedieren aavons daar in gebreng en dan wort er wagten eutgezet tussen eider twee waagens. want het (was?) zoms nog niet eers heelle maal donker dan hoort je de Leuwen te Brom en te brule en ze koomen ook zoo dig bei de waagens. ouw ta hanss op zijn post tot ouw vader zeg ouw Maneer kik nouw kik nouw die groote hond hier wi ze kont is di. voerzek voerzek! keek nou hij hor[29] ok nie. voezek jouw zatan! en met eens Brom die ouw hont en ouw ta hans was klaar met een stuk hout die en de veur Ieg en goet aan brand was goij de leuw nateur Lijk in Zijn gezig. de ouw louw hete gekrik uow manere hor nou hoi hor kroop[30] hij ja ike jou anbrant steek pas op ouw matie. ouw vader zat op de voet stuk van de waagen om te zien wat aan gaan. hans, hanss rip[31] groot vader wat het je gemaak aj ouw maneer die louw maak mos of hij mij nie kan zin[32] ni ouw vader zeg maar Hans as hij weer kom moet jij nie weer raas dat ik hem kan schiet

25) trokken; 26) afsnij; 27) een pad; 28) getrokken; 29) hoor; 30) hoor nou hoe hardloop hij; 31) riep; 32) zien.

en nog geen eur Laater kom hans bei mij hier kom hij des dizelde ouw. maneer kijk zijn oog Brant nog van die veur; het is de lig van de vlam die en zijn oogen schein en dan Leik het net als veurtjes en de lug ouw ta. o zo. so maneer. toen wag ouwmaat ook op een afstand omtrend 25 treeden. Hij blaas en brom toen door zijn Baart ik was toe klaar en kneip toe af en ik tref hem moij net tussen die twee veurtjes Zoo als hans zeg. nouw ja een Leuw als je hem tref dan al is het ook een doot scoot spring hij tog toe op zijn Prooi. hier was het de geval, want toen hij neersloeg Leg hij met zijn staart oover de Dissel-bom[33] van mijn wagen Dwars door de veur zoo doot als een klip. hans! die ouw was toe weg. ik klim toe soo staadig af en laaij toen eers weer mijn geweer ik roep toe Hans nog eens Hans.maneer gaf hij antwoort onder de agterstel van die waa en met een vraag hij waars hij nou ouw maneer. ik zeg toe kom hier wat maak jij nouw daar kom maak reg de veur toe gou Hans. toen kom Hij naar de veur maar hij ziet de doode leuw niet voor hom leg. en toen hij nou op hemval scheurw hij spring op en val weer ondersteo. ara kragti maneer watter os is die. toen kom nouw van elke kant van die vrouwe en kinders om te zien wat het is en onder die was ook neef mani Venter. mijn ouw vrouw steek toen een kaars op om nouw mooi te kan zien nouw ja toen kon en mens nouw aldirande zoorte eutdrukens[34] hoor, toen moes ik nouw vertel hoe dit nouw alles gebeur het en neef manni Venter leuster[35] ook met gespanen[36] aandag maar je kan begrijp hij is zeker maar moeg want hij is hoof vee wagter en is van de morgen tot Laat in de avon waker[37] om alles goet en orde te houw in was ook vertrouw-baar. ik zal maar en Bikie zit zeg hij met de staart van de leuw en zijn Hant en een helle klomp ander vrouwe en een paär mans zit naar de vreesse lijke kop van het ondier en keik een was net beezlg om de Bek oope te maak om aan zljn

33) disselboom; 34) uitdrukkings; 35) luister; 36) gespanne; 37) wakker.

vrouw de gevaarlijke tande te weis. ik wis toen wat nu de gevolg zouw wees als maani gaan zit zeg groot vader. en met eens gaat hij ok zit en ook maar hart[37] reg op de maag van het dier en zijn hant was vas gedraij aan die staart Haaren als en mens op de pens van een leuw trap als het doot is geef het een zeer gewilege[39] brom of geleut en dat was dier des te meer het geval wou mamie Venter weeg reum 200 pond en die gewig toe zoo venig[40] op de maag de broem was bijzonder hart nouw ja kijk dit was 'n vlug om weg te kom en met eens kon verder kom als war hij was. maani het wouw harkloop toe hij op was. Door dat hij zoo venig patgeef en zijn hant nog vas aan de staart van het dier ruk het hem terug en weer op di leuw zijn pens. weer gaf het dier dat toen al meer dan een eur doot was een gewildig brul maar keit[42] ik hep nooit een mooijer grap en[43] mijn tijd ge hat als die avond;

Mani Venter gaf een vervaarlijk schreuw om hulp naar Boontoe. om Koti help tok. o. help tog de leuw het mij. mij liewe oom Kotie. dan is hij op vlug dan kom. wat staart hem weer tegen grond tot zijn frouw bij kom wat is dit mij man wat makeer. o-o-t-o-g Neelie help tog de leuw het mij. waar tog mij man wag laat ik zien zeg zij en greep zijn armen keek toen. ag nee liewe man hoekom houw je dan de staart vas. en toen draij zij de hant los. alla mastag zeg sij je is tog en[44] ouw afhart.

Nouw die ander wat voor gezet en keik het. de vrouw het flouw gewort. de man het wegge harkloop naar zijn wagen en vertel dat de leuw gekwests is in zijn dierbaare vrouw gedoot hat en dan heul[45] hij zeer hartelijk. oom Koeni gaan kijk tog. waar het dit gebeur vroeg oom Koeni; daar bij oom Koos Potgieter zijn waa ik hoor hij het Mani Venter ook beetgehad. groot moeder het die vrouwje gelaawe met azijn of ieds van di aard en reg gehelp. toe die man nog staan en heul kom zij bij hom. nouw toe janie wat makeer jij nouw? ag dierbare is jij ni doot? ver-

37) hard; 38) geweldige; 40) vinnig; 41) gebrom; 42) kijk; 43) in; 44) 'n of een ou lafhart; 45) huil.

wondert ziet zij hem aan mij man waar van moes ik dan doot wees mar vrouw de leuw het jouw 'dan gepak toe ik weggeharkloop het. zoo zeg oom Koeni Pieters dan is jij van die zoort mans wat vlug als u vrouw gevang wort. ja oom maar dit was tog te vreeslijk om dit te zien. de andere dag vroeg in morgen nade beteur[46] werd de mannen Bey elkaar geroepen om een geleegen plek af te zien om weg oover de bergen te maaken. din[47] dag is toen een patrolie eut[48] en zij was ook in 'n geveg met 'n Klopi[49] boesmans en die statje aan brant gesteek en verschillende -l.jnkies gevang waar van groot vader ook twee hat een haan en 'n bentje. toen ze Groot genoeg waaren moesten ze getrouwt zijn en alzo een vamile vormen de man kreeg de naam voorman en vrouw heete roos. van die tweekies is vier twee hotetotjes en twee meitjes gekoomen die toen de heus bediende was in zeer knape en getrouwe. de een was altoos groot vader zijn Koetzier di heete steurman in zijn vrouw Sara. gaan ons weer naar pat maakers. ales is af ge kijk en bespreek in de regting amandelhoogte nouwdiegberg[50] en Lootsberg en rooij hoogte[51] dit is 'n distansie minstens 8 euren met het werk begonen baakens is op gerig. de avond 1818 in April wert een bit en dank eur gehouw en deander dag morgen vroeg alles op gepak, in-gespanen en de wagens agter makaar. Maanni was ook weer op zijn pos dan voor en dan agter om te zien dat alles goet gaan. toen aan de voet van een plat roode rand. Halt. laager trek. een veertigtal met oom Hendrik Potgieter* aan het Hoof groot vaders jongste broeder ook laater en 1838 kommandant Potgieter en transvaal en ook en natal ter hulp van Retief en seliers[52] teegen dingaan en laater weer terug naar Mooij Revier nadat Moselekaas verslaagen was door hem, Marets, Pretorius. het

---

46) biduur; 47) die of dien dag; 48) uit; 49) 'n Klompie; 50) Naudésberg; 51) Rooihoogte.

* Ons wil aanneem dat dit genl. Potgieter is wat hier bedoel word. Maar daardie „grootvaders jongste broer" is foutief.

dorpje Potcherstroom ont[54] de naam van Komandant Potgieter zoo vertel groot vader ver ons.........

Maar nou weer terug om te zien of ons komandant H. Potgieter weer kan krijgen waar hij aan pat werk en hoe ver het als is. amper op de plaat. u met het nu verstaan waar ons hier zeg pat maak is eigen Leik net een beetj gelijk maak en zoo hier en daar een groot klip weg doen. de gaaten toe gooij want anders zouw het te lang teid neem,

de ander dag morgen in span in sapn. geef groot vader orders: eider wagen die klaar is gaat maar voort en zoo tot dat ze allen op de hoogte was toen die hoogte de naam van Beginsel: nu Paddies-hoogte[54] voorwaards broeders is de order weer. oom hendrik is al daar oorkant teegen dardie berg zeg een zoontje. toen is groot vader voor de waagens eut tot bij mijn klijn broer. heel gemakelijk en spoedig is de pat hier klaar. het groote op houw is een plek in kloof je was erg scheuns daar moes ieder waagen met leijen vas gehouden worden. zoo voort de andere kant af tot en[55] een laagte een zeer aangenaame plekje Holt. laager trek is weer de order, grootvader gaf orders de wagens moeten na aan elkander staan zoo dat de een zijn desselboom onder de ander kan in gaan want ons zal zeeker een paar weke verzeum. nouw gaan dit ook net gouw. voor dat het donker was is alles en order de vee klijn ien groot is alles in de kraal en toen weer godsdiens en dank eur[56] waar aan verschellende broeders deel nam en was knap klaar of ons hoor dreun en met eens brul een bees. aan de geweers riep groot vader en storm naar de Hek. het was een moij lik heid door te koomen naar de hek want de beesten druk achter toe in[57] ons moes agter keer. de dieren wel oover klim. het was een Leuw die een jonge bees gevang hep. toen ons bij de hek kom nam de leuw de bees op en draagt het weg zoo dat het niet sleepte. ik veurde op hem hij gaf een schreuw en liet het

---

54) moet seker wees ontvang; 54) 'n verbastering van Perry's-hoogte; 55) in; 56) dankuur; 57) en.

legen[58]. het was helder maanlik. de leuw vlug toen voort: toen roep ik en klompje mensen dat ons de bees kon in sleep want het was doot roep voor janni ook zeg groot vader. jani gaf antwoordt nee ik gaat neit ik zal tog nie weer ver mij zelf en de gevaar bring oom koos ik is ook maar blij laat ik nie veekies het nie......... De ander mannen is ook net gouw daar een twee drie was de os ook in de kamp. toen wert veuren op gemaak en wagten eut gezet en kort kort hoor je maar boms schiet een dan raas en lag hule oor die veiand zoo nouw verbijgekom het en zoo voort tot de ander dag more toen de beesten eut gejaag was zeg een van de vrinden oom Kotti wat leg daar ons gaan toen kijk. toen ons naderbij was zeg manie o hemel dit is een leuw oom hij leg en slaap. en hij spring om en loop hart weg kamp toe. groot v. zeg: ik en Hans en nog 'n paar kerrels looptoe voort. Het was de knaap di de ossi gevang het nateurlijk aan de koegelgad langs de saart[59] in en op de bors eut; ja jouw skerrem[60] je vang mos ons goet ok en ik zeg hans kijk eers maak oop de bek van de leeuw laat ons zien hoe oud hij is mijn klijn broer staat langs mij. ik zeg ongemerk aan hem las hans gaan zit spring jij op de pens van de leeuw. dit is ook net zoo. ik zeg aan hans toe dan jong maak oop hans doet zijn bes maar de kaaken wasstijf. hans vat weer hendrik spring op de leuw brul. hans hat zo te zegen[60a] de steupe[61] en kon van schrik niet op of weg koomen. eindelijk roep hij ouw maneer help tog asblief. de kerls rol soals hulle lag o hereki vater help tog jou klijong[62]. toe vat ik hans zijn hant en tel hom op dankki mij liwe ouw vaterki: zeg hij toe maar kon niet staan groot en zeg en laater was Hans tog een leuw schutter zo goet als ik ik zal det later beweis[63] toen ons en de kamp te rug was nouw weer gaan pat maak want ons moet voorwaards naar het noorden dat is ons hartelik doel en streeven. aan werk is or-

---

58) leggen; 59) staart; 60) ja jou ou skelm. Outa Hans spreek hier die dooie leeu aan; 60a) zo te zeggen; 61) stuipen; 62) klein-jong; 63 bewys.

Kafvers aan geval wert; en een warm geveg moes door maak tog behaalde wij de overwenning. toen troken wij weer terug in de regting van teebus[73] so wort die Kop nu genoem. daar hep ons toen oover eens gekoomen terug meer noort wes tot waar nu het dorp medelburg legt waar ons toen tog eindelijk verdeelt geraak het. en hoe wel het mij zeer smartelijk was kon ik het niet verhelpen want mijn Lod of Leevensbaan moes ik tegen het noorden zoeken zoo als laater gezien zal worden zeg groot vader ons 1822 ocktober 16 ontstont. er een scheuring teussen ons. wat de rede is voor mij onverklaarbaar maar zoo als god het heben[74] wil. want de mens overdink zijn weg maar god bestierd dit alles.

We waaren ingespanen grootvader zeg ik gaf toen order die mij lief heb volg mij. en toen reet hij voorwaarts met zijn waagen. daar volg toen 33 waagens. toen ging ik terug in sprak de agterblijvende aan en zeg broeders en zusters en jongens en jonge dogters: het is voor mij een oogenblik di ik niet kan begreijpen en di ik zeer lang zal onthou het is mij smart ik kan het haas niet gelooven. als ik eraan dink wat de reede zouw zijn moet ik zwijgen het is van god. hier zal god beslissen want niets anders kan het weezen. in dus broeders zusters allen die hier teegenwoordig zijn. ik zweeg toen want mijn gemoet [75]ontslipte mij. ik beteug[76] hier o voor jule almaal en voor god als hier een onder u allen is die kan zegen[77] dat ik hem of haar ieds gedaan hep in strijt met gods woort of verongelijk hep die koome eut en zege het en ik zal om vergeevenis vraagen of terug betaalen; het broeder en zuster schaar zwaag. toen hoor ge net weenen in sniken[78]. een man trat voorwaarts het was A. Hendrik Potgieter de jongste broeder van grootvader. hij zeide lieve Broeder al de ander mense die ik voor geroepen is naamens alen beteug ons dat ons niets teegen jouw kan inbring ni maar het is zoo als je gezee het en ons gevoel dit ook

73) in de rigting van Teebuskop; 74) zoals God het hebben wil; 75) overstelpte; 76) betuig; 77) zeggen; 78) snikken.

niet anders als dat God onse vader zijn doel met ons wens te bereiken. ons hoop dat de heer u zal leiden en sparen een groote lingte[79] van jaren en ook ons. ik zeg dat voor gods aangezig Laat ons gezamentlijk bit. en mijn kleijn broer doet toen een gebet voor ons allen. toen laat mani Venter gekniel zing Psalm 134 al drie verssie. toe elkander omhels en toe eut elkander entussen is ons dien aavond een heel einje[80] van elkander verweidert. we haden in die teid voor ons eut elkander is de pat klaar gemaak dig bij noupoord[81] zoodat ons toen niet veel op gehouw wert. toen op de plaats die mij ouw vriend J. Magel[82] van der Walt gehandel van de grikwa Koning of Kapetein. laater opgemeet toen Kolsberg dorp was. 14000 morgen die toen laater door zijn outste zoon overgeneem is. di plaats kreeg en[83] het begen de naam Kroolspoort de naam van oom Johans zijn Hotnotje wert gesteur[84] om water te haal zamen met twee kinders een leuw sprong op het drital toe en greep krools vervoerde hem en spoedig was hij ook opgevreet. di ander twe hartloop toe naar de magens en vertel het gebeurde. dadelik een klomppi met geweeren en leuw laat toen ook niet lang wagten op z'n tegenwoordigheid maar oom Andries Venter met zijn twaalf ponder steek hom di kogel door zijn kop zoo kreeg di plaats zijn naam op Krools Poort. Daar bleijf toen weer 10 vamielies achter.

Nouw zeg groot vader nu moet ons nog twee dagen trek dan zal ons ook op ons plaas wees. de plaats was toen ook al eutgezoek en met de Kaptijn een afspraak gemaak. hier kom de hotentot [85] je nouw te pas want ons kon niet een woord verstaan wat di mense praat zeg grootvader. op de plaats geekoomen en toe ons laagerje gevorm was zeg grootvader bid- en dank-euren. de wagten eutgezit kon jij de leuwen hoor brul, wolven schreuw en oom

79) 'n groot lengte van jare; 80) eindje; 81) Nauw-poort (nou Nauwpoort Junction, wat die Kaapse Spoorwegbestuur in die tagtiger jare nogal wou verdoop in Newport (!); 82) J. Mechiel; 83) in; 84) gestuur; 85) hotentot nl. die makgemaakte Boesmantjies.

vossi kon jij ook hoor zaam zing. maar ons wort dien nag niet gestoor.

De ander dag moes ons toen onder handel met de hotentot voorman. mijn klijn jong moes toe ageer als[86] tolk. ik hat veel moite om zoo na aan de Kapetijn te koomen dat ons elkander kon verstaan. ik hem toen de verzeekering doen aan neemen dat ik nouw zijn zoon is en zoo hep ik eindelijk na een geheele maand onderhandelingen tot een besluit gekoomen. toen het hij mij de bakens geweis en ons het toe een koop papier geschrijf en geteeken. ik had veel moijte om hem zoo ver te krijgen om de pen stil vas te houw om alzoo zijn naam te teeken. tog later doet hij dat. de prijs die ik betaal voor de gronden volgens aan gewezen baakens hep ik laater toen Koolsberg een dorp was laat meet het was 32000 morgen. ik geef hem een wagen twee ossen een koij[87] en kalf en een halfvaam brandewijn. de ander vrinden hebben daar gewoont tot 1833. toen zijn ze op hun eijgen gronden gaan woon. mijn outste zoon, Philupus Jacobus is toen getrout met de jonge dogter Sovia Suzana Koetzee en 1824. in 'n 1826 schonk de Heer hun een zoon Jacobus Philipus op 31ste Janiarij. nu om weer terug te koomen het kind moes gedoop worden de naste kerk is te Kaapstat. en toen wort afspraak gemaak ses vamielles gaan toen op Rijs met 4 wagens het was toen reeds 16 kinderen di moes gedoop worden. het is een groot klomp lamerkies wat moes gemerk wort zeg grootvader die zef[88] ook twe zoons medena[89] voor dat doel. na dat zij 42 daagen gereeden heb te Kaapstat aan-gekoomijn zijnde is de klompi lamerkies gemerk[90] toen. en ook 10 van de ouders is eers toen letmaaden geworden. grootvader wert toen gevraag naar alle bozonderheeden en vooral op gods-diens gebiet hij wert gekoozen als ouderling en de broeder J. J. Venter als diaken en ook voorgestel. G. vader kreeg het toen zoo ver dat ieder jaar de leeraar hun zal koomen bezoek dit is een stap en[91] een

86) als; 87) koei; 88) zelf; 89) medenam; 90) d.i. gedoop; 91) in.

goede rigting. toen alles verregt zijn weer de lange pat terug en daar was blijfschap en vreugde want hier zijn we gestert[92] getroos en bemoedig. nog 10 heusgezennen trek met ons zeg ouw vader. nouw ja weij troken toen weer op ons reis naar heus verblijt zijnde dat we het kunen doen en naa bijkans 3 maanden weg gewees te zijn is ons dan weer op ons plaats; 1828 toen wort met alle mag het heus bouwen voortgezit en ook voltoit. kraalen voor het vee moes 7 tot 8 voet hoog gemaak worden anders klim tijgers en leuwen oover en verscheur het vee. en nouw moet ons begint om die zoort gogas doot te maak zeg outa hans. ja zeg grootvader Hans maar zal jij ni weer vlug. oh ne oh ne ou maneer ikke het en-nie geskiejt[92a]. vra ver krijn[92b] koos hê ok hete kozin[93]. het was in din teid toen ons naar Kaap was wouw de leuw probeer om oover de kral te klim. hans ziet dit en greep mijn ouw 12 op 'n pond en schiet en gaf het ondier een doot schot. de menssen zeg het was een groote lawai en rumoer wat hans gemaak het; het was zeeker een zeer oude leuw ze. hep het af-ge-voet. van zijn kop tot de ein van het heup 8 voet dus niet een klijnki; dustoen reekende hans op zijn cshot Eni[94] weeken later Roep ik mein outste zoon en ook hans en zeg laat hans voor ons 3 paarde op zaal en toen kreeg elk een zijn koels en kreut. di zoon wort Vlepi[95] genoem. al drie op zijn paart. laat ons naar vlij toe reij zeg G.vader en gaan kijk of hans kan 'n leeuw schit. grootvader Reeken op zijn schot en ook op Vlipi zijn. maar hij wel zien hoe dat hans schiet en slegseen deuzend tree gerij zeg hans Dars hi, hars hi, ou maneer. waar hans vraag grootvader. hans wijs Darso. ja zeg oubaas wag hoor hier hans ons zal rij tot op 30 tree dan gaanons langs makaar staan en dan kijk elkeen of zijn roer goet en order is of de pan kreut goet is als dit klaar is hans dan zeg jij waf ver een men[97] jij en danschit jij hom doot en als hans mis dan skit

---

92) gesterk; 92a) geskiet; 92b) Klein Koos; 93) gesien; 94) Enige: 95) Flippie; 97) watter een neem jij om te skiet.

jij hom Vlipi mar kijk als jule vlug schit ik jule doot. alles is die voorste ou baas het was 7 leuwen kans kneijp af voor de kop in klaar. zoo een van de ander. kom Vlipi knijp aff net zoo goet getrofven. de ander 5 vlug verder door de vlij. laj[97a] nouw jule roers. een klijn entje leeger af. daarse ou baas. zeg hans ja ik zien. zeg G.vader nouw weer zoals de eerskeer en hans trek los. goet. maar hij[98] kom. Vlipi trof hem. een ander storm. ik schiet di door zijn harssen spaan en de een vlug toen ook weg. zoo laat ons nouw maar om draij zeg ou baas. 4 groote knewels lag doot. toen te heus. een paar ossen wert ingespan en de leuwen wert naar heus gebragt om de vellen af te slag. grootvader wel al di vellen hebben het wort geloij.........

Toen en het jaar 1829 ooverleet mijn vrouw en is ik weer gehuwt met Maria Strous Weduwe A. J. Straus en van haar hat ik 3 zoons en 2 dogters. het daagelijks werk was jag en vee oppas. we waaren zeer gezeegen en voorspoedig met ons werk want het was biden[99] ne werken. we zongen onze Sleuters[100] en groene wegen Liederen en ook de Psallemen en loofven de Heer zeer hartelik en dankbaar zijnde. want onsze vaderen haden het zeer zwaar in Vrankrijk en andere barbaren heben hun om het geloof gemartelt en gedoot en ze zijn gevlugt in 's en Kaap aan wal gebragt door de Hollanse ondekers[100a] van de Kaap de goede hoop. het is dus door gods besturing en zoo zijn we laater ons trek Noortwaarts begonen tot op de plaats waar mijn geslag nu woont. doch verkog ik de plaats aan mijn Zoons en ik trek meer naar het noorden daar pep [100b] ik toen ook 2 plaatsen gekoop nabij waar het dorpje Philipstown nu leg. kerk en godsdiens was maar schaars door leeraren want het was schlegs een maal ieder jaar tot dat de dorpje KoelsBerg[102] aan geleg was. toen beroep ons een Ds. Riet[103] maar we wert doch in hem ook teleurgestelt want hij was een voorstaander van de ge-

---

97a) laai; 98) hij (die leeu); 99) bidden en werken; 100) Sluiters en Groenewegen se Liederen; 100a) Hollandse ontdekkers; 101) heb; 102) Colesberg; 103) Read.

zangen en ook nog andere onbijbelse valsze stuken[104] die hij wel aan de gemeente op dringen. wij welde niet in geeven als Kerkeraaden verseten[105] we ons zelfs zoo ver gaande dat op mijn verzoek en aandringen ik des Zondaags morgens toe sloot[106]. toen beriep hij een senodale komiesse om de geschillen eut te werken. de eutspraak van de leeden was toen dat tengunste der gemeente want Ds. Riet was zelfs zoo ver gegaan dat hij met aannemen[106a] gezang verssies aan kinderen gaf[107] om eut het hoof te leeren in plaats van Psalm versen. de ouders weigerde de kinderen het te laat leeren en dan was het gevolg dat hij hun afwees dan ook wel tot drie maallen agter elkander. op die stelsel kon en mog het niet. het is toen een wijnig verbeeter, maar hij hep zoo kort-kort probeer om zijn vergaf te zaij[108] want daar was toen een deel van de gemeente die toen niet meer onder zijn diens wou wees en bleef toen maar zonder kerk. Mijn ouw Swager G. J. Coetzee zeg een dag aan mij: broeder Koos, kijk als Riet de gezang vers laat zing dan moet je kijk vir ouw Cris Cotzee dan schreuw hij laat zijn stuk twak drie deum bij zijn bek eut steek. Daar was dan verdeeltheid tot dat dan eindelijk de scheuring ont-stont en laater een afscheijding in het jaar 1860. Dog ik en mijn vamielies[108a] bleef bij ons kerk waar van ik toen nog ouderling was en bleef voor meer dan 30 jaren. ons heef Ds. Riet laater eut betaal en toen een ander leeraar beroep.

---

104) valse stukken; 105 versetten; 106) nl. het kerkgebou toesloot; 106a) Aannemingsgeleentheid; 107) saam naar huis aan de kinderen gaf; 108) zijn vergif; 109) in; 110) famielie.

HOOFSTUK II.

Philippus Jacobus Potgieter II en sij vrouw Sophia Susanna Coetsee se huwelikslewe begin in 1824 op Mooiifontein. Twee jaar later word hulle seun Jacobus Philippus III gebore—wat die verhaal later sal vortset. Ph. Jacobus Potgieter II is 'n rijk skaapboer wat tot oor Grootrivier trek met sij skape. Sij seun wat hij hardvogtig behandel, word agter die skape groot met Danster, 'n kind van outa Hans. Kinderrampe. Spoke op die Trek en 'n angsvallige nag vir die veldseun, veroorsaak deur die Boesman bijgelowigheid van Danster. Brutale Koranna's. Terug op Mooifontein. Die veldseun word gedril vir „Aanneming". Helm-broek se Vraeboek gee die veldseun suur dae en nagte. Die veldseun-skaapwagter word met sij nooi en ag andere „om des gewetens wil" afgewijs tot driemaal toe, omdat hulle nie wil dans naar die pijpe van 'n Skotse predikant.

Philippus Jacobus III trouw in 1849 en nou word sij vroeëre suur lewe veraangenaam. Hij neem deel aan die slag van Boomplaas, wat in Augustus 1848, dus voor sij huwelik plaas gevind het. In 1860 word die Kolonie verlaat om van 1861 te resorteer onder die nuw gestigte dorp Reddersburg, O.V.S. Die Kerk-toe-gaan van daardie dae beskrijf. J. P. Potgieter II sluit sij verhaal in April 1863 „om te worden vervolgd door een jonger uit mijn geslag."

Toen begint P. J. Potgieter en S. S. Coetzee.

Het huwe-lijks-leeven van Philipus J. Potgieter en Sovia Susanna geb..ren Coetzee 1827 heuwde ze en 1826 wert hun een zoon gebooren en heete Jacobus Vilipus[1] (mijn vader) en nog een broeder en 2 zusters grootvader Vilipus[3] was een vee- of schaap-boer en om zijn schaapies ge-zond en goet vet te houw trok hij van de eene plek naar het andere zoo als vader Abraam Izaak in Jakop en woonde slegs en tenten. U kan goet begrijpen dat het zeeker niet zoo gemak-lijk was want de aarde was woes en leegig[4] maar want hij kon de plaats Mooivontijn bewoon die is later en jaar 1849 door hem

---

1), 2) en 3) Philippus; 4) ledig.

gekoop en bewoon. Toen zijn outste zoon hem bekent maakte dat hij hem en het[5] wel begeeven[5] zijde hij aan Een goede vrind: ik gaat koop vandag grond want mijn Plaats gaat nouw nou trouw hij meende zijn Zoon. Jacobus Philipus die hat het maar zeer zwaar en eenzaam te verdeuren. want ik zal zal een kort overzeg geeven van de aavont eurtjes[6] die ik door gemaakt hep met het ronttreken[7] vertel mijn vader mij zeer dikwijls. ik verloor mij zoo teer beminde moeder toen ik nog slegs 10 jaaren oud was en hertrouwde vader met de jonge dogter S. E. Veljoen zij was waarlijk een stief moeder en geen troetel moeder en zoo maakte zij heel spoedig van de vader ook en meer dan stief vader. Zoo haden wij 4 stief kinderen het maar maara[9] op aarde we waaren maar zeer sleg in Kleederen want u begreip het het eenigs doek klet was een Hempi van ongeblijk linne en een Broek en Batje van vel. We haden het ook aan voeding zeer gebrekig[10] want doordat vader van Een maant naar de ander rond-trek en niet zaaijde wars[11] Er gedurig broot-honger in heus[12] en zoo was het slegs vlees en nog eens vlees en altijd vlees die ook voor ons maar zeer sleg toe-be-reit wert vooral het mijne. Want die moes ik rouw neem agter de 6 of 7 Deusend schaapen om in de Velt te Braaden. u begrijp zoms wes alles nat en reegende het van 8 tot 10 dagen aan elkander. nouw ja braai nouw vlees of sterf van honger. Met zoo 'n groot trop avrikaans schaapen. als 'n man daardi zoort goet ken dan zal je ver-staan daaris maar min tijd om vlees te braaij ik het tog een ge-lukige[13] hat: oovergroot vader het aan vader een van di boes-mankies[14] ge-ge die was een paar jaar ouder dan ik met de naam danster en zoo het ik dan ook maar danster altijt laat kos maak en ik nam dan de heele wag op mij. des nags moesten we ook zorg voor de schaapen. Ouw vader was 'n man die zeer

---

5) in het huwelik wil begeven; 6) avontuurtjies; 8) trekken; 9) Mara d.i. bitter; 10) gebrekkig; 11) was; 12) huis; 13) 'n gelukkie; 14) Boesmantjies.

goet zijn schaapen kende zelfs zoo dat als bij-voor-beelt een schaap verloor of verdwaal of doot raak moet ik en danster de Kop van het dier naar Heus bring zoo niet wort ons goet getug.

Praat nouw ni als dit lamteid is, nouw weet je waar 6 of 7 deuzen[15] afrikaansse schaapen aan het lammen is hoe het dan gaan. zelffs is het gebeur dat er 70 tot 90 en Dag en een selfde getal des nags lam. dink nu ieder Dag en nog 100.60 lamerkies[16] en dan als de ooijen vet en goet is en goet neem is alles nog houwbaar maar ons het ook somige jaaren het zoo gehat dat ons tot 200 vasmaak ooijen ieder avond moes verzorgen dan kom vader agter ons aan om te zien of de lammeren allen goet gedrink het en als daar 'n paar doot is de ander dag morgen is dit 'n wonder als ik of danster niet gestraf wordt. En nouw moet jij weet hoe honger ons self voel want ons het vandag niets meer gehat als ons stuki gebraid vlees. nouw, als alles nouw klaar is dan moet ons nog weer voor ons gaan vlees braaij zoms 1 of 2 eur in de nag voor ons ieds tot ver-sterking tussen ons rebbes[17] het. Zoo was het maar dagelijks werk dan moet ons in de achter midag zoo vroeg terug wees om al die Klompies bij elkaar te maaken en zoo ge-beurde het een agter-midag was er een lammetje weg. ik het toen bijna achter ieder gras pol ge-zoek maar te ver-geefs. Vader kwam toen ook help en waar-schuwde mij dat als ik niet zorg dat de lam eut kom ik zeeker 'n pak slaage zal krijgen. ik dog: mij liewe vader dan moet jij mos die slaage krijgen jij pas mos di klompi op. en met een hoor ik roep hij meij. ik loop toen hart daar heen. „leuster ik hoor de lam blerk en kan niet zien waar[18]. toen kom ons op de plek, het arm dierje was en een Gaat[19] gevallen een Ertvark gaat[19] wort het genoem. die gat was toe booven en vol vrees-lijke spinnekoppen[20]. Vader zeg aan mij: kreup[21] in en haal de lam eut[21]. ik buk

---

15) ses of sewe duisend; 16) honderd-en-sestig; 17) tussen ons ribbes; 18) luister; 19) 'n gat, 'n ertvarkgat; 20) spinnekoppen; 21) kruip; 21) uit.

toen om te zien vader zeg maak gouw Daar is geen teid en met eens stoot hij mij onderste booven greep mij aan de voeten. Kreup in! ik zal jouw eut trek met de lam ik was zeer bang voor di gogas en praat moij, zoebaat[22] en bit toen de maar v.d. doet toen met gewelt wat hij kon om mij met mijn kop naar onder in de gat in te druk. ik pareer oover de gat heen het was een schouwspel om dit te zien, ik smeek toen en heul[23] vader swaij mij en smeet mij op zij en gaf mij een paar harde slagen met zijn kieri en zé: loop roep danster jouw slegte schepsel. Zoo komp ik toen los maar danster moes toen maar daar in geloof mij zeg hij di gat was onder zoo klijn di ouw lame-kie zit zo reg op zijn agter-lijfvi[24] ik was zoo bang ouw baas zal mij voete los. zoo hep ons veel moilijk heeden (gehad).

Ons was toen weer terug op ouw moijvontijn, grootvader het toen ook hierdi jaar kooren ge-zaij en toen moes ons water lei en begent oes, ons was toe 4 zeuns en drie Hotnots en outa hans. Ons (had) toe beurte om elke aant di dam toe te steek, outa moes kijk daar-na, hij zeg ver mij: „Klein Koot is jou Beurt vanant toe steeke di dam mooi toe steek je hoor. ik steek mooi toe maar niet goet genoeg. de ander dag more vroeg was grootvader gaan kijk wat di dag moet gedaan wort. ik is toe net bezeg in pak kaamer om 'n bikie goekies[25] voor ons te krij om en ons kies te zet en ik was ook net klaar met in pak in mijn hoet ze bol het ik die slag gebreuk ver 'n zak om net eers eut de heus te kom. hoor ik met eens: waar is Klijn Koos vra g grootvader ik gee toe antwoort; kom Hier zeg G.v. en met toe kom ik ook eut, wie moes gestraant die dam toe steek(?) ik was glat ver skrik ik durf geen leugen te vertel en was toe bij G.v. ik het toe gesteek ou vader en met eens kreeg ik en harde klap teegen de kop. die hoet vlig soentoe[26] en ik rol daar diekant. ik vlieg op en kijk ik zin[27] net twak lé ront en bont. ik hoor ouvader

---

22) soebat en bid; 23) huil; 24) agterlyfie; 25) goedjies (tabak); 26) soheentoe; 27) sien.

roep Arejana[28] nog arejana[28]. oumoeder kom toe kijk bie-kie vir Klijn Koos wat het hij aangereg Roep hom hier ik kom in en nouw zeg de mens ver mij wie ze goet is/ dardie ik seg niks toe jong ik praat mos met jouw. dit is wat ik gevat ouvader. toe beef ik ook net zoos 'n klip-selmander wat pijpolies ge-krij het. wat wil jij Daar mee doen zeg G.v., ons preum dit ouvader zeg ik. wie almaal toe ze of jij krij en pak sla. nouw ja toe moet ik maar vertel. gelukkig het ik outa hans nie genoem nie want die ouw is ons voorman. tel op die twak en bring dit hier ik tel toe op en zet het op de taavel. mar kijk ik toe 'n ver-maaning gekrij. en ik het zoo skaam gekrij. ik wis nie waar ik mij moes berg. vat dit nou en zit dit weer in de kis en gaan nouw doen nouw jule werk. ik het gelukig een stuk en mijn hemp zijn bors en di het ik toe ver outa hans gaan ge ik (het) toe ver de ander klompi vertel hoe zwaar ik dit gekrij het en hettoe ook ni weer dardie ding gedoen ni.

Toe ons nu klaar geseij het[29] moes ons begin kooren aan rij en moes in nag gedoen wort want de kooren moes te veel zeg G.v. (op die dag) dan wort 2 wagens agter makaar vas gemaak en zoo was daar dan toe 4 wagens, die wagens kon niet meer Bevat als 200 gerven dus kreeg ons acht honderd. ieder keer moet ons 1600 gerwen voor een trapsel bring. zoo het ons toe al 'n heele maant nag en dag ge-werk. ik was toe naderhant zoo vaak dat ik zomar staan 'n slaap zos 'n ou pert. nouw ja een nag zit ik op de trap agter de wa en ik het gloo gezit en slaap en de hande gelos en toe sleep ik. gelukig hoor outa mij roep. toe kom help hij ver (mij) los maak toe moes ik voor de touw kom. toe raak ik weg toe hulle weer agan op laij en ik kreup[30] onder de kaf in want die dae het de mense ni kaf op getel nie en ik het gloo nog nie Eers reg gele toe slaap ik al. en toe de waans kom toe was daar amper ongeluk want de osse kom reg oor mij en trap mij amper

28) Adriana; 29) toe ons klaar koring gesny het; 30) kruip.

plat. ik sprin[31] onder de kaf eut en de osse skrik en zit op loop met die twee vragte kooren gerven. outa hans het moes leelijk hard-kloop om hule te keer. de geluk bij die on-geluk was dat deeen waa om geval het toe kon de 8 osse dit nie weg krij anders het hulle zeeker nouw nog geharkloop. toe moes en mens outa hoor raas hij zeg: ara kragti krein Koos hoe kom is je zoo onbruk-baar[32] ik ik zal ver oumaneer jou kakerlak-streeke[33] vertel............ Zoo het ons dan vort gegaan met die oesse[34] rij en oor de 200 zake kooreng soon [34a] gemaak toen moes ons nou weer de Lande mes gee zeg Groot vader (sê) de grond is te schraal Di mes gee was in die daa: de trop schaap moet op die land slaap en die vee wagters en zeuns moet hulle op-pas. 3 nagte moet hule op een plek leg dan weer en bikie veder tot de lant klaar is. het was niet geheel veilig want oom wolf en ou vossie is ieder 'n nag ook op die jag eut. ons moes net goet waak. zoo het ons een nag en bezoek van 'n leuw ook ge-hat. gelukkig was outa Hans nog waker[35] en dánster zeg o magtig oom hans kijk di groot wolf hier toe zit hij kort agter outa op zijn stert en verwonder gloo ver de veur ze lig. wag sit stel kinderkies des 'n louw[36] outa zal hom 'n bieki skrik maak ouzana die 12 op 'n pond[37] is ook klaar outa sleep toe die ou geweer nader en zet de pan-kreut[38] op en toe leg hij aan en knijp af en tref hem ook goet maar tog spring die ou leeuw op de man wat geskiet het zoo laat[39] outa hans onderste boo val en die goga dwars, oor hom val. haa...... ou matie ike hette mos gezê zar vere jou zoo krij wat zoek je hierzo? dis mos ou maner pokiter[40] ze Kreinjong wat ver jouw zoo om goij[41]. het ze nie ge-weet nie, en toe kon 'n mens hoor lag en remoer[42] en pertij van onse maats het glat heus toe geharkloop. en dit was ok nie lank toe kom groot vader en nog en paar ander ook kijk.

31) spring; 32) onbruikbaar of stout (in Afr.); 33) ondeuende streke; 34) oesry; 34a) skoongemaak; 35) wakker; 36) 'n leeu; 37) die ou Sanna wat 'n 12 op die pond geweer was; 38) pankruit; 39) sodat; 40) ou meneer Potgieter se Kleinjong; 41) omgooi, doodskiet; 42) rumoer.

die ou mense ze toe die leeuw was zaam met vader noag in die ark want hij het nie een tant in zijn bek. grootvader het toe weer di klijn goet laat Rol oor mekaar want die ou mens het mooij gewag laat ons almal om die ou ding zit. 'n slim stooris[42a] vertel. toe spring hij op die ou ze pens en hij brul zeer hart. mar kijk toe kon jij geleute[43] hoor. een klijn boesmankie zeg alla ou baas amper het die zwaar weer mij raak gestsamp. outa hans zê mar jouw krijn[42b] bog waar zin je die reent; en zoo kon 'n mens allerrande eutdrukkins [44] hoor.

Zoo voort gaande het ik en danster toe een jaar gerus. Toen gaat mijn vader weer aan met het treken toen in die teid is daar meer als 2000 (of 200? Skr.) schaapen doot toe moes ons weer gaan velt zoek. en een noordelijke koers trek ons grootrevier door. over de water of onder deur kan nu niet verzeeker, tog is ons toen op Poortje de plaats van G. vader gert, Coetzee mijn moeder haar vader sijn grond. daar blijf ons toe een jaar toe trek ons langs de revier op ons had veel schade en moeite met de boesmannen[45] en grikwas en ook met de ongedierte tot ons op de plekie kom waar Bethtulie Laater aan geleg is. daar het ik ook een aant 'n grappi gehat. die trop skaape leg teegen de kop dardie spits kop. en die goet krij nooit genoeg met vreet want kort-kort moet ik of danster gaan keer nou ja hulle het weer ge loop en ik en Danster het gloo bieki ge sleumer[46] ik hoor roep naar mij en spring op tot mij geluk dit is helder maan lig ik zien toe vader zit voor op kis en trek zijn velskoene aan ik weet nou kom slaat hy ons en gee nie antwoort want ik wel zien en toe vouw ik die ou ram vel[47] mooij net zos of daar 'n mens onder lê. ik roep danster niet en gaan zit en end daar van daan om tezien. Vader haal de groot sweep, uit rol hom los en kom storm toe die eerste vir Koos, toe hij onder skoot was haak hij af dit dreun op my arme ou ram

---

42) slim stories; 43) geluide; 43b) jou klein bog, waar sien jy die reen?; 44) uitdrukkings; 45) Boesmans; 46) gesluimer; 47) ou ramvel, d.i. 'n velkombers

vel nog een nog enzo voort tien of twaalf slaa. danster skrik hier die kant spring op en zit op loop zommer ver keerde koers. vader zê hier jij waar hol jei heen waars Koos- daar slaap hey ou baas. vader skop die arme ou kombeer ront mar daar niks. ik zit toe daar boo teen die berg en lag laat ik nie meer kannie. en toe roep vader na my Koos weer Koos. toe ge ik ant woort zoo ewe onskuldig. pas op jong ik zal jou bykom en ik bring toe die schaape weer op die leg plek. de ander dag more ziet ons toe de een voor bok is weg 'n Teir[48] het hom ge vang en op ge vreet.

Nouw ja die ander dag medag[49] wort de een waa zen goed alles af gehaal en de waa wort ingespan twee ossen en op en afstand omtrend een myl van die ander af is 'n klomp ouw kraalle en vader het die 'n biekie reggemaak toen ik en danster die aant met die trop schaap aan kom komp vader ons in gemoet en zeg: julle moet terug ik het darie kraal reg ge maak die skaap moet daar in slaap want jule slaap mos zos ik en laat al my goet op vreet. toe moes ons maar terug dan kan Koos mos ook op die Kaatel slaap in de waa. ik dag toe alla maikies hoe kom zou vader nou zoo goet wees. want ik dink toe zommre terug ik het gloo laas op 'n katel van vader geslaap toe ik aan mijn moeder ze bors Ge drink het en toe beef my hart in my: oo wat is tog de moeder als 'n mens onder een stief moeder moet zug...................§ ons het de skaap toe in ge jaag toe kom vader en zeg loop nou gaan eet en bring julle kom berze zaam en ook ver ou wag ter. dit is de boeldok hont- die was zeer getrouw voor my en toe ons nou klaar is loop ik en danster op pat naar de kraal Zeg dans ter ver my klynbaas weet jy hoe kom is ou baas zoo goed ou baas het di des sel boom van di waa op en klomp graftes ge br'ng. ons is zeeker ven nag doot toe skrik ik eers 'n wat nouw zeg ik ons kan ni op de grond leg ver de leuws en tiers sal ons opvreet. toe ons daar kom zeg vader toe vouw julle moet moet ni ander

48) 'n tier; 49) middag.

plek slaap als op die waa en ook nie vuur maak die order moet ons doen ten koste van wat ook al ons is nou bang om na die wa te loop onsont ge Draij[49]a maar ons storm toe die waa. ik goy (gooi) toe de ou hont zijn krossie daar oorals neer en spring agter in die waa en op de Kaatel. alla zaperloot ik weet tot vandaag nog nie of ik eids onder my ge had het en of ik aan de rebekies van waa ze tent ge hang het. ik weet net ik het my toe ge-rol in my ou ram-vel zoo wort die vel kombers ge noem en ik Luister net of ik nog niks hoor en als ik leug(lug) voel in kom Dan trek ik toe en knyp vas met voete kop en tane (tande) om zoodoende die spook eut te houw onder die ram vel. ik Het onder die omstandig heid glat vergeet om oor danster te dink wat zeg nog om naar hom te roep, ik het my zoo ver-smoor dat ik al gevoel het hoe smaak dit as 'n mesn van angs doot-gaan. Kort-kort hoor ik ver ou 'wagter Knor dan maak ik weer beeter dig.

Ein-de-lik was daar eids gebeur wat amper mijn leewe ge kos het ik hoor net ou wagter maak 'n vreez lijke geleut en toe is hy in die spook agter makaar al om die waa en oor die graftes ze klipe dit rol en kraak. en kort kort hoor ik iets net zoos of die spook nouw my arme ou hont en de hande het en dan zal hy my kom greip en ook my nek om draij. ik het baija ge-bit maar of ik goet ge-bit het kan ik nie zê nie en op die ou ent het die spook ver ou wagter en hulle het ok net lank gezukkel voor dit stel was. toe dog ik Ja nouw is dit ook my beurt ik weet tot nog toe nie of ik van be nauwtheid vlouw ge wort het of anslaap ge-raak het. net toe ik wakker wort en opspring was vader ook by die kraal en roep naar my. toe ik af klim ziet ik een grote Jakhals leg doot langs die graf en myn ouw hont kom toe by my en lek mijn hande. dit is tog om my te weis dat hy die spook ge vang en ge doot het en nietde teegenovergestelde waar ik my zoo doot om ver smoor het...... en amper nog 'n pak slaaa ok ge kry. toe ons nouw in de velt is die dag vra ik ver dans

---

49) ons het toe rondgedraai of getalm; 50) luister.

ter waar hy die nag geslaap het. toe zeg hy vir my toe jy en de waa klim het ik tent toe ge-hol en vroeg op ge staan voor ou baas de skaap laat vreet tot nouw. ik het toe maar niks van my moij-lijk-heid aan hom ver tel nie want hy zou vir my lag dog ik. en de volgende aant moes ons maar weer Zoin[51] toe ik die medag vroeg enspeksie gaan doen of dit nouw rerig graftes zou wees en toe vent ik nou eut dit is werkelijk zoo want nouw zal ik eers die weise[52] van begraawe deut lek maak Zoo als de ou volk vertel was dit de gebreuk as daar nouw ouws[53] is wat nie meer kan loop as die ander die wonplek gaan verlaat dan wort die ouwes voor zien met kosies voor 'n paar daa dan wort hulle nou op 'n plek neer ge zet en met klippe[54] toe ge pak om van honger te sterf. dit is amper onge loof baar. En tog is dit zoo dus vent ik ook twee kop beene onder die klipe en toe ik diezien dog ik eers dit is ieds anders en ik roep toe ver danster toe zeg hy ver my dit is mens koppe en toe maak ons dit weer goet toe ....nouw wat zal ons nou vannag maak ons zal zee ker vannag nie weer vry kom nie want ons moes nie aan die koppe gewerk het nie ons spreek toe af ons zal net zos dit donker word die skaap skrik maak laat hulle uitspring dan zal ons skreeuw naar de tent toe zeg danster dan zal ou baas kom kyk en dan kan ons zê die skaap wel hulle ni laat keer en dit is ook nie te lank toe kom vader en vraag wat is dit hier toe staat de skaape ok klompies en sneut[55] en stamp op hul voetjes. danster was toe die slag die tolk ou baas Zez hy die skaap skrik al tyt agter en dan hol hule weg en ons kan hulle nie keer ou baas. nouw toe loop ag ter toe en jaag hul eut en laat ons hule dan aanjaag tent toe. toe loop vader en danster agter toe in saperloot die rook staan en dit dreun toe net zoos die avrikaanse skaap toe oor Die meure har kloop en dit het die heel nag ze wakker blij ge kos mar ons was tog darm ontslaa van die spook. nou ja die ander dag moes ons weer

51) scheentoe; 52) die manier van begrawe; 53) ouwes; 54) klippe; 55) snuit.

verder trek want Die velt is ook al eutgevreet. zoo trek ons toen weer Langs de ouw groot revier af tot waar ons toe weer goeie velt krijg. in tussen leid hat ons ook veel moij lijk heid met ongedierten en de boesmans en die coranners het ook niet stil ge zit. ons het een heele paar maal moes skiet onder de twee laas-ge-noem des en op een morge kom daar een klomp gewaapent met kieries en asegaaize op ons af. de voor-man sprak myn vader aan in zijn taal en op een zeer brutale toon. gelukkig was daar een heus-mytye[56] die toen tolk was tussen de twee partijen in de ge volg was dat vader dadelijk 100 shapen moes betaalen dan kon hy op zyn teid Langs de revier af trek tot by almans-drif. daar kon ons dan vertoef tot dat de revier zoo leeg is dat ons de schapen kan door krygen. Vader welde eers niet maar moes eynde lijk to estem op een waarschuwende weink van de klyn mytye en moes vader met de Paptein en nog 5 van zyn veltcornets zaam naar de troep schaap om aan die Korander Kaptijn de ge-eis-de getal vee af te geeven op voorwaarde dat hij borg of zekeuretijd[57] geeft Dat vader dan veilig kon trek en vertoef tot de revier leeg was. de schaapen bij elkander geekeer en toen afgetel. toen staat hulle en tel op hulle taal waar van ik hier onder een beknopt eut-drukking[58] geeft zoo goet ik kan met de zeijver[59] agter aan de woort. Sij tellen van een tot tien en dan weer tot dat ze tien maal tien hep en bij ieder 10 wort dan 'n kerf in een kieri gesnij stel u nu voor hoe lang het zal neem om 7000 avrekaanse schaapen te tellen. nou ja nouw moet ons begin tel. teoi (1), team (2), nolla (3), nani (4), nonon (5) gijssi (6), jessi (7), yzie (8), jissi (9), toman (10). O dit is de kerf nou ja nouw moes vader wag tot dit klaar is en dit deur[61] toe amper de halve da gtoe kom de Kaptijn naar mijn vader en gaf hem de hand van vrindschap en ook een hals-bant die hij van zijn nek af haal en zijn wandel staf en hij zeg toe aan danster hij moet ver meneer Pokiter sê dari kiere en die bant moet hij oppas en

---

56) huismeidjie; 57) sekuriteit; 58) uitleg; 59) syfer; 61) duur.

as daar weer mensse kom om ver maneer te plaa dan moet hij die goet ver hulle wijs dan sal ni een schepsel meer plaa. toen vertrek die ongewenste vriend. mijn vader was baija hartzeer want hij was een zeer spaarsaam man en hat al toos de slegs te of outste onder de trop gezoek als daar moet ge slag wort en om nouw zo maar 100 te laat aftel ver zoo en deuvelse Korander dit is om 'n man te laat zug. de volgen dag trek ons toen verder en vervolgens voort tot ons toen ein-de-lijk allemans drif berijk hat. toen moes ons nog en heele 14 dae ver-żeum voor dat ons de schaapies kon door krijg. en toen die aavond de wagens ook. toen was het al donker zoo is ons toen weer voort tot op ons ouw vader zijn plaats, kom. ou meevontijn (Mooifontein) toe kon ons voel wat die ouw speek woort zeg: oos, wes maar theus[62] bes. nouw ja toe reij ons mos ook Kerk toe en zoo begen ik mos nouw rond kijk na de jong nooins maar je weet ik is maar wilt want zoo als je zelf op gemerk het kan je mos zien ik is mos een van die zeuns wat in die velt groot gewort het, maar daar is nog 'n ander ding. ik moet eers letmaat wort. nouw ja nouw koop ik 'n vraage boek en die is de hellem broek[63]. dit is een boek zoo dik als de beibel geschiedenes, die moet ik eut mij hoof leer zoo als min mensse nu On-se Vader ken[64]. oor ses maande wel ik nouw in gaan en ik hoor die jong nooinki wel dan ook in gaan. ik vat toe ook in. maar glo ver mij daar lê nou leer nag en dag. En kom ook mooi door. 14 daa voor aannemen is ons toe dorp toe. ons was 6 van die plaas. groot vader moes toen als ouderling zit. toe krijg ik bieki moet[65] en ons was toe 36 aan-neemers waar van 10 af-ge-wijs sijn is. Niet om dat ze niet geleert genoeg was maar omdat zij niet gezang verszen wou leer op order van hun ouders die het belete[66]. dit is Ds. riet[67] zijn leer waar ik vroeger ook melding maakte. ik en die mijsie was ook onder die nouw zoo wert ons drie maal af geweijs. de 4de keer

---

62) thuis; 63) Helmbroek Vragenboek; 64) 't Onse Vader; 65) moed; 66) belette; 67) Dr. Read' s'n optreë.

wert ons toen aangeneem door een ander leeraar die toen van de Kaap is gekoomen op aanvraag van grootvader en een groot meerder heid van de gemeente in Kerke raad. toen is D. S. Ried af- of eut-betaal[68] zoo is ons toe van hem ontslage ge-raak. en ik was toen al tame-lijk mak ver die meissi-kind en zoo het on toen ook een jaar later ons in het Huwelijk gegeeven in het jaar 1849.

Van dar toen een ge-heel ander leeven want zij was van zeer god-vreesende ouders en ook heel be-medlt[70], zoo brak daar toen voor mij een geheel neuw[71] teid-perk aan. Jacobus Philipus Potgieter heude[72] cornelia adriana maria Venter in 1849 en wert ons een Zoon gebooren 1851 twee jaarren nog een Zoon en nog een twee jaaren laater een dogter, zoo leef de wij zeer gelukkig tot in met ,54 of '55[73] kompt ons voor de eingelsse in-val op de plaats boom-plaats waar aan ik deel nam aan de boere partij onder Pretorius. waar ons zoo als bekent zijn een scheterend slag leeverde en ook de ooverwenners zouw gewees zijn; maar ook daar werden we door een van ons leiders verraden want toen wij reeds de Zeudelijke[74] mag op de vlug dreef kwam er verwaring onder ons door verkeerde orders van die Kommedant die ons met opzet ver-ried dat hebben we laater ont-dek en hij ook als verrader gestraf. ons hoof Pretorius hep ons toen orders gegeven nadat de engelse toe wapenstelstant gevraagt hep om te gaan zien en de dooden der Engelse te tellen in Hem te Helpen om de gewonde te verpleegen en toen telden we 400 12 dooden[75] waar onder 6 hoogge ovezieren[76] die graften zijn nog te zin en de teun onder boomen op de ouw plaats de ander troepers is in de revier als die door gereeden wort net vlak booven kant die drift en ene diepe gaat water begraaven. toen het ik op gemerk en voor de eerste maal gezien dat 'n mens op wagens gelaaden en bij vragten weggereeden wort, Bei de groote water graf aan een been en aan de kop een of twee maal gezwaai en

---

68) uitbetaal; 70) bemiddeld; 71) nuwe; 72) huwde; 73) lees 1848; 74) Suidelike; 75) lees 412; 76) offisiere.

woeps ingegooi. de een vrag na de ander tot de avond donker. de waater loop in de dri oover 'n klipplaat. het was geheel bloet-kleurig en dit was eids wat voor een schaapwagter glat ni vatzoenlijk of beschaaf gelijk het nie, in die tussen teid is daar toen vrede gemaak en werd ons toen bedank met verlof om heus toe te gaan. toen hadden we al twee maalen (met) de Eingelsse beschaaving te worstelen: Slagtersnek en boomplaats. doch het was in de geveg voor mij niet zoo aandoenleik als beij die eervolle? begraavenes langs de spreut[77]......... toen terug naar de lieve vrouje[78] en de drie kinderjes. te heus is veel aangenaamer als op boomplaas.

Zoo boerren (wij) voort tot dat we eindelijk ons gezamen plaats[79] verkoopt. toen in het jaar 1860 de groot revier over-trek naar het noorden onder de Engelse dwingelandij eut, dat was ons wens in streeven· zoo trokken we voort tot op de oever van reviertje op de boomplaats waar ons een paar daagen verlof kreeg. en ik toen aan mijn gade in betrekingen de slagplaats, de graaven der oveziemen (en) de groote graf van de arme troepen alles aanwees. we allen bezog die plaatsen met de grootste eerbiet en deelneeming met het gebeurde. §toen verder voort tot op ons besemde[80] plek waar ik een plaats kog hoop[81] aan Kaal spreut[81] die ik laater terug gaf en in die zelfde jaar een ander plaats koop aan de moder revier bultvontijn in het bloemfontijn destrek waar ons het zeer aange naam vond maar tog moesten we het zeer smarte lijk ver lies van ons outs te Zoontj vroeg en het jaar 1862 betreuren ten ge volge van de witseere keel een wentig[82]. Vroeger in voorige jaar is ons naar ons ver langen daar in ge slaagt niet alleen om onder de Engelsse slaavernij eut te zijn maar ook Haden we de groote en ge-wenste voorreg om ons naamen als Leede maaten te doen in-schreiven onder de Grevormeerde[83] Kerk gestig Door D.s.. D. postma te

---

77) spruit; 78) vrouwtjie; 79) gesamenlike plaas; 80 bestemde plek; 81) hoog op naby aan Kaalspruit; 82) inwendig; 83) Gereformeerde Kerk.

redersburg[84] 1861. ons (moes) toen een veel grooter afstand naar gods heus maar we waren ge-troos en ver-kwikt als we heus-waarts gaan. We haden geen pat voor wagens en toen we de eerste maal moes naar Kerk waren we 3 vamielies. om een pad oopen te maak was nie-mant meer te vragen als alleen dien die reiden. wel het was een afstand van 4 euren te paart. nou ja alles klaar ge-maak de wagens is op gepak. ieder moeder het ('n) zijl-zak bakseut[85] en in zak drooge spring bok bultong en nog een ander zak schaap vles[86] en een groot mantje zoet koek alles is klaar agter ieder wagen wort een grot boom of tak vas ge-maak nou hoor je een neuwschierege Zoonje van om tren 8 jaar: out vader die hout zal mos ni brant dit is mos groen. de vader: nee, nee zoontje die bostakke is een pat sleep Kerk toe. het is klaar in-ge-span zeg die zoonje aan moeder. de heus[87] sen werden geslooten en daar gaat de 3 waagen. de stof staan zoos takke sleep. omtrend 1 half eeur van heus[87] wort stil ge-houw in kom de ooms al mal vooren toe. daar wort een baak[88] op gezet en aan touw leijer ge ze kijk ziet jij daardi nek-kie daar tussen die twee kopies[89] ja baas nou ja reg-eut zoeto (soontoe) mij hotnot. maar let nou op laat jij nou nie loop en slaap en dalk in 'n ertvark gaat val. nee ou baas. nou toe daar gaat de 10 afrikaandes met de waa in de bostakke. zoo ook de ander twee. de velt was woes en vas-te gras-velt, dus kon u een klaar pat zien zoo voort tot waar ons de medag de ossen een weinig laat vreet en water zeup in een pan niet ver van de pat. in span nouw weer en toe kom weer een an-der wagen aan de beurt om voor touw te vat. in dit was amper zonder[90] toe ons op de neki[91] kom zoo voort de derde dag middag was toen op die dorp.

op het dorp of liefver Kerk plaats daar wer toen gemeente vergadering ge-houw en de leeden van de Kerkeraad ge-koosen en de gemeente leede-maaten in geschreeven en nog en twintig aan geneem. die zou drie maande

---

84) Reddersburg; 85) 'n sylsak beskuit; 86) skaapvlys; 87) huis; 88) baken; 89) koppies; 90 sononder; 91) nekkie.

later voorgestel worden. de Kerke raad be-sleut toen de plaats te koop van de broeder Magiel, van der Walt; Domenie postma doopt toen de plaats en noemde het redersburg[92] en wert er toen beslooten een Kerk te bouw vooreers een drie vlerk ge-bouw met gras spits Dak want ons het toe nog niks geweet van zink-dakke of zink-plaate. alles moes toe in drie maande klaar zijn. het is bslooten dat de geheele leedetal mans moes helpen en wert het gebouw op getrokken met klijlaagen 10 voet hoog......... de hout werk zoo als deuren raamen en alles wert ge-maak door de Broeder Piet Venter. het was als klaar op zijn teid om in-ge-zit te worden in zeer net vervaardig.

daar wert een beroep eut-ge-brag op Ds postma die het aan-nam als consse-lent tot ons een leer aar kon kreijgen en er wert avond maal ge-vierd. Zondag middag wert 32 kinderen ge-doopt. di avond een konverenssie gehouw. Zulke daagen waren voor de kinderen Gods zeer verkwekend. Maandag morgen hebben we een ieder zijn weg in geslaagen Zeer goet-gestemp be-moedig en ver-troos. ja hupelende[93] van Ziels vreeug-de. ziet psalm 122. te heus gekoomen zijn we aan ons beroep tot dat ons laater in dat op zig weer der naar reddersburg moesten gaan. doch in tussen-teid hep ik ook met veele moijlijk-heeden te vegten. zoo als ons hat toe in 62 de groo-te droog-te ik ook groot en klein vee ver-loore want ons in April regens gehat en toe nie weer voor Janiarij. het was zeer droog zelf zoo dat de water niet meer loop-te maar ook groote gaaten ge-heel in-gedroog zijn. ons is toen in dezember weer Kerk toe en hadden ook weer net zoo heerlijke ont-moetegen[94] ons kerk is toen ook in-ge-weid. het was zeer pligtig. voor-al voor mij want zoo als de leezer weet was ik mos agter 'n trop avrikanse schaapis groot eg-wort al is dit ok nouw al 12 jaar wat ik nie meer schap op-pas maar nouw droom ik partij keer snags daar van en dan weet ieder een hoe krij die ou nag meri[95] 'n mens. als je slaap

92) Reddersburg; 93) huppelende; 94) ontmoetings; 95) die ou nagmerrie.

meen jij om te vlug en je kan ni weg kom dan is dit moijleker[96] als waneer in mens wakker is dan is 'n mens tog gewon-lek slimmer as de nagmerie ni waar. zoo eindig ik de ver-haallen van gebeurte-nessen.

J. P. Potgieter om te worden ver-volg door een jonger eut mijn gesag[97]. april 1. 1863.

---

96) moeiliker; 97) geslag.

HOOFSTUK III.

Oom Nikie: m.a.w. Tjaart Andries Nikolaas Potgieter begin sy historie in die jaar 1868. Familie-aangeleenthede beskryf. — Kinderjare in die ou tyë. Die „Kerktoery" beskryf en eerste dae van Reddersburg O.V.S.. Wildediere. 'n Paar grappige Avontuurtjies met wildebeeste.

In het jaar 1868 hep ik oovergeneem waar mijn vader zijn ver haal sleutte tog speit het mij zeer dat ik het nu moet erkinen[2] dat hun ver-slag niet ge-heel volleedig kan geeeven worden om dat er ver-schillende van die bladen niet meer te vinden zijn of ook stukken af-ge-scheur of ook niet meer ge-heel lees-baar. ik hep tog moeite gedaan om het zoo na moogelijk te geeven. ik hep name-lijk een paar jaaren geleden een rond-reisje door de Koloni gemaak en zoo bij 'n paar van de ooms van mijn vader, name-lijk oom A. Straus. die nog op die ou woon-plaats woonde. hij was toen al 86 jaar out en ook van oom Hendrik Potgieter die is nog op een na de jongset zoon uit de twede huwelijk van over groot vader J. P. Potgieter de leider en stam-vader van hierdie Potgieter geslag. hij overlaad in het jaar 1884 en beleefde de hooge ouderdom van 100 en 3[3] jaaren op zijn woon plaats moder vontijn[4] nabij philipstown. zooals vader zeide laat hij het toen oover aan een uit zijn ge-slag in dus val de lot op mij want daar is toen niemand anders. En dus zal ik zo goet mooge-lijk van het jaar 1861 geeven. ik zal tragten hoe wel ik maar on-ge-leert is en geen schrijver. maar ik zal tragten zoo na moogelijk de klaare waarheid te zeggen door dik en dun hoe-wel ik tog iedder keer eids uit de voorgebeurde zal bijvoegen om daad zaaken[5] goet te doen verstaan.

Zoo als ons almaal weet, de geheeugen van 'n kind (is) baija goet en dit hep ik bij onder-vending en voor al

---

2 erken; 3 lees 103 jaar; 4 Modderfontein; 5 daadsake (of feite).

als zoo 'n kind leevendig en oplettend is of dat hij ten minste belange stel in wat rond om hem ge-beur. zo kan ik een heel boel ge-beurte-nessen geeven die ik als ik daar oover dink mij voor de oogen komp als of het nu ge-beurt is. en dus zal ons nouw van ou Knadaar[7] af begin. om mijn jong leesser te bewijs hoe goet ik ont-hou het. ik is ge-booren 1853 July 20 en in 1858 moes ons een dag ver ou Vilet gaan haal zeg vader. ik in broeder moes het doen. ik vra vader waar is zij. vader hier bookant de rantjis toe staat ons al twe-kies al klaar met de hoet in de hant. die hoetjes is wat moeder zelf ge-maak het van molvel zo wort die zoort goet genoem dit was toe ni zoos nou as en mens 'n kind wel stuur dan zeg als jij bij-voor-beelt agter middag wel reij met die pert dan moet de vader hem vroeg in de more steur as mani dit niet teege spreek dan kom de zeun amperzononder eers met die pert.........

ons vang ou Vilet en zete toe ver haar touw in de bek en ons wil nouw rij. boetie help mij eers op toen trek hij haar langs een wal klim ook op die ou merri hat een klijn vulletje nou ja nou stap zij aan en die vulleki begin nou te speul in begin hardloop voor-uit. toe dog Vilet gloo ok oor haar jong daa en zij begin ook maar moes oor 'n slootje sping en daar leg ons altwe op de gront en vilet hol huis toe waar vader haar toe keer in vang toe kom ons ook net aangedraf.

En zoo voort. die zelfde jaar was moeder se zwager op een buite-pos met de schaapen en die man. oom abrahaan v.d. walt. hulle hat niet kinderen en was zeer lief vir mij. nouw kom hij een middag op de woon plaas en praat vir mij om: ik moet huil zoos hij wel rij dan zal hij vra en vir mij zaam neem. dis ook goet. ik vra vir moeder. zij toe gelukkig ja maar dan moet oompi weer Zaterdag ver jouw bring in zoo was ons toe op pad naar zijn tent. tante was tog te blij oor ik kom keujer het en dit het ook net goet gegaan die nag ook de ander dag het ik en oom gaan skiet in dit was tog alte mooij vir mij. de

---

7 Knapdaar;

aavond bring de jong een koei naar huis met twee-ling kalf-versjes[9] oompie zeg toe vir mij zunki[9a] zoek nouw vir jou een van Kalfjes uit en ik zeg toe ik zal darie schilderkie vat. nou ja goet maar hoe zal jij nou ver haar groot krij? ik twijfel niet lang en zeg ons zal vilet ze vulleki slag en moet zij di kalfvie laat drink waar oover oom en tante zeer harte-lijk lagte. toen onder die weil merkte oompi die kalfvie voor mij. die oor merk hep ik behouw maar was tog onte-vreede om-dat oompi die aarme klijn kelf zijn oortjes zoo snij. van die Kalfje hat ik 15 kalfvers waar van net de jongste een vers was. En nou zal ons ou schiller se ge-slag maar laat staan. Tog zouw ik uit de velt eenige een van die krappe[10] wat oorkant die zee van daan kom daag uit wet[10a] en baija melk. die erf-merk het die beschaafde of liefver on be-krip-te Engelse Roovers mijn laats-te koe en kalf mijn vrouw ont-neem op thabanchu in de oorlog. Hulle beloof de haar de ander dag £10 te zullen gee-ven. die ander dag is tot nu nog niet op ge-daag.

Nou ja nou nog ieds van die jaar op de woon plaats. het was op een dag kom daar een schoolmeester. abram Beinevelt een blend ge-boorne. ik merkte dit dadelijk op en vroeg vader hoe kan die oom dan zien om de kinders te leer. vader zeg toe die oom kan alles uit zijn kop en toen loop vader meester Beinevelt en oom petrus Venter mij moeders enige broeder naar oompi zijn huis. een entje daarvan daan af vra vader aan de meester wat is nu voor u. toen staat hij en luister maar hoor niets klapt hij met zijn tong. hier ergens is een paart en zoo voort tot dig bij het huis wat is nou voor vroeg vader weer. meester klap weer met die tong nog 'n maal o zeg hij toen ons is beij 'n heus. toen gaan die groot mensse in en ons kleinkies gaan speel toe. In plaas van speul gaan doen ons kwaat want daar staat en stuk kooren. toe weg kreupperkie speel en toe die speuleki zeer aan-genaam was moes

---

9 tweelingverskalfies: 9a seuntjie: 10 skeldnaam op ingevoerde koeie: 10a uitdaag:

ik daar voor betaal want ik val teegen de grond en gevolg was mijn arm uit lit in die schouder waar ik nou nog veel pijn in het als ik moet werk buiten die schade wat ons aangereg het in die lant nou ja zoo wort kwaat beloont nê?

En ook herhinder ik mij nog zeer goet een geval toen ik omtren zes jaar out wa. moeder haar moeder was getroud met Haar derde man. hulle was naar de vee-pos voor een paar Daagen en kom toen terug .dig bij ons woon huis ziet ons toe houw oom petrus stil en toe kom ou stuurman aan hardloop en roep toe ou baas sterwe ou nooi roep gouw-gouw. en dit was ok net een, twee drie toe was al die mens-ze daar. daar was geen spraake van 'n dokter want dit is 7 uur tepaart toe hoor ons dit is beroerte wat ouvader ge krij het van kwaat-heid. toe is ons in rouw ge-plaats. Zoo her-hinder ik mij zeer veel gebeurte-nissen en nog niet 7 jaaren out zijnde. dit doet mij dinken aan die klijnkies van onse teid dis net voet-bol en bassops? of hoe baistoet? of baijaschoup[10] serkes[12] in die zoort goggas en dis al die vergaar plekke van di ou duivel zijn kerk-mense. daar van daan nou al die onkristelijk-heede van onse teid.

Nou gaat ons verder en op Bultfontijn waar ons 1861 aan kom met on trek. het is een mooije plaats een moij huis en ook 'n mooi tuin maar ook veel zorg en moeite en verdriet hat ons daar doorgemaak want die volgen jaar kreeg ons de witte zeere keel waar-aan mijn outste broertje over-leed en ik in zusje gelukkig gespaart bleef om ons Pilgrems reis voort te zetten............

Ons ouder-leik huis was op gods-dienstig ge-biet zeer goet in-gereg want ieder avond na eete wert door vader een hoofstuk gelees en aan de toehoorders verklaart en versen gezing dan moet ons klijnkies ons boeken bring en ons lessen leerren en op zeggen en zoo voorts. ons onderweizeres is tante Hanni Pretorius, jong dogter, door grootmoeder op-ge-voed zij is laater uit vaders huis ge-trout

---

10 Bioskoop; 12 Sirkus;

met oom Gert van Weik[13] wedinaar. een avond moes ons kinders vragen op zeggen zij komp met de vraag wat doet de mieren. ik moes ant-woort en was gloo half aan slaap. Nieklaas roep zij wat doet de mieren ik ant-woort zij bereiden hun gras-sies en wort lui en dit het mij 'n paar harde kloppen ge-kos toe was ik zoo waker als 'n uil mar nie die een wat moes vir tintinki[14] op-ge pas het nie. Zoo het dit voort-ge-leef. ieder drie maan-den moes ons Kerk toe met de osse wagens. dan is ons gewoon-lijk van 2 tot 6 wagens beimakaar en om die getal wagens te krijgen dan ziet ons naar het noorden teegen die lange bult kom 4 osse-wagens aangerij die mensen kom van Klipfontein en van Leunfontein van ons plaats af 4 en een halfuur te paart. dingsdag morgen van huis dan die nag op ons plaas oor-blij en woensdag morgen verder dan kom oom petrus en vader se wagens bij dan is ons 6 wagens dan kom ons nou weer bij de doppers-pat wat vader laat oopsleep het vir 2 of 3 jaar ag-ter-uit.

Nou zeg oom merten van jaarsvelt neef Koos maar dit is mos al 'n eijsleike groot pat oop-ge-rei en reg uit. nouw zien jij zoo gaat dit voort, en als ons vrijdag aant op de dorp kom dan is ons altemet van 16 tot 18 wagens agter makaar en nie een van die mense het 'n huis op die dorp almaal slaan zijn tent op. En dan die moisste van alles was jij hoor net gesels uit de beibel; Gods Woort is alles en moet alles wees. En zoo voort dan kom D.s postma tussen die gemeente rond en doet dan huis-bezoek, geef raat, troos en waar daar iemand gevonden wort die misschien in een ziele-streijt is met de Kooning der duisternis. daar was hij een ware gods-man om te bid en te werk; niet zoo als het nu is die vrouw of die man is krank-zinnig en moet naar die mal Hospitaal om dan eers mal ge-maak te wort. Toen werd zaterdag morgen 'n groot gemeente-vergadering gehouw en aan Ds. D. postma gevraag om een sehreifen te regten aan ons moeder-kerk

---

13 Oom Gert Van Wyk; 14 tinktinkie uit die ou bekende storie;

in Neederland ten einde een verzoek te doen om een leeraar voor Reddersburg. de volgende nagmaals-geleegen-heid doet zijn Eer-warde verslag. die aan beveeling van Dr. Brummelkamp was twee jonge propenenten de gemeente deet een beroep de lot viel op zijn Eerwaard Johannes Beijers die toen dat beroep ook aanvaarde. ons gemeente moes toen twee Broeders ouderlingen afvaardig om ons leeraar en vamiele in Kaapstat af te haal. Het welk aan twee J. J. Venter en nog een die ik de naam niet zeeker van zijn. met twee waagens met paarden bespannen. eindelijk terug gekom. Toen wert ons leeraar ingezeegen 1864 door Ds. postma. ziet u liefve jong leezer of leseres zoo was het. daar was een vaste Beginsel. Gods eer moes in elke geval gehandhaaf worden. zeer nouw wort alles uitgevoert zelfs tot in de kleijnste gedeelten: geloof hoop en Liefde die drie zusters kon 'n mens in ieder huis het eers ontmoet wat hier aan haal is wat ik hoewel nog zeer jong zijnde opnam en in het binnenste van mijn hart geborg hep. en dus zal ik laater daar op terug kom om dan onse zedelijk godsdienstige leeven van dien teid 'n bietje te toets met de blinde-dofe-doode leevens van het verligte blindegees zonder gods-dienst van af 1899. vroeger was het ook al door de kind gods opgemerk en betreur maar het was tog niet te erg. tog een beginzel van hte heden......

En om nu weer tot ons verhaal terug te keeren moet ons eers weer terug tot op Reddersburg met de inzeegening van Ds. Beyers 1864. dit was weer maandag morgen en toe dit lig wort ziet jij net waens trek strepe agtermakaar van die dorp af. nouw toe ons nouw weer op die vlakte is in de doppers pat hier krijoel dit van wilde diere zoo als wilde beeste blesbokke springbokke kwaggas voogelstruise en snoeperige wilde-honde is ook klompe van 15 tot 36 meer of min. oom wolf en zijn maat ouw vossie kan jij ok in die geselskap krij. Zoo het ons een dag en klomp wolfven tot ergernis gehat die klomp was vrijerig en speul hulle net al voor die ossen in di pat en als hulle zoo is dan stink hulle zoo dat 'n mens dit nie kan hou als jij net toevallig onderkant di wint is. vader het al gezoek

na die skiet goet want de geweer, kruit-hooren en de bandolier is altijd bijder hand toen was de andere reg maar die dopis blikje was niet te krijgen. toen wert de voorkis geoopen daar ziet je de beibel en ander boeken: het was altoos op-merkelik de geweer met zijn ameniese op de katel in de onschatbare schat de beibel in de kis beij di hand en eindelijk vond vader de gewenste dopjes toen was die klomp vroolijke vrinde zoo hinderlijk geworde dat osse niet meer verder wilde in stont ook stil. vader laaij heide loopen van het geweer in laat die klomp net eers mooi streep zit toen was vader klaar en gaf de koegel permissie om net zo veel mooglijk neer te gooi als hij kon doorboor. Begrijp ze was slegs 48 tree van de voor ossen. daar bleef dan ook 7 zeeve van die verliefde wellustiege gogga's doot op die plek liggen. die ander speul zit het op hol in slegs tot op 3 hondert tree waar hulle weer begent speul. vader wag net 'n bieki. knijp weer af en trof weer 4 toe zeg die klomp gloo a nee maar die ou Dopper steek ons almaal doot en vlug toen velt in. toe kon ons nou eers reij. later die dag het vader een vogelstruis nes met eijeren ontdek niet ver van de pat daar was 45 eijren in de nes en daar van nam vader 24 uit. die vader van de eijren kom toe aangehol om die oubaas te belet om de eijeren weg te neem mijn vader vererg hom toe omdat die ou dier zoo nabij kom met zijn bos mooij pluimen en greep vir ouw eiton[15] aan zijn nek en stel toe zijn bekkie op die ou vool en gneip toe zoo eewe verstandig af en daar leg die arme ou voogel been in de lug. toe loop ons nou eers met die twee halve zakken eijeren naar de wagen en Stuurman moes toe gouw hardloop om die ossen te keer maar met die geweer want anders kan die ongediertes hom vang. toen is ik en vader gegaan om de ouw voogel zijn veeren uit te trek en dit was ook de moeite waart want die wort verkoop voor de ronde zommetje van 37. 10 sielegs toen ingespan en voort. ons kom toen donker te huis. ons was toen 3 dagen van huis ge-wees. ons het

15 Ayton, naam van 'n seker voorlaaier-ryfel.

toe nog ander grappies met oom wolf en zijn maat. op een avond kom Sanna moeder zijn huis meitjie op baas kom kijk bieki de jaklze hier. ons het vroeger melding gemaak van de goede hoedanigheeden van ons veekraalen. dit is omdat toen on de deur oopende zien ons hoe speul hulle Hakke Kurke[16] daar op de werf ront. Vader hitste de honde aan maar die boeldokkies schud net hule koppe dit is of hulle nou sê, nee ou baas, die goet stink tog te erg. nouw vraa ik zoo eewe onschuldig vader hoekom wel ou Persies en de ander honde dan nie die goet vang nie. vader zeg aan mij gouw kleyn bog is jy ok hier met al die neuskierige vrage? die honde is vies om dat de wolfe zoo stink. dit is werkelijk zoo als wolfve die zoort ziekte het dan zal geen hont met hulle in aan-raking kom. vader het zijn ge-weer in de hant en maak toe vuur op de klomp wat speeul. dit is net kif, kaf, kif, kaf waar jij hoor. dit is toe die ou ster-loop, twaalf op 'n pont. dit is 'n slag zoos 'n hand bom. toe kon 'n mens net vir vossie[17] hoor skree en lag dit dreun eintlijk. die ander morge toe ons opstaan leg dar 4 (vier) doot en 2 ge-kwes. die het vader toe ook doot geskiet. zoo was het bijnna ieder week. dan was (daar?) nog een plaan om vossie[17] in de hande te krij. daar wort 3 of 4 maallen eider week een dag om die werf ge-sleep in dan wort zeg ieder hondert tree en stukki vlees vir hem neer ke-zit met 'n poederje[18] daar in dit was de eenegste plaan om hom in de net te krijg want hij is soms vroeg (hier) voor oom wolf ook hier is. zoo het ons een morre gaan kijk of al die aas pille op-getel is en dit was ook zoo. ik het twee daar ge krij en laater in de dag het ons 9 langs de revier gekrij dus elf in een nag. die zoort ongediertes was bij klompe op die vlakte in ons trek een teid met schaapen en moes die nag in de velt door-brink in dit was ook een zeer moeileike nag want dit was s-haars donker. toen kom hulle van alle kante aan. vader het toe laat die volk ront om de schapen vuren laat op-maak om op die manier

16 Hakke-krukke; 17 die jakhalse; 18 'n gifpoeiertjie (wolv-gif)

te tragten die goggas bang te maak. Een grappie was ook toen gebeur. die klijn hotnoki[18] welschut[s] ge-naam moes op een plekje pos houw en schreeuw naderhant ouw baas kom kijk di volf wil vir bijt vader neem de geweer en spring kouw om die schaapen en ook net in tijd. toe vader bij welshut[18] kom staat 'n heele klomp wolven in de nabeiheid van hom, vader schiet toen tussen hulle 'n paar schoten, ons was gelukkig 5 in getal anders weet ik nie wat die nag van ons zou gewort het. die klijn boesman moes toen nadie waa toe naa klijn baas. die ouki[19] gaat lê toe onder de waa en dit was niet te lang toe hoor ons net een schreeuw en nog 'n skreeuw help ou baas. 'n wolf het hom aan zijn voet ge-pak en sleep hem voort, vader was gelukkig net nabij en skiet die wolf toe bij ge-luk 'n doot-schoot. zoo kom ons arme hotnotje tog los met 'n paar gaten in zijn voet en moes toe op die waa klim. vader en die drie groot volk moes die heele nag met de gewer in de hant om de troep schapen waak. schiet en schree. vader vertel mij die more 'n klompi wil de honde[20] storm ook die schaap. Ou Danster* en vader moes net schiet en keer om hul te verdrijf. gelukkig trof hulle tog twee van di klomp die toen ook door mij en di hotnotje bewonder wert. die groot--volk wat die trop schaap aanjaag moes ook goet op let anders storm die wolf-ven helder dag tussen die vee in. het was zeer gevaarlijk in die dagen. het is gebeurt een avond kreeg ons ee nzware onweer-storm, mees wind en toen raakte 'n honddert en vijftig schaapen verdwaalt van de ander die vader niet mes-te[21] voor de volgen more toen de schaapen getelt was. dadelijk moes al wat kan pertrij op klim en op zoek in die rig-ting van die voorege aavond. en het was ook niet te ver toe ziet vader eids. toen ze op die plek kom was het vreeslijk om

---

18 Hotnotjie; 18 Wildskut; 19 Die outjie; 20 Wildehonde; 21 vermiste;

* Klein Danster van Spookbangmaakry van oom Nieke se pa se kindsdae is nou Ou Danster.

te zien hoe zijn diere[22] daar ver-scheur leg nu net gramtes. en daar is toe nog wilde-honden, wolfven in ook vossie is daar. vader en die volk maak toe 'n sarsie daar, hul schiet 'n stuk of 5 daar doot. tot laat die agter medag kom hule eers trug en niet een schaap is levendig gevonden. de geraamtes die zij gekregen heef was 75 die ander is ook maar gevang op-gevreet. toe is dadelijk een 40 gif pillen aan-ge-maak en daar rond ge-zet. ons het toe die ander dag gaan kijk of die pille weg is daar leg toe 9 van di gaste op di plek zoo is daar tog zee-ker meer doot. toe maak vader en oom petrus een verbond om eider week twee maal onge-diertes te jaag vader het voor meer als twe weeke elke aant op die bruilofplek die wolfe getrakteer met wolfe-gif. en dit het nie sleg betaal want buten die 9 van die eerste aant het vader nog 23 van die goggos om-ge-stoot[23] wat ons gezien het. toe kom zê outa Kiewiet hij het een wolfve-nes gekrij. en daar is baije klijntjes in. toen de ander more gaat ons gewapen met graven en jikken en geweers. die wolfve nes was werke-lijk 'n nes vir de moeite. ons kreeg toen ook nog 4 Lijke van die bruilofs gaste zeeker wat tog darm die huis gehaal het zag oom Ingnas Kruger (van) Krugers-drif vaders ou buurman. ons peil toe op 3 plekken regaf gaaten en het ge-luk ons toen ook om net op de eet-kaamer af te kom. daar was de klijn goet toe net aan brekvis, ons haal daar toen 17 klijn wolfven 11 wilde Honden klijne en 4 klijn ijstervarken uit. tog niet door el-kander. de groote gat was verschillende zij-gaaten in. dit is zeeker kaamers wat oom wolfvi verhuud het aan vreemde-lingen dus 28 die ons van die goggas het is amper ongeloof lijk tog is dit de schoonste waar heid. nouw ja ons het toe 4 jonge hondjes van ou Persies zijn klijn Kies ook die dag daar gehad om hulle te leer en gloo vir mij ons 'n groot pret ge-hat met die klijn-goet. want ou Persies wort vas-gehouw en moet zit 'n kijk hoe dat haar zeuns vir hulle lewe veg. En dan die

---

22 die vermiste skape; 23 doodgekry;

klijn wolfvies spook net om los-te kom om te ont-vlug. zoo het ons ge speel tot zons-ondergaan. toe het vader die goggakies maar net spoedig laat doot-slaan en moes ons net laat vat om voor donker te huis te zijn. En dit was voor mij als kint tog alte vermakelijk hoe wel het voor die ongediertjepes tog zeeker ongleziereg was. ons het toen ook veel grappen en plesier met het schieten van wild die ons gewoonlijk elke woensdag doet. zoo was (dit dat) ik en oom. Petrus venter moeders broeder een dag 'n grapi ge hat het. ons was klaar met schieten oor die dag en reed toen terug, toe komp daar 'n twintig (wildebeeste) min of meer voor ons verbij en maal toe in die rontte en staan toe zoo als wildebeeste gewoonlijk doen. mij oom zeg voor mij zal ons hulle nie skrik maak en was toe ok op zijn voete voor ouw Zidon. En hij stel toe zijn geweer zijn bekkie op hule en knijp ook af. ik zeg des raak oom, ik hoorde koeël klap. oompie klim toe ou ziedon op. ik ziet toe die welde bees begin te spartel. ik zeg oom hij wel op. en toe storm ons en toen ons stil hou was sy[24] ook net op de knieë. ik sê oom moet nie die bees azl jou zeer maak. ag kom jij maar af van jouw pert, maar ik dog o nee ou kerl. ik is ni zo dom en met eens is oomie 'n die ou vrouw[24] ok an mekaar. saper loote kinders, daar was stoftrap.oom pak haar aan die hoorengs en zij wel dan net onder hom in-vlieg dit was werke-lijk 'n strijt[25] om het leven en dit was net 'n geluk in die noot. oom raak uit balans. met die val loste hij de een hooreng en zwaai die wilde woedende dier hem om haar heen. het was on moogelijk hoe het gebeurt tog los zijn hant de hooreng en met die weg-rol kwam hij in een aard-vark-gat te-reg. het boose dier agtervolg toen tot op de mond van de gat en ik dink als zij klijn ge-nog kon wees het zij zeeker ook in gegaaan om met mijn arme oom 'n vreedes traktaat te sluit. en zoo lang als zij toe zoo staan en steudeer dog ik nouw moet ik als middel man ieds doen. ik zit op ou

---

24 die wildebeeskoei; 25 'n stryd of vegtery.

lotwieg[22] mijn vader zijn schiet perd en ik hou toe mijn roerki zijn bek zoin[23] toe en maak toe vuur zoo als ou-ta Slinger zê. En vlaps leg zij op die mont van die gaat maar ik dag zij wil miskien met mij ok zoo speul als met oompie. toe ziet ik nee daar kom bloet uit agter die blat. ik klim toe zoo als 'n laxman van die ou pert en roep toe oom pieta. ja zeg mij afgematte oom en zoo kruip die onschuldige man uit zijn graf. ik zeg het oomi nie zeer gekrij. ge-lukkig nie zoo verals ik kan voel zoon zeg hij. Kijk nouw eers waar is oomi zijn hoet. ik geef toen die hoet toe zoek ons nouw hoe zijn schot was toe vind ons dit is kam schot[25] wort dit ge noem. ik het op-ge-merk toe die twee begin stoei het, dat mijn oom als die ou mijziedier[26] hem bevlieg dan geef hij haar 'n zwaai zoo hat hij haar drie maallen tegen de grond. En dit was in de begin voor mij de mooiste stoei-speulekie die ik ooit ge-zien het; waaroover ik te lekker ge lig het. tog het dit Laater ge vaar-lijk ge-wort en toen het ik weer ge-begin huil want ik het 'n paar daagen te voore ge-zien dat zoo 'n ge-kweste wildebees zijn twee hoorens dwars door 'n hont slaat en hom agter oor hom gooij die arme hont geef net een har-de schreuw en dit was klaar met hom. ik vraag vir oom en wat doet ons nouw met die wildebees. hij zeg laat die slegte ding maar lê want zeg nouw die gat was net nie hier hoe het dit dan gelijk zeg oom. nouw merk ik al weer op 'n mens se zin kan je niet krij want niet ver van die plek waar die stoeiërij was het oom een dag met ouw Ziedon op een meerkat dorpie in-ge-jaag agter 'n troep springbokke. ik kom net bij toe ou zidon met mijn ou rats oom op die mark-plijn[27] van die dorpie[27] uit-kom. nou ja Zidon het zijn bes ge doen maar dit was te veel gateje begreijp 'n pert het mos net vier poote en daar is minstens 20 gate, ou zidon was 'n rads perd dis waar hij slaat (darem) neer dat die stof staan. oom draf van hom

---

22 ou Lodwieg (naam van 'n perd); 23 soheentoe; 24 soos 'n laksman; 25 'n skramsskoot; 26 die ou wildebeeskoei; 27 die middel van die mierkatdorpie;

af weg en gaan staan uit de vuir in schiet toe nog twee bokken met een koeël toe zal hij nouw eers om-kijk wat van zijn ou ponie gewort het. toe zeg oom hij wens dat die goet wat gaten graaf zijn nagels almaal tog maar moet af val, nouw merk ik op en oom het die ander dag zoo gezê en nouw vraa jij al weer hoe zou dit gelijk het als de gat nie hier was, oompi zeg niets. toe klim ons op en reet voort huistoe.

een ander keer was ik in de bijwoon der van mijn vader weer aan het schieten en ook toen ons die pak pêrde al huis toe gesteur het kom daar ook zoo 'n klompie wilde beesten voor ons verbij en begen ook in die rondte te draai en gaan staan. oom Vlip wil schiet ik en als je nou een raak hoe krij ons hom bij de heus en meteens is oom op de grond en raak een jonge bullekie. ons rij toe zointoe[28]. hij is ge-kwes. agter been is bookant de haakskeen af. om vlip klim toen af en pak die kalvie aan de staart die kêrel snork door zijn neus, dit is of hij wou zê: pas op ik laat nie ieder een aan mij sterkie vat. en meet eens brul of blerk roep hij zijn maa om ver hom te help. toe spring hij op 'n spring toen om die man van zijn staart afte jaag en de ge-volg is oom Vlipie houw die stert en toe is dit nouw al in de ronte. ik weet nie wie van die twee toe eigelijk voor of agter was al wat ik kon zien is die een jaag agter die ander tot oom die stert los in ver ou Poon storm· die ou pert het zoo lang als die twee sports ge-hat het gestaan en pluk aan die grassies zonder om op te kijk en oom Vlippi kom toe net bij die verkeerde kant want dit is al weer bij stert se kant. die ou pert zijn ou oog aan dardie kant was toe gloo net nie zij-ziende zijn baas het niets ge-zeg en wil toe net op zijn rug. die klijn bulleki is met zijn hooreng-kies net agter aan oom Vilip zijn broek. en die oom is weer agter ou pooni. die was net alles van agter af en dit was vir mij tog te mooi ik het toe al pijn op mijn maag van al die lag maar ik sit op

---

28 Scheentoe;

ou lotereng in mijn nierkie saal[29]; oompie spring op poni zijn heupen en zeg hoo, hoo, ponie. die klijn bulleki was toe weer met zijn vurkies tussen ou poon zijn beene en toe wort dit gloo vir die ouw pert kielerig en die ou schop toe agtr op. Ik weet nie of zijn plan was om zijn baas voorren toe te help maar oompi gleij weer agter af en toe rij oom Vilepi op de klijn bullekie zijn nekkie, net agter de hoorenkies. die zit-plekkie was net smal en ou pooni gee net 'n bie-kie pat en staat maar weer en vreet zoo eewe on-schuldig of daar niks ge beeur het nie. toen gaan leg die ou bullekie en oomie hart loop toen hart weg. die arme dier was zeeker ook maar blij dat die sports toe gestop was. ik geef toe mijn geweer aan oommi. toen schiet hij hem doot en laat hem. ik vroeg toen aan oomie en wat doet ons met die wilde-bees. oomie zeg laat die sleg te ding maar lê, ik Het ge noeg van hom zoo het ons veel plegier met jag en schiet in die teid gehad. dit was vir mij tog te plezierig en voor-al als ik kan zit en kijk hoe mij maats speel.........

---

29 Niertjiessaal 'n eiegemaakte of Boermaaksel-saal van die ou dae;

HOOFSTUK IV.

Barbaar in die vorm van Basoetoe, onder aanvoering van die Groot Olifant van Thaba Bosiga is weer op die oorlogspad en Boer moet weer die lydende party wees. Brit kom eweals in 1842 weer interfeer net toe Boer die oorhand begin te kry. Brit kan ook nie verdra dat Boer 'n diamantdelwery daarop nahou nie.

Toe kom ons aan een ander tijd-perk. het was de zeer on-aange-name uit-breken van de basoeto oorlog in 1865. ik was toen nog maar twaalf jaar oud maar tog zeer op-merkzaam. ik heb altoos met zeer gevoelige indrukken alles op-ge-merk. want mijn vader kreeg al-toos goede berigten. hij zelf hep niet per-zoonlijk diens gedaan. om-dat hij een zeer zieke-lijke man was kreeg hij van Dr. Krous[29] en zertevekaat op bloemvontijn in kon dus te huis blijfven maar moes zeer zwaare onkos-ten dragen zoo als blijken zal want veltkornet Jakobus De Wet, vader van C. R. de Wet onse generaal komandeer met eens van hem een wagen en acht ossen, leijer en dreijwer kompleet en 15 zakken meel en dertig hamels. die wagen in die twee volk is terug gekom maar niet een van de ossen. Laater weer 4 slag osen en 25 hamels en 10 pond kontant ons kreeg berigten die kaffers maak in-vallen en vermoor voor die voet. ons moes toen laagers trekken op zekere plaatsen door de Landros aan-ge-weezen. Zoo moes ons toen naar de plaats Jakals-vontein van oom hendrik venter, die zout-pan of meer bekend waar die bat nu is. nou ja nou zal ik als jonge seun ook zien wat een laager is, die waagens wort in een vier-kantig vorm 8 agter elkander zoo die een zijn disselboom onder de ander en dan wort aan bennen kant tegen oover ieder waagen een velttent op geslaan voor die vamielie die slegs uit vrouwe en kinders en enkele mans van oover

29 Dr. Krause;

sestig jaar zijn en vader kreeg toen een aanstelling van de Landros van bloemfontijn als lager kommandant. zoo moes vader toen alles reegel en bestier. ik hep vader toen veel maallen hoor raas en zeg alle maskies-goet zoo 'n klomp wije broeke[30] is veel moij-lijker als 'n klomp avrikaanse vas-maak ooije as jou vader straf is op jou. die gerugtes van moort en in-vallen wert ieder dag erger. de burgers veg, elkemaal maar het gelukte zoo goet die kafvers wert altoos dieper inge-dreeven tog wert daar door de vijand eider-maal van ons burgers ver-moord zoo als onderandere die moort bij Tantjiesberg, die Hel se slag en ook de moord op ooverleede Daniel Roberts die op een zeer hart-roerend weize wreedaardig ver-moort is nadat hij hem zeer man-moedig verweerd Hep. de laatste kaffer het hij nog met de kolf van zijn ge-weer de kop verbreiseld en toen greepen ze hem van agter· ze hadden hem reeds om-zingeld ook hat hij niet meer ameniese. ze trokken toen al zijn kleederen uit en leijde hem, de ander storm dan op hem af en steek hem dan met de asegaijen tot hij eindelijk besweek. zijn broeder die jonger is was met hem en nog 5 die is ook ver-moord. D. Roberts en zijn jongere broeder heef sig goet ge-weer tot hun koegels op was. hulle was in 'n ouw kraal en toen hulle niet meer kon veg sprong zijn broer op zijn paart en riep hem toe kom ouboet kijk ons is omzingel maar zijn paart schrik vir die geschreuw van die barbare en ont liep zijn baas en met eens greep die boosaards hem. zijn klijn broer kon die verwilde dier niet volg terwijl hij wenst te zien wat van zijn lieve broeder worden zal toen hij hem zoo agter nazag moes hij eindelijk zijn paart besteig in voort gaan om de briefven van di komedant weg te bring hij in zijn broer in de ander 5 was ge-steur met een rapport van de laager. een geluk dat hij ontkoomen is om de mensen te waarschuwen om dieper in te vlugten hij ontmoet toen 25 man van voressmit[31] die op-gaan naar de

30 wye broeke-vrouwmense; 31 Fauresmith;

koman-de en toen alles ver-telt was in de raporten aan een oude vader op ge-dragen was kreeg hij een vluks paart van oom Floors Koetzee en maak toen weer zijn koeël-tas vol sprong op ou Dapper en roep toen vrinde, die kafvers was toen niet meer te zien, hulle is een ander regting in-geslaan. Robbertse reet toen eers met zijn komande naar de plek waar zijn dierbare broeder zijn laatste blik op hem sloeg, toen hij hem toeroep ou boet ons is om zengeld en zijn pert van hem vloog van de kraal tot waar de zeer verminkte leik van zijn broeder leg hij vertelde: toenhij op die af-schuwe-lijke plaats kwam zonk hij be-wus-te-loos neer toen de ander vrinde hem gelaaf het en dat hij weer reg kom het hulle de gaten in zijn lig-aam getel 44 steek pleke. hij was oop gesnij. zijn hart was uit-ge-haal zoo lag zijn lieve broeder daar en zijn kop was ook verskillende oope wonde zoo dat de herssens er uit-kom. na dat hij zijn broeder begraven Hat kom daar een ander klompi van komandant Wepenaar zijn burgers met de berig dat die kaffers-bende in die regting van Reddersburg aan het mooren en branden is. die twee klompies mens-sen besluit toe om die moorde-naars op te spoor en zij stel toe Corneles. Roberts. aan als hun komandant: die komande tel toen 75 man. het ontmoet toen ook die bende in de nabij-heid van Neushoutvantijn[32] B. hugoo-s plaats. ze (de kaffers) waaren toen net bezeg om te slagten en te braai. Robbertse maak toen plan om hulle va-ste-keer. Het welk ook zeer goet gelukte. toen outa hom krij was die boere ront om hulle en dit schiet net dat dit zoo bars. mijn leezer kan zelf dink hoe ver-wart die outas was. Hulle vlug in dereg-ting na die huis ze kant toe in wort terug ge-schiet weer een ander en ander koers. Daar wort nog harder geschiet weer 'n an-der regting en ook Rol hulle soos klippe toe begint hulle perde vang om deur te jaag. toe roep Robbertse zijn bur-gers toe: storm en lat nie een uit kom. de burgers storm

32 Nieshoutfontein;

toe ook goet en schiet toen regs in lings. daar is tog 'n twintig tal door-ge-jaag met paarde. Robbertse laat die ook najaag van die is ook nog 10 doot ge-schiet en zoo ontzet die klompie mensse een meenigte vee. daar was 4000 schaapen oover 200 beesten de paarden van die kaffers was kenbaar. mees poonies. die het ons Buit ge-maak en gedeel. die was 46. ik het toe die doode kaffers laat tel. de gekweste laat doot schiet. het getal was 217 ik gevoel toe een weinig tevrede oover mijn broeder zijn moort. toen zend ik die vee terug met een oude man en 'n stuk of vier volk van Hugoo naar Reddersburg en ik zend toe een rapport aan de Vreederegter W. Venter om die kaffers te laat toe gooi en ons vertrek toen naar Tantjes-berg waar de hoof laager was. Toen ons daar kwam ver-neem ons van die vreese-lijke moort die slag Moloems-hoek of liever De moort te de Hel. ik geef het zoo als ik het kreeg. een dertig tal Burgers gaat op 'n patrollie en wert toen in een strik geleij door een klijne kaffer bende die hun wis voor te blijven tot dat zij die mensen ver ge-noeg in die net hadden. die burgers was on-bedag en on-verschilig ook het is 'n hoog ronde bult omtrend twe hondert tree den van elkander en ook nader kom twee slooten en zeer diep en nouw. de een is droog De ander is niet zoo diep maar is 'n modder-poel en ook zeer nouw. toe die burgers am-per op die bult was is agter hulle die oopening toe getrek met een sterke bende te paart op die klompie mense. een zeg kerls kijk ons is vas gekeer hulle steek om uit te jaag aan de linker kant meenende dat gelijk is toen was die kaffers ook al tussen hulle in die paarde spring zoo goet mooge-lijk maar kon niet oor spring dan vallen ze terug in de sloot 4 paarden zijn met hunne Reuters oover gespring en ag (8) is door die bende te rug ge jaag. de ander is zeer schande lyk ver-moord zoo als gezeg wort. waar ons laager is op jakals rontyn kom die gerug of boot schap van de Landros aan vader zoo waak zaam moogelik te zijn daar de hoof komandant Louis Wessels een rapport zend dat 'n Kaffer bende in

deregting Brantvort trek moort en brant zoo ver als hul gaat daar moes toen gereegeld brant-wagten op uit kyk wees en de mogen November 1867 ziet vader een groote Rook opsteeg in die regting van Keeom de plaats van de heer J. van Zyl. toen kom een van de wagten aangejaag en zeg daar is vegtery. hy hoor schooten en ziet toe een groot rook op trek in de regten Rietspruit. Het was die moort op een klomp bastersvolk. drie van die is ontvlug en bring toen de bootschap aan. Vader is die vorige week daar rond gewees en hulle aan ge zeg om naar de laagerplaats te komen maar ze weigerd in kom toen door eigen schuld in die ramp die een zeg aan vader baas ik kan nie vir jou vertel wat alles daar gedoen is. die heele spul is ver moor, klyn en groot, man en vrouw. ik het net gezien de kaffers vat die klyngoet aan die voete en dan slaat hulle die doot teen die kraal mure. het is tog vreeselijk. Vader vraag toe aan hulle waar die kaffers toen heen is. baar hulle is zoos ik dink naar oubaas Boodes hulle Zijn huis toe want ons het Later schoote gehoor en ook 'n groot vuur ge-zien. ons dink dis die huis van die ou baas. dit was ook zoo want die zelfde avond kom daar vier van die cntvlugte kinders aangery zooals ons dit noem bloots en Touw in de bek. het was name lyk twee. een van 12 en een 13 jaar out. zij had ieder een klyn zoontje voorop. die twekies was nog slegs een 5 en die een drie jaaren oud. het was een Hartverscheurend tooneel om die kleine vlugtelingen te zien in de toestand waarin zy op die plaats aankwam. Nadat Zy een distansie van ruim zeeve uure op de bloote rug van de paarden heb gezeten. ik kan onmoogelijk mijn gevoel hier neer schyven. die teedere klynen. myn moeder zag het de eerste toen die jonge ruiters omtrent dertig tree van haar aan kom. ik was dig by haar en hoor de eerste keer in myn leeven. Ze roep met een kreet van angs: O God kyk hier wat is gebeur myn Lieve kinders wat is gebeur? Zeg tog waar kom julle vandaan. toen was zy by die jonges en zy neem die 3 (drie) jaren oud Zoontje uit zyn oompi zyn arms een an-

der vrouw is toen ook by. tlede de andere een af en ze konde niet staan. Zoo verstyf van die sleg setten op de ruggen der paarden en zy zeg aan my kniehalter die paarde en laat de volk daarna kyk en bring eers die zeuntjies in ons tent. moeder droeg toen die klyne de andere een ook wert door tante ge dragen op de kooi langs elkander geplaats kreegen ze ieder een kommetje melk en broot die zy met de grootste Liefde tekens van welkom versnaperde en ook de twe redders wert goet gevoet. toen moesten zy mededeelen wat gebeurt is. Zy vertel niet veel gezien te hebben want toen zijn zuster de moeder van daardie twee zeunkies hom roep en vraag wat is daar hendrik. toe kom ik net met die twee Perre voor haar deur en zy roep zomaar o God dit is de kaffers vat tog my twee zoontjes en vlug tog met hulle naar die laager. toe die kaffers al omtrent 6 hondert tree van ons huis af aan toe kom daar di nefie ook net by ons en myn suster tel hom en daardie eeneki ook op die ou pert en zeg vaarwel boet. gaat voort. voort. moet niet julle laat vang nie. toen is ons vort gejaag. Zoo is ons toe ontvlug met haar twee grootste zoonkies zy het nog een zoontjie. ik glooni hulle zal zoo een klyn kie doot mak ni Tante hy is nog maar 6 maande out...... Die moeder vertel ons eenege daagen laaten toen hulle in de laager was zy het dade lyk ge vlug met haar lieve klyne naar een groote rietpan niet ver van de huis. in die vluitjies-riet het zy toen weggekruip tot zy toen ziet dat alles stil was en dat die roovers weg was. toe zy by de heus kom was alles aan brant en ziet zy haar oude vader zyn liggaam op een klyne afstant voor zyn huis leggen toen zy daar bykom ziet zy dat die zeer vermink was. toen ook ziet zy dat het oopen-ge-sny en al die ingewanden lig naas het Lyk en drie van haar zusters kinderjes ook zoo vermoort en oopgesnij. alle maal die lyken was zeer wreet aan hun einde gekoomen. een zoontje was het hoof ge verplettert natuurlijk zoo als de moeder van die klyn martelaar toen aan moeder zeg toen ziet dat die kaffers die klynjes vermoor het zy probeer om haar suigeling te

verberg in te vlug met hom toen kom daar twee kaffers op haar af begint toen haar te slaan en zeg zy moet omdraai. hy wil met haar gaan trouw zy moet zaam naar bazoeteland. zy bit en smeek maar hul preep haar toen en toen viel haar zoontje onder de tjalie uit die een greep Toen het kindje in holdaar me te rug. zy agtervolg hem. toen Ziet zy hy nam het onschuldig Lammetje aan zyn voetjies en slaat het hoofje tegen de kraalmuur. toen was ik doot van smarte in wert niet reg voordat myn moeder my laafde en toen vlug ons in de rigting van Basberg. ik was zeer ziek. ik was op een af schuwelijke wyse verkragt. zoodat ik niet kon loopen en het was of ik geheel zonder verstant was. eers Laat die nag was het voor my of ik wakker wort toen aan vraag aan moeder waar is ons en waar is Hennie. maar moeder geef my niet antwoort toen wort het dag. toen was ons op spionkop naa aan die Laager-plaats. toe kom ons een kar tegen die ons toe op neem in na die laager brag waar ons toen die 4 ander kinders krij. het was een hart ver scheurend eids de ontmoeting van menssen was geheel verstandeloos.

Vader was toe ook net klaar om te vertrek naar die plaats van smart. vader gaat toen met een spaider en een veerwagen moeder gaat mede met haar huis apoteek want daar is nog twee vrouwe weg en ook een kindjie vader nam zooveel gewapende zaam as moogelyk met de grootste spoet omtrent 11 uur wag ons toen Daar. die moeder met die zoontje koem toen uit een van de kraalen haar twee zoonjes het moeder zaamgeneem. ik is ook zaam om te gaan zien, toe die moeder haar zoontjes ziet vloeg zy haar armen om hun beide en zy viel vlouw. ons hat veel moeite om haar weer reg te krygen. ik en moeder slaag toen om haar herstelt te kreegen toe het moeder haar eers goet laat eet en 'n glas wyn laat neem. toe moes zy als gids alles wys en zeg die oude vader is de heer J. M. Boodis een man van 82 jaaren een der voortrekkers die vrouw het die lyken toegemaak en bring de menssen daar zy wert toen weer vrouw maar wert spoedig weer reg. vader

het twee dootskis ten meegeneem en kon dus die lyken daar in zet. vader het toen dadelyk die graften laat maaken. toe die net klaar was kom die ander jonge vrouwje van die rietpan af aan, die zeg toe haar man is net pas ook doot hulle het nadat die kaffers weg is zointoe[33] gegaan om dat hulle bevrees was dat hulle weer zal terug kom hy is en gebrekke lyke man en zeer klyn van perzoon. 'n School Meester. toen zy zien de kaffers maar zeg zij kom ons loop tog biekie uit de pat en zoo loop hull etoe tot by een groot mierhoop die is ook hol in die een kant zy laat hom toen daar in kruip en kyk toen ziet zy de kafvan het gat en dekte hem toen Zoo dat hy niet kon gezien wordt. de ondiere was al heellemaal voorby toen ziet zy 3. kom terug. toen zeg een aan haar zij moet opstaan en huistoe loop. Zij weigerde. toen greep hy haar aan de arm ruk haar op en daar Lag die slagoffer oop en bloot. toen greep die barbaar hem in sleepte hem uit zyn schuiling. die man smeek op een zeer hartelike wyse om hem hog in leven te sparen ter wille dat hy zoo gebreklyk is en ook van de kaap kwam om zijn kos te verdien met schoolhou. maar die wreedaards gaf geen de minste teeken van ontferming en viel op hem aan. twee greep hem aan de handen en houw hem vast de een door boorde hem met een azegaai dat het de ander kant uit kwam toen brulde myn man als een bees hy ziet op my dien blik o dien vreeselyke weemoedige gelaat van hem die Zoo lief en goet was voor my toen wert zy vlouw en breef zeer lang bewusteloos. moeder deet wat moogelyk kon gedaan wort eindelyk kom die zwakke vrouw tog reg, ze gaaven hem 22 steken. Ik heb my verzet tot een van de honde my een harde slag mt zijn knopkierie op myn hoof gaf in ik bewusteloos neerviel. wat toen gebeurt is weet ik niet. tot laat amper zononder kwam ik tot my zelf en ziet ik hem een eind van my af leggen. toen ik by hem kwam vont ik hem in een bat van bloet en zeer vermink, maar ik ziet teekenen van leeven, dit gaf tog troos hoop en moet om met hem te kan

33 Soheentoe;

praaten over het een en ander. ik hardloop toen eers om water te krygen voor ik met hem sprak want ik ziet dat zijn mont zeer droog moet weezen wat ook natuurlyk is. toen ik terug kom by hem gaat ik by hem vatte zyn hant en roep toen Harri, Harri. toen oopende hy zyn oogen en gaf zeer zag antwoort en vraag: tog een beike waater Lissie, die ik toen aan zijn mont brag en die hij zeer gulzeg drink. toen hep ik hem ge-wassen toe zeg hij mij dat hij zal sterf en ik moet dan maar weer terug gaan naar zijn moeder in Kaap stad en niet meer oover hem ween wat Jeuzus wil het zoo hebben maar ons moet naar de riet-Pan gaan, die kafvers kan mooge-lijk weer terug kom en ook aan (mij?) kwaat doen. ik moes hem toen zeer voor-zigtig heen draagen want hij kon niet loopen ter welle van al die verlies van bloet en de pijn van de vreese-lijke wonden. toen is ik met hem naar de plek zijner keuze het was een zeer bittere lange nag. ik hep hem ver-schillende maalen die onvergetelijke nag moes laaven. ons had de laatste nag van ons huwelijk het maar zeer droevig."......

toen nam vader het eene kist en haal zijn lijk van zijn sterf plek zitte toen die in het ander graf doet toen een gebed en laat toen toe-maak. toen ver-trok ons met de drie vondelingen naar de laager plaats. het was onbeschrijvelijk bij de ont-moeting van die groot-moeder en de ander die toen door ons ook weer gebrag wort ik kan het niet verklaaren; Maar god is regvaardik en laat zulke roekelooze daaden niet on-gewrooken want ik wel u hier slegs in het kort de ver slag te-rug geeven van een geloofwaardige jonge burger die toen de volgnde dag aan kwam met verlof van de waar nemende komandant. J. A. venter, vaalbank Kafferrevier, zijn Eedele gelast door Generaal Lous Wessels zette die bende moordenaars agter-na. Ze konde niet spoedig uit-vinden welk rigting zij waren ge-gaan dus telaat om die ongelukkige vermoorde te redden maar tog niet telaat om hun wrede andel wij-ze te straffen. door gods voorzieneg ge-leid kom de heer Venter net op de reg te oogen-blik op hun af. ze waare net aan het slagten en

braaden en gelt te deelen. die ou de heer bootes en kinderen waren zeer rijke boeren, hadden duizend ponden aan goud die toen nog in velknapzakke ge-bank wert. dit zal hier blijken. oom aderjan venter zeg toen ik ziet dat de heere mij op mijn doel geleid had waar-schuw ik mijn burgers om niet een van die boos-doenders te laat ont-koomen en om dit te kan doen verdeel ik mijn krijgs-mag in 6 af-delings het was op de plaats weldebees-vontijn nabij Verkeerde-vleij. Ik zou op de vrond (bij?) een groot put keer. dan moes de ander burgers van die zijde aan val. Van bootes plaats kant. die ding is ik ziet toe die mense is aal maal op Hulle pleke en geef toe die teeken en toe was dit ook net rond sprink hulle vlug in elke regting maar wert met die eijtons koels[34] terug of neer ge-skiet daar was geen tegen-stant net vlug om uit te kom. en dit is ook onmoogelijk daar is ook glat ni hants op[35] of oover gave want die is ook nie bij hulle. zoo deurde ons geveg omtrent drie kwart-uur. toen ons klaar was geef een man een van hull paarde met het bevel want toen ons naar elkander kom ziet een op een paart tusen de beesten uitjaag. ik zeg toe aan die man vat daardie kaffer pooni en gaat schiet hom doot die burger is die avond laat terug ge kom en zeg nee komdant ik hem nie vang zijn paart is te goet. ik het hom gevolg tot bij koranaberg in is toe het ik laat staan nou ja ik het toe al die gekweste ook laat dootschiet. daar was toen een schoon zoon van oom bootes de man van de vrouw wat die 2 zeunkies met haar broerje eut gestuur het ik gaf hem toe verlof want hij zeg toe dit is almaal hulle vee en ook de knap-sakkie gout gelt behoort aan zijn schoon vader toe het ik gezien waar de zakkie gelt dat hulle zeeker bezig was om het te deel want daar leg toen verschillende klompjes van dertig pond. ons het toe almaal weer in gegooi. toen is Die man terug met nag drie ander om die vee te-rug te neem. die man op de plaats koomende vont alles ver-woes en ontdek 3 nuwe graften. het moes voor hem een harde dag ge-wees zijn

34 Aytonkoeëls, (geweerkoeëls) 35 hendsopry (van „handsup")

daar is bij geluk net een patrolli wat vader uitgestuur het en Die die bedrofde man toe kon reg help. toe is die man met al vee voort naar die laager plaats die ander morge daar aan gekoomen. de ont moeting van de man en vrouw en de andere kon ik niet beschrijvne ter wille van mijn zwak gemoet die zal ik maar laaten voor mijn op-merkzame en wel denkende Leezer en Leezeressen. Later in 1868 de moort op de plaats J. Krijnaw medel spreut[36] waar mijn oom a. g. v.d. Walt nu woon die zelfde oom wat ver mij die schilder vers kalfvie ge-merk het in die vroeë dae.

In de jaar 1868 vroeg op een morgen zoo zeg oom abrahaam v.d. Walt—maar niet mijn oom—was hij en de jonge heer Jakobus, Krijnouw bezig in een tuin een heel enje[37] van hun tenten om grond reg te maak om boomen te planten. toen ze op zagen was er een kaffer bende op hun afstormende met groote krijgs ge-roep. ze trag te ontvlugten in de regting van de tenten. de moorde-naren agter haalde hun met (dat) toen zij bij de tent kom. tanta martha gebooren Arasmus, de heldin van dien datum dit zien-de greep de geweeren om die twee mannen tegeeven doch d wosaards hat jonge Krijnauw reeds in handen en door boorde hem met een assegaai. zij staak hem van alle kanten dat hij neer viel en brulde als een bees die geslagt wert. zij begent dade lijk te schiet op die barbaaren en trof ook ver schillende van hun haar man met zijn geweer in zij met die van de reets vermoorde veg toe net om die moordenaren zoo veel mooge lijk te dooden en dit is ook goet geluk maar ze waren te veel in getal in kom toen van agter op hen aan en zoo heef het hun gelukt ook de heer v.d. walt een paar gevaarlijke steeken toe te dienen het welk hem zeer ver zwakte maar tante martha zeg ik schiet lings en regs zoo goet moogelijk ik is zeeker ik het niet minder dan 15 neer ge gooi zoo hep ik toen mijn man los ge-veg en ons besluit toen dadelijk om te vlugten in

36 Middelspruit; 37 endjie.

regting mensvreeters berg[38] thabanchu. ons het slegs een klijn einje[39] geloopen toen ons omikjk ziet ons een klomp van die duivels kom weer aan. gelukkig was ons toen net op een plek waar een laager van ons komandes vertrokken was. ons neem toe zomaar[40] posiese agter een zooi muur. de lezers kan nu nog die vondamenten van die zooi wallen gaan kijk op de plaats medel-spreut[41].

Mijn man was toen zoo ver zwak dat ik bevrees was dat hij zou sterven ik laai toen de geweeren en geef het dan in zijn hant met de woort hou maar moet man de Heere is met ons en zal ons niet verlaten, dan schiet mijn man tweling schooten tot dat die gruwelijke on-gediertes het hoopeloos moes op-geeven. toen kreeg ik eers een kans om zijn wonde te bezien en te ver-pleeg het welk met de Groots te spoet gedaan wert om zoo spoedig als kan te vertrek of te vlug. wat ons ook doet. maar hij was zoo swak dat ik niet kon zoo als ik gaarne wilde. eindelijk in de nabijheid van de booven genoemde berg kreeg ons toen de geleegen heid door de Barollongs vervoert te worden tot op thabanzu die ons toen weg zond naar Bloemfontijn. door die moort in nog vers hilende gruweldaaden is toen weer de '69 drie maande ze goede slaagen on-ver-mijde-lijk geworden, waar masoes[42] toen zijn neer laag ont vang hep. Hij zou toen zeeker ge-heel oover de maloeties gedreeven zijn als het nit was om de aasvogels van de engelse te plez'eren. die het net op de krans van roof zug gezit en wag tot hij ziet nou zal zijn ou zwaager ver-delg wort en dit zijn kans is om Basoeteland te annexeer. hier kom hij tussen in om de kaffer te bescherm. niet de boer. want zoolang het scheen dat de boer het zou verloor zoolang het hij lekker gelag en toen hy ziet zyn kaffer broeder gaat de onder-laag krijgen kom hy tussen beide en praat ons hoofden om en sloot weilen President Brand vreede met de verlies van twee hondert plasen van de beste deel die

38 Mensvretersberg; 39 endjie; 40 sommer; 41 Middelsprait; 42 Moshesh;

schoongemaak was met mazas (Masoes). toen geef oom Engelsman weer borg aan presedent brant dat hy zal oppas daat die ou zwaar[43] nie weer kwaat doen nie. hier ziet myn geagte leezer hoe bechaaf de Engelse is. het is toen al de 3de maal. die zelf de jaar haden we nog een die zelfde roovery moes ondervonden door engelands bes-having met de diamantvelden van de Vrijstaat terwijl ons land zeer uitgeput in verarmt is door de drie jarige oorlog met die kaffers kon ons niet voor ons diamant velden gaat vegten dit wis die geldzugte vertegenwoordigen van die goet bekapte(?) regering en die een goede kans hoewel dadelijk 1000 burgers tegenwoordig was onder wapens om ons zo ergerlike vijand aan te vallen kom de engelse met die protest voor een dag dat die gronden niet aan de Vrijstaat behoorde maar aan grikwalant mensen die toen de ou lijn[43] opgeplant was tegenwoordig zijnde wenste zulks te bewejzen maar die kon niet in aanmerking koomen en wert ons een groot deel grond ont-noomen en geheel een Nuwe grens-lijn gepraktameert het was natuurlijk zoo ver zij meede diamantten kreeg. En was dat reg? ons Hoog Edele Staats Presedent onder-handel toen en kreeg het toen tog zoo reg gemaakt in ingeland waar zijn H. Eedele toen onsse regten moes gaan beplijt toen tog neegentig duizend pond moes neem of niets voor die zoo zeer rijke mijnen die meleoenen deamanten op brag. het is toen de 4de onder steunig van groot brittania. zulke on-ge-lief-koos de ver kragtingen van de regten der avrikaanse vlugtelingen voor vrijheid in geregtigheid was in Natal ook gepleeg door Sir H. Smith. altoos zijn ze op de uit kijk voor roof-zug en zoo draa ze bemerk dat de boer de strijd Haas oover winnen zal dan kom zij tussen beide en dan helpen of beschermen zij die liewe kaffer famiele die ze tog te sleg waren te bevegten zoo als bekent en zelf door de basoeto geroem wort...........

Nu moet ons mar eers terug naar de laager plaats om weer met ons ver-haal te beginnen.

---

43 die ou swaer van Moshesh; 43 grenslyn;

HOOFSTUK V.

Nog 'n grappie met 'n wildebees op Wildebeesvlakte. — Verhuising naar Kaalspruit. — Uitroeiing van ongedierte. — 1869: Kerkelik en burgelik lewe. — Vrijerij- en Verlowings-gewoontes van daardie dae, in teenstelling met baie dinge wat vandag in die verval swang is. — Wulpse Vrouwe kleredrag van ons hedendaagse tije baie die oorsaak van onse sedelike agteruitgang. — 'n Twede verhuising, ditmaal naar Ladybrand se wereld. — Die eerste ontmoeting van Oom Niekie Potgiteer en sij vrouw. Verlowing en huwelik. — Tussenhakies word haar dood wat in 1903 plaasgevind het, beskrijwe. — 'n Outijdse huweliksreis en die gulle gasvrijheid en broederlikheid van daardie dae.

Na de vreede gesloten was 1868 verhuur vader ons ons plaats en toen gaat ons op een ander plaats woon van oom Jan Koetzee. daar het ik toe weer begin schaap oppas met de roer op schour. ik hat als zeun daar ook veel plezier, op een vlaktekie, door ons de naam van wildebees vlakte kreeg. onder al de wilde beeste was daar een ou bul. die ou man-dier was gloo wewenaar in ook stok out en soos een mens gewoonlijk ook maar nukkereg en nors. die ou kerl het een zeekere plekki waar zijn kooi of slaapplek is. die per soon wat tevoet in de nabij heid kom al is die ou ook niet te huis hij is gewoonlijk al toos niet te ver dan storm hij en als jij nie kan pat gee zal hij zeeker met jou afreken. die ou bul hat maar net een horing hoe die een af kom weet joost ons dink det is door al de vegterij. nou ja ik in welchut[44] die boesmanki wat deur 'n wolf een nag aan zijn voet ge-sleep is zoo als vroeger vermeld is ons twee gaan die dag zointoe schaap op pas. ons weet de ou een-hooring moet ons ont-hou en zoo als kinders ons het maar laat geverzuim en toe ons nou op-spring ziet ons 'n goot klomp schaap wij in die spaarvelt van die ou kerl en die ou staan ook daar gloo en wag vir ons

44 Wildskut, die Boesmantjie.

twee bij hy zê en nou basie ik weet ons kan die schaap niet laat blij. ik zeg toe kom jong ons moet perbeer om hulle schrik te maak hulle zal mos hier heen hardloop en dan zal die ou daar blij staan. ons het toe ge-schreeuw, gevluit in ik weet niet wat alles. die ou man het hom zeeker in zijn ziel geërg om ons zoo een lawaai ge-maak het op zijn werf. ik ziet hij spring om en waai met zijn stert en krap stof met zijn voorpoote en waarskuw ons toe op zijn taal en zeg kooit-kooit hereunk? toen zeg ik aan di klijn jong pas op nou moet ons vlug en de schapen schrik en kom tot laat die stof staan maar die ou bul kom ook en reg op ons af. de geluk was hier weer ons ondek toen hij slegs nog mar 'n 50 tree van ons 'n diepe ertvark gat. de hotnot was het eers daarin en ik booven op. hier is ou maat ook gelukkig ik hat mijn klijn Preisretman? geweer. die gaat altoos zaam en was ook gelaai altwee loopen. die ongewenste ou Meneer stort zoo goet als oor de bek van die gaat nog al en pis. die boesman merk op basi watter waater val op mij kop ik zeg dis die ou bul, hij pis. hij gaat mak klij om ons toe (te) messel. mar skiet die ding klijn baas. en dan val hij ook hir in en dan Hoe kom ons uit? ik dag wel ons moet ieds doen. ik steek[45] hom onder zijn pens toe spring hij een paar tree op zij. ik dog wel ou kerl nou zal ons zien die ou kijk met 'n blink oog wat het is. ik stel met de meeste spoet en verzegtigheid mijn geweer zijn bekki tussen zijn ooge en maak toe vuur zoo als outa Slinger zeg en daar kniel die liewe ou dier neer zonder om eers verskoning te vraa om dat hij mijn maat zijn koppi nat gepis het zonder zijn toestemmeng toe kruip ons uit om lijk schouwing te hou. toen ons klaar is met de meste spoet skaap bijmekaar bring en vort. net 'n klijn entje toen kreeg ons 'n kafvertje met vier ossen ik praat die ou ta om die ou bul huis toe te bring. opge-laai en voort. donker daar gekom en amper slaage ge-krijgen. Maar toen moeder hoorde hoe moilijk haar zeun dit ge-

---

45 skiet hom onder sy pens in.

kregen hep wis zij zeer spoedig vader goet te krijgen. de binnegoet van die bees wort toen uit ge-haal. de ander morg wert de vel of-ge-slag en ziet ons toe 9 koegels in het vlees op ver-schillende plekken. zoo was het de tiende koegel die hem laat val het. de een hooren vas tegen de kop af de een oog was ook uit natuurlijk ook door koegels.

1869 ruil mijn vader en oom georg Ensselen[46] met plaatssen toen trek ons naar kroks-kop aan kaalspruit waar de heer teron[47] nu woon daar hep ik als jongeling ook veel grappies en plezier ge-had met het jagen en schieten van wilt. Vader was een môre op die koppi gaan zet met de verkijker. ik hoor vader roep toen en zeg: ik zien de kalwers daar boo langs de spruit vat julle gou perde vat jule roers dit lijk of dit kan ongedierte wees maak gou. ons was ook spoedig daar. het was toen ook zoo, die verscheurende goet hat toen niet minder dan 7 (zeeve) kalvers gevang en bijna op-gevreet in zes ge-kwes. het was 36 klijn kalwers. die goggas was dik gevreet. ons was drie schuts en was toen ook mooi onder schoot spring toe af. oom Koos Henning zeg mooi schiet zeuns. hulle is op 'n bondel. ons maak toe vuur. dit was 23 honden ons gooi toe 5 om en 3 gekwes. u moet weet die zoort honde is zoo ge-aart als je een kwes dan pak die ander hom en vreet hom in een oogenblik op zoo kon ons toen nog 'n zarsi maak. toe dit gedaan was vlug daar 7 van die 23 ons het toe zestien op die manier onschadelijk ge-maak. oom Koos en zijn zeun agter volg toe die 7 wat vlug en ik gaat toen kijk hoe veel ons doot ge krij het tot mijn verbaasing ziet ik een van de kalvers geef nog teekens van leeven. het arme diertje was tot aan de ribben kaal gevreet. terwijl de voorlijf tog beweegde. die ik toen de keel af snij. daar was ook nog 4 van die honden nie nog leef, waar-van de ingewanden op de grond lagen die ik voor hulle straf zoo laat staan het toe is ik terug huistoe. toe ik daar kom vont ik moeder besig met het verpleegen van de wonden der 6 kalwers waar

---

46 Georg Enslin; 47 Theron;

van een de heelle uierkie afgescheur was. het is een ligvaal vers kalf gewees. het gelukte moeder al ses de kalwers gezond te maaken. die vaal verssie het ons later 4 jaar out zijnde geslag. vader zeg die arme Dier het niet speenen dan het ons net las om elk jaar 'n hans kalvi groot te maak. Kort agter die moord op die kalverkies door die gulzige honden[48] het ons nog een morge zoo 'n aan-val afgekeer. ons moes ieder morge als die ligdag aan-breek in die velt wees om de beesten bijmekaar te maak en werf toe te bring. toen kom ik en steurman[49] net op die ge-veg van beesten en honden[48] af. ik wil mijn leezers hier net eers op hoogte bring hoe een klomp beesten zig kan verdeedig en hun kalvers beskermen. dit hep ik die môre gezien. dit wort zoo gedoen. als beesten die ongedierten ken natuur lijk anders vlug de beesten in dan vang die gulzige roof-honden die agter-ste en vreeten die zeer spoedig op. dit is hier die morre ook gebeur met een koi. zij was gloo biekie te ver ut tussen de troep en toen zij om spring naar de troep wert zij ge-greep van agter toen ons op een klijne af stant was. toe ons bij kom was zij teegen de grond ge-haal. die honden greep een stuk scheurt het af en sluk het in En als ze de ingewanden krijgen rukken ze alles uit, slukken het in. toen ons in zoo een regting was dat ons kon schieten toen was het arme dier reeds zonder darmen in tot aan de ribben ontbloot van vlees ter wijl zij op de knieën kruip en veg om het leeven. Ons schiet-goet trof ook doel. toen pak die gezonde de gedoode en ge-kwesten en zoo kon ik en Stuurman elk 4 schoten op hun af-doen voor dat hulle vlugte. het is een koei van mijn zuster. ik moes het dier toen doot-schieten daar leg toe 12 honden op gevreet en ook wat half op-gevreet is. partij kruip ook nog ront en vreet hulle eige vlees van boos-aardig-heid die het ons maar aan hul zelf oorgelaat. als een troep beesten die zoort goggas ken, dan stormen zij bij elkander. dan vegten de groote ossen en bul-

---

48 gulsige wildehonde; 48 wildehonde;

len en koeien altoos buiten om de ander zoo als jonge beesten kalvern blijf dan min of meer veilig.

Het was dan 1869. ik wil hier slegs een verhaaltje invoegen van ons houding op christelijk-zeedelijk-nasionaal gebied; des tijds gereegeld en gehand haaft en beslis uitgevoert zijn door allen want zeer selden treft men in dien daagen iemand aan die on-godsdiens-tig leefde. ze waren zeer ijverig voor kerk en god-diens zoo als ik reeds vroeger getoond heb en dus oovertreffen zij het heeden Daagse geleerde verligte gods-dienst zeer ver met al zijn Prag en weerllds gezend-heid. want daar was geloof, hoop en liefde, drie heemelse zusters kon je in eider huis volop krijgen en niet van die zoort: eider voor hem zelf en god voor ons allen; ons of liefver allen was arm en ook allen was reik. de heere Zeegende een eigelijk vlijtige hand met volle maate. we ontvangen nu nog de zeegeningen maar helaas die is nu slegs voor die eerste klas. die twee de en derde klas zijn daar ge heel van beroof en niet door onse trouwe Vader in de Heemel maar door die roovers die zig rijke noemen. het is nu zoo als ons lees in een der wijze woorden van Zalomon waar hij zeg: en ik zag rond en ziet de traanen dir verdrukten in dien die geen troosters hebben zij waaren oover-stelp van smart en honder. zij daar-en teegen hadden geen reg weeder-vaaren want hun oversten zijn hun te sterk. ik zal op een meer bevoegde tijd daar op in-gaan als die Heere wil.

Nu weer naar ons ou plaas en dan ziet mijn leezer twee jonge zeuns Bezig om twee vlukse rij-paarde op te saal. moeder, vader en al de bijwooners wort eers gegroet. toen vertrek ik en mijn vriend L. van Wijk ons rei Kerk toe. op Reddersburg is ons Dorp en dan zommer naar oom Gert van wijk zijn plaas. die oom het twee Dogters Leeni en Zeitta en zoos almaal weet ik is nog zommer 'n zeun; want begrijp ik het laas Maant verjaar toe tel ik eers 16 jaar. In die teid was het niet te jong om te begin uitkijk voor die weeder helf. het was toen eigenlijk een groote schande als een jonge 18 en zijn vrouwtje

17 ben dan moet hulle een eigen huis bewoon anders worden zij bokwagters ge-noem. ik was toen niet eigelik met die doel om toe al te begin vrij maar bijn vriend was zoo erg Zeeneweagtig en praat mij ook om. hij was toen ook al reeds stomp-oor gemerk om bokwagter te wees want hij is al 21 jaar. ik moes toe maar zaam ver assistent of zoo ieds (meegaan). net onder kant oom gert woon oom Louis van der walt en dit is eintlek de plaas waar ons hart en ziel oor brant want daar blij die regte twee bloeme wat ons agter is. dit is Chrisi en Hanni ons het net die ander om de bos gelij. Vrijdag aant zal ons daar gaan keuijer om te begin en dan Zaterdag weer huis toe.

Nou wel ik net eers ver julle vertel hoe ze maniere van die speulekies toe plaats vont. net een ding julle moet eers zweer dat julle nie ver ons zal spot nie dan zal ik julle alles vertel net soos dit voor-ge-val het. die dae het ons die nooins zyn vader eers moes vraa om te gezels. dan kon die dogters gevraa wort. Nou ja ons het toen ons Perde gaan bezorg. toe ons nou weer in die huis was toe ziet ons die tavel is gedek en die meisies draf net ront zet de eeten op taavel stoelen ook aan oom en tante neem plaas oom zeg neevies kom zit maar aan ons was ook net gehoor zaam. en nou doet oom eers die gebet en zeg julle moet maar krij help julle maar zelf. het was afval van 'n ouw ooi ongelukkig het was zeer hart en on-eetbaar. oom Louis neem de onderhelf met de tong sneet die door en geef de helf aan tante. ik kreeg gelukkig een penssie op mijn bort mijn vriend tref dit ongelukig. die pootje die hij zin in hat glip onder de vurk uit oover de skottel heen en op de vloer. di ou brakkie en die kat greep toe die vlug-ten-de pootje op wie toe die stukkie behou het weet ik niet. mij vrind maak toe weer 'n aan-val op een pensie en kreeg die toen bij geluk op zijn bort. toe was daar weer een ander ingeluk hij het toen niet 'n mes. ik ziet dit en leen toe mij mes aan hem dit was toen die gebreuk eider man moes zijn knip-mes gebruik aan taavel. ik bijna gestik van die lag omdat mijn vrind

zoo ongelukkig is. en die twee nooins lag dat dit gons in die kaamer ik het mij innerlijk vererg op hulle want ik meen dit is hulle slordig-heid· toen is ons tog einde lijk verlos van die eete nou ja ons zit toe nog en gezels met oom en die teid het mij toe net verveel maar oom staan op en zeg kom ons nou eers uit gaan. ons volg toen. mij vrind zeg jij moet die oom vraag man anders krijg ons nie 'n kans nie. ik maak toe dat ik voor oom op die stoep is en zeg toe oom Lowies zal u ons verlof geeven om bieki met de dogters agter te blij vanant als u belief. oo ja zeeker neef en oom zeg dan moet julle maar zoo doen goeije nag neevis, nag oom. die dae was de gebruik als die dogter nie op jou hant is moet jij haar voor zit bij die slaap kaamer deur, als zij daar werkies klaar hep dan kom zij kaamer toe en dan moet jij voor staan om haar te vraa nouw wel ik net eers die leezersessen 'n biekie op hou en deutlik maak wat die vrugte van die houding van die dogters was van dien tijd en van die makke meissies van ons verligte geleerd-heden. ik weet slegs van twee gevalle waar dogters in mijn jongelings daagen op zeedelijk gebiet verleid geraak is. een door een getroude ambtenaar te reddersburg en een in bloemvontijn destrik door een reizende smokkelaar. ik kan dit zeggen dit is zoo ver als de vrijstaat betref die geval van booven genoemde twee dogters het die heele gemeente gods oover ge-rouw en beween..... Maar in ons tejd van heeden neem maar met school vakansis een reis kaarje en kijk 'n bieki wat aan-gaan en nie alleen daar maar op die dorppen. gaan in Parks en in bergen en bossen. zit u op een plaats uit de oog en let op en luister wat die redenasies is van ons jongelui. let op hoe onse jonge heertjie uw dogter be-voel van kop tot teen zelf de dogter van de Doomenes[50] ook die wat moes trouw· en tog op 5 maande was zij moeder geworden. het is te betreuren en tog zeggen ze dat ons in daardie dagen te een-voudig en ongeleerd was. de oor zaak Leg niet ver

50 Dominee of leeraar;

te zoeken. Ziet de kleeding van u dogter aan. Zij geef haar eerbaare liggaams vorm met die naakte hals en bors oopen tot tussen de bors-ten. ik vraag waar-om zoo gespan en half naak? ik mag die vraag niet beand-woorden en laat het aan de dogters oor om de antwoort zelf te geeven......

Nou ja nou weer na oom lewies zijn kamer-deur. ik en mij vriend zit nou die dogters voor. ik hoor oom zeg aan hulle die neefs het gevraa om met julle te gezels. gaat nou of ik zal julle met plat-riem uit bring. wag bikie vader ons kom net nou toe is dit weer stil toe kom hulle eers die ouste ik laat haar voor-bij. toe kom die ander een ik staan toe voor haar en vat haar hant en vraa kom ons gaat bieki en gezels nê. zij kijk reg in mij gezeg toen mijn ooge haare ont moet laat zak zij met 'n liefde glim om haar rein besneeden mond. ons gaan zit mijn vrind kon niet tot uitvoer kom. die mijsie zoek werkies daar rond en stap die kamer weer in. haar vader zeg jy zoek vanaant sla zij draai om en kom weer voor bij ons. ik zeg toe ver die man wat is dit dan man moet zij jou gaan op tel. toe spring hij op en storm toe schreeuw ons hier die kant soos ons lag. ik het dit dien avond zeer aangenaam ge-had. ik kon zien zij meen wat zij wil. ik het 'n heele paar harte lijke zoenkies ge-krij. ik moes weer kom, maar alleen. ik beloof toe ja. maar het nie weer gegaan wat die rede is weet ik tot nou nog nie ik...........

Zoo Het ons toe 1869 vertrek naar de ver-ooverde-grond desstrek Ladybrand. van 1869 tot 1876 heb ik veel Plezier gehat als jongeling maar altoos op zeer eer-lijke manier en met zeer eerbare dogters van ons volk. ons het hoe nog niks ge-weet van die intrezeer-dereij[51] zoos nou moet jij mos voorgestel wort met die woorde als: 'n[52] Eer tess is Mess zoo of zoo ent[52] thes is mester die of die. schant-vlek op mijn jonge vrindinne en jonge heertjes. hulle het nie eers zoo veel respek voor die taal van ons

51 introduseerdery; 52 'n eer: „This is Miss So and So", en „this is Mister So and So".

zoo dierbaar groot-moeders om dit in hulle taal te doen nie. nee dit moet engels o die schande-lijke Land-verraaijers-taal. toe zoo ver voor eers.

Nou wort ik mos ook 'n man en 'n vader.

In 1877 ont moet twee Perzoo-ne el-kander. het was N. Pitgieter en Maria Venter dogtertje van oom Pieter en tante Hermina Venter van Donkerpoort Destrik Bloemvontijn.

Die schone jeugdiege bloem met twee heldere Donkerblouwe oogen in eenigsens diepe kassen straalen van vaste liefde. onverandelijke liefde, vonkelde er uit een rein en wel-ge-plaatste neus zoo als men zeer zelde vinden zal met de mond en een paar zeer nette fijne lippen die ieder oogenblik als zij een blik op u werp een fijne gremlagje vertoont dan ziet je een zeer vraaije stel tanden al christaal[53] zig vertoonde zoo wel-geplaats hep ik niet meer gezien. de hals zeer lieflijk ge-vormpt zoo als kooning Zalomo zijn bruit beschreef met een paar schouders zeer sterk ge-bouw een dun meddeltje[54] met de breede goet gevormde heupen vormde zij een schoone beelt met een gematigde vlugge beweeging spoetde zij de groote zitkaamer door met huis-werk beezig. Maria Venter het mij heelmal om-zengel[55]. ik dag toe wel hier is de anker-plek. laat kom wat wil. maar ik weet zij is nog te jong. wel ik zal haar vraa. naa tijd kom raat. ik ziet toe daar is nog twe jonk mans wat ook kom witvoetje zotk. ik wag net de eerste kans af. tante Her-mina kom net in ik moet haar toestemming krij. ik staat met de hoet in de hantvlak voor haar. tante mina mag ik u vragen of ik met Maria op-blijven. O ja als zij toe-stem. Zeeker neef Niklaas en tante stap de kaamer in. hier kom die schoonste van al die schoonheede en ik stont op. haar donkere blouwe oogen ont moet het mijne een blos vonkelde en kleur haar hoof zak eenigssins op haar bors. Een ligte

---

53 kristal; 54 middeltjie (middellyfie); 55 glat ingeneem

glim ont-plooi de reine lippen toe vertoon die wit stel paarlen[56] zig weer. Ik stont toe voor haar en spreek haar naam.........Maria en zoek haar hand. Zij gaf het en haar oogen ont-moet het mijne. Zal u mij als u belief van avond een kans geeven met u op te blijven? ik hep u moeder gevraag zal je? zij trag toen haar bloos te ver-bergen maar ik hield haar hand het was toen of zij een strijd voerde haar oog zag het mijn zij vind die en stemde in met mijn verzoek waar-bij zij mijn hand een toestemmende druk gaf. Zij spoedde haar voort en ik gaat toen uit en ont-moet toen mijn twee teegen-staanders, maar heel ongemerk. Ik laat niets merken ons was hier niet weer op de kop en pootjes onthaal maar aan 'n goede tafel onthaal. ik was hier de aant amper in de hoek ge-keer. toen ons klaar met eeten was breng Maria een bejbel en psalm boeken voor moeder die het altoos doen want vader is niet meer die is ooverleden. moeder nam zoo eewe onge-erg die beibel en zeg neef Niklaas zal zij die avont diens voor ons lei als u belief nê? ja tante met alle eerbiet zoo goet als ik kan. ik was 'n biki nie op mijn plek want dit is mos vreem de mensse dan wort 'n mens mos zeeneweagtig ik het toe gloo toe darm nie vout ge-maak die Lieve schoone dogter zet net nefvens mij dan zet zij en ziet naa wat ik lees ik ik het amper gevraa zij moet tog help toe kom die groot moijelijk heid: di dank gebet. je weet mos ou vaalkros[57] is die slag ook aan tafel om 'n mens te veront-rus. maar ik dog wag ik wel zien tante mina laat zing. ik moet toen dank weli[58] zal jij voor ons dank hij doet een korte maar pas-lijke ge-bet. Zoo kom 'n mens baija maal in 'n moijelijk posiesi. die dogter het stillekies vir haar broer gaan vraa hij moet voor willie in Jannie kom vraa om bij hom te gezêls dan zou Zussi hulle daar laat slap. die broer doet zoo Jannie volg maar willie wil eers vir Miemmie zien zij geef hem die kans en zeg toe ver hom zij is gevraag door neef niklaas ik zien hij

---

56 tande; 57 Ou Vaalkros, n.l. Satan of die Ou Duiwel;

was net nukkerig. ik dag toe zou die man mij dit nie gun? hij is vroeg die aant vort zonder ons te groet. ik het toe mijn posiesie dade-lijk ingeneem en dit was net uit die staan-spoor hard veg. maar ik merk daar is hoop ver mij. Zoo als ons almaal weet die ou schoon geslag het mos die oogies-gooi-manier van ou moeder Eva ge-erf. ik het mooi op gelet ons het lekker gezels tot vier uur de morgen toen eers bij de afscheid gaf zij mij de zeekerheid dat ik weer kan kom. Zij zal intussentijd tante Mina haar toestemming krijg maar wanneer ons besluit ses weeken laater kom dan zeeker ik zal jou verwag nou ja toe kreeg ik nog eers 'n koppie lekker warm kommie en nog een druk-zoen wat amper zoos verloof gesmaak het. toe het ik mij ou witschimmel op-gezaal toen stont zij met nog 'n ander koppie koffie: neem die ook eers jij zal dors krij vandag. met die grootste plezier zeg ik en stont toe ook voor haar. die koffie smaak heel aan-ge-naam Maria maar nou nog een zoentjie vir die pat nê? en toe is ik op ou Pronk en daar gaat ons twee. ik moes 6 uur te paard doen en was elf uur die dag thuis. die volgende week stel ik mijn vader in moeder voor wat mijn plannen is als ik verder met Maria Venter kon oovereens kom en kreeg toen hun volle toestmming. moeder zeg aan mij zoontje zoo wort ik genoem in huis in als je nou tot die besluit kom dan trouw julle eers als je terug kom van die Booland niet waar. Moeder ik is nog nie zeeker. de tijd zal ons leer. ik had voor mij een wagen bestel in ik en een vrind gaat zaam (om dit te gaan haal). Hij neem zijn vrouw zaam voor een kuijer. aan olivants Rivier woon zijn moeder haar vader en (hulle) zoons...............

Dit het voor mij gelijk of die 6 weeke meer als zes maande in ander tijden was. tog was het eindelijk die dag. ik neem toe mijn twee karpaarde en vertrek. net toe de zon onder was kom ik daar. ik kon zien ik is welkom. haar jongste broertje vat die paarde en vraa hoe moet ik met hulle maak zijn ouste broeder zeg lei hule kout in zit hulle in de stal roep een van de volk en laat di voer snij.

ons gaat binne ik ziet voorons binne gaat hier kom nog twee ruiters aan ik dag wag ik moet op pas vir mij kans. toe ik haar ziet was ik heelmaal omzingel en lag toe zoo 'n drooge laggie met die wat ik haar di handruk zag mijn blik het hare en ons ontmoet gloo net halfpad melkander dit is moei-lijk om te zeg wat ik toen gevoel het. maar zij laat haar oogen val ik zeg toe Maria ik moet je vanavond nog een kans vraagen waar meede zij toestemde en met eens kom die ander twee ook deur haar outste broer inge-nooi bei die deur in· Zij kijk zoo schelmpies naar mij kant toe en glimlag. die ander twee is neef dolf Brits en weer neef Janni van die voorige keer. alles was zoo in mijn smaak en na die avond diens het ons twee toen weer posiesi in-ge-neem in det was weer net stoeie om dat zij mos weet waar die ent van die ding is. Ik vraag zoo eewe onschuldig om Haar hart en haar hand. die Hand Leg zij in de mijne en ik zog haar blouwe kijkers. die kreeg ik ook ik druk die hand eenegsends zeenewe-agtik en zag haar reg in die Liefve lijke ons huldige gelaat vonkelde de liefde en trouw die ik laater zeer harte lijke proeven mee door leefde. ik zeg toen aan haar ik verklaar u mijn opregte hartelijke liefde je ben dus de mijne niet waar Maria als u dat met mij op reg meend ja. zij druk mijn hand en laat haar blik onderzoekend op mij rusten ik om-hels de haar en drukte een ver-loovengs-kus op die fijn besneeden mond en zeg aan haar de Heer is ons getuige; gaf haar nog druk-zoen hoe lank die zoen was kan die lesers zelf bereken wat ieds van die Liefde onder-vending het. toen steek ik de ring in haar vinger met die woorden: Liefste marie net zoo rond en welgevoeg als die ring om u vinger is zoo zal mijn trouw u om geven als u uwe Liefde en trouw rein bewaard voor mij...........

Het was toen zoo, we hadden Elkander gevonden, we door leefde zeer aan genaame tijden zoo liefde-vol en schoon als de werreld geven kan. maar tussen tijden ook zeer smartelijke angstige donkere droevige tijden· we leefden zoo wat 26 of 27 jarfen met elkaar. we ontvangen van

de lieve Heere 8 welgeschapen mooije kinders waar van 4 zoons in 4 dogters. een zoon en twee meisjes ooverleed zeer jong. Hun Heiland nam ze tot hem naar beetere woningen om op vader en moeder te wagten............ ...

We brag toen die lieve verlovings nag door in zeer aangename over-een-komsten te reegelen zoo als wanneer vraag ons ouders wan-neer gaat ons trouwen, waar gaat ons woon en toen zeg ik aan haar Maria ik en 'n maat van mij het 'n plan om de 10de April naar die Boland te gaan ons het ieder een wagen bestel ons gaat van hier met een verewagentje en zijn jong vroutje gaat met hom zaam dan zal ons met die trouw moet op schort tot ik terug kom niet waar. ik ziet die Laatste woorde doet haar pijn zij ziet vleijend op naar mij een zagte zug ont-gleed haar sterke bors zij wens eids te zeggen maar winde het gelaat terzijde en zwijg ik nam die hand in de mijne en zog mijn Donkere blouwe oogen om te zien of daar eids voor mij in te lezen stond. ik vond haar Liefdeblik die mij de ziel door-boorde. Of kan je een beter oploseng geeven Maria? ik kijk smekend in haar liefde volle oogen. Zij rus zag met haar hoof teegen de leuning van rus-bank en vraag: nieco hoe lang zal dit nog duur voor julle moet vort gaan? ik zou liever zien dat ons eers trouw dan gaat ik met jou zaam. Zal je dat doen? Zij zoek weer mijn blik ik nam haar hoof, om-armde haar en leg haar hoof teegen mijn bors en streel de haar. ik was toen gevangen ziet u Maria ik heb gedag dat u misskien niet zoo gouw kon klaar komen met alles wat u voor die trouwe zal noodig heb en dan of u niet zou op-zien om met zoo'n vreemde kerreltje een zoo lange reis zal onder-neem dat is eigenlijk waar-om ik uw oplosseng vraag. Zij regt haar op en maak haar los uit mijn arm en kreeg een bloos op haar witte wangen en wende het gelaat ter zijde. maar zij was haar bloos weer meester en ziet mij liefde-vol in de gezig: dan is je mos niet meer een vreemde kerreltje nie Niecolaas. Nou ja daar is ik nou weer in die verzoeking van die schoonste op aarde wat 'n mens zoo maklijk kan vang.

onder die bekoorringen ht ou koning Salomo ook zoo zwaar ge krij dat hij zoomaar zes hondert van hulle ver hom uitgezoek het in toe klaag hij laater en zeg dit is beeter om gedeurig onder de prup van 'n dak te zit als om met zoo 'n liewe vrou zaam te woon. ik moes toen ant-woort gee want haar blik is nog vragend op mij gerigt. ik trok haar dig tegen mij en gaf haar een zoen op die ou wangetje en ik zeg toen Maria dan stem je toe dat ons morge vroeg u moeder vraag en ziet je dan moet ons geen oogen-blik ver zuim. als je daar mee instem dan zal ik morgen oover 8 daagen weer hier wees als de heere wil in ik leef dan gaat ik die volgende dag ons huwelijks gebooije op Reddersburg in-geeven dan trou ons de 12 Maart en dit is mijn verjaardag, voeg zij toestemmend bij dan ook ons trouw dag ja dan ook ons trouw dag herhaal ik. we dag het was nog vroeg maar de huis klok sloeg toen vijf slagen. die dag breek al en ons het nooit die klok gehoor. zeg zij eewe verwonderd ik bring nou eers ver jou 'n kop koffie nê? als je blief Maria die kop koffie het baija lekker gesmaak· ons hoor toe tante miena is besig in die slaap-kamer Mama zal net nou uit kom toe kreeg ik nog zoo 'n lang zoentje zoos van nag en daar is mama ook net in di kaamer deur. ik zeg vrindelijk morre tante zij groet met glim laggi. om maria 'n kans te gee spring ik gou de voor deur uit en vertoef 'n bieki. maria komp oover de deur knikte als teken waar op ik binnen kwam en toe vlug zij weer die kamer in om mij de kans te gee. ik het tante vlak voor haar slaap kamer ze deur vas gekeer en haar toe mijn verzoek voor-ge-stel. u moet mij bieki tijd gee neef niklaas. ik moet bieki dink maar Maria is heel maal te jong dit zal nooit gaan. tante ik zal haar maar verder groot maak nê. toe lag tante lekker oor mijn besliste voorstel. ik zal jou voor tien uur zeg ja of nee ik het toe die ander broers en zusters ook gaan groet engezels zoo als die gebruik toe was. Maria kom toe ook binne en zeg, zoo ewe on-gemerk: niko moeder wil je daar hebben· ik volg haar. toen ons in kwam was tante al aan tafel voor brekvis en zeg

aan mij op de stoel wijzende kom zet. Maria neem aan de andere zijde plaats. tante doet een kort gebet in deel uit. en gloo ver mij ik was onrustig; maar Marias blik gaf mij bieki moed. ons was net klaar toe zeg tanta neef niklaas. ik is jou een ant-woort schuldig op jou vraag van vanmorge als ik nou die regte antwoort moet geef dan zou ik nie anders kan zeg als jaa want ik heb Persoonlek niets in te bringen teegen u of u vamiele maar maar......... ziet je Maria is te jong geheel en al te jong. Zij kan haar volstrek nog niet in zoo een zware zaak en beroep begeeven. Zij is te jong en dan zij is een zeer ziekelijke kind. Zij moet eider maand ons ou huis dokter gaan zien voor medezijn in wat zal je tog met zoo een ou ziek vrouje uit-reg?"

Maria zoek mij oogen te zien ik vond haar donkere blouwe kijkers eenigssins smeekend op mij gevestig met een bloos op de wangen zij scheen eenigssens verslagen en loos een gedrukte zug als of zij wou zeggen help jong. ik stond toen op om tante een belofte te doen en ook om haar raad en troos te geeven. want tante zit nu te snikken en Maria was ook amper begonnen. ik het toe de belofte gegeven en ook Raat en troos zoo goet moogelik tante het toen ook op gestaan en mijn hand gevat en ons hart roeren vermaan om zeer getrouw elkander Lief te hebben en getrouw te blijven waarop ik toen tante een goede Hand druk gaf en ook een gawe zoen en toen gaat ik Maria ook opneem en kreeg toen eers een harte-lijke hand druk. mijn eigen-dom dag ik maar heef verder......

Nou ja alles in order de 12de Maart 1877 is ons huweliks Bant geknoop door Ds. A. Coetzee te Reddersburg ons had Een goet in-geregte bruilof hoe wel niet zoo danig in de Moode tog zeer aangenaam met Liefde en plezierig toen moes ons nou die weereld met al zijn leed en smart in ons huwelijks bootje zelf besturen. Het welk wij ook deet zoo goet moogelijk. we hadden de voor-reg om 26 jaaren en 9 maanden met Elkander teleeven waarnaa zij Mei en de kinders op 12de Dezember 1900-3[59] ont-

59 lees 1903.

ruk wert door de dood tengevolge van hart-water. Zeer schierlijk en onverwags want zij was wel klaagend die aavont maar deet nog alles in haar beroep als gewoonlijk en aan tafel gaf zij die laatste aavond voor die onverwagste scheiding een eider zijn deeltje op zijn bort en ook haare ge niet zij zeer smaakelijk. twee van de kinderen nam avond lesten voor aanneeming. die kom dan Eers 11 uur avons te huis ook die moes zij die avont eers hun voeding geeven. het welk anders niet de gewoonte is. toen zij in de slaapkamer bij mij kom slaat ons klok Half twaalf. Ik seg toe alla ou vrouw hoe is jij dan vanaand zoo rus-te-loos. Zij zeg daarop ou man ik voel zoo wonderlik een-zaam. ik weet zelf niet hoe het is en zij gaat toen op het bed leggen. daar is op bloemvontijn een zoort Goggakies wat 'n mens weeluisen noem. het was een zeer warme dag. die goggakies bijt. ik vroeg aan haar ou vrouw zal jei mij toelaat om tog maar in die voorkaamer te gaan slaap. Ja zeker ou man maar dan bring je vir Klaasi hier bij mij. ik moet een van julle bij mij hê. ik doet toe zoo in Zeg toe nag. ik was spoedig in slaap zeer af-ge-mat zijnde. het is of ik schrikte mijn outste Dogter sliep in die zelfde ver-trek met moeder. zij riep pa kom gouw. zij wert wakker door een geluid Die haar moeder maakte, toe ik die ver-trek-in kom het zij net die lamp aan-gesteek. Ik ziet op mijn dierbare vrouw en ziet zei was reeds heengegaan. verschrikt val ik haar om het zoo liefleike hals en roep Maria, lieve moeder! Maar, maar........... zij oopen-de die dier-barre lippen, gaf een vlouwe gaap en het was klaar. klaar voor Eewig, klaar op aarde. ik zond dadelijk voor ons huisdokter. Otto Krause. Hij laat mij weeten hij weet en was het reeds lang al te wagte. het is Hartwaater. hij zal morge vroeg af kom. Daar stont ons toen te weenen en te schreijen maar dat alles hielp niets meer zij is haar Eewige rust ingegaan. Zoo zalig zoet in zag als een lamp-lig die men uit blaas zoo is zij dan vooruit gegaan. Mein hoop op ons zalige wederzien doet mij zoms zoo Ernstig verlangen dat het haas ondraagleik wort om te wagten.........

nou ja nou moet ik weer terug met mijn leezers tot op die datum waar ons bruilof vierde in 1877 de 12 Maart zoo als af spraak was moes ons toe die volgende week huistoe. dit wel zeggen naar mein ouderlijke wooning. haar lieve moeder gaat ook meede want mijn vrouwtje is zoo schaam en ik gaf toe want dit zal nou de Eerste maal wees wat zij mij ouders ontmoet en dan maria moet nou gaan klaar maak vir die tog boolant toe. ons zal die 17de april vertrek. zij was reg welkom in ons ouder-leik huis. mijn moeder wis zeer gou om marias hart in teneem in haar zoo Lief te maak voor moeder dat zij mijn moeder zeer hartelijn bemin.

Nou ja julle kan mos verstaan, 'n jong getrouwde paar is 'n die tijd toe ons getrouwd is baija schaam ver makaar ge-wees want als ik nouw menigmaal ons-se jonge dogters ziet speel met die jonge mans dan moet ik Erken dat ons niks geweet het van al die zoort ouwlijk-heede wat nou 'n kleinig-heid gerekend wort. ik zal mij kop ver-wed dat ik en mijn lieve vrouwtje al ruim drie maan-de getrouwd was toe het ons nog nie Zoo gespeel als wat ik nou zien dat die Zeuns en dogters nou doen en dit is niks anders als omdat die Dogters zoo oneer baar gekleed is. 'n man is maar 'n mens want ik weet het ook van mij Zelf: die ou vlees is tog maar lastig.

Nou 17 april het ook spoediger gekom als ons verwag het. en toen is ons op pat. Olifantsrivier was ons bestemming dus op die plaats van oom Vaani thurblans. Die zou voor mij een waagen laat maak. ons was 25 daagen op weg toen eers komp ons op die plaats. de ontmoeting was hoewel het de eerste maal is zeer goed. ons vertoef twintig dagen daar en wert als eige kinders getroetel en ver-zorg. mijn waagen was heel-maal net zoo als ik hem bestelt heb en ook die lieve weederhelf moes het bezien en goet keuren. oom vani wou glat nie hoor daarvan ons moes maar nog een paar maanden kuijer. hij zou ons dan voor een toertje naar Uitenhaag vergezellen op Kosten van hem. Dan kon ons de groote zee gaan zien en ook de scheepen dan zou oom vanni ons een pas geeven naar huis en uit-

geleide doen maar die lieve vrouwtje welde er niets van weeten. Zij verlang tog te veel naar maa. oom vanie hat zijn pret met haar jou maa het mos lankal ver jou gespeen en vergeet. ook toen ons nu maar klaar maak en begint op laaij kom hij bij maria en begint met haar rusie maak. hij zeg op een driftig toon ik het julle nou amper 'n maant getrakteer met al wat aangenaam in lekker is. en jij por maar altoos jou man aan. nop moet julle betaal vir alles in schoon harde gelt en daadelijk in-span en maak dat julle oor mijn lijn kom. die arme maria was geheel ver-schrik. zij geloof werke-lik dat ons nu in een groote moeilike posiesie was. Huil huil kom zij bij mij aan en vertelde alles. oom vannie was tog zoo verkeerd, zeg zy en wat twis hy nou met my. ik is mos nie die baas. ik wis het: oom het mij gezeg hij gaat Maria biekie terg.

Eindelik was alles geeregeld in oom vannie stel voor dat ons dan als die Heer wil en ons leeft en gezond is kan ons afscheid neem. dien aavond vraag ik zoo eewe onskuldig. oom en wat is onsse rekening nou voor alles wat ons van oom gebruik het. het is amper 22 daagen wat ons hier is, en ik wou nog iets bij voeg. maar kijk, ik het amper 'n pak gekrij. oom staat vlak voor mij en sê: kijk hier man, julle is hier als vreemdelingen en wat is die bevel van onsse Heere aan mij en aan Zijn kinders. Zeg nouw toe...... ik weet, en verstaan het goed oom. de Heere wil dat ons herbergzaam moet wees maar dit is mij plig als eerlik en dankbaar man om te weet wat ik skuldig ben niet waar? Nee nee mij seun, oom vanni het net zijn christeleike plig gedoen zooals hij aan hem zelf wil gedaan hebben niet waar maria? hart schreuwende klop Hij op haar schouder. en daar mee is alles betaal, ha! ha! ha! ha! ha! lag oom vannie en maria snik en val weer huil huil in, gloo van skrik en verdwyn in die huiskaamer...... Dit is zoo zeg oom vaani. kinders, ik hep veel plezier van julle gehat en die zal ik lank missen want julle is nou net als mijn eige kinders. ik zal zeker treur geloof mij. toe kon oom vani zein traanen niet meer keer en huil als een kind. Na lang uit gewees te zijn kwam

oom in met 'n heel klomp zakkies van linne gemaak in roep weer zijn vriendin: Maria, Maria hier oomi. Kom kijk eers hier. Zij kom uit ja oom groet zei nou die bondelkie en wat dan Oom. bring jou oom sijn Pak Kaamer zijn sleutels. nou ja toe Maria bij kom hak oom Vani in met haar. gearmp stap hulle twee bij mij voor bij. kom Klaasi kom ik gaan Betaal nou ver maria voor al die traane wat zij gestort het oor al mijn plaagerij. de deur op-gesluit stap oom vaanie voor kijk Maria jij weet nou waar elke zoort vrugte is maak nou die sakkies zoo vol als kan. elke zoort bezonders en laat jou Mannikie dit ver jou toe werk nè en daar gaat oomi vort het was 6 zakkies dus zoo veel zoorten drooge vrugten. ons had alles in overvloed. toen ons die ander dag morge in-gespan was is oom vaani en maria nog hart beezig om lemoennen te pluk voor die pat. het was een pret om dit te zien een jange bamboes zoo in gerig om de vrugten af te steek het welk hij deet in maria moes haar vorschot oopen hou om die lemoenen niet op de grond te laat val in als daar nou een op die gront val dan raas en twis hij met haar en maak een lawaai. het is waarlijk een pret gewees om die twee te zien speel ik was verplig om die speullekies te stop. anders het hule gloo die heeldag zoo aan-ge-hou. vroukie die ossen staat en wag. toe schrik oom en zeg .oo ja julle wil mos ver gaan nè? een twee drie gegroet op de waagen in vort ons was pas 'n hondert tree vertrek begroet oom vaanie ons met daverende vaarwel schoten met zijn ou Zanna geweer het welk ik beantwoord met mijn wietwort[60], ons was niet te lang uitgespan hier kom een kar, merk maria op. en het is oom Vaani wat nog eens zijn agting vir ons (kom toon). Stel u voor mijn leser of leseres zou het nu mogeleik zijn? En ziet wat nuws: een ½ anker mos-komveid[61] en ½ anker oude Pontak die het oom ver geet en hij, het ieds van Maria geruil en dit is de be-taaling wat hij beloof het. En zijn Schult moet hij betaal. Ik neem aan oom en dank hartelijk dank

60 Withworth voorlaaier geweer; 61 moskomfyt.

er voor. Nee, o, nee zij het mos betaal jong, oo zoo oom maar ik mag tog ook dank betuig al het zij en oom nou stilletjes reg-gemaak anders krijg ik dalk niks van die wijn en stroop of hoe? die lieve maria sug een benouwde zug en ziet mij onschuldig aan en toen stak oom of liever vader Stevanus Thurblans haar de hand van vriend-schap toe omhelsde maar met een tot ons: Weeder-zien mijn zoon en dogter en gaf mij een vaderlijke hand-druk: schrijf spoedig en kom kuijer aanstaande jaar weer. toe was oom Faani zijn zak-doek en ook de onse al nat van trane. op de kar en voort. mijn volkies was toen ook klaar in-gespan en ons vertrek is ook verder voort naar het noorden het verre noorden. vader en moeders huis ons ouderlijk tehuis trek ons verlangen zoo ernstig vooral die van Maria want het is de Eerste maal (dat sij) zoo ver moeder broeders en zusters was. Egter nam zij altoos haar toevlug tot mij zij liet haar alles met de grootste geduld troos-ten hoewel met groote in-spanning en hoop op een kon ik bemerken dat het haar in de ziel krenkte. de ossen loopen tog zoo stadig het ik haar verschillende maalen hooren klaagen met een fijne glimlaggie die tog ook teekenen gef van haar ernstig ziels-verlangen naar de lieve moeder. o, die dierbare moeder. zoo gingen ons vooreut eider morgen naader tot ons eindeleik haar moeders huis kon zien. toen ons omtrent 1000 treeden van het zoo zeer verlangde huis ge-nadert was greep ik mij wietwort en schiet mijn saluut schooten: ses agter elkaar...... die klomp storm toen uit toen kon mijn lieve Maria haar niet meer beheers op omtrent 100 treden van de huis spring zij agter uit die waagen ik greep haar bij de hand en ons stap toen de ossen voor-bij. toen was haar moeder bij haar. ik het nooit voorheen zoo een ont-moeting beleef. van 17 april tot 19 Juli was ons heen en thuis dus drie maanden en het was of het een jaar was voor haar.

toen is ik met een kar ook eers gerei naar mein ouderleik wooning om mijn ouders om te groeten: die ontmoeting is daar ook net zoo innerlik ge-wees. ik het voor moeder van alles 'n biekie meede ge-neem. moeder was

tog te hart-zeer om maria ook niet eers kon groet het. ik zeg aan moeder maria drink nou ik kon Haar niet loskrij van die bors en ook is zij ziekerig. ik is toen na een week vertoef te hebben weer terug. toen is ons na een maand vertoef te hebben naar ons wooning waar ons toen door vader, moeder en zuster zeer harteleik ont-vangen is. En toen begin ons eigen strijd om het Leevens-bestaan.

HOOFSTUK VI.

Na sonskyn kom donker wolke. — Agteruitboerdery en teenspoed. — Oom Niekie se vrou kom weens hulle armoede in verleiding en op 'n verkeerde pad. — Terugkeer, berou en wedersydse herstel van gemoeds- en huislike-vrede.

En toen begin ons eigen strijd om het levensbestaan. We hadden veel vreugde maar ook zeer, ja zeer droevige dagen Doorgeworstel met zwaare ziek-ten en ook verschillende gevallen van Dood te betreuren van ons dierbaare kindertjes waar van ons toen 3 had en twee moes af-geven na lange, zwaare ziekte en toen nog in die zelfde jaar eers o die dierbaare moeder van Maria na een ziekbet van ruim drie jaaren. En toen mijn moeder en ook twee kindertjes van mijn zuster. alles in 14 maande. Toen maria haar moeder naar de graf ziet dragen, val zij flou. Zij kon die slag niet staan en van die ander dag kon ik bemerk dat maria een heel droevige stille eenzijdige houding aan-nam. tussen de doot van haar en mijn moeder wert het zeer treurig met haar zelfs zoo dat zij begint te klaagen dat zij ge-heel van God verlaaten is en dan weende zij zoo droevig en vlug van ene kaamer naar de andere de handen wringende en smeek gedurig om verzoening voor haar groote zonden: ik is, o ik is ver-looren voor eewig verlooren het is door mijn zonde wat de Heere dit alles over mijn onschuldige kindertjes ge-doot het en help tog liewe man dan stort zij haar in mijn armen, om helsde mij en druk haar zoo kinderlik aan mijn bors en stort dan een vloet van traanen dan lif-koos ik die zoo liefve reine lippen die van smarte-gevoel zoo droog zijn dat het haas breeken kan. O mein dierbare Maria kom ons kniel nu voor ons Heiland en smeek hem uw hand te willen vast houden. o ja toe tog mijn dierbare man dan bit ons zoo ernstig ik moet hartop voor bid dan volg zij mij eider woort, o die lieve-ling ik het op gemerk dat de duivel haar somtijds onder het bidden zoo bestorm en beveg dat zij

menigmaal uit roep: help O! wijk zatan mijn heiland het mijn hant en Hij zal mij voeren op een vasten rots dan is Het of zij een lig ziet maar niet te lang dan be-storm hij haar weer op een ander punt. mijn lieve moeder onder-steunde ons zeer hartelik met raat en troos. meenig maal bat moeder en Maria zeer vurig om de leiding des Geestes. Eindeleik was het tog wat over wenig en rus gekoomen. ik had het zeer ernstig gevoel bittere zielestrijd van Maria. ik hat zoo als toen nog in bebeeden van C. Mell en ook predikasie boeken van die zelde Gods-man en ook nog W. A. Brakel Reedelijle Godsdiens. daar is ons meenig keer mee geslaaft om die helsse tiranie geheel te ver-slaan. telkens kwam die schurk ons weer aan vallen maar wert dan weer verpletter door Gods megtige hand. En ons stamelende smekingen en zoo voorts. O die dier-bare Maria ik kon geen tien minute van haar gaan gedurende die vier maande als ik uit gaat van haar dan huil en smeek zij mijn man laat mij tog niet alleen en val mij om de hals gaa tog niet liev man toe tog verlaat mij niet ik kan geen oogenblik zonder u wees. Zoo was ik gekeetent door liefde, reine, ware liefde en trouw, getrouw zelfs tot de uiterste menselik en tog.........

Zoo als ik reeds boven vermeld heb na de dood van haar moeder en de kinderjes en toen volg mijn moeder plotseling de vorige 5 binnen twaalf maanden slegs een en halve dag was mijn lieve moeder ziek, inflamasie in de darmen. een week later vraag vader mij om zijn boedel reg te maaken zoo moes ik toen naar Bloemvontijn Maria was toen zeer zwak en vermagert ik praat haar om en neem haar toen mee om dan bij een goede Dokter raat te zoek de eerste is ons toe zoo mar naar ons ou vamielie dokter Dr. Krause en hij het haar goed onderzoek en alles uit ge-vraa nou ja zeg ou dokter jou vrouwtje het te veel verlies van bloet ge-hat heelmaal te veel. dit het haar zoo ver gebring, dat dit op de zeneweë sleg gewerk het ja uiters sleg en ook op di herssens maar nou is zij daar deur. Nou zal ik ver jou twee groot bottels medizijn gee Maria noem hij haar naam en kijk ge-bruik dit nou net

zoos Dokter daarop schrijf No. 1 en dan weer No. 2 een eet leepel vol 3 maal dags agter ete en als die leeg is dan is maria spek vet met roode wangen en lippies nê? En an mij zeg ou dokter kijk als jij ieds dink van jou vroutje gaat je een Lands reis maak met haar voor niet minder als twee volle maanden als je dan terug komt mij mij aan ik wil zien hoe het gesteld is. nê? goije midag in daar gaat ou dokter al, doet nou zoo Maria roep di ou nog weer agter na.

Wat anders kon of zou ons doen voor haar zou ik mijn leeven geef, maar wat doet ons met ons eenzaam vader? Geen uur voor moeders Doot moes ik pligtig beloof dat ons vader niet zal laat zwerf of ver-loore raak. nou jaa nou is ons in 'n groot be-kommer-nis wat gaat ons aanvang altwe is eewe noot-zaaklijk gelukkig kreeg ik vader zijn boedel zoo reg dat vader niet Perzoonlik noodig is. toe ons thuis kom was mijn vader al zoo Hart-zeer doet niets als huil en klaag. ik dag wel dit zal Maria weer onderste-boo druk want zij hou mij gedurig aan de Hant. met haar moet ik net mooi werk. wat op aarde moet ik doen? die aant stel ik voor aan vader of vader nie dink dat dit hom zal goet doen naar ziel in liggaam als vader voor 2 of 3 maanden gaan keujer na zijn broers en zusters in die Kolonie. als vader dan terug kom zal dit zeeker beter gaan. die voorstel geval vader heel goed maar hoe kom ik oor die bult merkte vader aan. nou wat is dan kort ik kan mos help als vader ieds ontbreek. jonge ik het mos net een paard zeg Vader. nou maar vader dan geef ik aan vader ou Dapper voor een presend. toe kon ik zien mij vader kreeg moet. hij dank toe hartelijk en vraag toen of Maria dan zal klaar maak voor hom zoodat hij Maandag kan voort gaan o ja mij ou vader zeg zij vader moet net zeg wat moet gedoen wort. vader is toen net in zijn skik. Maandag morge toen het lig wort was mijn ou vader in die lang pat naar zijn vamiele-betrekkingen. het is toen al over de 15 jaaren dat hij laats een van hun ontmoet hat.

Mijn beminde Maria wort maar weer erger ik is eider oogen blik aan haar zij ons maak toen ook met de grootste spoet klaar om ons lands-Reis zoo als ou Dokter aanbeveel het te aan-vaar. ik hat het op de plaats alles in order. de volkies was vertrouw-baar ik was toen ook bij-kans uit-ge-boer want ik kon gedurende die zware ziekte, en gedurende die 5 maande voor niets zorg. mijn lieve Maria kon ik voor geen aardse goederen van mij stooten Die kon ons weer bij-ma-kaar benrgen zoo als ons gedaan het? begreip mijn leezer dat toen de groote rampen ons be-gin te treffen. in de begin van april 1880 hat ons 1000 groot schapen waar-van ons 400 lammeren kon krijgen en in Ok-tober die zelfde jaar toe ik nou weer die over-schottel was mijn getal groot in klijn 200 54[62]. ik heb 100 Hamels ver-koop in die tijd ik moes dit al die teid voor Maria verberg bevrees zijnde dat dit haar ook nog meer kwaat zou doen wat te begrijpen is. Zo moes ik al die bittere smarten alleen draagen. ik hat het sommige dagen niet meer kunnen dragen, de lieve Heer ondersteunde mij kragtig anders was het on-moogelijk.........

Ons was toen eindelik klaar om ook voort te gaan het was een zeer lieflijke dag ons hat alles per kar en gaat toe bij Haar broeders het eers aan. 10 daagen daar en toe voort Korander-berg langs bij oom A. Van der Walt ook 10 daagen. toen naar oom Petrus Venter daar toen 15 dagen en toe voort Fiks-burg toe. En toen daar rond ook 10 dagen toe zoo maar zoo vort ieder dag een einje slaap net waar dit donker wort Winburg om en Venters-burg. daar ook 15 dagen. Tussen die ou bekende was het zeer aan-genaam. on-der die ou bekende al maal had zeer ernstig ons lot betreur en ook ernstig voor ons en met ons de lieve Heer se leiding en Zijn genade in hulp voor ons verdere levens-baan tot verheerlijking van zijn groote naam maar tog tot onze zielle zalig-heid.........

Nou ja toen was ons getroos en maria gaat toen ook goet aan. toe is ons van Ventersburg terug de 3de dag

---

62) lees: 254.

avond was ons toe weer op Bloem-vontein. die volgende morge ou Dr. Krousse gaan zien, o maar die liewe ou man kon nie ge-noeg Hant druk en geluk wens ik was glat verbaas en maak toe weer 'n grappie met die twee ik greep zijn regter-hand dank hem zeer hartelik voor die goede raat aan ons gegeeven en voor de mede-zeine zal ik Harde geld betaal mar kijk Dokter geef maria nou een druk-zoen dan het ons al drie mos tog ieds nê o ja dit dink nê? en flaps zoen die ou haar. Ka, ka,ka tes reg wat jij zek hem —hem. Maria kreeg ge-heel een roode kleur en toe was die grappies op de ent. Dokter order toe weer in geef toen weer mede-zijne voor versterking toen betaal ik in goein dag Dokter nou ja Maria pas jou goet op en als je ieds jongs hep bring laat ik zien nê?

Toen is ons terug naar die ou plaats. ons is toen oover de twee maanden van huis gewees. vader is de volgende week eers terug gekom ons was zeer verheug ons ou vader weer te kan ont-moet en in zoo een goede gezondheid. die zondaag daar op volgende was ieder gelegenheid bij de diensten u begrijn gedurende die tijd van ellende kon ons geen kerk be-zoeken vader maak ons toe bekend zein voor-neemen is om nouw weer te trouwen in ons moet hem helpen dat hij dan zijn boedel reg kreig. ik zeg toen aan vader het is alles reg vadr moet net uit betaal en de papiere laat teeken. O nou wat! moet ik uitbetaal in aan wie en waarvoor. toe ziet ik mij vader wil kwaat wort om dat hij moet betaal, ik was heeltemaal in moeilikheid ik trag toen om hem te laat ver-staan dat die Testament mos alles voor-schreef en vader het mos ooral skult die menssen wil tog ook hulle gelt hê anders zal vader nie regkom. vader moet lievers eers zelf dorp toe gaan en gaan zien zelf die Wees-Heer. nou moet ik wat het ik met die Wees-Heer te maak; vraag vader ver mij hoe dat ik nou vertel en raat gee dit help net niks toe bleef ik stil en zeg aan vader die volgende dag ik kan daar niets verder aan doen. vader wil nie luister en zoo kan ik vader nie help nie. ou vader was toe vrees-lik kwaat op mij maar ik kon niets meer doen. toen is ik

gaan werk aan-neem: een groote dam van oom Andries Venter, Kassikourie. Ik moes toe van voor af begin want ik is geheel uitgeboer. het is toen reeds een jaar geleden dat ik alles zoo moes zien verwaarloos en kon daar niets aan doen. die lieve Maria is maar weer stil ik ziet dit en ik moet trek van die plaas anders gaat mij vrouw verwaarloos.

Toen is vader naar Bloemfontijn, kreeg toe die dingen zoo als ik vader gezeg het alles in orde als vader eers al die schulden betaal en die kinders porsies uitgekeer het. dan moet die twee kinders die kinder beweijs voldaan ver-klaar en teeken, dan kan vader een Sertifikaat krijgen om te trouw. nou ja toe kom vader weer zoo terug en kom weer nie mooi praat maar somaar rusie maak ons was verplig en Laat zuster roep zei en haar man kom toen over en gelukkig kon ons toe die man om praat toen is ons naar Bloemfontein om di Sertifikaat te krijgen en die kinder bewijs te teeken zonder dat ons een kooper sent ont-vang het en ook nooit een farding ontvang het. dus ge-heel onterf. mijn overleden Moeder was geheel bemiddeld toen vader met haar trouwde, zij erfde van haar ouders veel zei kreeg onder andere 3000—400[63] morgen grond en ook 300 pond geld dus genoeg om-mede te begin.

Ik in mijn zuster moes eider 82 pond erven van Moeder en moes om vreede te bewaar die dokementen teeken zonder om een Sieleng te ontvang. vader het agter uit gesukkel. Dit het ons laater zeer hard gevoel zoo als ik reeds bovenaan ge-merk het: ik was heelmaal uitgeboer door al die tegen spoeden en ook Maria's toe-stand.

ik akkordeer toe en zet de werk aan die gang maar vader hout toen nog weer aan ons moet mee gaan om hem aan de bruit af te geven en ons belofte aan moeder die stervende smaakende moeder die het van ons vraagde deet ons besluiten om te gaan het zou die lieve Maria ook meer vertroosting bezorgen.

---

63) lees 3400.

Zoo is ons toen met vader meede gegaan en hat het ook zeer aan-ge-naam daar tussen die familie. vader is dan toe voor de tweede keer vas-ge-knoop. het was een greize vrouw. zeer gods-dienstig ook zij hat geen kin-deren. Susanna, Viljoen, ge-booren Blom. vader leefde met haar ook nog weer 21 jaaren en oover-leet in een hooge ouderdom van 75 jaaren op de plaats Wolve-kop van de Heer Hendrik Duven-age na aan Middelburg Kaap Provinsie waar ik laater 1908 die ou-de moeder een bezoek brag en ook voor het laats. zij was toe al zeer zwak. een jaar later is zij vader gevolg in de ouderdom van 82 jaar.

Nou weer ik en Maria. Op Droogevontein waar ons vader aan zijn bruit af-gegeven het is ons toen weer terug naar ons ouland, in de bloemvonteijn destrek. want het is hier ook weer zoo als de spreek-woort zeg: oost, west maar thuis het best. op die ou Plaas waar ons twee dit zoo bitter moes voel is ons toe aan-ge-rij om nog eers net een uurtje te gaan tranen stort op de graften van onsze dierbare moeder en die twee bloessempies van ons. het was voor ons zeer hard ver-scheurend. die dierbare Maria ik kon haar niet gemakelik van die graf-plaas weg krijgen.

Toen is ons naar Klipkuil om met die groote werk een voortgang te maken wat ook goet geluk is en na een jaar hart werk klaar en afgegeven is.

In die tussen tijd is ons toe weer gezeegend met de geboorte van een mooi kleijn Dogtertje op de 29ste Oktober 1882 dus hat maria weer iets om mee te speel en ook baija lief en goet op paste. En ons tijden wert on-der tussen maar eider jaar zwaar-der en moeijliker want de mens die mens naar Gods beeld geschapen die nam toe in de beschaaving of verligting of zoo als het is: ver-hardheid op de aller ellendigste on-christelijke gods-onterende leven van ongods-diens-tig-heid. lief-de-loos. leugens en bedrog. En dan die ver-ligte blinde liefde tot en voor alles wat voor God. verdoemelik is en tot des menssen eigen eeuwige verderf. en niet en kon je tot over-tuiging

bring dat het teegen Gods besluiten is; zoo ging het dan voort naar het einde die Zeer gewis voor een iegelijks deur staat. (Die jaar) 1883.

Nou jaa nou weer terug naar ons leevens-verhaal. die groote dam is toen ook af-geleevert die mooi Dogtertje en haar lieve moeder is ook op eigen voeten die twe het mij laater bitter traanen ge-kost. Laater meer daar van. Ons kreeg het maar zwaar want ons is toe geheel verarmd. ons was dit nie ge-woont. ik was van de eene groo-te werk aan de andere en verschillende maalen het ik tog-ten ge-maak onder andere naar Transvaal en terug met tabak, waar ik groote voordeel uit kon maak dog toen be-drieg mein Zwager mij, die ou sluk en doet meij 'n schade leiden van 2 05—twee honderd en vijf—rollen goede tabak. laa-ter weer 'n tog met mieles naar goeimans-berg Fauresmith de-strek. ik brag toen 115 mooi ooien thuis. ook weer schade en geen voor-spoed tot ik later die oorschiet van Hulle maar ver-koop het. toen weer naar de Ladybrand distrik. Ploeg en zaaij en ook bouw wer-ken het was 1885-'89.

Ja als 'n mens met die teege-spoet jou oogies oop maak; als je die in tree doen in die ou-tranen-dal gloo vir mij dan, al werk jij jou mors-dood: dit help net niks. dan wort die spreuk van ou Salomon die ou rijke koning ook weer waar wat zeg: dit alles ijdelheid der ijdel-heden en kwellingen des geestes. en leef in jou Zalig-maaker. maar ge-wis mijn vriend dan moet men hier leef niet als achab en zijn vrouw Jezibel net of onze Heere jou nood-hulp is. O nee mijn mede-mens God laat Hem niet be-spot. Ge-loof en onderzoek Zijn Woord, Uw Bijbel, en ziet voor u wat gij doet. zo zeker als gij de hemel, zon, maan en alles boven u ziet, zo zeker kom God als Regter u en mij oor-delen en o mijn vriend waar of aan welk Regiment be-hoort ons. Vraag u Eider ogen blik die vraag en onder-zoek Gods eeuwig, heilig Woord. Die onveranderlijke vas-te besluiten waar van Zijn Zoon zegt: Eerder Heemel en aarde voorbij dan dat er een jota of tittel kan of mag on-vervuld blijven. Ziet u, mijn vriend of is het voor u ook

maar een storie? Gewis voor mij is het ieds van de grootste ge-wig want die Woord zegt op een ander plek: God is een verteerend vuur en zoo voorts. Tot ziens later zeg ik meer.

Nou ja zoo zukkel ik en die lieve Marie voort werken en bidden en dan weer andrsom. de lieve Heer schenk ons intussen nog lieve kindertjies zonder gebreken, welgeschapen En zoo was dit toen 1 Maart 1885. Toe wert ons een Zoontjie geboren groot en vris en iets heel biezonders. want begrijp die ou tante Roep naar mij en zeg neef Niklaas waarhet jy al zoo een Lengte gezien. ik nam toen onvoorwaardelik mijn Duim stok en draf die klein jong by en leg die stok op zijn borsjie regop en kyk toe naar de zeivers. 21½ duim die lengte en praat nie van die paar Lange voete ik het zo-maar aan maria ge-zeg aa nee vrouwtje dis nie ons voete jy het zeeker fout ge-maak. ja ja dis mos Hollander voete. Die ou tante zê: loop jy is ver spot met jou Hollans ze voete. Maria lag zoo een ou pynlike laggie. ik geef haar toen hartelike zoentje en zeg ons moet maar dank baar wees het is wel-geschaapen zy was ook verlost en helemaal gezond. dis weer 'n eter meer en 'n groot klomp zorgen. die tyden werden intussen altoos swaarder maar ons klaag er niet veel over. ons hoop altoos op betere tyden. En 1888 die 29ste April schink de Heere ons weer een dogtertje ook wel geschapen. de gezin werd al toos grooter en de tyden druk harder. de groote zegen was de gesond heid die we van die getrouwe Heere ontving is die grooten vooreg en dan ik kon altoos op die ambag werken en myn kos en kleeren verdien. Metselaar, eerste klas timmerman, heel goet vervaardiger van stoelen, banken en enig soort huisraad. dus kon ik de sleutels van een gebouw aflever kompleet, alles kompleet. die baas moet net zijn eige vrouw hebben en my betaal voor myn werk. Ploegen en zaijen voor eigen ge bruik. ja die ook, en nog veeboer. ook ront werken by ieder plaas boer en zoo voort.

......toen in het jaar 1891 die 3de Junie aan ons geschonken wert een frisse, welgeschaapen Zoon. Ik het toe begint moeg wort vir die baija kinders. die zoort afvêrens

moet ons nou mee op hou ou vrouw sê ik soo eewe norsteen die ou weder helf want want......

a nee, ou man dis mos die arm mens syn ryk dom. Hulle sal dit weer vir ons terug verdien. Ons kan nie help dis die wil van onsze lieve Vader niewaar? toe moes ik maar schuld bely en maar weer ander plek soek om te werk. nouja die kry ik toe by haar tweede broer op Carmel. ik meen nou nie Karmel in Palestina nie, die plaas leg aan Leuwrivier Ladybrand Dist. En dis waar ik toe zuire Druiven ge-eet het. ik wel niet op alles in gaan, net een paar sakies ver die Leeser wys hoe bitter het is als een huis tegen sigzelf verdeeld raak. het is dan zoo gebeur ik merk Dat die Lieve vrouwtje ge heel ander begint als vrouw tegenover my als man en vader van ons gezin. ik hep te Lang gewag. Toen ik bestraf, was het reeds te laat. Zij was toen alreeds verleid en zoo ingewikkeld dat het geheel onmogelyk scheen om het te verhelpen. als zij het wou inzien en laat dan zou ik die overige reg kry; maar zij wou in geen geval ingeven. Maar vol hardde liever dan om in te zien. Het was 9 Mei 1895 toen er een verjaarsdag geveirt wert waar zy ook genood was en vol deel aanneemde. de gevolgen van dat kwade daat heb reeds op gemerk en ten strengste verbiet; maar ik moes die selfde datum te Win burg wezen dus moes ik de vorige dag van huis en bleef toen 10 daagen uit. toen ik tuis kom hoor ik net maar van die gawe dans waar zy ook deel aan neemde. ik sprak haar scherp aan en vroeg wat haar verdienste eigelik was met die gruwelen daar aan verbonden en om haar on der zulke Lage mensen te gaan be soedelen met zonden die zij tog geen siertje geluk of zegen kan over ons kinders bringen. en hoe zou zij voor haar God kan verschijnen als die haar zou roepen op een sterfbed. Zij seg dat is mijn besigheid en ver mijn plessier wat ik dit doet. Je hoef jou daar nie oor te be kommer. ik zal doen zooals het die Lekkerste naar mijn smaak val en jij doet wat jou belief. ik is klaar met julle vroome ge-zegdes en doet nou net wat ik wil. En zij stap die Deur uit. Nou toe! toe! daar sit oom Niekie nou! wat nou op die aarde aange-

rig? Zij het nou Die ulti-matum geproklameer. Dit is gewis en zeker maar wie kon dit nou gedroom het dat dit nou die zelfde vrouw (van voorheen is?) als ons nou trug gaan met haar levens-loop dan ziet ons daar een vrouws Per-soon rond kruip in die stof en smeek aan die voetten vaan haar Heiland en sij ont-ving genade Zij wert verzoend door Zijn Lief-de. Hij nam haar in zijn Liefde armen en zij riep dit uit en doet beleiednis: Uw krag wort in mijne zwak-heid vol-brag; uw genade is voor mij genoeg? Mein heere in mein god!!

En nou? en nou? wat is er ge-beur met die vrouw? hoe kan dat zijn? ja dis die krag der Zonde die Vleeselike begeertens wat zoo maak met die Zon-daar. die verleidelik-heid van die mens wat aan-por: kom gaan maar zaam, jong, ons zal nie laat jou man of jou vrouw dit hoor nie en als je nou eers een-maal die zonde ge-doen het dan... dan... dan... Ja, dan, doet 'n mens nou weer zoo een ge-loof be lijdenis als hier bo-ven ge-meld!

Ik was zoo uit mijn Posisies ge-drijf dat ik niet wis wat ik deed. Ieds moes ge-daan wort, ik gaat toen naar haar broeder en sprak met hem er over vroe-ger het ik hem reeds ge-zeg dat er ieds ver-keerd is met die vrouu[64] ik het hem toen ge-vraag om mij te help om di gevreesde te help afweeren of hij dat deed kan ik niet zeggen. zijn ant-woort toen de vrouw zoo boos op mij uit vlieg was: ja ou zwaer wat kan ik daar-aan doen? jij het Maria te veel toe-ge-laat ik het al met haar daar-oor ge-praat. Ik weet nie wat meer ik doen kan. hier moet die Lezer eers duide-lik (weet) wat haar broeder bedoelde. Hij het met drank ge-smokkel en die smokelderij maakte hij aan haar over. zij ver-koop die drank hij verschaft het dan trek sij een shilling van elk Bottel die zij ver-koop. ik wist er niets van toen ik het uit-vond was het reeds 5 maande aan de gang. U begreip hoe ontevreede ik toen gevoelde. ik beweerde dat het zijn schuld is. En nu is het niet alleen die verkoop van drank het welk zeker op

---

64) met my vrou, met haar.

niets anders zal uit-loop als tronk-straf voor haar en wat zal haar toekoms dan wezen. nou boven op geeft zij haar ook weg met die grootste klomp schurke onder Gods zon. Zij hep de laatste woensdag nag die geheele nag gedans bij ou Sarie hulle verjaars-dag die 9de, ik het haar bestraf en zij het mij (geseg) dat voor plesier is en dat het volstrek nie zal help om daar oor te lol, laat kom wat wil; nou liewers uit-mekaar en zoo reken ik dat jij[65] die oor-zaak daar van is. Het zij die drank smokkelde-rij nie ge-krij was zij niet op die dans van die klomp hoere en dronk aards. die broer ver-ont-schuldig hem ik weet niets van die dans. ik stap toen van hem weg zo te zeggen ver-stande-loos naar mijn mielli-landen die middag toen ik terug keerde hoor ik agter mij een rijtuig. ik keek toen om en ziet een kar en twe paarderuiters bij mij. een was ons wijk-poliesman en die kaffer ken ik ook: Jacob is zijn naam. Die kaffer en die vrouw het een maal rusie gehat toen beloofde die kafver haar hij zeg: dis niks al moet ik nou oor jou leuns be-taal ik zal jou an-der dag dit laat voel. hier is die kafver nou weer en dis nou 7 jaar later nou het hij zijn kans net op die regte tijd. die Pollis-man waar woon u?

Ik: man hoe vraag je nou zoo snaaks je weet waar woon ik. P. klim dan maar op dan kan u mos daar bij u huis af-klim. ik is toen ook maar blij want het is nog een heel end om te loop maar ik voel daar is ieds verkeert maar wis nog niets wat gebeurt is tot voor juffrouw Potgieter zein huis. Zoo af van di kar. ik vra nog wil julle nou uitspan of eers in kom. waar is juffrouw? binne? Nee zij is naar tante Sarie. Zeg die outste dogter. op ziende daar kom nooi Mieta, zeg die kaffer dan zal ons bie-kie wag zeg de Poliesman zig tot mei keerende. Mijn Heer Potgieter Het U een Lessens[66] om sterke Drank, brande-wijn aan volk te ver-koop? Ik verkoop geen drank! dit is niet mijn vraag: het u of uw vrouw

65) Jy: die swaer; 66) liksens (licence).

een Likssens. Ik hep geen Likssens. en uw vrouw? dat weet ik niet. met eens kwam zij toen voor-beij ons. toen zij die deur wou in sprak die Polisi en vraag of zij een Likssens hat om drank te ver-koop? neen was het antwoort. toen trat die Kerel nader en haal een Las-brief uit zijn tas en lees die voor. is u schuldig? Neen. de pollis: dan mag ik op Las van die Landdros uw huis vis-enteer en stap toen binnen of die huis aan hom be-hoorde en een trom-mel onder haar bet vont die een bottel kruije bran-de-wijn. die nam hij saam en zeg toen dat Ja-kob en een ander op die 8ste een bottel brande wijn van haar ge-kog hat en zij sal ge-dag-vaar word en daar gaat hulle oor die bultje naar die dans-huis. Jan V. is ook ge-trep door die zelf-de kaffers en die boete nie betaal kreeg toen drie maande tronk-straf. Enige dagen later krijg zij toen die dag-vaarding. ik stoorde mij aan niets behalve toen die Polies weg-reed zeg ik aan haar: ziet je dat is nou jou on-ge-hoor-saam-heid mejuffrouw, wat gaat jij nou doen. Zij gaf meij geen ant-woort; stap toen naar haar broer zijn huis en kwam toe na een lange onder-houd met hem mede te-rug. toen die bij mij kom kon je zien daar is ver-keert haar ogies was ook rood geskrij. Haar broeder het haar zeker onder die tong laat deur-loop. ik nam de houding aan of er niets ge-beurd is.

Pieter; dit is zijn huis-naam, wende zig tot mij, ou zwaer, wat gaat ons nu doen met Mieta? dit is zoo als ons haar noem. Nou ja die lezer zal nou on-partydig oordeel; ik is tot op die ogenblik ge-heel op die agter-grond ge-stoot, ge-wees sedert ses maan-den van die drank smokkel-de-rij aan die gang ge-raak is. hoe dat ik ook al getrag het om Maria te doen ver-staan dat zij ge-heel op een verkeerde pad is en dat de einde een bittere teleurstelling en een scheuring in ons huwe-lijks leven op die voorgrond stelde; ik kan hier als man volstrek net een kwartje noem van de schan-de-like daden die zij mij deed dragen geduren-de die zes maanden. ik voor zag die gehele ge-volg-en en was mag-te-loos, totaal uit-ge-stoot en

tog was ik door vader-lijke liefde zoo vas gekluistert dat ik lievers wilde sterf dan haar te ver-laaten!

want wat gaat van haar worden en zij vol-hard nog steeds, zij wil mij nog niet om vergiffenis of raad vragen, niet het minst. dit alles maak het voor mij ge-heel onmoge-lijk om verder ieds te probeer. zeg ik toen aan haar broeder. ik hep u dit te dan-ken met die drank smokkelderij. Ja zeg hij zij het niet gedoen zo als ons akkoord was en dus kan ik ook niets verder doen.

ik vroeg toen aan hem of hij ont-hou toen die ding begin het dat ik gezegd het dat ik dit nie verder zal toelaat en wat zijn ant-woort was die hij mij tevrede mede wou stellen: name-lijk als Mieta doet zo als hij haar zegt dan staat ik bij vir alles wat kan kom. Ja zeg hij maar zij het dit niet gedaan dus ken ik niet daar-voor en toen stap die man weg. ik zeg toen nog agter na: Ja man ik het dat net zo verwag. toen gaatik ook van hem. later die dag stap ik toen naar een ander Plaats, gelbooa? haar jongs-te broer woonde daar toen die mij ont-moet zeg hij aan mij ou zwaer wat is gebeurd wat skeelt? hoe lijk je dan zoo vaal? ik het hem vroeger de dingen verteld en dat mieta niet wil luister toen het ik hem net de gebeurd vertel en hij vraag toe wat zeg Mieta? ik: zij kan niets zeg zij volhart en wil niets aan mij vragen of zeg. Je weet mos dit is al over die twee maande dat zij laats met mij een rede gevoert het. Hij: en zij is maar tevrede as dit zoo gaan? ik: man wat kan ik doen die vrouw wil mij glat niet eers erken als man, lijk dit mij. al praat of vraag ik haar ook ieds zij geef mij geen ant-woort. Hij: nee, liewe vader, dit is nie reg. ik zal móre vroeg oor-kom ou zwaer dit moet anders wees. en wat zeg pieter?

Ik: van hom moet je lievers nie praat met mij. dit is zijn schuld, ik het hom dit vanmóre pat-langs vertel. hij ontken maar dis bog om nou te wil ontken. nou ja je zal dan more vroeg oor kom. nou ja tot ziens en daar trek die ou Kruis-draager. die more vroeg is die man toe oor-ge-kom om te zien wat hij ver ons kan doen. ik het niet te veel tezeggen ge-had. Christiaan het toen tussen

beide ge-kom om vreede te maak. maar die zuster van hom wil nie schuld erken nie en toe het hij beloof om te help als zij gedagvaard wort dan moet maria dit oorbring laat hei kan weet wat om te doen.

die volgende dag kom die dag-vaarding ook om te zeg dat zij op de 8ste Junie moet ver-skijn voor die Hof te Lady-brand. Zij gaat toe die middag oor naar hem en blij die nag daar. hij het haar glo toe weer goet oor die kole ge-haal en haar ge-zeg als zij nie schuld er-ken en haar man om vergiffenis vraag en trag nou beter te doen dan kan hij niets doen vir haar maar doet jij zo dan zal ik jou op mijn koste vervoer tot die zaak nou Heel te-maal klaar is en als jij dit moet betaal zal ik ook help zo ver als ik kan.

dus moes maria in-zien en kies voor haar zelf en dit moet ver haar glo een bittere vernedering ge-wees het want zij was een hart-koppige vrouwtje dit weet ik heel goed. wat in haar ziel plaats vond toen zij terug gaat van hem naar mij huis moet hard-verskeurend ge-wees want haar oogen rood ge-schrei. ik kon het zien dat zij zoek mijn oogen te ont-moeten die ik weigerde tot dat zij mijn naam noem-de. toen vond zij mijn oogen die ik weer te-rug trok. mij dierbare man o, o, mij lieve vader kan je me verge-ven. ik is verleid ge-raak. Vergeef mij tog wat ik aan jou gedaan het! toen stont zij op haar bei-de knien voor die bank war ik zit trag-te een mijner han-den tegen haar wang te wrijven. Mijn lezer plaats zig zelf hier in mijn plaats. als u weet wat ik en die vrouw door leefd het vandat ons die Eerste ont-moeting had dan het ik tog niet zo be-handeld te worden. ik kon toen ook niet mijn ge-moed keeren. nam haar regter hand rigte haar op toen viel zij mij om de hals en stortte zig in mijn arms zij schreide als een kind. Lang, zeer Lang, weende we zo met el-kander. nu begreep de leezer wat ik en Marias gedagte in di tussen poos moes zijn ge-wees

8ste Junie voor de magistraat onderzoek in-gestel schul-dig verklaart. Haar broer teken appél aan om ge-tuige te hoor. de zaak moes toen weer 5de Julie voor kom

maar die landdros bekragtig zijn vonnis: £37:10 of driemaan-de tronk. nou toe het die broer betaal en ik moes hart werk om weer aan hem trug te betaal haar broer betaal £10 en ik £27:10. dis een harde ding zooveel geld om iemand ander te plesier.

Sij het egter mooi in spoorgetrap tot haar einde. En so wil ik dit maar laten rusten waar die einde van hierdie saak aan alles een stop gaf.

HOOFSTUK VII.

'n Historiese owersig. — Begin van die Goud Oorlog. — Op kommando. — Grootpraters en manel- en swartkyl-offisiere. — Oom Niekie word Laër-kommandant. — „Doen aan 'n ander soos jy aan jouself wil gedaan hê." — Een van die redes: waarom ons die Goud Oorlog nie kon wen nie.

En nu moet ons met ieds anders beginnen. ik woonde toen op Thabanchu. het was 1899 october 2, wert ons gekomandeert op las van onse regeering en Die van Transvaal. ons regering en die van transvaal hebben trouw gezwooren aan elkander en dus werden wij namens die eed van trouw op geroepen om Engeland te bevegten met de hulp van onse God en Koning. Het was een strijd om ons eigen onafhankelikheid en zelf bestaan die door die lieve Engeland aan de Avrikaander niet gegund werd. Zo-als Die leezer ook zelf weet wert ons voor vaderen ver-volgd van 1710 uit Frank-rijk verdreeven om hun geloofs wille. die Hugenooten en een ander deel uit Holland. lees slegs onse geschiedenis hoe de Kaap de Goede Hoop zijn ontstaan het die Trek van Jacobus en Hendrik Potgieter in het jaar 1799 en laater de Slagters-nek moord door Engeland ge-pleeg op die africanders en laater weer die groote Trek door H. Potgieter, P. Retief en Trigaard en zoo voorts. toen weer die stroop-tog door Engeland gepleeg te Boom-plaats waar de Engelse een neer-laag leed. Later weer de Bazoetes op-ge-hits teegen de Vrijstaats Afrikanders en de gevolgen daarvan en kort daarop die rooferij van onse Diamand velden 1868. toen weer van Natal probeer om in te val bij Schunshoogte. De transvaallers geef hulle een goede Pak slaagen 1882[68] Kollies Kop[69] later weer Jameszon[70] 1896 en ein-delik ons ver-Enig Zuitafrikaanse strijd voor vrij-heid en Reg en die door de Engelsen eider-maal mis-kend word. ze hadden

68) lees: 1881; 69) lees: Amajoeba; 70) lees: Jameson Inval.

ons nu ge-noeg gebeleedig. Te waapen! nu afrikaans volk voor vader-land en voor reg. ik kan slegs een ver-slag doen voor zoo ver ik betrokken was in die strijt en ook wat ik ontvang hep van twee getrouwe vrienden uit hun dagteekeningen[71]. en dan kom ons op die twee datums Oktober 2 en 8. Die eers-te datum vertrok die Thabansjoe kommando waar mijn outste zoon ook mee vertrok in de rigting De Wetsdorp met ons hoof offisieren. 8 oktober moes ons distrek nog 100 manen leeveren en toen kwam oom Nikie ook aan die beurt. hoe wel ik verlof kreeg om eers die huisbouw onder kontrak. Ik wilde klaar maken. dan kon mijn famielie tog daar op leef en die eige-naar hat dan ook zijn werk in bezit. maar was niets aan te doen dus moes ik van die begen af klagen oor die onreg mij aan-gedaan. daar is nog geen Engelsman die naaste van hulle was in durban of in die Kaap. Nou ja ons vertrek in di rigting bloem-von-tijn. met een klompie waans. ons veltkornet kies ons voor dat ons thabansjoe ver-laat: burti Hugo en hij stel oom Nikie als lager kommandant aan wat ik toe maar aanvaarde. dan is ik mos tog ook en offisier. de 10de Oktober gaat ons bloemfontijn lings voor-bij waar ons hoof Lager toen ge-kamp staat. Toe was ik in burtie sijn tijd om want daar is toe al die groot offisiere zoals Neef Japie K., Veltkornet, en oom Jan S. Kommandant en neef Chris. de Wet, assestent Veldkornet nie ons gevierde C. R. de Wet nie, die ander ou lafharkie en oom J. de K., Lager kommandant. Oom de Klerk vraag hulp: die laer is te groot. Hij kan dit on-moontlik nie behartig. die ou beveel weer vir neef Nikie aan en dit wort toe-gestaan. maar keijk die averkaner volk het nie tijd Hulle is kort kort aan oom Jan en neef Japie se lywe: ons moet trek vorentoe; ons lê nou net ver-niet hier langs die spoor-lijn en als dit nie gebeur dan moet de President vir oom Poul bedank laat ons dan maar huis toe gaan.

Oom jan S. en neef Japie K. het baja moeite

71) aantekenings.

om die mense te keer hul wil net vorentoe, en toen gaat die offisiere bloemvontijn toe om die krijgsraad te raadpleeg en die verzoek van die Burgers voor te lê aan die presedent, nou ja, hulle kom toe de aand terug met die instruksies van die Hooge overheid om voorentoe te trek.

Onsse veldkornet klim toen op die plat-vorm-kie in de middel van die lager. hij hat een van die polies fleutjes, hij blies toen op die trompet. En die afrikaner volk is soos buskruit om die platvorm hij lees toe eers een telegraam voor: generaal P. Joubert is slaags ge-wees met die rooinekke en het hulle een neerlaag bezorg. toe was die burgers on-keer-baar en de order van die groot ooverste; voor waarts al langs die spoor lijn in di rigting......" oom Jannie de K. kreeg toen orders als die zon môre vroeg zijn koppie uitsteek dan moet die Lager vertrek. hij geef toen weer bevel aan neef Nieki en zoo moes ieder drijver en lijer[72] hulle span ossen vas bind aan zijn trek-goet soos ons dit noem. en dit was ok zoo oom de Klerk was net op di regte plek: wakker beleef en streng en die oom het ver jou 'n sambok. zijn naam roep hij aprig en hij ufluit net gouw oor die outa's [73] als daar vout ge-maak is.

En zoo was ons ook aan die trek toe die zon uit steek in de oosten toen trek ons streep. ik dag toen aan mijn ou oor-groot vader se trek wat ik in de jaar 18 bedoel het. die onder-skijt is darm groot want toen het die voor-ouers van die Kaap af tegen Noord op ge-vlug ver die beskaafde nasie wat ons nou weer natoe trek. Want ons trek mos nou weer Kaap toe zeg die Dapper vegs-mense zoo als oom A. De lange en A. Pelzer en Fredrik S. en zijn zoon en ook ons Veldkornet en nog meer van die kerels met die manelle en zwart kijle............

Mijn geëerde lezer zal die name onthou, ons sal oor eenige maande weer die name hoor en dan zien hoe die kat in die boom sit of hoe hij daar dit is. ik voor mij hat

72) louleier; 73) die outa's: drywers en touleiers.

een gehele an-der in-zig oor al die zoorten van lig-sinnigheden die gedurig toe neem en soms ondraag-lik werd en dan al-toos onder de ruwste dingen breek hulle sommer af en dan weer bidstonde! dan zal 'n mens nie wil glo dat die vuil praters weer die voor-bidders is. dit het mij so seer ge-maak dat ik volkome ge-loof het Dat onse goede en regvaardige zaak die ons gaan beveg nie kan geluk. Onse God laat sig niet bespotten of voor schild ge-bruiken. mijn ou vriend, J. de K., was van die-zelfde gevoelen.

Nou ja nou weer bij die laer wat aan trek is. die paard kommande is al-toos voor op die spioene. als daar misschien een vijande-lik perzoon ver-skijn om die te vang. En ons was nog geen 7 mijl van waar ons in-ge-span het of uitspan is de order. ons moet weer wag op orders. Ons rus toen weer daar ag dagen. de order kom toe gelukkig ander was ik bevrees dat de heel Burgermag op eigen ver-lof huis toe zou gaan. iemand het ge-rapporteer en toe moes die assestent veld-kornet die mans-schappen tel die gevolg is daar makeer 9 burgers en dit nog al almaal jonge-trouwdes of die wat net ver-loof ge-raak is of een 3de of 4de wat zijn verloofde nie gegroet het. Nou ja ons is dan nou weer aan die trek van Vlei-vontijn naar Kafferrivier Statie. toe kom die klomp weg-loopers een ver een. daar was geen straf. nou weer 8 dagen rus toen kom oom P. F. ou Kommandant met de Boven Modderrivier-burgers net dig bij ons kampeer, voor een paar daagen, maar kreeg toen order om te ver-trek in de rigting van Jakobsdal of zoo iets nou kijk hier oor was Die ou Barollongs tog alte kwaat want hulle maak nou regtig rusie met Japie. Reken tog een van hulle zeg vir hom die móre op die vergadering: julle hou ons op die spoor en die ander mensse skiet die Laas-te Engels-man dood voor ons on-der schoot is die vel-kornet lag net en zeg niks ik sê toe vir die man: jij weet nie wat jij praat: ik Dink jij sal ge-noeg krij as jij nie dan ook huil en wegkruip en as die velkornet jou onder sambok krij dan zeg lij ook aan hom soo kerel huil Jannie. maar velkornet

moet tog ver Marthie se hoe een bittere doot ik moes deur gaan. Alla, maar kijk die burgers skreuw soos hulle Lag en die man wou mij op eet. toe moes ik maar retireer om nie sla te krij nie. en toen is Jannie weer bloemfontijn toe en kom toe die vol-gen-de dag met die order: Voor-waarts. Vroeg die volgende dag trek ons lager weer, nog al die tijd langs die spoor. Holt weer op de plaats van D. Marais, Vlak-vontijn. wagten wort toen uitgeset: 'n mens kan nie weet jij moet nooit jou vijand te gering ag nie vermaan die order van Japie. Volgen-de dag voorentoe tot aan Rietrevier bij de brug, ieder aant gere-geld wagte uit. na eenige dagen Piekenie gehat te hê weer vooruit tot op die Dorpie Edenburg. ook hier het ons een paar dagen ver-toef. ik het toen Ds. P. de Toit toen gaan bezoek en ons het toe rêrig die zaki ernstig bespreek. die Eerwaar-de gods-man deel in de selfde gevoelens die ik heb. toen ons sou ver-trek het hij ons kom dag sê en vir ons tot God ge-bid. Later heef hij ons weer bezoek aan Groot-revier met Nuwe jaar. Laater daar van ieder week. Nou ja toe nou weer voorwaarts al langs die spoor lijn tot op Springvontijn. toe lager trek en weer die platvorm in de middel van die kamp. ieder dag moes die brandwag-ten uit om te waak voor de veilig-heid van het laager. toen tiet! tiet! tiet! tiet die veldkornet zijn fluitjie: burgers bij elkaar! en op die preek stoel is die neefs en dit is namelik neef Jan, broer Jakop en boet Crisjan en nog en ander oom met 'n snor wat jij agter zijn kop kan vas knoop. die ou Volk raas en gesels brom en Lag, en dit vraag net wie is dit daar ons ken hom nie? En soo sou hulle nou nog aangehou het as Jan Stijl nie op een verwoedende, beslis-te toon stilte ge-kommandeer het nie. „Burgers! roep hij, kijk nou wil ik die Groot man aan jullé voorstel dit is meneer E. G. een van ons Volks-raads lede en die regering het hom nou benoem als hoof kommandant om die heele Kaap Kolonie te gaat vat en te proklameer en is die burgers van thabansjoe nou te vrede? hij is die regte man op die regte Plek. hoeraaaa! hoereeeeij!......... nou ja toe is meneer

snor ag ik meen meneer G. aan die woord en Leewer 'n knappe toe-spraak. ik zeg aan mij ou maat as die man zijn hart net soo goed is as sijn snor en zijn bekkie dan sal alles reg kom. mij ou vriend knik toe-stemmend maar seg niets, be-halve: ik wil eers zien.

Nou wil ik eers weer mijn Leezer 'n biekie aan die hand neem en bring op ons Christelike plig-ten als een volk die roem op ons Christelijke leven en godsdiens-tigheid. ik veronderstel die wag-woort uit ons Bijbel, gods bevel: Doet aan een ander zoo als ja aan u Zelfs gaarne wilt ge-daan hebben, ens."

Ik en mijn vriend kom toen voor die deur voor die Statie Springvontijn en wat moet ons zien. burgers kom ons tee-gen met arms vol goed en weer andere bondels in kom-baarszen alles uit de winkel van een winkelier die oover de grens is gegaan om dat hij beswaren hat tee-gen zijn nasie te vegten.

Ik en mijn vriend kom toen voor die deur voro die win-kel en tot ons verwondering zien ons een klompie jonge zoons bezig met die afskeuwelik werk het gaat dan op die vol-gende manier: drie van die Zeuns is nouw Klerke in die plek een vier-de is boek hodwer en de vijf-de is die baas die set op die toonbank ik en mijn vriend kom toe in die winkel Japie K. die seun van ons veld-kornet vraag aan mij en wat kan ik vandag aan oompie ver-koop en met eens plug hij een Rol seide Alpakka van uit die rak in begin af rol hoevel jaarts oompie al wat hij afrol stoot hij agter die bank op die vloer, Dan ruk hij weer een ander rol van die rak en zoo die ander twee ook ik vraag toen aan hom of hulle nou reken dat dit nouw reg is om sulke kosbaare Artiekels soo te reneweer en of dit sijn vader zijn order was. nee ant-woort hij maar dis mos 'n Engelsman sijn goet. Mijn vrind seg toen: kom ons maar loop, ou neef. En ik zeg toe aan hulle ik gaat die ding aan die Hoof-kommandant rapport en zoo het ik ook gedoen, waar sijn vader bij stont. wie is dit? ken jij hulle? vraag sijn vader. ik geef toe die namen en ik het van die kwaaddoeners nooit een gestraf gesien nie en tog

was daar skade ge-doen voor die minste £300 of meer en dit het ons laater ook veel smarteliker moes betaal. K. en zijn seuntje altwee daar-op sal ons later wijs.

Nou weer laer toe want ons moet gloo soos ik hoor van die kerel met die mannel en die swart kijl en die Lang snor: ons moet in drie maande se tijd nabij die Groot berg wees ik hoor hulle roep die berg Tafel-berg en ...en...en, ja oom Aderjan de L. wel die O.V.S. vlag op die berg gaan plant oom aderlan is laater met die 3,000 man die ou Komodant Prensloo aan die Engelse ofvesier ver-koop het weggestuur die ou het Tafel-berg toe gesien maar nie soos hij bedoel het nie.

Voorwaarts van Spring-vontijn in die rigting die wagenbrug over die Oranje revier. As die ingelse meskien kom dan is ons ons voor seg neef Jan S. en Japie K. en daar trek die laar weer twee daagen. die paarde komande al-toos aan die vrond oom Janni de K. is dan voor en dan agter en ook ou Nikie die assestend. Holt: een pragtige laer plek uitgesoek en die Laar getrek. geen Engels-man kan die laer sien en zoo voorts. Speoenen voor veilig-heid uit ook die brant-wagte op die Hoogs-te Koppies rond. oom aderjan de l. is die hoof van die brandwagte. die ou oom vraag mij pert om die wagte te gaan uit-set; want seg oomie mijn kar en mijn ou pert Het ik van Springfontijn biekie huis-toe gestuur met en biekie goet ver die vrouw." Ik kreig die selfde dag een brief van mij vrouw sij zeg alla, ou mna hoe is dit dan met jou? oom aderlan, de L. sijn kar is nou net hier gekom vol gelaai met negosie goet rolle dres-stof van de beste en Linne-stuk Flennilet ook Jacob. C. sijn veerwaantjie vol ge-laai en ik krijg niets van mij man!

Die leeser sal nou ver-staan waar-om die klompie seuns die op Spring-fontijn die vernielengs werk aan-gerig het nie gestraf is. Gaat het zoo wat is ons loon gewees? Toe moes die onschuldige met die roovers asam lij want God wil sul-ke dingen niet. En dan die genoem-de twee heren is die voor-bidders bij die bid ure die een is ouderling en ons Veltkornet die andere is een ou-de vader-

van over de 60 jaaren en die soort dingen heb geheel af-ge-keur om ver-skillende redes. Als kristen volk moes sulke renewasies met sware straf ge-straf zijn geworden en dit is glat nie ge-daan die vijand het laater daar op ge-wijs toe hulle die oor-hand kreeg en toen ons huissen aan Brant stond hoe wel hulle veel barbaarsser was als ons. ik het ons velkornet hard aan-ge-val en hem op alles ge-wijs. ik hat vols-trek niet de minste hoop op overwinning, ten menste niet als ons op die manier wil optree en dat ons ofvesieren die burgers daar-in voorgaan sal de Heere ons niet helpen om ons goede Zaak te krijgen die ons voor vegten gaan.

HOOFSTUK VIII.

„In die rigting: Tafelberg. Kaapstad!" — Protes van Oom Niekie: om andermans landpale te verset en sy rede daarvoor. — Oor die Grootrivier! — Perdediewe. — Slag by Rensburg Siding. — Lafhartige Offisiere. — Teëslae. — Terugtrek. — 'n Wakker Afrikaanse nooientjie ontferm haar oor Oom Niekie. — Oom Niekie bring die Groot Laer veilig uit en kry sy ontslag.

Nou ja, toe weer op Bok-pos waar ons laer toe staan. Die eerste Sondag in November. Ons wert die dag besoek door Ds. W. Postma toen van Bethulie. Sijn Eerwarde hat een seer gepaste rede-voering tot bemoediging van ons burger-magt, die selde mid-dag vertoon sig 'n klompie burgers van Transvaal. ons velkornet seg ons moet op let hoe geleerd die Trans-vaal Burgers is en meteens wijs hij teen die Oostekant daar kom hulle. Hulle vertoon en blinde ge-veg soos Hulle nou konsuis die vijand stormloop. daar was voor mij geen aardigheid aan ik dog ons sal sien as hulle rêrig moet storm. En dit Het laater geblijk dat die ou Vaales baija beter kan vlug as storm. oom laar komodant kom toen en seg vir mij ou Nikie ons moet venaand alles in order maak. ons moet morre voor sonop vertrek is die order. ik het toe alles laat regmaak.

en toe die sonnekie sijn koppie uitsteek staat ons laar agter makaar en vertrek toen ook in die regting: Tafelberg. Kaap-toe. Die heele dag door en, ons holt toen op de plaats Knoffelfontein. Toen weer laer trek die platvorm weer in die middel van die Laar. Ons vertoef nog weer 8 daa hier. toen kom die tijding of order wat die burgers soo na ver-lang het om Grootre-vier oor te gaan over die brug, die waabrug, Roos se pont, ja.ja!

Het was de 12de November. Japie C. en C. de Wet met 400 Burgers van die beste moet op die 13de November 1899 oor die wagen-brug met een 400 ruiters die Colonie in om Coles-berg in te neem of te proklameer. die waagen-Laager moes voor die Brug blijven.

Nou ja nou kel ik mijn leeser eers vertel wat ik van die velttog dag. Ik het dadelik die twee ofvesiere Privaat gevraag wat die poletiek nou is om die Colonie in te trek ik het altoos ver-staan dat ons onse grens niet mag over gaan.

De velkornet vraag en waar om dan nie? wat is jou rede dan daar voor. die ou burger: Veldkornet ons het volgens Gods bevel volstrek geen reg om sulks te doen en de Eerste plaats ik siet in Gods Woort en u mag dat woort niet verwerp: die woord is: vervloek is die man die sijns naastens Land Paallen met ge weld over skreit of verbreek. en in die tweede plek wat kan of mag ons ou klompie burgers teen die Engelsen oor-magte doen als die ons ont-moet?

Velkornet: ..jong sien jij dit is juis die polletiek van die Regering om die colonie en te trek en te anneksseer om ons nasie te verlos van die engelse juk. Die afrikanders in die kolonie het ons regering gevraa om dit te doen. Hule sluit aan bij ons. ons het gister een brief van die Generaal ge-krij waar-in hij seg dat die colonie burgers bij-na almaal aan-sluit en hulle veg soos leuws teen die Engelse. Komodant Jan olevier was slaags en het die vijand gedrijf in een lot ge-vang.

En ten derde wat gaan die Regering doen als de Enge moogelik sleg wort ver die Africkanders en als de Engelse van die Coloniealles vang en of op die slagvelde dan wort hulle seeker almaal opgehang als rebelle en alles verkonfiskeer en wat wort van die moeders en kinders? Ik dink onsse regering gaat oorsaak wort van een groote ellende. die on-herroepe-lik en on-herstel-baar kan worde. Ik is nie teen ons regs-verdediging en binnen ons grens-lij-nen dan kan ons Gods seegen verwag. maar ik is apseluit[74] teegen daardie inval wat julle nou aan gang mee is en als die bdrgers van oorkant dan nie wil help en aansluit dan is hulle wel-kom soos ons gedoen het aan transvaal met die Amajuba en Collijs kop. die Liewe offesiere

74) absoluut.

was raak gegooi en de komandant was toen ernstig. Kijk hier ou nie-kie een ding wil ik nou ver jou seg daardie 3 punte wat jij daar op-ge-noem is heel maal ge-grond. ik is vol-koo-me Eens met jou maar kijk, ou kerl die ding moet jij baija ver-sigtig mee werk. dit is heeltemal gewis en ik waarschuw nou ver jou as jij aan-ge-klaag wort moet ons jou dadelig voor die krijgs-raad roep en jij kan veroordeel wort ver en lang tijd en dit sou jij tog nie verkies? hoe dit ook al is die regering moet sien hoe hulle daar uit kom. ik in jij moet met net ons plig doen als gehoorsame bur-gers dit is al. Pas op nou jij is nou ge-waar-schuw.

Nou ja toe moes ou Niekie maar stil blij maar die ou brom brom darem nog deur sijn snor en sê: nou ja komdant dan moet ik ingee maar julle moet nou onthou as de Heere ons spaar dan sal ons drie agter de oor-log weer mekaar sien. Goed seg die twe en gaat vort.

Het was de 13de November, 1899.

Op saal! op saal! burgers! roep astent veltkornet C. de Wet alles in order nou eers een kort aan-spraak van de komandant en toen de geweeren en paarde geinspekteer. 400 uitgesoekte bdrgers en paarde toe vertrek ons in de rigting die Colesberg-brug, twee diep de offisieren op die punt en die vandraager nevens die hoof offesier die vierkleur van die O.V.S.

Nou ja Het was voor mij als christen geen aan-genarne dag. ik moes die volgen-dag met die wagen Lager ook nader koomen op las van die Komandant tot voor die Brug ik is met die ruiters meede tot voor die brug ter wille van mijn outste seun. ik het nooit in mijn heele Leeftijd een swaarder dag ge-sien als die 13de November, natuur selfs het hom teen die onvoorsigtige daat als het ware verset. Het was die koutste dag die ik ooit doormaakte. ons hat geen wolk in die lug die heele maant van die begin tot eind. Toen ons die morre besig was kreeg ons Suide wint en al-tijt sterker in kouwer geen mens het sulks vroe-ger daar ooit beleef. Toen ik mijn seeun groet kon ik beswijk van smart. Sijn ganse gestel trilde van koude en soo beveel ik toen myn seer sieke-lyke

kind aan sijn Heere en gaat met veel besorgdheid te-rug naar het Laër. en dit was ook al tien uur toe ik daar kom. Nou ja die ander dag ver-trek ou Nikie, toe vroeg met die klomp waens trek toe. Een goet gevormeerde laër soos Die leser wel sal op ge merk het, toe die ou oor-groot-vader syn lager kamp ge maak het, waar ou ta Hans die aand die leeuw met die stomp vuur ge-gooi het.

Net voor die brug is die artilerie van Transvaal met en stuk of vier kanonnen als veilig helds wag. kom dant Preller als Hoof daar van met een 200 van al diena sies en talen en kleure. En daar kon en mens ok van al die soorte gruwel-daden sien en hoor want dis mos Johannes burg s'n Vrywiligers, sien jy.

Ik het elder-maal biekie gaan kyk ver tyd verdrijf. maar dit het mij nog meer omgekrap, want daar was seker on-der die hele lot nie een wat geloof dat daar een God is en regeer. Vloek en swets, niet anders; de naam van God is by elke woort soms voor en agter elk woord. Ik is later mooit meer ge-gaan be-halve een keer moes ik want ik moes die morgen mijn twee paarde los en om trend drie uur in die middag gaat ik kyk waar hulle is. maar vond niets. Gelukkig kreeg ik een kaffer die vertel toe aan my dat hy gesien het drie base het die twee blouw perde soheen-toe ge-jaag en wys toen naar die „schreplager". Ik stap toen sommer maar aan daar-heen en ik ontmoet ou Preller net voor sy kamp, dat hij toen wou gaan ry. Ik seg hem wat die jong my vertel hat en of ik kan in-gaan om te sien of ik hulle kry. O ja, seg hy, maar sal jy jou perde ken? O seker als hul hier in de kamp is sal ik hulle hier vandaan roep na ons toe. Laat sien sê hy. Ik roep toen myn ou ryperd op sy naam, nog eens, nog ens en ik fluit ook en die ou hinnek. Hul het die paarde seker vas ge-bind in ik roep weer. Ja toe skreuw die paard hard. die komdant sê: kom laat ons gaan sien. Ons vind dit soo. Twee van die vage bonde was my perde aan voer gee en ik roep weer die pert se naam en hy hinnik. Die kommandant sien toe self. Maar tot groote teleur-stel-ling sien ik: hulle het myn perde se maan-hare

kort af ge skeer en ook die sterte teen dei pit stomp af. Ik seg toen aan ou Preller: kyk hoe het jou soldate my pèrde versnipper, die mane en sterte. Hy vra toe aan hulle: waar kryg julle die perde van daan? Geen antwoort. Hij vraag weer: zeg my-driftig-jule. Julle het die Perde ge-stoole: hier is die baas der von zegt my.

We ham haben dies in de velt gekregen Kommandant. as joe belef com. En hy het een lawaai gemaak dat die aardedreun. en hulle moet £5 betaal als meneer te vrede is en dan sal hy morre verder straf gee. Ik was soo boos dat ik kon sterf. ben je tevrede meneer, anders moet ikke sulle tronk toe stuur. Wat sal ik dan kryg en seg toe aan die komdant ik sal dan die £5 mar moet neem. Kom aan betaal nou £5 pond om dat jdlle soo gedoen het en dit was ook net gou in die hant en weer in ou Nikkie se hant.

En so is ik ewe ver-erg vort met die twee arme ver snipperde perde. Ons mensen het my leelik gespot toe ik by die laar ge-kom het. Die self de klomp sal ik laater weer laat sien met 300-50[75] perde zoos hulle self ver klaar het. Een paar weeke later het om nikie toe gaan kuijer na die Front-laër ver syn seun. Nou ja hul sou toe net die ander dag more een klompie engelse gaan vang of doot skiet soos ik toe ver-staan. ik blyf toe die aant daar om nou die vollen dag ook eers te sien hoe die kat nou af die tak kom. Heel vroeg die morre wasalles in rep en roer. Dit is net Mousers wat jy sien. Op-saal, op saal! burgers! en dit was ok nie te lank toe is ieder man op syn perd. Kommandant Schoeman van Trans vaal is toe Hoof komdant oor die krijgs-afdeling. Jan S. veg kommandant, Jakop K. hoof-velkornet. C. de Wet is siek en bleef toen in het laer. Vader Schoeman wou eers die krygshelde iets seggen en die jonge burgers een weinig in-dagtig maak. Want ik het opgemerk seg die ou krygsman julle is te onverskillig in julle houding en hoeveel van jdlle het al in een geveg gewees. Pas nou op. jonge burgers. vir julle doen en late. Ik wil nie He dat julle moet lafhar-

75) lees: 350.

tig wees maar weet nou julle gaat slag-velt toe in julle moet die tegenstander nooit te gering ag nie. en die ou kommandant het toe die klomp geluk gewens en een mooi gebed gedoen en toe psalm 134 vers 3 gesing. Dat die ou de heer dit seer seker op-reg meende betwyfel ik in het ge-heel nie. Maar iik kon volstrek niet tot 'n oortuiging kom dat ons de minste reg had om te doen soos ons toe besig was om te doen. Want die mensen van die Kolonie waren toen al reeds onder elkander verdeeld en aan het twis-ten; ouders en kinderen, broers tegen broers ens. Ik vertoef die dag om die uit-werking van die geveg te ver neem. Die ruiters trek toen voort soo als gewoon lik die offisieren voor en ook die O.V.S. vlag. dit lyk darem regtig mooi. Als dit als is tog, en tog steek daar heel wat anders in.

Nouja toe die stryd-mag een uur weg was nam ik een verkyker en klim een kopje uit niet ver van die Laer. Ik was nog nie op die kop hoor ik al skoten in die rigting Rensburg Siding. Ik set toe biekie stoom aan om op die Hoogste punt te kom en weer hoor ik die gedreun. Hulle veg dag ik mar sou die ou Rooies dan al soo dig by wees dag ik. ik gaat toe siten open die kyker, sit reg en spejoen toe in die regting waar ik dreunig ge hoor het. Het was onse spioenen in die van die Engelse wat makaar skrik ge maak het. Zoo hoor ik die aant van hulle.

Dit was net half twaalf toe ons kommando en die Rooijes el-kander ge waar wort temenste die Engelse ons voor posten. Die burgers het hulle in-ge wag in die posiesies.

Een vriend en ook die seun van oom Nikie was die heele medag onder die Liedait en later die middag onder die koeëls van die Engelse Lee Met forts en soo kon ik een ge trouwe ver-slag geven van die geveg.

Dit was soals ik geseg het net half twaalf toen ik een sarsie klein-geweer skooten hoorde. Ik merk toen een groote beweging langs die spoor-lyn ander kant die Siding amper op die bult en toe kraak dit soos mielies wat goed

spring[76]. Die beweging trek en bieki trug. Toe hoor ik dreun. En de artellerie stel toe die kannonne op die Pos siesis van die Boer volk. toe was dit of die hele Aarde beef. Elke skoot by die groot roer en dan weer waar die bom bars een nog harder dreuning of slag. Die kanon dek toe die op-mars van die Engelse troepe.

Die ver haal van mijn seun en die vriend geef net die selfde. Ons mense het tegou ge-skiet seg die vriend. Ik wou he ons moes wag tot die Engelse aan die rand sijn voet kom en dan begin teskiet dan sou je een mooi slag ge-sien het. Die rooijes was nog te ver toe begint ons kerls te skiet en seg die vrien dit was van skoone bangheid een nog al van die stroute met die ou Martiene Henry wat een rook gee soos nie en kanon gee nie. Toe het die vyand ons ontdek en een biekie ge-retireer om eers die kanonne op ons posiesies te stel. En toe kom die die ou nasie die kanonne eers al te kort ge gooi en later toe die troepe die rant klim toe ons nou kon veg, kon jy nie jou kop uit steek nie soos die bom bars. Alle jong een mens kon nie help om te lag. Ik tenminste nie seg die ou als jy die gesigte sien wanneer een bom hier tussen ons bars.

Die mooiste grappie het die velkornet se seun gemaak. Hij was een van di groot-praters van die huis af en ok nog die heele middag. Ik het hom nader-hand moes keer seg die ou vriend. Dit het gelyk of hij nie kon wag tot die vijand onder skoot kom en toe die bommen nou bars hier tussen ons toe het dit gelyk of die oukie nie diep genoeg kon inkruip onder die rots waaragter hij staat. Ik het toe weer soo jammer geskrij vir hom. ik vraag toe aan hom hoe lijk dit nou, Japie. Nee oomie nou wel ik mar hdis toe gaan en hy spring sommer op. ik seg toe man, hulle sal jou doodskiet, sit ag ter die klip. nee oomie ik wil eers broek los maak. Die ou vriend seg ik kyk toe op en siet die man et hom reeds bevuil. ik seh toe ver hom jou Laf hart, kijk jij het jou bevuil. Daar loop dit

---

76) Soos springmielies in gebakte vet;

op jou skoen uit! My maag is ok soo seer oomie! ik wil nou na my papie gaan soek. O en hy stap aan. ik kyk toe ook rond maar siet geen een van die offisiere. Die kanon vuur breek toe bieki af ik stuur toe die seun van my en laat weet die burgers moet retireer dat ons kan veiligheid soek. Die ingelse sal ons vang. Hier is nie een offiseer. Een klompie burgers was verder op een punt van die rand. Die het die ou Rooijes goed kon uit-piets anrdes weet ik nie hoe dit met ons sou gelyk het. Toe ik halpat tegen die rand af is seg een van die menssen; oomie wie leh daar onder die besem bos. Ik dog dat dit een gewonde is, en raaij nou als een blief wie dit is vraag my vriend aan my? Wel ik kon natuurlik nie anders as om te sê: ik weet dit nie.

Die man ver-volgde mijn vriend, was ons kommandant. Ik stoot toe aan syn been en vraag: is jy gekwes, komkandant. Nee kerl ik is mos in myn posiesie. Ik seg toe aan hom: alla magtie man en hoe kan jy hier lê en wat van die mense die nog op rant is en daar oorkant ander kant die spoor. Kom man, seg ik, die Engelse is al hier op die rand...... en waar is Jaap dan vraeg hy weer? Ik weet dit nie, julle is mos die offisieer en waar is my pert nou? Die kommandant seg toe: jong, kyk tog en seg aan Japie om te sien dat die mense daar af kom as jou blief. Nou ja toe dis nou weer een veg kommandant nê? En ik doet toe net wat ik kon om die velkor-net te krij. En net op teid. Japie spring toe op die ou blouw paard en jaag toe oor die spoor in wenk met sy hoet gelukkig sien die burgers dit en dit was net sooshij oor die spoor gaan sien ik die man val van die pert en omtren een duisend tree van hem bars een bom. Het was die went van die koegel. die hem van die pert rukte. Gelukkig kreeg hy nie wonde en spring toen weer op die pert. en die man wat die vlag altijd gedraag het, het sommer die laat lê en weg-ge-hol. Gelukkig daar was een klyn Strydom die het die ding gesien en hy het toe weer berg-op en bring die vlag; anders het die skande nog groter. Thomas C.

Dreyer was hier die beroem-de (?)[76] vaan-drager.

Nou kyk en net onder die rand het die burger hulle Perre klamp-klomp aan-ma kaar ge-bint en daar het éit vir jou eers vreeslik gelyk. Begryp daar het gro en paar bomme tussen die arme diere gebars en 32 perde het daar gebly. En nog iets anders seg my vriend Toe die mens se nou bij die klompe perde kom was die knoope soos hulle die tooms aan-me-kaar ge-bint het so vas-ge-trek dat hulle bijna al die tooms moes los snij. Dit is heel te mal een wonder dat die Engelse nie van die mensse ge-vang of dood ge-skiet het nie. Die hele vlakte was oortrek van die stryd mag. Party hol te voet of anders is weer twee twee op een pert ook het ik enige perden gesien son der ruiters toe het ons 4 maats soo stadig aan ge ry laer toe: Klyn Joh. Strydom het toe die vlag op ge-rol en by die laer ge-bring.

Nou ja om Nie-kie het toe ok syn possiesie verlaat en laaer toe ge stap. Die kommandant en veldkor net het net sleg ge-lyk. Die veldkornetwas toe natuurlik ge wond het ik later gehoor en is toe ook op siek ver lof huis-toe en ook sy dappere seun. Die vuil-broekie het hy seeker ver brand.

Ik het toe die vier op ge wag, waar mijn vriend een van is en ook myn seun. Maar die ou vroend het soo gelag hy kon amper nie die bo-ven verhaalde ver-slag be-hoor lik gee sonder om uit te bars van die lag. Dit is toe No. 1. Oom nikie het die aant nog daar vertoef en so meer en daar tussen die groot-praters ge-vra of hulle nou ge-noeg Engelse geskiet het ver die dag. Maar moeni glo, hulle wil beken.

Die kommandant het ook toe net lelik siek ge-wort en nou weet die leser seker ook als 'n mens nou so 'n hoog-ge plaatste Persoon is en jy val soo deurdie mat; dit is ge-noeg om mens Dood-siek te maak. Die groot ding wat die kommandant nie kon hou is: daar was 'n stuk of drie n oorleë oom veul. Gert Pertoors[78] se seuns en die kerls

76) of berugte?; 78 Pretorius:

is leeuws om te veg. Daars niks wat hulle voor skrik nie. twee van hulle is laater gesneuwel: een te Colesberg. Sy naam staat op Daardie monument gegraveer. Die eer sal Jan S. nooit wert wort. Die ander broer van hom sneuvelde op de plaas of in de nabyheid van Cmaree Brantspruit met die jonge held C. Willemse saam.

Nou ja oom Nikie het toe genoeg gesien en gehoor en is toe die aand nog weer trug naar die laer waar-van hy die hoof is. Nou weer op syn pos patrollie reg, wagters dit set en dan met die verkyker op die koppe sit en spioen in luister hoe die groot-roers dreun op my nasie. So het dit aan-ge-gaan vir weeke. Wel op een middag is ik net terug gekom in die laer. Hier kom die kommandant se kar aan seg een van my ou maats. Ja Regtig, en dit was ok nie te lang: hier kom hy aangestap naar my tent. Dag ou Nieki, hoe gaan dit jong? A-a-a dag kommandant en hoe gaan dit met jou en hoe lyk dit tog met die krygsverigtings en zoo voorts. Toe knik hy vir mij en stap een biekie op sy. Die kommandant vertel toe: ik het bedank man, die ou ou Schoeman wil mij mos order soos een kaffer en ik laat mij nie van sulke goed order nie. Ik het bedank man, en gaat nou trug naar huis by my familie.

Oom N. Kommandant en als nou al maal soo handel wat wort Dan nou van die mense: ik meen die Kolonieaalers? Die kommandant, kyk ou Nikie jij noem my nou op mij naam nie weer kommandant. Dit is soo man ik was ook teen die affére maar dit help mos nie. Die mense oorstem jou...... oom N. ja man, maar kyk, nou praat jij mos glat anderster als wat jy op Thabanshu op daardie vergadering ge praat het. Weet jij nog wat ik en ou corneels van der Wat jou die dag die ding voorspelde het. Toe laat Jan S. sy kop hang. En nog meer hier op Knoffelfontijn. Onthou zij nog die 13 November wat ik aan jou en Jaap K. ge-seg het? En nou is jakop huistoe; kommelies siek ge-wont en jij wil nou ook huistoe. Dit is mos vuur aan-steek en wie moet dit nou blus. Dis die wat ik van Thabanshu af geprotesteer het teen die oor die grense trek. Toe stap Jan S. weg. Die volgen dag

het ik die eks kommandant verge sel tot op Donker-poort Stasie, ter wijl ik kasten kleere op die satsie moes ont vangen nam ik af-skeid van onse dappere(?) bevel-voerder en het neef Jan nooit als sodanig ont moet. Fen vriend het het my later verseeker dat neef J. toen die vyand Thabansu in nam die dappere kerrel een vlugteling bleef tot die Nasionaal Scouts Hem besorg aan die brave Engelse. Genoeg van die kommandant.

Ons kies toen die regte kerrels sooals Robert Krauser en Martienus. Greyling kommandant en assistent en neef Hansie van Vuuren. Dis die regte soort ja.

In die tussen tyd het daar verschillende harde slage plaats gevind onder leiding van die Drie laats genoemde offisieren met goed sukses. Nou ja al die lawaimakers is toe huistoe. Die Engelse druk toe in so kom die ding toe dat ons moi verstrking krij en presedent Kruger stuur toe die onoverwin-lijke Genneraal; J. de Larey, die die vijand te Agtertang een groote neerlaag besorgde.

Maar die vijand kreeg de over hand te Kimberley en ook waar Cronjee met vrouwen begin te boer het in die gevolg was 3000-700[79] man liet vangen of verkog zoo als geloofbare vrinde my verseeker het wat die ou nie kon sterf soos 'n mens nie...... Nouja toe die oorwinning op Cronjee nou soo was. Toe wort ons mense mos klijn-geloowig maar ons spook toe nog hard die Engelse drijf toe al hulle magte op Kimber ly en trek toen Modderrevier op in die rigting van Bloemvontijn. Presedent Stijn order toen versterkings van Coolsberg Generaal Delarij met de Transvaal se Polliese 400 en nog 'n 200 vrijwilligers van ons kommando. Die ont-moet die ou Roois aan Modderrevier, Ortels plaats. O liewe aarde die aarde krijoel van die gogga's en ons heele mag daar was slegs 1000 man tee-gen 300,000 Engelse met 200 kanonne. Tus-sen die revier en Hos-hof raak Generaal de Larey slaags met een mag vier-maal soo sterk als de sijne, vogt die hele dag dedr maar moes die avond retireer. sijn verlies aan

79) lees 3700;

mannen was groot. Ruim 80 van sijn dappere burgers sneuwelde Daar en kijk die vijand se verliesen soo als een van hulle ou rapporteurs se over 900 doode en 600 gewond. Begrijp ons geagte Pressedent Kruger komt ons die dag een besoek bring maar moes teleurgesteld terug gaan soo spoedig mogelik.

Ons te Kools-berg kreeg toen orders om met alle spoed terug te trek om ons lagers in veilig-heid te bring. Nou ja ons moes toe vlug soos ik dit noem maar die offisiere wel nie hê een mens moet soo seg. Met alle spoet die Transvaalers ons kon die mijn Hoof lager ofrseer ik toe in die rigting Springfontijn. Die avond toen ons die Oranje-Revier over is siet ik een af-sonder-lik klompie karren waar vrouwen en kindertjes op rijden. Ik gaat toe om te sien wie en wat het mag betekenen en vond toen dat dit nou die vrouwen is van die Kolonie ale Burgers nou moet hulle saam met die Transvaal lagers voor veilig-heid!

Toe dag ik oor die ding wat ik aan mij offisieren voorspel het en waar is die lafharte nou Bij hulle famielies. Van daar die vrouwe het my een tyd na die oorlog vertel dat hulle gevlug is so ver Transvaal ge-bied is en later deur die portegeese op-getel en ver-sorg was agter de vreede per skip naar Port Eelisbet en toe naar huis-toe.

Verder—so als mijn lesers sal op-merk—in die Rigting van Springvontijn. Ik moes rond jaag om alles in orde te hou. Ons ver-trek die dag om twee uur van Donkerpoort Station. Die aant toen dit donker wort trek mijn Lager voor bij die Plaas van ons Hoof Kommandant E. Grobelaar. Ik rij biekie voor-uit om te sien hoe die pat is in die klovie bokant die huis. Een liederlijke entje pat. Die nuwsgiereg liewe vrouw ge-slag het mij voor geloop om tog te ver-neem wat aan gaan. Ik het nie veel tijt die maar het toe gou vertel in 'n lekere kop koffie in tussen uit-gedrink wat een aller-skoonste jonge dogter van mij volk mij aan-bood met een aller lieflikste stemmetje: Sal oomie een koppie koffie neem? Al te seker, skoonste bloemetje, hartelik Dand-baar. Dit is lang Laas

ge-beur en die eerste die ik vandag geniet. Geloof mij soo lang als ik die koppie ledigde verdween die skoone gestalte weer en net toe ik de teuwels oor die nek van die Pert vat kom sij aan ge-loop. Wag, oomie, hier is iets vir oomie om mede te neem, als ik jou mag plesier daar mee; en met Eens stop sij mij het in de hand. Dit is nie soo goed als dit moet wees, mar dit is tog iets om aan te kouw oomie!''

,,Harte-l:k dank Lieve jonge dame, hartelik dank; nog-maals hartelik dank er voor God sal u segen!'' En toen een wel-gemeende hartelike Hand-druk. Sapper-loot dit was vir mij of ik mij ou vrouw se om-helsing voel, toe ons nog als dogter en seun gespeel het! Op ou Dapper en daar gaat oom Nikie met een sakkie eet-goed. Toe kom die voorste wagens ook net voor-bij. Ik geef die eet-goet aan die drijver: Sit die in die kis, Klaas en kom maar aan. Ik gaat toen voor-uit. Die poort was in order ge-maak; ik meen die pad.

Ik hij toen tot bij die punt van die groot dam om die wagens te laat ver-bij kom. Toe ik nou soo, staan en dink oor al die om-wentelingen was dit ver mij of ik met die verstands oog mijn volk se weeë een na die ander voor mij siet voor-bij kom. Ik het amper begin huil. Toe kom die voor waagen in soo kon ik toe iets anders doen en order toe die jong om op die bult vas te maak en koffie te maak. Is ik kom dat dit klaaris. Ik moes ver-suim tot die laats-te wagen voorbij is. Onder die wijl kom daar iets vreemps in mijn oog: wat is dit paarde of vee. Daar is ruiters op. Wat kan dit wees. Die vijand? Mis-skien spejoene? Ik roep toe: werda! nog 'n Slag holt nou, of ge-antwoort! Ja vriend ons is burgers. Nou ja toe is Hulle ook voor mij. Naand vrinde en waar gaat dit dan nou soo verkeerd heen? Ons woon net hier voor die poort bij E. g. die hoof kommandant.

Oom Nikie: ou maatie en waar is Grobelaar dan? Ik was nou daar bij die vrouwens. Hulle sê die mans veg aan Modderdivier. Ja ons kom daar-van-daan ons het ons wapens neer gelê. Di sals bog ons kan nooit teen die Na-

sie veg. En waar is G? Het hij ook wapen af-gegee?

O ja seg een van hulle: hij het af-ge-gee en toe moes ons ook maar afgee; want dis mos ons baas. Ons woon op sij grond. Hier kom hulle nou en toe groet hulle en ik bleef op mijn Pos tot die wagens voor-bij is. Toen rij ik gaat om koffie te drink en van die lekkere beskuit en koekies te eeet wat die klijn noointjie vir oomie ge-gee het. Dit was toe ook al 3 uur in die môre. Ik blaas toe die vluitje: In-span, in span!

Nou wil ik eers weer biekie terug kijk met ver lof van mij volk. Ik vraag aan een van die burgers tot twee maal: waar is E. G., ons hoof kommandant, die man met die kijl n manel wat die ander dag op Springfontijn soo een almagtige sterk Held was, die alles in sijn mag had. Een van sijn ruiters seg toen: daar kom hij nou verbij, ongelukig aan die ander kant van die wagens. Ik hat slegs die kans om te sê: Naant Ebert en waar gaat jij nou? die Engelse is hier bij die brug. Hul kom; vang vir julle............!

Dit gaat jou nie aan, sorg jij mar dat jij met jou groot Laer nie ge-vang wort. Ik skree nog weer agter-na: Ja' jou lafhart, dit kon 'n mens van julle groot bek-ke ver-wag!" Ik glo hij het verstaan wat oom Niekie ge-sê het. Nou ja dis mos die ding wat vir mij soo on-overkomelik was. Van die begin af het ik ge-prottesteer oor al die Lawaaimakerij op Springvontijn. Die dag het ik reguit aan hulle drie ge-seg dat als hulle die Kolonie intrek hulle die mensen daar gaat bloot-stel aan Die grootste ellende van die wereld.............

Toe vlieg die drie groot base op mij af. Ik het maar moes stil blij anders sou oom Nie-kie als een rebel dood ge-skiet gewort het. En nou, hoe lijk die ding nou? Sien mij leser: Jan Stijl, die veg kommandant het lang al bedank, C. het van sij pert geval en is naar huis en famiele nadat hulle die Koloniealers in die allertreurigste ellende ge-dompel het. En hier kom die groot Lawaai-maker ook huistoe en die het glad die Eed van Nateraliteit afgelê:

on-trouw aan sij Eed, aan volk en Vader-land. Ik noem die daad Hoogverraad, so erg als moont-lik. Ik het baija spijt ge-had dat ik nie een van ons hoofoffisiere kon bereik. Ons moes die verraijer laat doodskiet het. Vooreers genoeg van die Lage daad.

Ik ontvang toe orders om geen oomblik te ver-suim: die Engelse trek op en veg al op Ortels plaats aan Modder-rivier. Ik drijf aan. Toe dit lig wort gaat ik Springfontijn voorbij in die regting Vlakplaas en verder regting van Slik-spruit. Toen die sonop kom was ons bij laatsgenoem spruit uitgespan. Nou die ossen kon ook nie meer. Het was een vlugten met alle spoed dag en nag door. Daar kom weer een bereg: die Engelse is in Bloemfontijn. In-span weer. Ons moes in die rigting van Smithfield trek. Daar sien ik toe weer een klompie van die Kolooniebiurgers met hun familes met veerewaanjies en karren waar onder kommandant Lategaan en oom Isaak Plessis sijn familie ook was. Nou ja nou is oom Niekie sommer weer baia onstuimig oor die mense wat nou deur onse Regeering in die doods gevaar gebring is en met al die aan-hitse-rij van die kommandants en Veldkornets soo als bij voor-beelt O., E. G., J. S., en J. C. en nag meer ander groot praters. En waar is hulle nou?

Voorwaarts! daar trek die groot lager: 32 waans in die rigten Smithsfield des en groot Isaak Drai het my vader altyd gesê. En kyk dit het amper sonder eet of drink gegaan. Het ik nie die eet goedjies van daardie mooi Dogter van my Nasie ge-kry dan weet Joos wat van oom Niekie ge-wort het. En so het dit aan ge hou vlug Smithfield voor-by, in die regtin Jammerbergs-drif. Verder op in die regtin Corraskop. Hier kom een berig: die Engelse is in Thabanshu. Nou kyk nou is oom Niekie sy vrouw en kinders onder die vyand en hy sukkel dag en nag om die groot laer verby die vijand te kry!

die nag by Kommisie-poort het ons bie kie vas-gemaak en daardie nag loop al die volk weg en hulle steel nog boon-op een klompi van ons Paarde. Ook ver ou Dapper, oom Niekie se ou staat-maker. toe moes ik bijna

al die werk wat ik en ou daper gedoen het allen doen. Ge-lukkig stel ons veldkornet neef Hanssie van vuuren toe aan een jongkerel om my te help. En toe kon ik tog bie-kie weg kruip of rus. Hier kom weer een berig: die voorste Engelse is by Newburry se meul Leuwsriviers-drif, en ons moet nou voor ver-by kom. Een sterke burgers mag moes toe die Rooijes gaan terug piets. Soo kom ons toe veilig ver-by. entwals? of? in? Bij die twee lings pruitjie swink ons Noord op om die punt je van Plat-berg Ribboksfontein ver-bij naar die plaas van Hol rig. Uit span nou! Die laer is nou veilig seg ons kommandant Mnr. Greling. Toe vertel ik hom van die groot-man name-lik E. G. en toe vra ik ont-slag van die laer die ik nou veilig uit gebring het tot hier. En om een pert want ik is nou met de voet. Hul geef my ont-slag en ook een pert.

HOOFSTUK IX.

Weer kommanda-diens. In aanraking met die Brabant-Horse. Siek. Krygsgevange. Humane behandeling deur vrinde uit die onregvaardige Mammon. Weer thuis te Thabansjoe. Pynlike onthullings. Losbandige khakies en vier idem vrouwe. Meer dan ooit: „prisener of wor". Van thuis en familie weggesleur en als krygsgevangene in die hande van 'n Australiese Maorie-onmens.

Toe ver laat ons die laer en vorm toen een Korps en trek die aand nog een eind voort in die regting Hoepelrok.

Hier stuit ons die nag op een patrolie van die vijand. Ons het hulle een biekie laat spits-roef loop[80] so een van hulle dood. Die Paart het ons ge-vang en Draai ons Noord af in die rigting Winburg. Ik het toe sommer my ou suster gaan groet op Retriek? op die plaas van Koos Krynouw en toe voort om Korannaberg. Daar kreeg ik toen my oudste seun met een klompe van Ladybrant se kommando, waar by Proponent Roux die bevel voerde, een pure held. Ons besluit toe terug te gaan weer naar Thabanshu se kant; maar stuit die nag teen een groote Engelsse mag: die Brabant Horse op O'Jensechu se Plaats en ons moes mar saggies retireer so dat die ou Nasie ons nie ge-waar word. Een boer seuntje het ons ge waar skuw anders het ons moontlik tussen hul in-ge-ry!

Ons het toe die nag in die regting Makawlings Niek getrek en kom toen daar om-trent 12 uur die nag en ons ou klompie was by-na al maal lijdende aan een vrees like maagkoors. Ik het toen myn pert ge-span was maar aan die barm hartige dood oorgegee want ik kon niets gebruik; dat werk net op en af, ondertoe net bloed. O, en Die vrees-like parsing en pijne; ik dag te moeten sterwe voor sons op-gaan. Van die ge-kerm kom die jonge pro-

80) spitsroef van roof Eng. Die spreekwoord het seker 'n lokale betekenis gehad vir ons is dit totaal onbekend. Skr.

ponent kyk wat het is. Hy vont mij toestand uiters gevaar-lik en seg toe, wag, ik het nog een weinig boegebrande wijn. Ik gaa dit haal. ik neem myn saal en pak. Daar staat een kar die de — Disselboom gebreek is en een groot stuk syl leg daar op. Toe kom ons jonge helt met die bottel en seg ou vrind, ons sal voor u een skuiling maak dan ga u probeer om eenbiekie terus als het God belief. So geseg, soo ge daan. Ik neem toe Posiesi onder die ou kar, toen ik op mijn bed sit open myn helper die bottel. Neem nu een goeie slukje er van. Dat deed ik .

Nou ou vriend kom ons vraag nou onsse Heere om die S'n seegen en hulp voor u. Hy kniel toen met my ne Der en doet een smeekend en hart roerend gebed en die gebet en die brandewyn het my voor waar veel goed gedoen. Ik voel toe sommer rustiger. Toe dit nou afgeloop was vra die wel-doener; en hoe voel mijn broeder nou?.

Heel-maal verkwik kommandant, dank kie. Heel beter net vaak. Nou sal ik jou goed toe-maak en dan perbeer u maa ro mte slaap. En ik gaat dan ook bie lie rus. Als ons misskien iets gewaar sal ik u op roep ne. Neem nog een snapsie al wort u dronk dit is geen kwaat. Oom nikie doet toe zoo en was spoedig soo diep en vas in die slaap of hij en in sy eige veere bed ag-ter syn ou vrou se blat lê en slaap dwars deur tot die volgen dag om 10 uur en tot syn ver bassing hoor ik roep en stamp aan my skouwer Hei Hei wat joe doeng here?" Kom aan hents op! nou kyk ik was toe glat Deur makaar in my kop. toe myn oge oop maak kyk ik in die kakie se bakkies. Tot myn geluk of ongeluk ken ik die geseg van die man en hy kon my ook. En hy kom sit voor my soos ons nou sê op syn hurke. Hy tweyvel wie ik is, O is dit jij oom Niekie. En hoe lyk jij dan. Hoe kom jij hier? Hy vat mij hand groet mij met eenHarte-like hand-druk. Hy roep sy maat „Maik, Maik, ja ja ik kom nou. Kyk eers ken jij die man M. kyk toe. O my magtie, oom Nie-

kie. wat doet ze hier en pak mij ook aan die hand. Dag dag oom hoe lijk dit dan so treurig. Ik vertel toe hoe ik voel en hoe ik daar kom ens.

Nouja die twee kakies is twee goed bekendes van die dorp waar ik woon. Hulle wert oor die Border gesit toe die oorlog uit-breek en sluit toe onder die Bra bant Horse aan en was toe op spijoen uit. Die eerste een die my geroep het is John Laanie die is korporaal van die patrolie die ander is Maik Holl.

Ik moes toe maar handsop want ik voel toe soo magteloos van die maag-koors. Ik kon amper nie loop nie.

Korp. Laanie: oom Nikie en wat kan ik nou vir jou doen? Ik kan jou nie hier soo laat lê. Ik het die ou mieses ont moet. Hulle is nogalmaal vris. Die ou missis het ge vraag als ik jou kry moet ik jou nie sleg behandel nie. Waars jou pert: Oom nikie ik het die gester aant ge span. Ik dink hij is mar hier ergens.

Laanie ons het een groot swart pert ge kry gespan daar is hy. Trek hij in een kar. Ons kan probeer, hier is een plaas om daar tuigen en een kar te kommandeer, dan stuur ik jou trug Thabanshu toe als je wil.

Die oom ik sal alte dank-baar wees als u blief, John!

Loaanie goed maar hoe is die kar wat je onder geslaap het? Dis mos en nuwe kar net die dissel boom. Ik gaat gou kyk of ons die plan kan reg kry en daar gaat die klomp kakies. hul bring een disselboom, draag-stok en een paar Tuigen. Ons het alles oom Niekie sê hij en begin toe reg maak en net een uur ver-trek oom Niekie en ou Booi die ag-ter-ryer van die korpraal.

Toe ons ver-trek geef hy my en halve boteltje Frans bran-de-wyn en een pas naar huis. Nou ja soo is dit als een mens ver jou vrinde maak, al is dit ook ......Die on-reg-vaardige Mammon. Die dag was mijn bitterste die ik ooit beleef het. Ik hat vreeslike krampen in mein buik ons het verskellende Engelsse patrolles ont-moet die my vraag waers jou pas en als se dan gesien het kon oom Niekie mar weer voort gaan.

Wel die ou vroutje was helemaal van strijk af toe sij nou hoor hoe oom Nie-kie ge-vang is en deur wie en sij het my toe vertel van al die bar-baars-se Engelse trak teerdery, rowery en mis-hande lingen en hoererye ens.

Oom Nikie het een groote Staten Bybel, een Erfenis van mijn moeder, haar vaders groot vader, Die hy om sy geloofs wille meege vlugt het uit holland ter wille van Frankrijks regering. Die Leeser weet see ker ok iets van die marte-laare van darrie tije. Nou ja die Boek der Boeken werd my vrouw ontroof op een bekende wyse door een van die mooi Engelse roowers. Die hond kom met sijn roof en moord bende ons Dorpie in, kam peer voor haar huis-deur; en stap toe soos die baas die deur in en seg in syn koellie taal: mijn vrouw moet voor hem een kamerafgee ver solank as hij in Dorp moet bly en sy kom met hem saam bly waar-op sy toe aan hem seg Sies jou lage ding! Dink julle soo? Jy maak of die plek hier aan jou behoort!

Hy seg: ik gaat hier bly en hy dra syn saal en alles in haar slaap kamer; stap toen die kom-buis en oopen die potten. ook die kos-kos en neem alles er uit en vreet het voor haar ogen op als een vark.

Hulle neem toen sommer al wat kan vuur ge maak wort, kap en breek en maak vuur. Ik was aan bouwen gewees. Al die hoop balke, planke, kosijne en deuren ens wert op die wyse ver-niel en ver brand. Die lot hout in goed kos my £25. Die liewe vrouw gaat toen klaag by een hoger skurk op kantoor: maar werd slegs be-spot en verag. Sy moes toe maar iemand huur om haar goedjes oor te bring naar een ander huis. En in die tus-sen-tyd roof die verdoeme-ling my soo dierbare Boek! Ik hep na die vrede laat opoerp naar Engeland. Syn naam, die vervloekte naam, is Kaptyn andel. Ik seh somer ou vet-kers

Ik geloof seker dat die boek syn oordeel ver hom swaar sal maak.

Ik het toe die volgende morre my moes gaan rapport. Colnel Chipson? het my leelik ge kruis vraag maar moe-

nie gloo. Ik wou net niks laat lek nie. Toe gee hy my en parool pas om by my famielie te bly en een brievie om die dokter en medesyn ook.

Nou ja die dokter het onder soek en was ver-baas dat ik nie beswyk het aan die maag-koors. Ik was net mooi beeter en hier kom die gerugtes: die boere kom. Die Engelse hol rond in die dorp en sê die mensse aan om saam met hulle te vlug. Bloemvontein toe. By myn huis kom ook twee. Kom oon, kom oon, ol maen, die boars is kiming. Ik sê jes al kiming jes nauw, maar ik dog gaat julle na die maan en bleef inmy bed ag ter my ou vrouw se rug dood bedaart lé tot die dag lig wort. Toe kom die burgers die dorp in. Ik sluit toe dadelik aan en ver-trek dadelik in die rigting van diewaterwerke waar ons toe die ge bulder van die kanone hoor speel. Toen ons daar ariveer was die slag net afgeloop en ik is toe met een klompie maats deur die rivier na die slag-plek. Ons kom toe waar die Engelse laer die nag ge kampeer was. Dit was rerig naar om soo een toneel te sien.

Die waens was (gloo besig om in te span om te vlug toe hulle die ding ge-ware het. Ook die kanonnen. Daar was nie een van hondert en seventien waens wat kon voor uit kom. Want in ieder het 3 of 4 en ok tot 6 doode muilen of ossen in ieder span. Perty het op loop wou sit van die leiers en drywers was ok dood of ge-wont en 'n biekie verder op, waar die stasie nou is het baie doode en gewonde troepe en ok en hele paar offisier ge-lê. Generaal C. R. de Wet het hulle in Koring-spruit voor ge staan in die drif daar en een groot klomp gevang en ontwapen en ook wat wou vlug laat neer-skiet.

Die slag kan die Engelsman nou nog nie vergeet. Die gevangene was 400 min of meer en reum soo veel aan Dooden en ge wonde en 117 waagens met voer en amenusie en een meenigte blikkies kos. 7 kanonnen en baie skiet goed ver hulle. Ook ons het verskillende van hulle gewonde daar verpleeg en water gegee en in die koelte ge-bring. Toe het ons teruggetrek in die rigting van Ka-

mer? Ons Plaas en later verder Noord-waarts. Daar het die krijgsra attoe een hele paar van ons volks se Ver Raaiers voor ge had waar onder Albert B. die elks Landros van Thabanshu. Hij het mos die Engelse koloms ontvang en die dorp af gegee en die Engelse ge-help om die Afrikaander vrouwns in hande te bring wat nie wou met die Engelse saam dans-partye hou en snags met hulle saam slaap op die vrouw se bed. Dis die meneer wat my vrou se huis aan ge-wys het vir kap-tyn C. of Vetkers soos ik hom noem en dis hy wat ons goed soo laat verniel het en my vrouw ook nog aan-ge-raai het om die Engelsman mar in haar huis te neem, want seg hy, die kaptyn sal ver jou goed betaal. waar op sy toe ver B. seg: sies jou vuiles jy kan mos laat jou vrouw hom in-vat dis mos haar neeft. Dis darom wat die ou vrouwns later toe ik krygsgevange was in groen punt skryf sy aan mij dat die kaart in transport van ons huis op die dorp die in ons bybel was saam met ander papiere die het B. van Ladybrand af-ge-bring. Hij vertel hy het dit en die velt op getel mar dis een leuen. Sy neef vetkers en hy is saam van Thabanshu in soo het hule saam op Ladybrant ge kom want Die moes hem eskorteer, die lafhart.

Nou wil ik eers iets sê van die saam dans en slaap van die vrouwen soos my ou vrouw aan my ge-seg het en ver die waar heid daar van roep sy de Heere als getuige. Sy seg ons vatsoenlike moeders en dogters moes veel uit staan want die Engelse Probeer by ieder huis om hulle Lage vuil taal aan te wende en as je die mins te toe-geef dan is hij gereed om eenig ieds te begint. Op die wyse was sy—my vrouw—en myn dogter twee maal byna aan ge rand en toe het ik dade lik na die Majoor ge gaan en klagten in gedien. Die majoor het die drie Laat vang en hulle goed ge-traf. toe was ons veilig mar die anderlot: dat was name-lik vier C. B.; A, v. N.; M. en ou juffr. de B., hule het soo ge-vlonkeer dat hulle nader-hand slegte siek tes had. Die dokters moes tussen beide kom. Twee van die vier was een en ander maal

aangeklaag ver slegte huis houding en vuil-taal op staat. My vrouw kon geen woorde vend om die gruwels te beskryf die gepleeg is geworden. Wat ik nou wil seg is net dit, ou juffr. de B. is in die Bloemfontein kamp twee malen ge-vang met ver-keer met troepen in haar tent. Die laaste keer het sy en die man nog al een Botel F.C. brandewijn by hulle in die bed. Begrijp dit nou.

Juffrouw P. M. het soo aan ge hou en tot naa die vreede, haar man wou haar nie eers groet, het haar voor een regter gedag-vaar en is van haar geskei. Sy leef nog mar van die ver dienste.

Juffr. A. v. N. het in die Bloemfontein kamp ok met die troe-pe aange-hou weg kruipertjie speel tot haar brawe man trug gekom het van Ceylon. Die man het sommer begent mooi praat en ge huil en ge doen wat in sijn vermoge was om te doen om haar terug te win mar dit was net verniet. Die vuile begeertens en genot der sonde was te aan-genaam. Vir die man het ik rêrig jammer Ge-krij. Dit het hom bijna sijn lewe gekos en ik gloo hulle sukkel nou nog soo. Hij is nou mos die vervloekte Engelsman se bij-woner. Dan was daar nog een en jong vrouwtje. Die was net soo een vark in die hat net soo een lieve aller-braafste man. Toen die man terug kom wou sy totaal nie eers hem in haar huis laat inkom. Toe set sij juis net meteen vier-tal aan tafel en kaart speel. Een daar staat ook bier en brandewijn bottels in die geselsskap. Die man huil soos een kind toe hij mij die ding vertel. Ook hij het vreeslik veel moeite ge-daan om Margrieta terug te win. Ik het ok Baija ge-praat met haar maar dit was ver-niet die Engelsse gif is tog te lekker. Hij is ook geskei van haar en ge-huwd met een knap weduwe en leef nou baia lieflik.

Juffr. C. B. Sij was maar van die selfde soort. Die man moes regter-like stappe neem om haar uit Thabanshu te krij naar hom op Bloemfontein Kamp. Hij het haar tog behou.

Nou ik het gesê ik is ook kryksgevange. Die ou klomp leunaars het mij vertel as jij mooi blij en nie kwaat doen

dan kan jij bij jou famielie blij en doen jou werk en sorg ver jou vrouw en kinders. En dit was op die 5de September 1901. Ik is besig om iets te verdien want die vrouw het ge-brek aan alles.

Hier kom twee pollies aan ge stap. Wats jou nym? vraag hij. Ik seg toe. Die komisener wants jou op die daat in die kantoor sal jij kom? Jij moet een uur daar wees.

Ik seg o ja ik sal kom. Ik is toe haastig winkel toe om die noodige goedjes vir die huis te koop want ik voel sommer daar's iets verkeerd. Van die winkls terug en ik was net in die huis, hier is weer twee van die goggas. Kom aan die komisner wil jou hê, die vrouw sê toe ik moet tog maar eers gaan, anders dink die vuilgoed misskien jij wil nie kom.

Ik sit toe mar alles neer en stap toe aan, kantoor toe. Toe ik daar kom vind ik daar een groot klomp Avrikaners. Ons wis nie wat aan die orde is. Maar vond het wel dra uit. Ons moes een ver een in kom en dan set die meneer op die Landros se stoel. Daar is een tolk, één van ons mak Engelse met die naam Webber.

Hulle roep mij naam. Ik kom in. Hij vraag mijn naam en hij seg aan die tolk in Engels, sê vir die Prisenier, tolk aan Pressenier: jy staat beskuldig dat jij het Hoogverraad gepleeg. Wat seg jij daar-van tot jou verdediging? Pr.: ik is onskuldig aan die daat en aan eenige ander daad van die minste on-ordelike bedrijf door mij gepleeg. Tolk: jij het ge-veg teen die troepe en jij het die boere ge-help, bij die ge vegte te Koolsberg in ok bij die waterwerke en nog meer ander groote misdrijven. hoe kan jij dit ont ken, die offisier seg of jij weet dat hij die reg het om jou sonder verder verhoor nou op die plek te laat dood skiet?

Pr. ik het niks on-behoorliks ge-doen van ik opgetel is waar ik in bed siek leg. Hier is die verlof die de offisier my gegee het toen hij mij terug sond na mijn huis en famieli, hier op die dorp en hier is mij Parool Pas die

het majoor Weite mij gegee toe ik in die Dorp ge kom is en daar is die sertifikaat van julle Dok-ter he Komissener my met doodskiet dreig sonder enige aksie of bewijs van eenige daad door mij gepleeg. Ik het mij altoos stil en in mij jaards geblij sonder eenig eimand te hender.

Die tolk: die komisener sêg waar is die Boere wat laas Wens dag in jou huis ge slaap het? Hoe kom het jij nie ge kom rapport nie?

Pr. Ik weet nie van die boere. Ik het hulle nie gesien. Dit is een valsse gedagte. Julle Piekets moet dan tog die Boere ge-sien het. Die huis is op die buite hoek van die dorp. Die troepe hou daar wag snags. Daar is 18 gedeurig aan diens is en daags is daar 6 aan diens. Hoe kom het hulle nie ge rapport?

Die tolk: waars jou Pert en jou roer?

Pr. ik het nie een pert en die geweer het die offisier die mij op ge tel het ge vat.

Toe seg hy ver mij gaat daar in en open een deur die in gang verskaf naar die Hofsaal van die Landros. Wel toe ik daar in kom sien ik daar tot mij verbasing nog een klompie vriende wat ok al maal Hoog verraad ge-pleeg het!

Ons moes toe daar wag tot al maal voor die Hoog verraad Hof was. Dit was toe ok al vier uur in die middag, toe hulle klaar was. Die board of raad het toe eers gaan din ner seg een van die troep wat die deur op pas. die son was reeds onder toe Me neer daar in-kom en goet gewapen ook. Hij sê aan die tolk: sê vir die krygs-gevangene; hule moet nou op die af roep van hulle name sê: ,Jes sur' en dan in gelid staan. Begrijp een bietjie soo een vervloek te Australier troep nê?...

Ons was 15 wat nie die ding wou doen nie. Ons 15 moes toe op sij staan. Die groot man aan die tolk, Seg vir hulle waar om doed jul nie mijn orders om vir mij te saluut nie. Weet julle dat ik die mag Het om vir jule nou, nou net hier op die plek te laat Doodskiet soos varke en hy stamp teen mij skouer met sijn geweer. Ik is-

groo die voor man meen die Hond. Ik kijk hom strak in sijn vark gesig. Ons is krijgs-gevangene en op verlof van haar Maijesteit Hoge offisier. Ons almaal het ons neutraal verlof paste,o-ns is nie jou kaffers om vir jou te saluut. As jij dit ver lang. Liewe vader toe dog ik die Alstralier hond verskeur mij lewendig. Hij seg aan die tolk, sê aan die en toe moes een mens hoor hoe die oerotang kon swets op die ou Boer-volk en hij sê as ons op Bloemfontein kom dan is hij ook daar en dan sal ons weet dat ons een offisier beleedig het.

Ons geef hem geen ontwoord.

Toe hij nou soo gerras en genoeg lawaai ge-maak het moes die hele lot van ons af mars tus-sen die geweer en bajenette naar die stads-saal. Ons moes daar toe ook eers weer in ge-lid om ge-tel te word en of ons nie rewolwers aan ons het. Ons sou die volgen dag naar Bloemfontein vertrek. Ik het nie eers een kans kon krijg om mijn famieli te groet nie hoe wel ik veel moeite gedoen het, die morre. Mijn vrouw het slegs toen sij ver neem het dat ons wegge-stuur wort, een kans gekrij om vir mij een kombers en kussing en een pakklere ook te stuur. Sy en nog een paar ander kom aan ge-draf om ons misskien verlaas een afskeid kus te geven. Die Australier geef die teken en daar ver-trek die drie wagens. Hoe bitter het ook was moes die lieve moe-ders en dogtrs het stil-swijgend verdra. Die ge wuif en ge-waai met sak doeken sal ons nie lig ver geet. Ons is 60 man op drie wagens en word ge eskorteer deur 100 ruiters. Op die water-werken moes ons di enag tus sen die troepe rond, om ons doorbrengen. Het was een seer koude nag, sonder eids te eten van die vorige dag. Toen het begin te ligten wort ons op geroepe en toe moes ons weer die seremonies deurstaan om op alle soorte vrage te be-ant-woort. Toe die gekerm nou klaar is geen een van die groot menere die order en moes ons ver-trek nog sonder eids te gee nie. En die vuilgoet wil ons ook nie toe-laat om iets te koop om te eet.

Die aant of laat die agtermiddag kom ons toe voor ons ou soo gelief de Bloefvontijn. Die herhinderings aan die lieve ou dae het sommer oom Niekie sijn ingewande laat rondskommel. Tn toe begint daar water uit mij ooge te loop soo dat ik moes mij sak gebruik......

HOOFSTUK X.

die ou hoofstad als gevange man. Weggestuur: „in die rigting Tafelberg, Kaapstad in 'n troks. Beskrywing van die reis. Boer die spot van Brit, Barbaar en Baster. Wakker, reine, eg Afrikaanse Boland-noointjies en vrouwns bemoedig oom Niekie se ou diepgevoelige, bekommerde en siempatieke hart. Immers: „den reinen is alles rein. 'n Ontrouwe niksnuts word op sy plek geset. Aankoms in die Kaap en in die Krygsgevangene-kamp. Oom Niekie ontmoet sy een seun daarin. Slot.

Ons wort toen weer voor die nag afgelaai voor een groot Engelse kamp net voor die kafferfontyn spruitjie. Ons kies toe drie uit ons om een van die offisiere te ontmoet om klagte in te dien omdat ons soo met honger gestraf wort sonder dat ons de mins te kwaad ge-daan het. Die drie ge kiesde is Joh. Adendolf en H. Naudee en oom Niekie. Eers ge noemde kon goed Engels en moes tolk. Het was een knappe hooge offisier. Hy stem toe om in sijn kantoor te kom en luister ok goed naar ons klag en roep die offisiertjie die ons vervoer het en vraag toe: waarom en op wiens instruksies hy sulks doet om met fatsoenlike mensse soo te handel. Dit het my gelijk of die groot offisier baija lus ge-hat het om die vent te straf. Die offisier geef toe orders dat ons dadelik moet krij wat ons nodig het: broot, blikkies vleis, ge-maakte koffie, tee, melk meer als ons kon gebruik. Ons het die nag ook tus sen die kakies moes deur staan mar was toe tog nie met honger ge-straf nie.

Nou ja die volgende more moes ons toe glo almaal vir hoog ver raad ge-straf wort volgens daardie oereoetang op Thabanshu ge sê het. Die son was ook skaars op toe kom hulle van alle kante om die gorillas te be-kyk en dit was net klokslag nege ver trek ons nou dorp toe. Ons klompie moes toe eers waar die sware name opsê en toe kon ons elk sijn posiesie in-neem op die wagen. Toen ons nou nabij die tronk kom begint pertei van ons groot

praters te kerm en klaag, oo seh een van hul as die goet ons tog net nie tronk toe vat. ja sê een ander een ik sterf liewer maar in die tronk nie. O nee, nee, sies die skande is te groot. Hulle sit nog so huil toe hou die waans reeds stil vlak voor die groot deur van die tronk. Dit het ver mij gelijk of hulle wou vlou worde, maar dit help net niks. Die Fielesteine over u simson? riep Delila toe sy haar man eers van syn haar-lokke be-roof hat. Ja ja, die uit landers is nou baas ons moes nou maar te vrede wees. Dit is ons eige skuld.

Ons wort toe eers weer ge-katkeseer en soo lang as dit duur gaat die rapporte op en af. Eindelik kom een en met en tien tal offisiere aan. Die het toe ok eers skouwing gehou en portrette ge-nip. Ik siet dit en weigerde my te laat neem. Een van die skuim gaf bevel en wilde weten waar-om ik dit wei-gerde. Ik gaf hem geen ant-woord maar weiger vol strek mij te laat af neem.

Orders wert toe gegeeven, die preseniers moet op naar die Goeverment kan-toor. Ons wert toe op-ge bring op ons mooi rij-tuige. Op die mark wort ons toe eers ten-toon-ge-stel en bespot op eenige moogelike wijs toen ver-der op in Middelnands Straat op voorby ons Hoog ge-eerde president Brand standbeeld. Een rilling van smart ging door mijn siel en ik ver-vloek die barbaarse Engelse nasie tot in hulle jongste nage-slag. God helpe mij!

Daar wert ons toe weer ge-katkiseer in bespot tot lof van die Engelse beskaving.

Toen weer met Sint John straat af tot bij die Gedink Saal. Holt weer! Een van hul seg toe die Presoniers of wor hef toe stop hear......... Een an der weer no - no en die ge volg amper en geveg toe jaag een derde een weer op na die kantoor e nkom toe terug met die order die prisoniers moet na die Tronk of soos ons dit toe noem die Gouwerments boarding huis. En op die manier was dit toe al klokke twee, toe ons nou voor die mooi thuis kom afklim. En toe moes ons eers weer ge katkiseer wort. En wort ons name op-geskrywe. Ik gloo ver die hondert-ste maal. Toe maak een van die Filiestyne die deur

ope en lees ons name af. ons het toe ok nommers die syfer nommer die ik kreeg was 1200 200 33[87]. Begrijp nou dag ik hierdie ge-tal is ont-wapen. Dis een groote mis-daad en dit ver-swak ons krygs magte on-eindig veel. Maar ik seg toe niets maar besloot toe die eerste die bes te kans waar te neem om te ontsnap. Mij leeser sal dit later op merk ik het gesê ons moes toe die tronk ajards in om opgepas te word. Ons bleef toe drie hage in drie nagte in die Logement. Toen wert ons die aand van die 10 September aan gesê om die vollende more te vertrek naar Kaapstad. Ik skryf toe die aand aan die ou vrouwtje hoe alles in-elkaar sit.

Nou voor ons nou op pad is naar Kaapstad moet ik eers weer die leser voor een toneel of skouwspel bring en dit is die eksekusie uit ge voert op en jonge soon Pienaar geheet door die Barbaarse Engelse beskawing. Pienaarnaar en sy vader en twee broers was onder proteksie van die Engelsse op hulle plaas en daar vnid een moord plaats in die naa beiheid van hulle woning. Die ver moorde was een der Engelsse spioene. Die 4 Pienaars werd op suspiesie ge vange ge-neem en beskuldig van moord op die spejoen. Die saak was net die nend in die tyd wat ons in die tronk was. Voor kaffers en meiden was die getuige. Advokaat J. W. G. Steyn ver-dedig die beskuldigde. Een van die seuns is toen konsius suldig op die verklaaring van een maai- ,,kaffer girllie'' en hoe onskuldig ook word hij veroordeel tot die dood. Ik het later een brief ge-lees door hem aan sij dier bare moeder geskreven. Dit is hart roerend om soo iets te lees. Ons is die morge weg gestuur Kaap toe en die volgende morre is hij ge-hang. Hij het op die galg-klap nog onskuldig ge-pleit.

Ons vertrouwe is dat Engeland vroeg of laat door onse God sy loon naar verdiensten ook krijgen sal...... Nou ja ik het gesé ons moes weg-ge-stuur wort in dit ge beur toe ok en wel. Op die volgende more om ses uur wort ons name en nommers uit-ge-roep en moes ons twee-twee van

---

81) lees 12223.

die tronk op-mars. Langs ieder Afrikaander elke kant, twee troepe met die geweer op skouer en die bajont aan. Tot op rie stasie. Toe moes die kouts eers in-ge-stoot word en die bestaat toe uit van die beste wat die Engelsse Liefde vir die Boer kon vinde: dit was nameliek van die ou lange boukie-troks met die oop sy klappe. Die sei klappen is maar twee voet hoog en dan 50 man met sak en pak in. So 'n koets naar Kaap stat, dis heeltemaal genoeg om aan te toon wat die Engelse liefde voor die Suid-Avrikaander beteken. Die grootste deel van die prisoniers of war soos hul vir ons roep is nog al mans wat onder of op die Proklamasie van Lord Robberts voor Proteksie hulle wapens neergelê het. Begrijp nou en dan nog was daar een paar wat die gelde more toe ons van Thabanshu gestuur is rapporte in gebring het aan die offisiere van Generaal de Wet se onmiddellike nabyheid en hulle is toe darem ok krijgs ge-vange-ne soos ons an der wat nie wou saluut het vir die skuim van al die offisiere.

En daar blaas die fluit en ons stoom weg op die koetse met die lage leertjies. Ons reis was onder omstandig hedeseer onaan-ge-naam voor een man wat nog nie presonier of war gewees het nie en dit was glo ge-vaarlik ook want ou Jimmy was glo on rus tig dat neef Skeyers of Kitsinger kan probeer om die gevonge-nis oor teneem en dan ja en dan, dan was daar seker nie Eeen wat sou met oom Tom verder saam gerij het nie in die mooi koetssie, net agter die kool-was. Hulle het verskillende maale lank stil gehou en staan hulle het een ver kijker op die tent van die lokomotief en soek ver... Kritsinger en Skeepers. En as hulle dan niks gewaarre dank gly hulle weer voort. Al wat ons ver ont-lasting wou moes ons maar sommer van die koets af gooi.

So moes ons 4 dagen en 3 nagten half op-elkaar gepak sit en lê. Van die Aar het ons op die bloed spore gerij van die oorleede Skotte wat by Belmont in die Twee reviere tot 5 op elkander dood geskiet is net dig bij die koppies. De Drie Susters. daar is hulle toegekrap onder die grond.

Ons het van die Aar veel Pret gehad met die kleurlingen langs die spoor en op stasies. Ons werd soms vreeslik beleedig deur die meide. As die trein stop storm die gogga's by dosijne en dan moet ge hoor hoe word die Afrikaander ge-martel en ge blameer. 'n Mens kan die retteltriek krij. Van die mans het verskillende male gegooi met bief blikies. W. Niekerk tref een meid die soo ver waand op ons vloek en selfs op die grond spoeg en seg: Sies julle klomp Oerreoetangs. Reken tog van Niekerk was net in tyd. Die kamskittel kreeg die blikkie bief op die oor. Ik dink sij was be paald bewusteloos. Hul het lang met haar gesukkel as sij nie dood is.

Ons stoom nog saggies voort die karroo vlakten door. bergen tegen is hier langs die dri sus ters voor by. Dan siet je een reeks bergen Suid Wes nadere men eindelik en skoone witte dorpje tegen de voet van die bergen. Die mensegen daar pryk Bouvort West. Die Kerk pryk als een marmer steen met die hooge toring er aan.

Dis dan wat ik soo weg sink in gedagten as ik tot my selven kom dan on-waar ik dit nou eigelik hem op die pragtige kouts.

Wat wort van en hoe kom myn dierbare vrouw en kinderen er door? Ik heb hun met niets agter moes laten. Wat sy nog kon tot geld maken het die Rowers haar reeds van beroof. Ik wou gloo af klim want toe ik, as het warre reg kom roep mijn vrien en hou my aan die arm: oom Niekie wat wil oom nou doen. Keik daardie troep is klaar om jou te skiet. Die vage bond staat mooi met die geweer reg om mei te skiet as ik afklim!

Nou ja ons stoom nog altoos maar voort nou net met die ver andering in die natuur. Dis nou pure Berge en Kloven tot dat ons die more toe die son sy ver skyn-ing maak op die vier de dag ons koutse bie-kie stil hou op een klijn stasie waar ik op een bord lees Heksrivier. Daar kon ons toe tog bieki af klim en kry ons toe elk een bekertje warme koffie met een oogklappie[82] vir brekvis soos Hulle

82) Oogklappie 'n ronde klinker beskuit.

dit noem. Ons was nog nie Eers klaar en daar lui die klokkie en die roep oll siets plies! toe is dit ook weer net die selde. Sestig man met sak en pak in die kouts. En daar gaat die boerre sis? nou ver proteksie sê die offisiere wat ons nou presso niers of wor ge noem wort en dan nog met syver nom-mers agter jou naam. Dis rêrig proteksie op die proklemasie van oom Lord Roberts en Kitchener wat gesê het: geef julle wapens af ons waar-borg julle in naam van Hies maijes-skeit julle kan thuis gaan bleij met julle familielies om ver die te sorg en kyk nou waar ry ons nou? wie in die werreld kan of mag een Engels-man glo? Ver vloek is die Afvrie-kaander wat dit durf waag!......

Ons rij tee die Heksrivier berg af wat ik so veel van ge-hoor het van kleins tijd af en wat vir mij soo afgrijslik was is dat die verduivelde man wat moet die briek aan draai die liewers los-draai almaal wat die pat gerij het weet hoe kort om die vreeslike klo-we die pad loop en daar loop die trein gloo 500 mijl per uur. Ik het naderhand moes Rusie maak met die briek-draijer of hij dit ver-staan het weet ik nie. Dit het darm toe gloo of ik mij dit verbeel het weet ik ook nie, stadiger ge-gaan ons met die boukie[82a] sonder beskerming net aan die injien (lokomotief) vas-ge-haak. Al die steen-kool as en stukke kool is gedurig op ons waar van ik toe reeds een stuk waarmee je een vlieg maklik die kop kan verpletter in mij oog hat. En dit het bijna mijn oog ge-kos. Waar om die trok wat ons mee ver-voer wert juis aan die kool-wagen ge-haak is bekrijp ik nie, dis gloo voor proteksi of om ons te doen stik in die rook en as.........

En daar blaas die fluit. Hier lag weer een stasie. Voor ons die bereik het een van ons menssen ons die plek gewijs waar Ds. Detoet en mevrouw en kind door de treinen verongeluk sijn.

Die naam van die klijn stasie het ik vergeet. Dis net voor die Heksrivier tonnel. Dit is en seer skone uitkijk. Van teen die berg af op jou regter-hand al die ou

82a) boukie — bogytruck.

groot wijn-boer plase en die groote aan een leggende plantasies voor die berg kloven en langs die Heks-rivier af; net een geluk ik was soo ver in gedagten vervoerd want ik staan en dink oor die verhaalen van die Voortrekkers waar van mijn overgrootvader een der aan-voerders is gewees in de begin van die 18de euw, ja en daar blaas die ou vuur-wa sijn fluitje. Willie van Niekerk pak mij aan hand! Oom Niekie! die trein trek weg klim oom en dit was net hieps toe was oom nikie in die trok op sijn plek en ik set net reg toen kruip die ou mosien in die tonnel soos een wolf in dit was geen twee menuten toen kroop hij an-der kant uit. So reis wij voort. Die aan-doeningen was hier seer aan-ge-naam as een mens net kon gebruik maak daar-van in dit kon ons niet behalve wat ons kon sien.

Ein-de-lik kom ons in geseg van een groote bosrijke dorp. Dit is mijn geboore plek seg Willie van Niekerk op seer droewige toon en toe stoom ons die stasie in. Hij het van sijn vrindinne daar ont-moet en lekker soenkies gekry. Ik was regte hart-seer en seg Willie man maar je moet nie alles alleen ge-bruik. Je sal mij mos aan huil maak. Sal een van die dames vir oomie een drukkie gee? Mijn vriend W. maak ook soo een voorstelletje en intereseer ver oomie met een aller beminnelikste meisietjie: een negge van hem. Sij was ook nie van die on-op-ge-voede. Sij pak mij om die hals en druk mij een soen soos ik laas van mij ou vrouwtje ge-krij het en sij pressenteer boweop nog haar sagte regter arm aan en Haak mij in, om oom Neikie verder voor testel. Alla ik het regtig klein ge-voel en soommer ge-dink oor die môre toe ik mijn vrouw als bruid van die rijtuig in die kerk gebring het. Wat die wereld tog veranderinge maak rag ik! Maar laat niks merk. Die aller skoonste dame stap met mij gearmd of ik werke-lik aan haar behoort, terwijl mij vriend Willie met haar moeder staan te Redeneer.

Toen sij om-draaide en ons op die rij af kom intereseer sy oom nog aan een 12-tal van die aller beminnelik-

ste skoon-ge-slag die mij elk een aller harte-likste soentje druk met die beste wenssen en boven op elk mij een halwe kroon in die hant drukte. Die aange-naame Halfuurtjie sal oom Niekie nie lig vergeet herhaal ik met hartelik dank aan u aller braafste edele dame en daar blaas die fluit. Sij om-helsde mij nog eens seer hartelik en drukte mij een op-ge-vouwde papiertje in die hand: lees die brievie né en ons woort..........

,All siets plies' roep oom kakie weer en daar stoom ons weer weg. ik het eintlik ge-wens die half uur moes een maand duur. Die brie-vie bevat haar pos adres in geslooten een pond van moeder en van haar. Nou jt soo iets ge-beur heel selde: Ik sal daardie hartelik ontvangs op Worcester nie lig vergeet nie. Die soentjes was aller liefs en van sulke Engeltjes biesonder liefs.

Die giften aan klinkend munt be-droeg niet minder dan twee Pond en tien sielengs.

Nou kom ons weer op een ander stasie die ik de naam ver-looren hep. Daar was het toen ook weer net soo lief maar ik in Willie het ons toe nie weer moeg ge-maak met die kinder-spel. En ons reis gaat toen maar weer verder ons kom toen weer op een halt. Dis de Doring stasie. Daar het die Malbaare in die geelbek meide ons weer lelik gespot. Willie het hier weer een ou Malbaar met Een blikje bief plat gegooi om dat die ou ver ons durf sê haa wars om pol wars julle pas hê hê en toe krij die ou vent die blik langs sij kop. Ik dink hij sal nie lig weer probeer om dit te doen.

Een van ons vriende, namelik P. Botha het hom sommer verloof aan een van die jonge meisjes wat so vrindelik was en dis nog al een jong getrouwde man. Dis tog jammer dat pertij mans nie weet hoe ver hulle moet gaan. Die verlooving was, laater per brieven ge-slooten. Het is door mij uit-gevonden. Ik kreeg een brief die sij aan hom skrijf waar in sij haar Lief-de verklaar aan hem met toe-steming van haar ouers en een portret van Haar er ingeslooten. Hij het die brief verloor in ik telde die op niet weetende van wie het was. Het was reeds ge-

oopend die adres is mos aan Petrus Botha. Ik haal die brief uit aa en hier is een portret ook en maar dis mos nie syn vrouw sen portret nie. Nou ja toe kijk ik na die naam-teekening en die adres en lees toe die brief. Die trouwerij sou plaas vinde soos hij uit die kamp loskom. Ik toonde hem die portret en vroeg toen waar hij die van daan kreeg en ook die biref en dit was of jij die man een ko-gel door sijn kop gaf.

Waar het oom mijn brief op-getel. Ik soek reeds al die hel möre daarna?

Oom: dis nie wat ik wel weet. Ik vraag waar je die van heb en wat sal Martjie er-van seg als sij nu die brief en portret in hande sou krijg.

Sij weet mos niks daarvan, sijn kop op sij draaiende heel beskaamt antwoort hij.

Oom: ewe beslis—en als ik die dan aan haar stuur

Petrus, Maar oom mag je nie met mij besigheid bemoeien geef nu mijn brief en portret hier of......of...... of wat? vroeg oom hem skerp in die oogies kijkende. Die sal je vrouw krijge en nie jij!

Petrus: dan ga ik oom verklaag bij die kommandant.

Oom: dit is net wat je moet en wat ik wel hê dan kom je voor een krijgs-raad en kreeg je ses maande of een jaar hardepad en Martjie krijg die brief in die portret as je blief.

Die man laat toe sijn kop sak met een sug, en vraag hoe moet ik dan maak oom?

Ik seg toe aan hem nadat ik hom een strawwe vermaaning ge-gee hat: Petrus as ik jou mag raai als een vriend dan is mij raat nou dit: Ik sal aan die meisie een brief skrijf en die brief en portret terug stuur.

Nee, o nee, oom sal mij sleg maak weiger hij.

Oom N. antwoort beslis: man ik wil jou help en slegter als je jou self gemaak het kan ik je nie maak nie!

Nadat hij nog lang uit-weggies ge-soek het seg hij: Nou ja dan moet oom dit maar doen.

Ik skrijf toe een korte maar kragtige brievie aan die meisie met haar adres er op en een ook aan haar vader,

de brief en portret in gesloten en doet het toen in die pos. Drie daagen later hat ik and-woort van al twee die persoonen mij seer har-telik dan-kende. Ik het toe vir Petrus die voor-ge-lees en ver hom baia skaam ge-maak en toe was alles in orde!

Nou weer trug naar mij ver-haal. Toe ons van De Doring stasie ver-trek het ons weer oop-velt gekrij amper die geaardheid van Ladybrant. Groote lande-rijen en alles w't ge-kalk. Op een af-stand leg van die spoor Leg Stellenbos in ook Wellington seer skoon te-gen die hellinge met de geel-roode ondergaan-de son ne stralen van die son die sigh trag te verdringen in het verre Westen, achter een hooge blouwe bult son-der einde, ter-weil Ta-fel-berg sig seer hoog en donker blouw vertoonde met die selfde oneindige blouwe hult agter hem heen; en die son is toen reeds verdween ter-wijl ons een groote dorp na-der-de, die seer lang uit ge-strek langs 'n berg rand af leg! Dit is die Paarl, „Oom Niekie" sê Willie Van Nie-kerk. So...... So en daar blaas die fluit. Die trein stop en ons kon toe elk een beekertje koffie drink. met een oog Klappie er bij. Ons was nog nie eers klaar, daar vertrek ou sak en pak al weer. Ik is soo spijt dit was toe al donker en kon ik niks sien van die Paarl. Toen ons terug kom was het ook donker. Die ou trein stoom toe maar voort dit was omtrent tien uur toe ons voor een groot brug oor een rivier stil-hou. Dis Sout rivier Brug lees ik op een bord en ik kijk toe teen die Westen op. Dit was of die sterre hemel op aarde was. Dit was die mooiste ge-sig in die donker die ik ooit ge-sien het. Dit wa sal die Lamp-ligte alle kleure en daar blaas die fluit. Ons vertrek oor die brug die een goeie 5 of 6 hon-derd jaarts lang is. Net oor die brug wort ons ou morsig koutsie op een sij spoor uitgestoot. Dit was ons eerste nag ver-blijf met rus of stilstand voor een nag van ons Bloemfontein, ver-laat het. Alla Maskas toe ons begent en ons slaap-plekkies reg hat was ons omsingel van die Fielistijne. Waar al die Springkane so gouw vandaan kom is een raaisel en om wat te doen is een nog grooter

raaisel. Ons het die volgende môre lekker gewas en goed ge-brikvis. Toe is die lokomotief met ons ou koutsie op loop geset dorp toe maar nie voor een van die brommer kaste dit durf te sê: oll siets plies! Ik was verwonder want daar was rerig niks wat een sterfe-ling kon op-set. Die goeije ou nasie het ons een hele paar plekken lang op-gehou en dan het honderde paresiete en alle nasies en tonge gekom om ons te aan bid of te bespot. Dit was regtig afskuwelik om al die stemgerigtigde van Koning Edewart te sien.........

Ons het toe tog eindelik die ou stad anderkant uit ge-kom net in die mond van die Dok op die End van die pat van Bloemvontijn op ons regter kant leg een klomp groot skippe te wiegel en waggel in die osiaan!

Nou ja hier het ik gesien ons ou nasie kan perty-keer gouw gouw kleinge-lovig wort. Daar was onder ons wat so angstig geword het ver die skippe dat hulle seker die stuipe sou ge-krij het als ons in die water-wagens moes klim.

Mijn aan-dag was meer bepaald op die ellendi-ge wij-se waar die vervloekte Engelse ons soo vals en onregver-dig thuis on-twapen het onder die Proklemasies van Rob-berts en Kitchener. Ik dog nou laat nou kom wat wil ons moet praat voor dit te Laat is. Ik haal toe mijn Papiere uit en sê aan een van die offisiere: lees als je blief Hier die. Hij opende die kijk mij listig onder-soekend aan en vraag; wat moet ik hiermee doen, dit is jou sertifi-kaat?

Oom niekie: myn Heer dis wat ons alle maal het vir Proteksie van Roberts en nou het die skuum van Kleur-lingge al van dat ons in die kaap colonie ge kom is ons op elk stasie soo bespot en gevloek en geskel op on ssoos daar-die twee nou weer besig is om te doen!"

Ik wil nou net eers die leser laatverstaan hoe die la-dies ons on der proteksie be handel op ieder plek waar stel gehou wort.

Die twee stont net langs die troks op die platvorm die een sei teen die ander alle mag san nie jy wag nou al soo

lang vir 'n kans om en Dutch man te trouw en kyk nou kan je mos een ekt soek en toe moes je nouw san nie haar gesig sien die sy durf op-sit met die vuil woorde. Sies Roussie en sei spuw op die grond. My god Rous het jy nie iets beter vir my as die oereoetangs. Sy spuw nog eens.

Rousi hat een klein jong aan die hand om trend 9 of 10 jaar oud.

Die Offisier staat en kyk naar die bewegingen van die twee Sint Heliena meide en vroeg aan W. van Niekerk woat woat thy saij? tell mie plaese. Die klein jong sê Daars oor paol daars oom Paul krowjer kyk sen grote ou pens warse jou pas hê?

Dit is reg klein smeerlap. Dit is oom Poull Haiman en nie Kruger ant woort oom Niekie.

Welli vertel toen die verhaaltjies Willie was nognie eers half pat met die klag toe roep die offisier terwyl hy die twee meide gedug toe takel met syn Rottang stok en ook die die seun van Roussie. Hy geef toe orders om al die matras-koppe te verdryf: en vroeg toen ons passies almaal kyk die deur en gaf toe order om ons te laat afklim en op mars twee-twee met sen hele besittings die hoog sakelik bestont uit een kus sen een kombers en een jas. Ons wert begelei door de minste een 400 troepen met ge weer en bajonet aan. Elke kant en sy ook twee diep om de hoek van en grote 9 voet sink jaarts tot voor een aan-voor frond hek. Daar-in sien ik toe verskillende bekende als ook mijn soon die te Santrevier-brug en een ge veg ge vang is. Ons het gehoor dat hy daa rgesneuwel is in nu siet ik hem. Dit was ook net door Gods hand die hem beskerm hat soo als hei my die avond vertel het.

Die arme presoniers of wor ons nommers die by ons naam geplaats is wort toe uit geroep dan moet je ant woort: Here. Dan voor jy kan in die tweede hek in gaan wordt je ge katkeseer jou naam op ge skrywen dan kom ons voor d'e de hek daar wort ons naam in nommer weer afge lees e ndan moet ons twaalf-twaals bei elkander staan dan komt die kommandant van die kamp en dit was kommandant Koos Teunissen een van ons Dappere vegs

helden. Hy is in ons volks geskiedenis ook ge noem en bekent als held van die Afrikander. Hy wert ge-vang met een klompie dappere vergs-helden door een groote ove mag ter wyl hulle eers en meenigte Fieliestijne in die stof doen bijt het.

Ons moes hem volg. Hy bring ons toe op een mooi Plein en seg toe: burgers daars nou ten ten nou kies elke twaalf man gou een korporaal en die kom dan met twee of drie van syn mensen daar by die kleinstoor om kos en potte en wat julle nodig het. Die ander sit dan soo lang julle tene op die paal net op die merk die gemaak is al die deuren tee gen son op. En daar trek oom Koos in die korpraals die toen laater terug kom met die huis-meubels die bestaat uit een troep kastrolle en een paar em-mers en skotels en twaalf kakie kom-berssen. Dus voor eider man een. Ik gaat toen eers myn ou seun ont-moet, die toen alreeds aan het soeken was naar my. Hy moet Mei ges in het voor ik hem sag want toe ik hom ge-waar pak hy my om die hals en sprak myn vader! Lieve vader! en gaf mij een kus. Ik kan hier nie myn gevoel van smart en blytskap weergeeven die 'k gevoelde toen mijn dierbare soon syn moeders troetel-kind, ag, soo verwaar loos en nog soo jong maar pure held tot waar hy gevang is soo als ik vroereeds gemeld hep............

Die orde is nouw: die tabernakel op slaan want die son is reeds aan het onder gaan. Ons is toen aan die avond van die dag van smarte tot ruste gegaan. Ik hep een goede nag rus gehad en was vroeg die volgen morgen wakker. toe die ou soon naar my roep en my een beker koffie gaf dit het baia lekker gesmaak. soo was ons dan toen onder die proklemasie van de gehate Lieve Engelse Regeering beskerm tot in de Kaap de Goede Hoop in plaats van theus kunnen bly ven en jouw beroep voort te setten volgens die skriftelike proklematie van Roberts en Kitchener ...is ons toen Presonir o fwor sonder eenige rede te kunnen staven met regt op waarheid maar dit is ook 'n feit dat die grootste Lord die grootste Leugenaar en bedrieger is die onder Gods son leef wat dit betref...... Later meer

daar over als ik dit mog beleef. Ik hep het menig maal met erns in die publik geseg. God sal Zijn waarheid nimmer krenken: die vervloekte Engelse sal hulle agtermiddag kry vroeg of laat. al wat ik wens is om dit tee moog beleven.

Nouja nouw terug naar die Kaapse Groen punt Kamp waar ons voor-vaders om het ware geloof als vlugtelingen heen gevlugt zijn waar ons toen om die selfde reden weer prisoniers of wor onder die selfd honde verneeder in ver volg is geworden. Dus in geloof en hoop, de Heere regeert! ......Ons was toen 12 man in ons tent ons kies korpraal. Ieder morgen seve uur wort die kamp ge inspekteer dan moet die tent opgerol wees onder onder om ieder man syn bondelje moet op gevou en netjes vas gestrep wees wees en dan als die kondokteur en die lijn afkom moet die twalf bandiete voor die deur van Die taber nakel in gelids staan A, ja en dan nog al Goed mornig sir saluut. Praat nou van die gemors.—Rond om die klomp is ieder vyftig jaarts van sink en wag hokje gemaak gelyk met die Boven end van die Draad die 7 voet hoog met 14 dooring drade Elektriese Lampen hang by ieder hut. Die hutte dien als wag toorens 's Aavonds ses uur kom die troepen om die kamp heen dan wort in ieder hut een ge wapende Tommie ge order op sein voetjes op die ver hoog die wag hutten het ieder zijn nomber van 1 2 3 tot 100. Van 8 uur begint hulle met die volgende geroep Nomber 1 ols well in soo tot 'n 100 elke 3 uur kryg hy af lossing. Ieder wag Een outje syn leg het een nog uitgeraak en hy was gloo leelik in die noot hy roep dat ik daar wakker skrik. nomber 25 Lait out! die vier maal Herhaal hy die be noude ge luid toe het een gloo die lig op gesteek.

(End van Oom Niekie Potgieter se verhaal en tewens end van al die Potgieter-verhale van vier geslagte.

SKRIJWER).

Deelkraal, November 1919.

III.

BAANBREKERS en VASTRAPPERS

'n Onvoltooide Skets deur

A. J. VAN DER WALT.

VOORWOORD.

,,Iedere richting, die wat beduidt, die hare wortelen metterdaad heeft geslagen in het Volksleven, komt vroeg of laat literarisch uit." Dr. Kuyper. (Standaard 31/10/'10).

,,Als ons praat van tradiesie dan bedoel ons die goeie tradiesie...... Die woorde van die onvergeetlike Paul Kruger mag ons wel toer harte neem: ,,Neem uit Uw verlede wat goed en edel is en bou daarop uw toekoms." Vortbou! dit moet ons nie uit die oog verlies nie...... Terwyl die een been steun op die goeie oorlewering, moet die ander voorwaarts beweeg naar 'n beter toekoms. In een woord, tradiesie en inisiatief moet saamgaan; geskei is albei magteloos. Laat ons ons dus nie laat afskrik nie.

Laatste woorde op bl. 249 van Dr. W. Blommaerts Beskawing in Populaire Wetenskappelike Leesboek No. 2.

BAANBREKERS EN VASTRAPPERS.

(1) ,,Die Eer van de Allerhoogste (the glory of the Most High) was het bezielend beginsel van heel hun leven".(Bron verlore geraak).

(2) ,,Calvinism is acknowledged even by its foes to have promoted the cause of liberty." (Standard Dictionary.)

(3) ,,Het Calvinisme is het godsdienstig wysgerig stelsel, dat den mensch leert op elk levensgebied te leven door het geloof, op elk terrein des levens te wandelen als voor het aangezichte Gods en tot glorie van Zijn Wonderlyken Naam......... En dit Calvinisme heeft 'n gewichtigen invloed op de historie der Volkeren uitgeoefend." Het Calvinisme kenmerkt zich dan ook daardoor,dat het de verheerlyking Gods als het hoogste doeleinde aller dingen stelt. Voor den Calvinist is daar niets van zelf, maar ook niets voor zichzelf, maar is alles opdat het God verheerlijke".

(Rudolph Calv. en Socialisme.)

(4) ,,De Calvinist is voor landverhuizing en bezit juist in zijn scherp omlynde belydenis den vereischten waarborg tegen de verbleeking van zijn nationaal karakter." Dr. Kuyper in ,,Varia Americana".

(5) Hun Calvinisme is een levenswekkend beginsel, dat bedrijvigheid, veerkracht en kennis baart, en wat het stuk van moed betreft, een Calvinist en een lafaard zijn geboren tegenvoeters. De man of vrouw, die God vreest, vreest geen schepsel.

(,,Het Calvinisme" van Dr. Kuyper).

(6) Neem b.v.b. die predestinasie-leer soos deur Calvyn geformuleerd. 'n Bloot metafiesies-teologiese subtiliteit, sou 'n mens seg, sonder belang vir die praktiese lewe. Maar als 'n gewichtige en lewendig besefte deel van die geloofsowertuiging van 'n klomp ongeletterde Voortrekker-boere het hy hulle staande gehou, waar hulle anders kon gewanhoop het. Want dit is die Beginsel van God regeer. En waar die wil van die Almagtige in die skaal gewerp is, wat weeg dan alle aardse oormag?"

Voetnoot op bl. 131 van Van Langenhoven,
'n Geskiedkundige Opstel.

(7) ,,Indien het Calvinisme aan de Boeren niet van de vaderen ware overgeleverd geweest, hun bloed zou om niet vergoten zijn en geen Transvaal meer bestaan". Kuyper.—

(8). ..Tot heden is Zuid Amerika 'n onveilig en slecht bewerkt gebied want de ene revolutie volgt daar op de andere. Het feit dat Zuid Afrika 'n veilig en welvarend land is, is 'n vrucht van 't hier ingeworteld Kalvinisme.... ......In de huisgezinnen nu is gedurende deze tyd 't Kalvinisme bewaard gebleven, anders zouden daaruit nooit de Kalvinistiese leiders van de Grote Trek geboren zijn geworden......... Op kerkelik gebied was het destyds ook maar diep treurig gesteld. Daar, onder de Mist in 1804 de Kerk tot 'n tak van die Staatsdiengst verlaagd werd tot bevordering van goede deugd en zeden kwam het zo dat door de Engelse regering in plaas van Hollandse predikanten, Skotse proponenten tot de Gemeenten gezonden werden, mannen die de taal en zeden van hun gemeenten niet kenden en zich meestal als staatsambtenaren gedroegen (de Regering betaalde de salarissen van de predikanten in die tyd.) De Geref. Kerken door 't Kalvinisme hier gesticht lagen te Zieltogen (d.w.z. kwynden). De roomse, de anglikaanse en schots presbyteriaanse en weslyaanse kerken bloeiden in dit tydvak. Toch valt ook hier nog de vrucht van 't Kalvinisme te bespeuren. In de noordelike distrikten kwamen by elke Kerkeraad bezwaarschriften in tegen ontheiliging van de diens des Woords van de Sakramenten en 't gemeentelike gezang. Het ambt der gelovigen werd echter niet erkend door de kerkelike besturen.......... 't lydelik verzet (ongedoopt laten van hun kinderen nam dageliks toe. De Kalvinistiese beginselen sluimerden wel; ze waren nog niet dood."

...,,Vanwaar kwamen omtreeks 1830 op eens al die helden en leiders van de Grote Trek? De roomse Godsdienst had zulk een schare niet kunnen kweken.... ... De leiders kwamen echter uit Kalvinistiese gezinnen, waar 't onafhankelikheidsbesef als met de moedermelk wordt ingedronken. Elk kind raakt er aan gewoon om in zijn vader 'n priesterkoning te zien van God geschapen, geroepen om 't gezin te besturen. Zo moet het ons niet verwonderen dat plotseling in mannen als Retief, Potgieter, Pretorius en Maritz veldheerstalenten zich ontwikkelden, die by andere nasies door hoge scholen en jaren lange ervaring eerst worden aangeleerd. Wat ons volk te danken heeft aan 't Kalvinisme blykt uit de verering van onze grote leiders, Kruger en Steyn. De onzichtbare band tusgen hen en hun volk was 't Kalvinisme, dat hun in merg en been in-

gegroeid was...... Deze band ontbreekt ten opzichte van de meeste van onze tegenwoordige Volksleiders......... Het Kalvinisme heeft in die tyd ook zijn stempel gezet op 't gezinsleven van ons volk. Hie komt het, dat men in de meest afgelegen bossen van Rhodesie zulke waardige karakters ontmoet? 'n Man voor wie zelfs 'n Engelsman zijn hoed afneemt, omdat hy gevoelt, dat hy met 'n gentleman te doen heeft. 'n Vrouw die voor Sara niet hoeft onder te doen in bescheidenheid. Zulke tiepen van boeregezinnen telt ons land nog by honderden."

(Uit 'n rede van Prof. Dr. S. O. Los.)

Opmerking. Nadat bowestaande stuk van Baanbrekers al geset was, het die stuk waaruit hierdie aanhaling, No. 8. geneem is, eers onder onse oë gekom. Daar dit ten volle onse konklusies — waartoe ons algaande gekom het na jare lang se solitair dink en ondersoek — versterk en bevestig, daarom was ons bly dit ter elfder ure nog hier 'n plek te gee

(Die Skrywer).

Daar sit iets wonderliks en tog vanself weer konsekwents in onse geskiedenis, wat o.i. nog nie eintlik bra raakgesien is nie selfs deur skrywers, wat gemeen het dat hulle ons Volk en ons Geskiedenis min of meer goed ken. Dit gaat met hierdie saak net soos dit vroeër gegaan het met die wereldberoemde ryk goudriwwe van Witwatersrand. Daardie streek van die Transvaalse Hoëveld was voor 1885 een van die naarste en veragste streke van Transvaal. Die bulte daarlangs was oortrek met 'n harde, harige soort suurgras wat die vee net van gehou het, solang als die gras nog jong, mals en saf was. En die bewoners van die streke werd dan ook menigmaal bejammer met hul ou „suur" streek wereld waar dit ook nog so bar koud kon word in die winter.

Maar kyk, daar kom die ontdekking van die ryk Goudvelde in 1886 en toe was wat arm, veraglik, en onbekend was binnekort net omgekeer, ryk en gesog. Wat arm was, werd rijk, wat veraglik was werd geëerd. Die Boere

wat jaarlangs gewoon het, het meestal hulle gronde vir buitengewone en destyds ongekende hoë somme van die hand gedaan. En toe het die goud en die geld gaan rol a la „1001 Nag". En dit was alles net te danke aan die ryk goudriwwe, wat wel al die jare daar was, maar wat toegelê het onder die aarde. Wat verborge was onder die ogenskynlike treurige grondsoorte, waar die mense al die jare, op getrek, gewoon, geboer en geploeië het, terwyl die een geslag na die ander ene niks geweet het van die ontsaglike wereld-rykdomme wat daar onder hulle voete verberg gelê het...... Nou so is dit ook gestel met die iets wonderlike en tog konsekwente saak wat ons hierbo van gewag gemaak het. En omdat dit so is, daarom is daar sekere toestande en gebeurtenisse in onse Vaderlandse Geskiedenis nie heeltemaal korrek verstaan nie.

Die Kalvinistiese karaktertrek van ons volk, waarmee sy geskiedenis opgebouw en deurmeng is, — daarmee gaan dit net so als met die goudriwwe van hierbo. Toestande, gebeurtenisse en persoonlike optredings van Voormanne en Burgers in ons Volk se geskiedenis, dra ten owervloede die spore van Kalvinisme, wat van onse vadere gemaak het, Baanbrekers en vastrappers in die ware sin van die woord. Die vir die vadere alles beheersende Beginsel: „God regeer en ons is Sy Verbondsvolk" het hulle te alle tye staande gehou, en dit dikwels onder omstandighede o.m. in 1835—1838, in 1862 en 1863, in 1880 en 1881, in '99 en 1902; in 1914 en 1915—omstandighede wat alles om hulle heen pikdonker gemaak het en waar hulle als hulle nie was wat hul werklik was, anders kon gewanhoop het.

Maar daar was en is tye gewees dat party van die Voormanne van ons volk nie beinvloed was nie deur die Kalvinistiese voorvaderlike gees, wat in alles en altyd eers die Eer van Gods Naam en die handhawing van Sy ordinansies beoog het als No. 1 in hulle lewe. En toe was te alle tye hierdie gemis nie alleen skadelik en nadelig vir die betrokke Voormanne self nie, wat als vanself deur hierdie gemis verval het tot opportuniste en swakkelinge, wat omring- en beinvloed werd deur minderwaardige sateliete,

wat nie die heil van die volk maar hul eie voordeel op die hart gedra het — maar die gemis was skoot vir skoot ook veral noodlottig en rampspoedig vir die volk gewees. Veral vir die volk wat altyd en soms te meehorig die Voormanne deur dik en dun gevolg het.

Hierdie „Kalvinisme der Vadere" het begin van uit die staanspoor uit van ons volk se bestaan. Dit was die fondament waarop Jan van Riebeek begin bouw het onder Tafelberg se voet. Als kind van sy tyd,—'n tyd toe die wereld nog met God Almagtig gereken het in alle sake van die lewe, toe het hy die fondament heg en sterk gelê met sy bekende gebed, wat tamelike bekend is en wat o.a. in Cachet se Worstelstrijd en in ons Andries Hendrik Potgieter-boek voorkom. Op daardie fondament van die Hollandse voorouers het die vrome Franse Hugenote ook kom bou. Hulle eie standpunt wat van die laasgenoemde martelare, vlugtelinge en koloniste gemaak het, het hul onder alle vervolgings, verlies van Land, Volk en aardse goedere onder hoon en smaad, steeds hoog gehou. En toe was later altyd maar, met die aanwas van ons Hollands-Afrikaanse Volk en die konsentrise uitbreiding van die grense, maar altijd voortgebouw, geslag op geslag, op hierdie hegte fondament der vadere. Voortgebouw hier onder onse Suider Kruis, vortgebouw deur die Baanbrekers en Voortrekkers van die 18de eeuw, vortgebouw in die Karrooberge en op die Karroovlaktes, geslag op geslag. Vortgebouw tot, met en na die Groot Trek.

Van tyd tot tyd werd daar later baie hout, hooi en stoppels aangedra, soos liberalisme uit Holland van die de Mist en sy voorsate en nasate se dae, Franse gif van die Revolusie afkomstig, methosdisme uit Engeland. Gods Eer, die vernaamste saak vir heel ons lewe, in al sy vertakkings, was te eng en te veeleisend vir menigeen, wat ver van die voorposte of geleef het. Want toe die nuwe geeste veral begin woel het toe was daar al 'n paar geslagte gewees van egte kalvinistiese nasate van die eerste Hollandse- en Hugenotevoorsate, wat toe al ver en verspreid gewoon het aan die grense van die Kolonie,—die

grense wat maar altyd verder en verder Noordwaarts uitgebrei geword het, totdat eindelik die Groot- of Oranj rivier bereik werd. Die Grensboere was die Baanbrekers, wat hul State Bybels hul ,,Auteursboeke'' — wat hulle op hul duim geken het, omdat hulle deur en deur belese was daarin — ooral meegevoer het. Daar was toe 'n geslag van manne en vrouwe wat vir hulle self kon dink en wat geen suffers of napraters was nie. En—,nog die isolasie, waarin hulle hul lewe geslyt het, nog die gedurige Trekkers-bestaan en nog die listig uitgedagte en uitgevoerde plan om die Suid Afrika van daardie dae te oorstroom met 'n klomp Skotse predikante wat baie dae in werklike en figuurlike sin in vreemde tale gepraat het vir boer*[1] en wat hier en daar wou heers en heerskappy voer oor vrye Kalviniste, nog dit alles kon Boer se aard verander*[2]. Hierdie Skotse predikante het by baie goeds wat deur hulle tot stand gebring is, en waarvan vandag nog die goeie vrugte gepluk word b.v.b. met andere ambsbroeders van daardie tyd niks geen simpatie oor gehad nie vir die vryheidliewende Grensboer, wat die Groot Trek 'n wesenlikheid gaan maak het. Hulle en algar die ander destydse predikante kon, sonder om 'n oog te knip, toesien dat hulle s.g. skape (lidmate) die woeste werelde gaan intrek het sonder dat een hom verwaardig het om saam te gaan met die Groot Trek. Is dit wonder dat hulle omtrent 'n paar jaar nadat die laaste Trekker se wa oor die Grootrivier gegaan was, 'n soort banvloek kon slinger oor die Kalvinistiese lidmate wat geweier om al die nuwighede van daardie dae goed te keur?

Enige geslagte van vrye Burgers, wat later Grensboere geword het, had hulle dus staande weet te hou teenoor die euwele en die slegte gevolge van Jan Kompanjie se dae, teenoor die autokratiese optreding van O.I.K. en Britse goewerneurs en Beambtes, selfsugtige Hollandse Land-

---

*1 Sien in Aanhangsel Noot I en end van die verhaal van Ou Grootjie Potgieter.

*2 Sien Noot II en Ou Grootjie se stuk.

droste en onsimpatieke Engelse Magistrate en teenoor wie ook. Die bewoners van die binnedistrikke was ook gaaf maar hulle het meer onder vreemde invloede gekom als die Grensboere, veral na die twede Engelse verowering. Vier en twintig jaar voor die begin van die Groot Trek was Engels nog 'n groot seldsaamheid op Graaff-Reinet. Maar so was dit nie in die ouere dorpe en veral in Kaapstad en omgewing nie. Daar het baie min of meer gaan buk onder die nuwe beskawing wat veral na 1795 en 1806 gekom het. Want om met Dr. A. Kuyper se woorde in Varia Amerikana te spreek: „de Engelsche beschaving bestond hoger dan die der kolonisten. Niet dat de Nederlandsche beschaving op zich zelf voor de Engelsche behoefde onder te doen, maar aan de Kaap nestelde het Engelsche element zich onder de toongevende besturende en leidende klasse, terwyl het Hollandsche element schier uitsluitend op beroep en nering dreef. En niet minder omdat het Engelsche element gestadig van uit London gevoed en gesterk werd, terwijl het Hollandsche element van Nederland was afgesneden."

Hier moet ons op iets wys wat, tot reg verstand van sake deur heel onse geskiedenis deur, nie mag verswyg word nie. Die woorde: „de Engelsche beskawing het hoër gestaan als die van die Koloniste—" is nie heeltemaal juis nie.

Toe Brit hier kom nestel het was hier in Suid-Afrika alreeds 'n seker gruwelik euwel, wat 'n deel van hulle gaan bestendig het. En dit was die sigselfstraffende euwel, dat beginsellose en godsdienslose uitlanders van vanmelewe se dae af, hulle — al was dit heimelik — in gedurige hoerery met kleurlinge en basters kon vergooi en versleg! Basters! wat juis die vreeslike vloek en vrug was van die lae vermenging: Basters! wat onse maatskappy, veral in Kaapstad en omstreke—so ontsier. Dit was egter steeds 'n vuile, viese besoedeling wat Boer se Nasie deur al die geslagte en die gekerstende Uitlanders en Britte se elité hul nooit aan skuldig gemaak het nie.

Hierdie euwel was steeds die skandvlek van 'n sekere

tiepe van godsdienslose Uitlanders wat min of meer gewoon en aandadig was aan die voor-toestande wat M. Abraham Flexner ons b.v.b beskryf in sy: Prostitution in Europe'' New York 1914. Hierdie soort Uitlanders, wat nietteenstaande hulle hul ook beweeg in die hoë fyne en bekoorlike Engelse huislik kultuur lewe, het met hulle laaggesonkenheid die verteenwoordigers gewees, deur heel Suid Afrika, van wat ons later moet noem die koophandelkultuur.

Aan die ander kant het die Grensboer se rowwe lewe als veeboer op die onveilige grense; sy omstandighede, sy verlede en sy naaste toekoms dit nie meegebreng nie, dat daar kans was vir 'n baie verfynde beskawing. En toch was Boer se beskawing deur en deur gaaf en goed aanpassend by sy Vaderland, onder die Suider Kruis. En so het 'n mens die feit voor oë, dat terwyl die Britte in Kaapstad en in die dorpe 'n nuwe en andere kultuur begin aangee het, dat Boer daar buite op die grense sy ou gewone deugdelike, skone, reine lewe vortgesit het, — sy kultuur wat gebou was op Gods Woord*3. En omdat die Engelsman als jy hom b.v.b. kon ontdoen van sy jingoisme en imperialisme nogal baie innemend van aard is en iemand is wat behoor tot 'n volk waaruit die Puriteine van vroeër dae gespruit het en die Engelsman ook iemand is wat Dr. A Kuyper van kon sê, dat, als hy nie Nederlander was, hy kan boweal sou verkies om Engelsman te wees, daarom het te alle tye veel uit Boer se geledere Brit gaan navolg in baie dinge, so selts dat die navolging dikwels in botsing gekom het veral met die nasionale verlede van die naäpers. Hierdie naäping het dikwels baie ver gegaan. Zelfs toe Boer ver in die Noorde sy Republieke gaan stig het, het Brit se kultuur en die Koophandel kultuur hom gevolg en het dit meer als een keer gelyk alsof algemeene verengelsing die lot was wat weggelê was vir die Boer Nasie. Maar — juis omdat Boer, 'n halwe eeuw na die Groot-Trek wakker geskud werd deur die eerste gewapend

---

*3 Sien Noot III in Aanhangel.

Verset teen Brit juis daardeur het daar 'n ontwaking deur heel Suid Afrika als 'n elektriese straal gegaan wat die oë in tyds laat oopgaan het. Want in tyds werd daar ingesien: Boer moet Boer bly. Maar dit het nog bijna 'n half eeuw geneem voordat die ontwaking geheel en al 'n daadwerkelikheid geword het. En vandag het ons nou duisende manne en vrouwns, wat verteenwoordigers is van 'n eie Hollands Suid-Afrikaanse Modelkultuur wat vir geen ander nasie s'n hoef agteruit te staan nie. Onse eie kultuur wat nog maar in sy opkoms is en wat veel goeds laat verwag vir die toekoms omdat dit gebaseer is op egte godsdienssin en nasionalisme.

Die eerste Trekers het uit die Noordelike grenswereld van die Kaap Kolonie gekom. Een seksie van die Vastrappers van later dae, was die Doppers wat J. Murray in Book I vir ons geskets het. Hulle was veral die voortsetting van die historiese lyn wat by Van Riebeek begin het en wat versterk werd met die Franse vlugtelinge. Hulle was altyd goed te onderskeie van die ander deel van hulle volk, wat grotendeels veral uit die eerste dorpe en binne distrikte gekom het.

Dit is darem nie te sê nie dat alle Grensboere strenge Kalviniste of Doppers was nie. Neem, b.v.b. die geval van Loius Trigardt. Al het hy baie geisoleer geleef, selfs jare onder Kaffernasies, niemand sal hom 'n strenge Kalvinis kan noem nie. Maar hoewel Trigardt 'n rowwe man was, wat met 'n ewe rowwe trekgeselskap waaronder „Albach en zijn basters", en wat seker die oorsaak was dat die Trigardt en die Van Rensburg trekke nooit eintlik heeltemaal gealgemeer het nie,—tog toon Trigardt op hulle gedenkwaardige Trek b.v.b 'n hoogstaande eerbied vir God se ordinansie van die Sabbatsrus. Want hulle [illegible] meestal Sondags stil, en als dit nie anders kon weëns dringende omstandighede, dan maak hy byna altyd melding, waarom die dag op Sondag getrek of gewerk moet word. twee keer het hy beslis geweier om op Sondag te werk. Eén keer op bl. 268 van „Trichardts Dagboek" skryf hy: „Sondag 17 Ds. 1837 „Heb Botha takken gesleep; ik

zei dat ik ten eenemaal voorgenomen heb Sondag niet te werken''. (Sien ook bladsye 136 en 196 van dieselfde boek).

Daar was dus 'n seker onderskeid tussen die Trekkers van die grense en tussen die wat uit die binnedistrikte gekom het. En dit was veral hierdie onderskeid wat deurgewerk het b.v.b. op 2 Desember 1836. toe Mariz bo Potgieter verkies werd, hoewel hy nie die militêre bekwaamhede van Potgieter had nie, al was hy dan ook 'n meer geleerde en ontwikkelde man. Ook op 17 April en 6 Junie 1837 (toe Potgieter totaal geignoreer werd). het hierdie onderskeid duidelik deurgewerk. Dit was hierdie onderskeid wat ook deurgewerk het, veral tydens die Burger Oorlog van 1862 en '63 en in en met die Dorsland Trek.

Maar — aan die anderkant is dit ook 'n onomstootlike feit, dat behalwe by die Dopper seksie daar tog ook deur heel ons Volk, als Volk, soos reeds gesê, van tyd tot tyd dinge gedaan is dade verrig is en persoonlike optredings en handelinge plaas gevind het, deur heel onse Geskiedenis deur, wat net aan die Kanvinistiese grondtrek, wat aan heel ons Volk kan toegeskryf word, te danke is. Dade, volksuitings is daar genoeg wat klaarlik aantoon: daar lê 'n goue streep van Kalvinisme deur heel ons Vaderlandse Geskiedenis.

En als ons onse Geskiedenis in die lig van die aanhalings van hier bo aan onse hoofstuk beskou, dan sal ons 'n ander kyk kry op meer als een gebeurtenis in onse volksgeskiedenis. Dan verstaan 'n mens meer als een handeling, daad en volksuiting wat soms tot hede nie reg beoordeed werd nie. Dan word dit b.v.b. duidlik hoe 'n anders ons volk goedgesinde skrywer, als Voigt, fiasko kon maak in die ergste graad toe hij b.v.b. die gees van die Groottrekkers, op 2 Des. 1836 met die gees van die Franse Rewolusie van 1795 kon vereenselwig. Dan verstaan 'n mens b.v.b. hoe dat 'n Trekker als Piet Retief,—wat ten owervloede met Engelsman omgegaan het in teenstelling met Andries Hendrik Potgieter wat so te sê nooit met Engelsman in aanraking gekom het nie— trots alle teeninvloede hom

kon vertoon als Kalvinist, als hy onversaag vir Dingaan skryf in sy brief van 18 Nov. 1837 aan die s.g. ,,Groot Olifant'', die Barbaar van die Ooste en aan hom verkondig: ,,almaal, dit sy wit of swart, wat Gods Woord nie wil door nie sal nooit gelukkig wees nie!''

Dan word dit ook bv. duidlik deur Theal, Cloete en andere gewraakte teregstelling van Tamboeza (en Kombazana) geen ,,vlek'' op die goeie naam en faam van die dertiger Voortrekkers was soos dit voorgestel word*, maar dat dit was 'n ernstige strafuitoefening van 'n regvaardige vonnis op 'n aartsmoordenaar wat saam met Dingaan verantwoordelik was vir die bloeddorstige moorde van Retief en sy dapperes, en van honderde onskuldige en onweerbare slagoffers, wat in koue bloede so wreedaardig moontlik vermoord was in die Treklaers wat net pas oor die Drakensberge Natal ingekom het. Dit was met Tamboeza net uitvoering van Gods ordinansie van die doodstraf vir die moordenaar. Gods heilige ordinansie gehandhaaf en verhewe deur mense vir wie die Bybel die rigsnoer en padwyser van heel hulle lewe was. Gods ordinansie: ,,die wat 'n medemens se bloed vergiet — sy bloed sal ook geëis word'', verhewe bowe die mooi praatjies van die mens soos dit die geval in die laaste halfeeuw was in moderne Europa (veral Frankryk, die Nederlande (behalwe by die streng Kalvinisties deel van die volk) en in V.S.v.A. Hierin, n.l. die handhawing van die doodstraf staan die Engelse volk die naaste aan ons Volk.

Als 'n mens, om vort te gaan, rekening hou met die algemene Kalvinistiese karaktertrek van ons volk, dan verstaan hy beter hoe wat Theal b.v.b. skrywe van die optreding van gen. A. W. J. Pretorius toe hierdie vonnis op Tamboeza geval het n.l.: ,,Toe die vonnis geval het, het mnr. A. W. J. Pretorius met die (twee) gevangenes gepraat oor God, die Almagtige Heere voor Wie Syn regterstoel hulle spoedig sou moes verskyn''. En ook waar Voigt verhaal van Pretorius se optreding met Panda. Daar praat hierdie skry

* Sien Noot IV in Aanhangsel.

wer van Pretorius se ,,Sermon of the Rock'' (Pretorius se Bergpredikasie.)

Slegs hier en daar aanstippende sekere geskiedkundige feite wat later deur andere na ons breedvoerig sal uitgewerk word, wys ons net in die verbygaan op die versoening van Potgieter en Pretorius. En toe die land, ongeveer 'n tien jaar na hulle dood in ramp en ellende gedompel was deur swakkelinge van Voormanne — swakkelinge in vergelyking met kranige dertiger volksleiers — swakkelinge van voormanne, waarvan daar was wat hulle eie belange ver bo die algemene belange geplaas het, toe was dit die Kalvinis Kruger, wat met sy mede vastrappers vir orde en wet, onder God's genadig bestel weer orde en rus in die land kon bring. Orde en rus wat so tydig moontlik gekom het met die oog op die Barbaar gevaar wat nie te lang daarna die verlating van Skoemansdal of liewer Soutpansbergdorp bewerkstellig het. Een ding is seker vir so ver ons kortsigtige menselik blik kan sien: was of genl. Potgieter of genl. A. W. J. Pretorius nog in lewe dan het sake nie so ver geloop dat b.v.b. Suotpansberg-dorp verlaat moes word nie.

Neem die geval van President Burgers. Met hom het 'n mens te doen met een van die mees tragiese figure in onse Geskiedenis. Opgegroei op 'n Boerplaas op die Karroo vlaktes, werd hy deur sy vader wat dit goed met sy seun bedoel het, weggestuur naar Holland. En, ter kwader ure, naar een van die verkeerdste adresse of lees Universiteite, waarheen 'n Afrikaner seun ooit kon gestuur word. En — Burgers het teruggekom, volleerd, maar verlore vir sy familie, vir sy kerk en sy volk. So selfs, soos ons verhaal is, dat sy eie vader hom nie verder wou hoor preek het, wetende dat, wat sy seun verkondig vir sy vader en sy volk 'n gruwel was En toe is die Burgers, deur sy vrydenkery ook 'n mislukking geword als predikant. Daar in Transvaal had meer als een vooruitstrewende inwoner die oog op die mislukte predikant gevestig. Hier te lande was die landsake vir die meeste deel op 'n mislukking uitgeloop, weens die papbroekrigheid van 'n

president wat hoogswaarskynlik nie langer als vyf jaar die presidentsstoel moes ingeneem het. En toe is die land van die een uiterste maar die ander ene verval. Predikant Burgers werd President Burgers. En Burgers had veel voor toe hy sy taak begin het. En — van die staanspoor af het hy dit goed gemeen met die Land en Volk waaroor hy die hoof geword wâs. En in die paar dorpe van die land veral, het die mense mekaar toe geluk gewens met die aanwins van so 'n president......... Nou sou sake anders geen gaan lyk, nou sou sake regkom. — En...... onderwyl het van die beste ingesetene van die land hulle dadelik na sy verkiesing tot president, gaan klaar maak en gaan bymekaar staan by die Krokodil rivier, om so lang vir die nog aankomende mannebroers te wag. En toe het hul van '74 tot '76 die wonderlike rampspoedige Trek gaan aanvang en dusdoende hulle Volk en Vaderland vaarwel gaan sê. En waarom? Wel soos Theal ons verhaal: Hulle het gaan trek en die land gaan verlaat omdat hulle daarvan oortuig was, dat Gods seen nie kon rus nie op hulle vaderland, solang daar 'n vrydenkende president als Hoog van die Staat geageer het. En hulle het liewer gaan trek als onder so 'n hoof te staan. Het hulle Bybel hulle nie ten owervloede geleer: dit het met Israel net goed gegaan onder godvresende konings? En Burgers?...... Burgers het homself .... hoewel hy intusse die regering aanvaar het met goeie bedoelings. Hy het verbetering op verbetering inkevoer, party waarvan goed en nodig was; party waarvan die tyd nog nie ryp voor was nie. Was die land van tevore sonder skuld, behalwe 'n som als sekuriteit vir die Goewernemente Note, wat tydens sy voorganger se bestuur maar 'n baie klein wisselkoers werd was, grotendeels deur antipathie van die Uitlander Bevolking, onder Burger se regime het dit anders geword. Die Land het in skuld geraak en sake het al meer en meer verkeerd geloop. En tog was Burgers alyd con amore, opreg en goedbedoelend. En eindelik het die doodslag gekom: di Sekokoenie oorlog. Inplaas van in Pretoria aan die roer van Staat te bly en sake in beproefder

hande als die van Paul Kruger te laat, het hy self gaan deel neem aan die veldtog. En... die beproefde Kruger, stug, misskien onnodig te stug teenoor Burgers, wat egter deur sy veragting en laatdunkendheid neergesien het op die ongeletterde Boer, grotendeels oorsaak was van die verkoeling — en Kruger bly agter en die verkeerde persoon gaan front toe. Burgers het toe uitgevind die veldtog was geen pieniek nie. En gou gou het die verdere ontnugtering gevolg. Na die eerste mislukte probeerslag om die berg te vat het baie burgers hulle waens ingespan en huistoe gegaan. Ja huistoe terwyl Patria in gevaar was. Huistoe terwyl én Burgers se prest'ge én die vaderland se onafhankelikheid op die spil gestaan het? Want Burgers het dit goed geweet: word Sekokoenie nie onskadelik gemaak nie dan sal Brit tussenbei kom en die onafhanklikheid terugneem. En daarom het hy toe daar gaan staan oreer en mooi praat. Alsof praat, alsof woorde in so 'n fase kan help. En hy het gestaan en praat en oreer en soebat! Maar die mense het nie wou luister nie. ,,Ek het gesien hoe die trane langs sy wange en langs sy lang baard afloop. En die trane was geen mooi gesig nie. Maar alles te vergeefs, sekere mense het omgedraai en huistoe gegaan en Burgers se nek was af.'' So het die woorde van 'n geloofwaardige verslaggewer wat ons inligting gegee het, gelui. En ons, die skrywer, was ook ontroerd gaan word. En dat uit jammerte vir Burgers. Arme Burgers, dit was eintlik nie jou skuld dat jy so op 'n mislukking uitgeloop het! Als goeie bedoelings kon tel, dan was jou bestuur seker 'n sukses gewees. Maar jou mislukkings moet gewyt aan jou moderne, vrydenkende en liberale onderwysers en professors. Jou liberale leerare, liberale professors, liberale lektore wat jou weggevoer het van jou voorvaderlike Kalvinistiese omgewing en tradisies. Jou leerare en professors, op wie se hoofde jou mislukkings moet gewerp word. Arme Burgers, jy het geoes wat hulle en jy gesaai het. Wat die mens saai dit sal hy ook maai. — En toe het ons Burgers jammer gekry. Immers: was hy nie steeds ywerig op en doende, terwyl sy flegmatiese voorganger veral in die laaste ja

Vir bl. 205 van Vastrappers I

ERRATA.

1e.—**op bladsy 196 lees: Noot II, Ou Grootjie se stuk en Noot III Aanhangsel.

2e.—Vir Noot III bl. 198 lees: Noot IV.

3e.—Vir Noot IV lees: Noot VI (oorspr. Noot V).

4e.—Voetnoot (oorspr. Noot V) behorende by end van eerste paragraaf op bl. 205 van Vastrappers I.

Van President M. W. Pretorius se loopbaan gedurende die laaste jare van sy presidentskap kan 'n mens nie veel goeds sê nie. Die minder bevoegde persone waarmee hy hom laat omring het en aan wie hy wellig te veel sy ore uitgeleen het was grotendeels in ooreenstemming met die Uitlander seksie van Potchefstroom, Pretoria en die meer of min halfdosyn ander dorpies van die land wat nog gerugsteun werd deur geesverwante in die Kolonie, O.V.S. en Natal. En die grootste gedeelte van hierdie Uitlander seksie het byna altyd min of meer onsimpatiek, indien nie krities gestaan teenoor Boer en sy regering. En......... hierdie seksie was die nucleus van die later Uitlander agiteerders wat ongeveer 'n kwart eeu later op die Rand en elders met hulle ten uiterste gedrewe kritiek en agitasie die Goud Oorlog in die wereld geroep het, waardeur Boer vir die twede maal sy Republiek moes verloor. Ook hier en ook met die houding van die Uitlander seksie tydens die Lydelik Verset en die driemaandelikse oorlog wat daarop gevolg 't in 1880, lê die Hede en die Verlede! Al daardie baie getokkel van hierdie seksie op die snaar „Federasie" van Pres. Pretorius se dae was maar net om die twee Boer Republieke dood- —en dus rooigeverf—te kry! En President Pretorius het die bedoelings van hierdie seksie nie naar waarde deurgrond nie. In die krantjie van Potchefstroom van 20 September, 1871 kan 'n mens o.a. lees: „Het algemeene gevoelen is de tegenwoordige (pasgekosen) Volksraad de beste is welke we sedert jaren had. De Europeesche (lees Uitlander) en verlichte gedeelte heeft de overhand en groote veranderingen worden verwacht binnen weinige maanden om gelijken tred te houden met de ontwikkeling van ons zoo rijk en veelbelovend land."

In die volgende no. van dieselfde krant—27 September 1871—kom als hoof van die inleidings-artiekel voor: „Zal de President zijn betrekking neerleggen?" en dan word sekere Harding, Hoofregter van Natal, aanbeveel als sy opvolger. N.B. 'n Deel van die Uitlander seksie het selfs elders aanbeveel dat Harding maar moes a a n g e s t e l word als opvolger van Pres. Pretorius! Dit is maar twee uit baie meer staaltjies.

Dit gaan ons baie swaar om historiese persone, wat Land en Volk gehelp opbou het te kritiseer. En daarom is ons so bly dat ons in Vastrappers IV ('n historiese roman oor die dae van '77—'81 wat

ons al in 1898 klaargekry het in Hollands) waar Pres. Pretorius, ontdaan als hy destyds was van sy vroeëre verkeerde aanhang, daardie tyd van sy loopbaan gekroon het met betere dinge als wat die laaste jare van sy presidentskap laat sien het. In daardie latere jare met die Lydelike Verset en als lid van die Driemanskap, toe hy hom b.v. onregverdig in die tronk laat sit het deur die Engelse outoriteite en daardeur getoon, dat hy die seun van 'n Vader was, wat onomkoopbaar was waar dit die belange van sy Volk en Vaderland gegeld het! Toe het hy hom als ware Vaderlander betoon.

re van sy bestuur sake te veel die loop gegee het en ander minder bevoegde persone gebruik het in die bestuur van die land?

Neem die episode van die Burgeroorlog van '62, 6 en begin '64. Lees wat Theal ons meld van die dade van Stefanus Schoeman, van 'n Jan Kok, van 'n Jan Viljoen. Neem selfs in aanmerking die optreding van president M. W. Pretorius; veral waar hy hom uiteindelik, nadat sake in '63 geskik was in Jan 1864 by die openlike verharde rebelhoofde, wat net op eie voordeel en winsbejag uit was, kon aansluit, en sê dan, als daar in daardie dae nie 'n gaaf gesonde Volkskern was nie wat sou dan van Boer se Nasie en Boer se Republiek geword het was dit nie dat de vastrappers onder die volk met die Kalvinis Paul Kruger, nie ferm opgetree het nie,—waar sou dan nie al die voorgaande opbouwing wat in en na die Groot Trek se dae bewerkstellig was nie terneer gestoot en verydel geword het nie! Daarom is dit nie moeilik om te begryp dat die orderliewende deel van die volk, die gesonde Kalvinistiese kern, wat naar God se ordinansies leef, en wat in die handhawing daarvan geen mens bo God vrees nie, — daarom is dit nie moeilik om te verstaan waarom die Vastrappers onder Kruger nie kon stil sit en gedoë dat woeste opstandelinge, so ligvaardig die allerheiligste belange van die Volk kon vertrap — en dit terwyl hulle geheel omring was van Barbaar, aan alle kante! Vandaar dus — die verset in die Burgeroorlog, wat ten onregte so baiemaal verkeerd voorgestel werd. Gelukkig daar was gewapend verset, daar was redding van totale wetteloosheid, van Chaos!

Neem die geval van die Dorsland Trek ongeveer twaalf en 14 jaar later. Dieselfde gees wat verset veroorsaak het teen wetteloosheid — dieselfde Kalvinistiese gees het toe nog geleef in die sewentiger jare. Thomas F. Burgers, die afgesette vrydenker was predikant-President geword. En sodra was Burgers — wat wel die meerderheid van stemme had, maar wat nooit één enkel dag die Volk als volk agter hom had nie — nie gekies nie of 'n deel van die Vas-

trappers het begin klaar maak om die land, die land deur hulle Vadere aan hulle nagelaat als 'n erfenis, te gaan verlaat en Noordwaarts te trek om op hulle beurt weer 'n beter Vaderland te gaan soek. Immers: die skrik was op hulle harte geslaan nou dat Burgers President was. Immers: hoe kon hulle of iemand ooit Gods onmisbare Seën van Bo afbid of verwag op 'n Hoof van die Staat wat sonder God of Sy Gebod geleef het en wie die dierbare Geloof der Vadere 'n saak van dwaasheid was? Hoe kon hulle ooit Gods onmisbare seen verwag waar so 'n man hulle President geword het. En daarby: agter Burgers het hulle klaar en duidlik Brit en sy vlag gesien staan. Ja, hoe wonderlik fyn, hoe instinktief fyn was die voelhorings van daardie, hulle vaderland verlatende burgers. So lang als die Tweede Trek by die Krokodikrivier gestaan en wag het op ander aankomende Trekkers, solang was die planne vir die Anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek in Kaapstad en Londen al in die maak om te gaan uitvoer wat die mense deels juis voor gevlug het. Immers: omtrent agt maande voor die Tweede Trek die ,,Dors'' ingegaan het was daar al twee stoomskepe op see van Kaapstad naar Durban gevaar met soldate en Theophilus Shepstone aan boord om die Z.A.R. te gaan inpalm. Van hierdie ekspediesie staan die volgende te lees in die lewens-beskrywing van een van die edele Britte, wie se naam Hollands Suid Afrika altyd sal seen n.l. Sir William Butler. Op bl. 195 Sir William Butler, An Autobiography staan die volgende lees: (Vertaling). ,,'n Wonderlike ding het toe Sept. 1876 gebeur. Die stoomboot wat Shepstone vervoer het en ook die transport stoomskip, wat die soldate vervoer het, het altwee skipbreuk gely op die Suid Afrikaanse kus veertig of vyftig myl van Kaapstad af. Op hierdie manier werd die Annekrasie van Transvaal — waartoe al besluit was vroeg in September 1876 — vertraag vir enige maande deur hierdie onvoorsiene gebeurtenis.''—

Ja, hulle het juis gevoel en gesien. Agter Burgers het hulle Brit gesien staan. En daarom het hulle op nuwt

gaan probeer om die Pogieter-gedagte: weg van die Engelsman af, weg sover moontlik te gaan uitvoer. En toe het hulle die wonderlike rampspoedige Trek gaan maak wat 'n lange ry graftes laat lê het agter hulle aan van die Limpopo tot in Angola toe.

Dan kom ook in hulle Trekregulasies so wonderlik dieselfde gees van die vadere wat o.m. gespreek het op 2:12:36.

Opmerking. Waar ons hier en elders die Dorsland Trekkers moet prys, daar wil ons egter niks te kort doen nie aan die nie minder hoewel korter-heroieke Trek van Louis Trigardt en sy heldhaftige klompie wat die beroemde Trek oor die Lebombo en oor die sand-koorswereld tot aan Delgo gemaak het. Ons onderskryf ten volle wat die skrywer van Piet Retief sê met die volgende woorde: „Die tog langs Olifantsrivier af, oor Drakensberg en dwarsdeur die giftige Laeveld, met sy nege waens en swaar kudde groot en kleinvee, behoort tot die grootste maar tegelyk ontsettendste ondernemings wat die beskawings geskiedenis van ons wereld deel opgelewer het", ens. (Populair Wetenskappelike Leeskring. Deel I. bl. 211).

En neem dan ook in verband met die Dorstrek die Lydelik Verset wat die Transvaalse Volk als 'n geheel so te sê aan die dag gelê het teen die onwettige Anneksasie, wat gekom het net 9 dae nadat die Tweede Trek die Kalahari Woestyn ingetrek was. En neem dan die gees van die Volk al die drie jare deur, en met die Vryheids-Oorlog. Watter gees was dit wat die klein klompie mense so laat optree het? En — ons stip maar aan — toe die Goud Oorlog naderhand in later dae gekom het, watter gees het by baie teleurstellings en tekortkomings aan alle kante, veroorsaak deur ongekende jare van rykdom en weelde — watter gees het toe gewerk, toe sake op sy donkerste was, toe b.v.b. President Steyn aan Lord Kitchener in 1901 o.m. laat skryf het toe alles hopeloos gestaan het vir Boer: „Ik sal my laat lei, nie deur die vyand nie, maar deur my gewete...... Kan ons ons vertrouwe op 'n Regvaardige

God gaan verlies — die God Die ons tot nu toe nog so wonderlik gered het?''

En...... leser, sit jou hand op jou hart en slaan Deut. 27:17 op en sê dan als in Gods teenwoordigheid: watter gees het daar gewerk in 1914, ens. toe 'n deel van ons Holl. Afrikaanse Volk beslis geweier het om die vervloeking, in hierdie Bybelvers vervat, op hul te haal? Watter gees was dit? En watter gees moet in ons volk bestendiglik gehandhaaf bly? Is dit nie die Kalvinistiese gees der vadere. Dat U en ik en onse kinders dan hieraan vashou!

IV.

Uit vanmelewe ou Potchefstroom se dae.

('n Onvoltooide Historiese Skets)

DEUR

A. J. VAN DER WALT.

INLEIDING.

„Verklein ook niets nog (lees noch) schrijf iets neer uit boosheid." „Nothing extenuate nor aught set down in malice." ('n Motto uit 'n ou Potchefstroomse koerant van die sestige jare).

Leser,

Vir elf jaar gelede het ons 'n kort sketsie oor ou vanmelewe se Potchefstroom in „Het Westen" gepubliseer. Ons bronne van informasie word in die stuk aangegee. Nou onlangs het ons weer met onse ondersoek in die saak begin. Intusse het Ds. Fick ook 'n lesing oor Potchefstroom gepubliseer.

Die resultate van ons vroeëre en later ondersoek gee ons die leser in hierdie stuk, in die volgorde soos ons dit opgebou het. Omstandighede het ons belet om al die informasie behoorlik te verwerk soos dit eintlik behoort. Dit het gekom deels omdat ons nog nie klaar het met ons histories ondersoek. Aan die ander kant is dit egter ook wenslik gewees om hierdie stukke te gee soos dit opgestel werd deur ons. Daardeur kry die leser dan alles, so te sê, uit die eerste hand. En misskien is dit vereers juis die beste metode om die saak te behandel .

Potchefstroom se geskiedenis is baie interessant. Immers: sy geskiedenis is ook die aanvangsgeskiedenis van ons land en volk, die geskiedenis van die Stigting van Boer se Republiek; die geskiedenis van die Opkoms van die Republiek; die geskiedenis van die Val en die Herstel van die Republiek. Die geskiedenis van Boer op sij goeie en beste tye; die geskiedenis van Boer op die eerste van sy swakste tye. Die geskiedenis van Boer, Brit en Uitlander se worstelings in hulle armoede en verafgeleëheid van die see, in die dae toe die Diamant en Goudvelde nog onbekende dinge was in Suid Afrika en toe daar nog geen spoortreine naar die Binnelande toe geloop het van die hawens af. Verder kom in Potchefstroom se geskiedenis voor aanwy-

sings van die vortplanting van Boer se kultuur wat op die Bybel gegrond is, maar daar kom ook voor staaltjies van 'n ander en nuwer kultuur, — die kultuur van Brit en Uitlander met so te sê nog 'n soort Koophandel-kultuur. En in onse ou vroeëre Wilkerstad kom dan ook voor die eerste vermeldings van botsings tussen die kulture. Dit alles en meer lê opgeslote vir die kenner se oog in die geskiedenis van vanmelewe se ou Potchefstroom. Die feite lê daar, 'n mens moet net die oog daarvoor hê om hulle te sien.

Boer se kultuur, soos dit uit voorgaande gedeelte van hierdie boek kan geken word, word mooi geteken in die aanhaling uit ,,The Cape of Good Hope Almanac for 1853'' en uit die stuk van Stuart se boek, veral wat betref die teregstelling van Pietersen. En uit die aanhalings wat uit ou ,,Potchefstroom Advocate'' geneem is, kry ons ook interessante en leersame kykies in onse Vaderlandse Geskiedenis. Daaruit kan b.v.b. gesien word dat die handhawing van die doodstraf in die begin van die sewentiger jare te Pretoria, waarheen die Landsregering in '63 uit Potchefstroom verplaas was — nog net so ernstig deur Boer gehandhaaf werd als indertyd met Pieterse te Potchefstroom en in '40 met die teregstelling van Tamboeza in Natal. Tussen hakies sê ons hier daar is verband tussen die drie teregstellings: van 40, van Pieterse, en die van Pretoria, in die sewentiger jare .En veral was, weëns die verskrikkelike groot afmeting van die misdaad van die moordsugtige Tamboeza, hierdie ten onregte gewraakte geregtsuitoefening, 'n noodsaaklike uitvoering van Gods ordinansie: die een, wat 'n medemens se bloed vergiet, sy bloed sal ook geeis word: Gods onverbiddelike ordinansie van die doodstraf dus. Sien verder in ons vorige stuk hieromtrent.

......In hoofstuk III sien ons duidlik die waarheid van die spreekwoord: in die verlede lê die Hede. En als ons nou sien dat ou eerwaardige name soos Kerkstraat en ,,Oude Markt Plein'' deur 'n seksie Potchefstromers gehelp uitgewis word en ander opgedringde name daarvoor in die plaas gestel word; dan vloek daardie gewraakte ver-

anderings net so teen die Verlede in, als wat b.v.b. vandag die ligsinnige naam Fochville, teen ou massale, massieve Losberg, daar digby, invloek. Ons moet dit neerskryf, nie om haatdraendheid te verwek nie, maar in alle erns als geskiedenis-ondersoeker, wat geleer het om sy hoed af te haal vir veel wat die Voorgeslagte met moeite en opoffering, met trane en bloed bewerkstellig het. Hulle lewe, worstelings en gedurige strijd om 'n bestaan was menige dag van te ernstige aard, dat elke nuwe aankomeling met roekeloosheid, in onbedagsaamheid, onkunde of ligsinnigheid die skendende hand aan vasstaande, hegte en monumentele nalatenskappe sou kan lê deur regs en links te gaan verander en skend naar hartewens. Dit is heiligsskennis wat nooit moes wees nie en wat stop moet gesit word. Ou Potchefstroom se geskiedenis verg dit van elke weldenkende Potchefstromer of wie ook dat Kerkstrraat niks anders als Kerkstraat sal bly en dat name als Millner's Square en Fochville en ander soortgelyke opgedringde titulasies en name so gou moontlik in die ban gedoen sal word. Op mensdom word wakker! Ou Potchefstroom en Losberg — om lokaal te bly — verg dit van elkeen.

Die toestande en gebeurtenisse wat 'n mens uit die aanhalings van Potchefstroom se ou koerante die Tvl. Advokate — wat tot in 1873 die enigste Nuwsblad ten Noorde van die Vaal was — is ook baie interessant en leersaam. Daarin kom voor wonderlike staaltjies en brokkies van Algemene Wereldgeskiedenis van „Vaderlandse Geskiedenis en les nie minste nie, staaltjies van onse ou dorpse eie geskiedenis self. Die leser moet maar self kennis maak en geniet wat ons daaruit afgeskryf het. Want daar gaan deur die ou krante se kykies in die verleë 'n wonderlike skakering van toestande en gebeurtenisse, uit lang vervloge dae, by 'n mens verby met die lesing en oordenking.

Neem b.v.b. daardie die eerste No. van die ou Advocate van 28-12-1869. Lees daardie eerste „Gouvernements Kennisgeving" oor die onvoorziene vertraging in de aankomst der machine enz. voor het drukken der postzegels".

Daadlik sien 'n mens dit was tye van opkoms van Boer se Eie Bewind in die Binnelade; tye toe daar nog geen gerieflikhede van 'n spoorwegvervoer bekend was nie; tye dus, toe die ossewa nog sy volle septer geswaai het oor die ontsaglike lengtes en breedtes van S. Afrika se Binnelande. Maar aan die ander kant hoe verwonder staan 'n mens oor daar die onnodige Sabbatsschending deur die poskar wat Sondagmore om tien uur uit Pretoria moet vertrek. Hoe wonderlik kom daardie ,,£10 Beloonnig" advertensie ons voor van H. Sephton of net so die ,,Municipale Kennisgeving-aankondiging." Ook b.v.b. daardie: ,,Town and Country supplied at Lowest rates for Transvaal Notes by the Manufacturer." En dan wat 'n les van aanskouwelikheid verraai daardie brief van ,,Burger" oor die teer-en-veerdery van 'n seker ,,onderwyzer der jeugd" wat hom vergryp het aan Boer se hoë, reine sedelikheidsbegrippe. Daardie uitlander onderwyser, wat 'n seker Joods-Engelse naam gedra het—watter naam ons van meneer C. Read verneem het maar opsetlik verswyg — het seker daarvandaan af 'n beter begrip gehad van sy pligte als eggenoot en van die ware geaardheid van die omgewing waarin hy hom beweeg het, als van te vore.

En wat 'n kyk kry 'n mens nie uit die lange redwen- of rysies-advertensies van daardie dae. Dit is seker; behalwe die Britse kultuur wat Brit ooral met hom meegevoer het, het daar ook sterk bestaan 'n Handelskultuur, wat o.m. uiting gesoek het, in Brit se alombekende voorliefde vir Sports. Destyds was dit rysies, en kriket-spel, omdat voetbal in daardie dae 'n onbekende ding was. En net so min als wat die egte, buite bevolking aan daardie dae se rysies-manie en veral die nasleep wat daarmee gepaard gegaan het mee kon doen, net so min moes b.v.b. vandag die hedendaagse owerdrewe Voetbal manie deur die ware Afrikaner seuns nageaap word. Veel beter sou dit b.v.b. gewees het als daar in onse tyd minder gladiator-voetbal uitspattings was en meer algemeen aan gymnastiek gedaan werd. Elke Onderwys Inrigting in ons land moes sy welingerigte Gymnastiek-sale gehad het, soos b.v.b. met die

„Staats Model School" van Z.A.R. se dae. Soiets sou wel meer konsekwent, gesonder, heilsamer en op tot datum (up to date) gewees het, als al die onnasionale dus egoisme in die hand werkende voetbal-gedoe. Ons kry, b.v. baie respek vir die advertensie van die ou dae, waar van Gymnastiek onderwys sprake was, hoewel die daarop volgende aankondiging van „Religious Instructions" 'n mens verwonderd laat opkyk. — Die botsings tussen Boer se kultuur en die Uitlander Koophandel kultuur behandel ons in die voorgaande stuk in hierdie boek.

Liefhebbers van humor kan in die Poetry-corner van die ou Advocate 'n paar aangehaalde stukkies egte humor ontdek, en by die humor nog ook historiese-informasie bekom.

Dit was 'n deftige ou tyd daardie sestiger en sewentiger dae. Lees daardie opmerkings van die editeur in verband met die rookery van mense onder die gehoor van 'n opvoering van „The Mirandah Harper Co." Ons moet hier ernstig sê: Hoede af dames en here vir hierdie staaltjie van outydse hoflikheid en fyn maniere. Want hoe lyk dit vandag met die verfoeilike rookry by gesellige en bioskoop-saamkomste? Hoe lyk dit verder in ons dae met baie ander sake? Is daar nie 'n skandelike en sorglike afsinking en agteruitgang in beskeidenheid en voorkomendheid in omgang en saamlewing, van jammerlike agteruitgang in en verwaarlosing van hoogstaande voorvaderlike tradiesies als reinheid van lewe in woord en daad en 'n kuise kleredrag; van 'n reine lewensopvatting gebaseer op Gods ordinansies, van onderdanigheid en meehorigheid van die jeug, van gekuistheid in taal en omgang, van reinheid van sede? Watter droewige tonele bied ons samelewing nou aan? Wat 'n nare geskiedenis van afsinking lê daar b.v.b. in die jongste en vorige Cantonments regime? Watter tonele bied die s.g. uptodate-gemengde baaiery in onse Dam nie aan nie? En alles gaan maar so sy gewone gang. En dan is ou Potchefstroom nogal 'n sentrum-, en 'n belangryke ook—van Onderwys! 'n Mens kan nou meer als een dag ou deeglike, oorlede Stead se woorde

verstaan waar hy gesê het: „Yes, there is a Progress of the World. But is is ((many a time) a progress to the nethermost parts of Hell!''

Met die goud Oorlog het daar in ons land baie nadelige onkruid-bossies wortelgekiet. Eers het die khakie-bossie en die khakiedistel half-on-opgemerk die wereld gaan vervuil totdat daar nou vandag baie plekke is waar die onkruid-bossies, die een of die ander so te sê onuitroeibaar geword het. En dit tot oneindige nadeel van die vaderlandse bodem, sodat die vraag baie maal besorg opkom bij menigeen: wat sal nog die end wees van die khakie-bossie en die khakiedis-sel, en nog ander onkruide? Nou net so woeker hier van-dag onvaderlandse, buitenlandse euwels onder ons, soos die gemengde bade wat nietteenstaande al die slimpraat-jies om dit te vergoelik onnatuurlik en laag is; soos die toenemende en byna algemene misbruik van sigarets, wat teen die volksgesondheid indruis en dan nog die on-beskaamde vrouwnsdragte van onse tyd. Vraag: waar-heen gaan dit alles en moet dit so maar so vort gaan, sonder protes. Protes, soos „Burger'' e.a. ons uit die ou tye geleer het, wat pligmatig kan word als dinge te rof aangaan!

En hiermee beveel ons, ons geskiedenis van ou vam-melewe se ou Potchefstroom aan die leser aan en ons wil hoop dat ons ons ou dierbare Potchefstroom 'n diensie bewys het, om sy ou dae se geskiedenis voor die publiek te bring.

A. J. VAN DER WALT,

Deelkraal,

Februarie, 1920.

Uit „Het Westen" van Oktober 1908. **Nadruk verbode.**

POTCHEFSTROOM 70 JAAR OUD.

(Nov. 1838 — Nov. 1908).

Deur A. J. van der Walt.

(Opm.—Hierdie stuk, behalwe die Naskrif hieronder, is dus vir elf jaar gelede geskryf).

I.

Iets oor ou Potchefstroom self.

Nou die anderdag het ou Prof. Cachet tereg o.m. gesê op 'n publieke vergadering: „Hoe weinigen onzer zijn zelfs bekend met de geschiedenis van de stad onzer inwoning?"

Toe het ons dit goedgedink om 'n stukkie in verband met ou Potchefstroom se a.s. verjaardag te skryf. Die saak lyk ons die moeite wel wêrd, al hoor 'n mens geen haantjie kraai na die a.s. grote gebeurtenis. Wat 'n 70 jaar lê daar nie in die verlede vir ons ou Potchefstroom! Jare van stille onmerkbare vooruitgang! Jare van voorspoed, maar ook jare van teenspoed, miskenning en agteruitsetting! Tye van veranderings van sedes en toonaangewing, tye van vreemde beheersing! Jare van woeligheid en vrede jare van agteruitgang, armoede en gebrek. Maar ook jare van vooruitgang, rykdom en owervloed! En onder al die wisselinge: ditsy onder die kort rumoer van burger-oorlog, ditsy onder die gebulder van die kanonne van Winsloe in 1880 en 1881, ditsy later onder die noodkreet uit die vrouwekampe—onder dit alles is ou dierbare Potchefstroom vir sy minnaars altyd dieselfde liewe ou plek gebly, wat hy vandag nog is: n.l. ou Potchefstroom en niks anders nie!

Maar vir 70 jaar gelede het dit hier heeltemaal an-

ders uitgesien, langs ou Mooirivier, als wat dit vandag die geval is. Ons noem ou Potchefstroom met opset 'n stad, want Cachet—die skrywer van de „Worstelstryd"— het al vir byna 30 jaar gelede oor P.C.Stroom o.m. geskryf: „Men noemt P.C.Stroom „de bloemenstad" en wel heeft zij recht op die naam". Potchefstroom was ook byna altyd bekend onder die naam „h o o f s t a d van die land!" En wie sal waag om te voorspel wat die toekoms nog misskien vir ons ou P.C.Stroom in bewaring het? Waar sal ou Potchefstroom oor nog 70 jaar kan staan in die ry van stede en dorpe van Suid-Afrika? Nou, laat ons dit maar aan die tyd oor laat.

Vir 50 jaar gelede was ons stad 'n klein dorpie met 6 tot 700 inwoners. In 1883 was die aantal inwoners 2,000. Maar vir 'n 60 jaar gelede was hier wel 'n kerkgebouwtjie, maar geen enkel predikant nie. 'n Landdros was hier altyd, met sy Heemrade, maar geen imposante Landdroskantoor nie. Strate, hoewel breed en rojaal aangelê—'n breeë aanleg wat ons nou goed te pas kom en die aanlêërs se breeë insig laat bewonder—was daar omtrent 'n half dosyn. Verder was daar kleihuisies, hartbeeshuise, kleimure en wilkerbome genoeg. Maar daar was geen Noord, Oos- of Suid-brug nie. Daar was geen spoortrein nie, geen stasie, geen park, geen Modelboerdery, geen Settlements, elektries lig, geen lokasie en geen winkels met mooi uitstallings nie. Geen groot Dam in die maak. Geen Golflinks, geen Groenpunt, een vuile parmantige Koelies nie! Geen Kantonments met sy vernis, geen bedorwe „dandy" kafferbediendes nie. Daar was wel 'n gemis van meer als één goeie ding wat ons nou geniet, maar daar was ook omgekeerd veel goeds, wat ons nou min of meer mis.

In Nov. 1838 het die Potgieters-Trek hier aan die oewers van die Mooirivier aangekom. Toe het Andries Hendrik Potgieter die dorp Potchefstroom gestig. Soos gesê is onse stad nou—Nov. 1908—70 jaar oud. Ons stad het sy naam ontvang naar Potgieter die sjef of voorman van die trek. P o t. afgelei van Potgieter, s h e f van

Potgieter se kapasiteit als voorman en stroom. Die afleiding van die naam: Potchefstroom is dus glad nie soos 'n sekere „Geography of S.A." dit ten onregte wil voorstel, waar ons vertel word, dat die naam te danke is aan drie kommandante van die Trek, n.l. Komm. Potgieter, Komm. Chef en Komm. Stockenstroom! Dit is nie alleen 'n flagrante onjuistheid nie, maar ook die grootste onsinnigheid. Verbeel U, leser; 'n kommandant Chef en Kommandant Stockenstroom in die Grote Trek! Ons bejammer, tussen hakies, die arme goedgelowige jeug wat sulke nonsens moet sluk.

Potchefstroom is vir ons belangrijk o.m. om die volgende redes: Dit was die eerste dorp wat ooit ten Noorde van die Vaalrivier gestug is. Potchefstroom, was tot vir 'n korte tydjie altyd die wettige hoofstad van ons land. Hier het die Volksraad in die eerste tyd altyd gesit, en was in die eerste jare die ganse en hele gebied van die Republiek ten Noorde van die Vaal alles net simpel en alleen: Distrik Potchefstroom! Hier is die samensweerders in die treurige Burger-oorlog die eerste keer tot hulle plig gebring. En als ons vir ons nie vergis nie, dan is hier in 1857 of '58 in ou Potchefstroom vir die eerste keer die ou dierbare „Vierkleur" gehys! Hier het die eerste skoot op Dingaansdag 16 Desember 1880 geval, wat die „Eerste Engelse Oorlog" inlei. En van di dag af is Dingaansdag weer in ere herstel, en die eerste stoot daartoe het, onder Hoë Bestuur, uit ou Potchefstroom gekom! Daar is nog meer redes, waarom ou dierbare Potchefstroom onse liefde vra en een daarvan is: Ons hoop dat ou Potchefstroom nog eendag die Hoofstad van 'n Verenigde Suid-Afrika sal wees! Hij verdien dit en kan swaar weënde argumente daartoe aanroer. (Opm. Die beslissing het later anders uitgeval Skr). Tussen bladsy 158 en 159, Deel II, van J. C. Voigt, 50 Years of the History the Republic in South Africa is 'n aller interessante kaart vir elkeen wat belang in die geskiedenis van Potchefstroom stel. Daarnaas word „the old Potchefstroom District", be-

skryf: „Die ou Distrik van Potchefstroom, het vroeër dus die hele Transvaal beslaan, — behalwe Lijdenburg, Piet Retief. Ermelo, Standerton ('n gedeelte) Wakkerstroom, Utrecht, Vryheid en groot stukke van die Zoutpansberg en Middelburg distrikte. Dit het darem bevat al die grondgebied later geokkupeer deur Sechhele's Bakwana's en Montsieva's Baralong's naam Gozen en Stellaland het ook tot die distrik Potchefstroom behoor. Die westelike grens was dus die kant van die Kaliharie Woestyn. Aan die Suide was die Vaalrivier die grens. Die oostelike grens was ongeveer 'n plek waar die dorp Standertno vandaag lê, noorddaan tot aan die Zoutpansberge. Die noordelike grens was ongeveer die Zoutpansberge. Magato-berg en Bamangwato Berge."

Later het die distrik Potchefstroom stelselmatig kleiner en kleiner geword, totdat in die loop van die tyd die Suidelike grens tot aan die Vaalrivier en die Makwassiespruit, die Noordelike grens tot aan die Kliprivier gekom het, waar nou Vereeniging op ons distrik se grens lê. Later het ons ou distrik weer 'n groot stuk verloor, toe die distrik Krugersdorp in die lewe geroep is. En als Ventersdorp een van die dae sy sin kry, sal hulle ou Potchefstroom weer gaan kleiner maak!

Potchefstroom het ook sy historiese plekke. Een daarvan is die „Kanonkoppie", waar die Kantonments nou by lê. Die Kanonkoppie is bekend uit die Burgeroorlog van '63 en '64. Ook is daar nok die ruwiene van die ou Engelse kamp uit die Vryheidsoorlog van '80 en '81. Dit lê omtrent 30 tree van die spoorlyn na Klerksdorp, digby die stasie. Naby die skutkraal was een van die ou tronke, wat nie meer bestaan nie en digby kan 'n mens nog die oorblyfsel van die ouere Skutkraad sien, wat in laasgenoemde oorlog, als skans gedien het vir die burgers.

Van tronke gepraat: ons werd van drie vertel. Die eerste was op die ou markplein (nou die kerkplein van die Gereformeerde Kerk) Die tweede het onder in Potgieter-

straat gestaan. Die derde ene was die bekende tronk van '80 en '81. 'n Eigenaardigheid van die eerste tronke was, dat daar telkens gevangene uit ontsnap het, wat opgesluit was, weëns herhaalde openbare dronkenskap. Theal verhaal ons ook van 'n sekere van der Kolff wat ook uit die gevangenis van Potchefstroom ontsnap het. En eenmaal was daar 'n Ier in die tweede tronk opgesluit wat in drif 'n brutale kaffer doodgeslaan het. En wat gebeur daar toe? Wel, op 'n nag het drie ander Iere gekom en die deur stukkend getrap en hulle landgenoot verlos. Dat hy toe dadelik die rieme neergelê het, is nie nodig om te sê nie. (Opm. Sien in Naskrif Nov. 1919 die verhaal van die oue heer Andersen.—Skr.).

'n Twintig jaar na die stigting van P.C. Stroom was die toestand nog so, dat die jongkerels van die dorp elke Saterdag opgekommandeer moes word om...... wolwe te gaan uitroei. Dit was glo toe 'n narigheid snags hier langs die rivire, soos die wolwe toe tekeer gegaan het met hulle getjank en gehuil ens. Eenmaal het hulle selfs 'n kalf op die teenwoordige markplein gevang.

Van ons markplein gepraat, daar het in die jaar 1857 of 1858 op "n dag 'n hele plegtigheid plaas gevind. Die eerste V i e r k l e u r is toe daar gehys, onder groot plegtigheid.

Die volgende Vlaglied is toe daar opgesê:-

„Viva, Viva de Vlag, Viva, Viva de Vlag,
  Door Vryheid hier geplant!
Waai rond door Zuidelyk Afrika!
  Van Oost tot Westerstrand!
Waai onbezoedeld, schoon en rein
  En wapper ook op zee!
Vertoon U aan der Volkren oog,
  Tot aan de verste ree!
God zy met U, God zy met U,
  Gy Maagdelyke Vlag!
En met "t volk dat U verkoor,
  Tot aan de Jangste dag!"

Op die noordoostelike hoek van die kerkplein waar Potgieter- en Kerkstraat mekaar kruis het die vernaamste gebou van die Emigranteboere gestaan, n.l. die kerkgebouw wat tewens gebruik is as Volksraadsaal. Dit was 'n eenvoudig langwerpig vierkante gebou waarvan die mure tien voet hoog was, gedak met 'n grasdak. Rondom die gebouw was 'n murasie opgetrek voorsien van skietgate en op twee hoeke voorsien van skiethokke. Die plek moes ingeval van nood dien als 'n vlugkraal. (Opm.—Nov. 1919. Die ligging van die Kerk word bevestig in die stuk van Andersen.

Met die toeneming van die bevolking blyk dit dat die gebouw in 1858 nie meer voldoen het aan die behoefte en het Ds. D. van der Hoff die voortouw geneem om 'n nuwe Godshuis te laat bouw, waarvan 26 Desember 1859 die eerste steen gelê is in teenwoordigheid van die Staatspresident, lede van die Uitvoerende Raad en Volksraad, benewens kerkelike waardigheidsbekleders. Dit het minder voorspoedig gegaan met die bou, want eers op 24 Februarie 1866 is die gebou ingewy. Die gebouw is later weer vernuwt in die teenwoordige kruiskerk op die Kerkplein.

Een van die oudste huise in P.C.Stroom is 'n gebouw van kleimure naby die Queens Hotel gebouwe. (Opm.—Sie stuk Anderssen). Die gebou nou bekend onder die naam van Johnsons Beerhall, was in 1880 en '81 die Kommissie Raad en krygsraad saal ens. Daar is van der Linde en Dr. Woyt opgesluit en gevonnis.

Die plein waar nou die gebouwe van die Theologiese Skool staan, was die kampeerplek van die Burgers in 1880. Die huis daar regoor was vroeër die woning van President M. W. Pretorius.

Onder die lys van vroeëre ambtenare vind ons die name van die volgende Landdroste: Lombaard, Botha, Grimbeek, J. Steyn, van der Hoff en Goetz. Van een van die oudste inwoners van ons stad en tans nog in lewe, die heer van der Hoff, het ons verneem hoe hy ongeveer in 1856 hier aangestel was als Landdrosklerk, Posmees-

ter, Publiekevervolger en Transport-uitmaker! Vir die uitoefening van al hierdie waardighede het hy die salaris van die toenmalige regering getrek van vyf en sewentig pond stg. per jaar!

'n Ander hooggeagte ou bewoner van P.C.Stroom was die heer C. Lombaard van Elandsheuvel, wat in 1849 hier aangekom het. Van hierdie heer het ons ook 'n paar interesante vertellings uit die ou tyd verneem. So vertel die oue heer Lombaard ons dat in 1850—dus 12 jaar na die stigting van Potchefstroom—eenmaal 'n spannende leeuwejag plaats gevind het op 'n plek 15 minute rydens van die Oosbrug af. Omtrent 5 minute lopens van die opstal van wyle Kapt. Bayley, waar nou Mnr. A. Boshoff woon is 'n soort van koppie, waarby 'n klompie kafferhutte staan. Wel daar op dieselfde plek is in die jaar '50 op 'n dag nie minder als 8 (ag) leeuws doodgeskiet! Dit moes 'n drukke dag gewees het, want 'n jag, waarmee 8 konings van die Diere onskadelik gemaak word, is geen kleinigheid nie! (Opm.—Dit word ook gewag van gemaak in die stuk van mnr. Anderssen.)

Drie jaar later was daar weer oorlog verklaar teen Mnr. Leeuw, wat hom hier onder by die Suidbrug skuldig gemaak het, om maar telkens wanneer hy lus het vir beesvleis, 'n bees om te kap. Die hele buurt daarlangs was toe 'n verskrikkelike grote ruie rietvlei van meer als 'n uur omtrek. Hierheen was oom Leeuw toe gegaan vir 'n woning. Toe sy brutaliteit eindelik ondraaglik werd, is daar 'n jagparty bymekaar gekry. Maar die jag het op 'n mislukking uitgeloop weens die ruie rietvlei. Oom Leeuw het eenmaal uitgekom, 'n ruiter amper omver gespring en toe is hy weer weg. Of oom Leeuw later nog meer skade veroorsaak het, kon ons nie te hoor kom nie. Waarskynlik het hy toe die rivier verlaat en sy wyk na Vaalkop geneem waar die leeuwe posiesie ingeneem het, voordat hulle ook daarvandaan moes verkas.

By die Vaalkop het ou Mnr. Lombaard eenmaal 'n nouwe ontkoming gehad daarna. Hy was daarheen op 'n dag, om houtpale te gaan haal. By hom was nog 'n En-

gelsman, wat moes help om die pale te kap en nog 'n kaffer. Terwyl hulle besig was met die kappery, sien Mnr. Lombaard twee leeuwe in die nabyheid van die osse.

Die kaffer werd toe na die beeste gestuur met die geweer van sy oubaas. Toe hulle amper klaar was met die pale—daar moes nog net 'n paar gekap word—gaan Mnr. Lombaard naar die klompie bome wat opsy staan. By die bome gekom, word hy onaangenaam verras deur 'n „klomp leeuwe" wat daar onverwags opgespring het! Daar was geen ander raad vir ons ou vrind nie dan om maar die wereld te skeur, so hard moontlik. So gedag, so gedaan! Maar een van die leeuws het seker boos geword, omdat hy in sy saap gesteur was. 'n Wyfie-leeuw was gouw agter ons ou grysaard in—wat toe nog in die krag van sy lewe was—en hoe harder ons vriend hardloop, so ook die leeuw! „Dit was vir my"—so sê ons ou vriend vir ons—„alsof ek voel hoe die leeuw my vorentoe wou druk in die hardlopery". Dit het natuurlik teen lewe en dood gegaan! Eindelik kom ons ou vriend tog by die Engelsman, wat verstyf staan van skrik met 'n groot byl in die hhand! Ons ou vriend gaan staan naby die Engelsman en skree toe vir hom om op sy hoede te wees en toe te kap als die leeuw haar sprong maak. Hare Majesteit gaan egter baie naby die twee man op haar hurke sit. Al skurende en wrywende op haar agterlyf sit sy daar met glinsterende oë. Dit duur nie lang nie, of sy begin rond te kyk, ook agterom. Dit was vir ons ou vriend 'n teken van redding! Hy het geweet nou sal sy nie meer spring nie, maar omdraai wat dan ook gebeur het. Hare Majesteit sit dit toe op 'n loop, terug in die rigting vanwaar sy gekom het. Wie weet, hoe lang die wyfie na die dag nog gespog het oor haar dapperheid by die ander leeuws van die trop?

In alle geval, ons houtkappers het toe maar gou die osse laat aankom, ingespan en toe terug gegaan naar Elandsheuwel toe sonder verdere ontmoetings.—Die vrag houtpale het dus amper nog een of meer mense se lewens gekos.

II.

Iets oor Potchefstroom se oudste inwoners.

In ,,The Cape of Good Hope Almanac for 1853'' het ons eenmaal 'n mooi stukkie oor Potchefstroom se ou dae gelees. Daarin kom die olgende beskrywing voor van 'n reis, wat 'n sekere reggeaarde Engelsman in die tyd (seker 1852) na die Binneland gemaak het. O.a. sê hy: ,,die Vaalrivier by Coquis-drif deurtrekkend, by welke ,,plek die Vaalrivie net so breed is als Grootrivier, kom 'n ,,mens na 'n rit van 2½ uur by die dorp Vryburg, alias ,,Potchefstroom alias Mooirivierdorp.........

,,Dit is onjuis, om te veronderstel dat die Emigrante- ,,boere, wat oor die Vaalrivier getrek het, tot die peil ,,van Barbaarsheid sou verval wees. Ek het my self so ,,iets voorgestel, deur die lees van onjuiste voorstellings ,,in Koloniale blaaie......... Toe my bladskap en verrassing ,,het ek uitgevind, dat hulle werklik verskil met enige ,,Holl. Afrikaanse kringe, waarmee ek in die laaste tyd ,,kennis gemaak het. Maar ek het gevind, dat die verskil in die voordeel van die Potchefstroomse Afrikaner ,,is. Want ek het my bevind in Mooirivierdorp in 'n omgewing net so ordelik, net so wel gereeld, net so geklee d ,,as in enige omgewing in die ou Kolonie. Op hierdie punt ,,vra ek verskoning, als ek aanhaal wat 'n ander reisiger, ,,wat Mooirivierdorp in dieselfde tyd als ek besoek het. ,,geskryf het.—Hy sê: Gelees hebbende, dat seker iemand die mense te Noorde van die Oranjervier als 'n ,,trop ,wilde mense' betittel het, so was ek reg aangenaam verras om die bewoners van Mooirivier net so ordeliewend en goed van gedrag te bevind als die bevolking van die toonaangewende Kaapstad. Daar is in ,,Mooirivierdorp geen biskop of predikant nie en nogtans ,, word die Sabbatdag met dieselfde uiterlike erns gehandhaaf, als in enige deel van die Kristelike wereld. Die ,,s.g. ,wilde mense' kom op die dag tweemaal byeen om ,,godsdiens te hou onder leiding van 'n ouderling. Sondag-

„skool word in die namiddag gehou deur sekere E. Meyer, „vroeër van Pieter Maritzburg.”

Ons het reeds eenmaal gesê: „Die Voortrekkers was vir die merendeel manne van volharding in alles wat hulle onderneem het. Daar het pit en murg in hulle gesit: hulle was Kalviniste. Moes daar 'n dorp aangelê word, dan kom die Voortrekkers bymekaar en dan begin hulle te pas en te meet. In hulle karakteristieke degelikheid het hulle alles wat naar halfheid of halwe werk gesween het, gehaat. En als gevolg van hierdie degelikheid van ons voorgeslag is dit, dat ons vandag op fraai aangelegde stede als Potchefstroom, Pietermaritzburg en Pretoria kan wys, met hulle ruime, breeë strate, wat mekaar suiwer reghoekkig sny! En tog het ons ou voorouers nie 'n enkel landmeter gebruik nie. Ja hulle was 'n flink voorgeslag, die ou Voortrekkers. Daarom kon 'n skrywer van die tyd, na Holland skrywende, hulle vergelyk by die kranige figure op die beroemde skildery van Van der Hulst „Die Skutters Maaltyd” en kon hy van hulle, ons Voortrekkers, sê: „Kyk daar is ook die portret van die Voortrekkers!”

In „De Zuid Afrikanen en hun Republiek”, bl. 265 skryf J. Stuart o.m. „Op Potchefstroom bezocht ik ook de school van de heer Van der Linden (1857). Zyn school vond ik in zeer goede toestand, en ik moest mijn verwondering betuigen over de spoedige vorderingen die zijne leerlingen in taalkennis, lezen, schhrijven en rekenen gemaakt hadden.” (Opm.—Volgens Ds. Fick se mededeling in sy voormelde Voorlesing het v.d. L. egter later moes trap uit Potchefstroom).

En dan kom op bl. 265 en 266 van dieselfde Stuart se boek 'n verhaal voor van 'n reggeding wat ons nie aan ons lesers kan verswyg nie. Stuart skryf dan verder:

„Sedert mijn vorig bezoek had hier te P.C.Stroom een belangryk rechtsgeding plaas gehad. Andries Pieterse, een vermogend Holl. Afrikaner van tussen 50 en 60 jaar, had in dronkenschap zijn neef Oosthuizen vermoord. Hij had zich zelven bij de Landdrost van P.C.Stroom

aangegeven, de misdaad werd onderzocht en alzo bevonden. Landdrost en Heemraden verwezen hem naar de Volksraad. Men was bitter verlegen hoe te handelen. Dronkenschap en berouw mochten geen verschonende redenen zijn, want er stond in de Bybel: „Die eens anders bloed vergiet, diens bloed zal ook vergoten worden." Maar er was nog nimmer lyfstraf op ene Holl. Afrikaner toegepast, veel minder de doodstraf. Er was geen schavot of galg, en niemand was er onder de Holl. Afrikaners te vinden, die het vonnis ten uitvoer zou willen brengen. Aan een zwarte k o n, en aan en Engelsman w i l d e men het niet opdragen. De Veldkornetten kwamen overeen dat zij als wethouders, a l l e n zouden loten; dat drie hunner dan de plig moesten vervullen, doch deswege nimmer enig verwyt mochten horen. De verzending van het proces door Landdrost en Heemraden had nouweliks plaats gehad, of Andries Pieterse werd door ernstige gesprekken en godsdienstige boeken voorbereid. Bij de Volksraad bekleedde de heer A. W. J. Pretorius (Kommandant-Generaal) de plaats van verdediger, de heer Lombaard van algemeen aanklager.

Het doodvonnis werd uitgesproken! De gehele bevolking van Potchefstroom bezocht de veroordeelde. Bij elke groep was er een, die met en voor hem bad. Ieder hoopte en vertrouwde dat hij genade zou vinden en zij hem hier namaals gezaligd zouden terug zien. Andries Pieterse nam hartelik afscheid van zijn rechters, werd begeleid door vrienden en vriendinnen naar de strafplaats; het was een v r i e n d die de doodstraf aan hem ten uitvoer bracht en hy ging......met een kalm gemoed de eeuwigheid in".

„Hebben mijn Nederlandse lezers", so eindig Stuart, „almeer zo'n eenvoudig naief verhaal van Christelijke rechtspleging gehoord?"

Naar aanleiding van wat ons hier bowestaande uit Stuart aangehaal het, wil ons net sê: ons het eenmaal 'n stukkie gelees dat die skrywer van 'n sekere boek gesê het, dat hierdie Andries Pieterse moet aangemeemrk word

als 'n tiepe van sy tyd. Nou hierdie bewering het vir ons net so min waarde als die s.g. „afval"-gesnap. Want dit is onwaar. Ons kom daar beslis teen op. Ons is daarvan oortuig dat Pieterse niks anders as 'n swartskaap was. Hy was helemaal in die verste verte nie 'n algemene tiepe nie. Ons het vir ons in die laaste tyd ingespan om soveel moontlik 'n trouwe verhaal van hierdie geskiedenis byeen te kry en hoewel ons verskillende „oumense" geinterview het in Lichtenburg se wereld, in Wolmaransstad se distrik en andere hier in onse stad en in die distrik—het ons nog nie helemaal ons sin gekry nie wat volledigheid van informasie betref. Stuart se verhaal is al so onvolledig en daar is maar min mense in lewe wat iets aafdoens hiervan kan meedeel. Die resultaat van ons ondersoek kan ons daarom as volg saam vat: Volgens die meeste verhale moes Pieterse 'n baie woeste man gewees het. Daar was selfs 'n plakkaat uit oor hom in Colesberg. Die moord het hy koelbloedig gepleeg by „Dood-se-drif" (distrik M.W.Stad).

Die tronk waarin Pieterse gevange gesit het, was die eerste tronk op die teenwoordige Gereformeerde Kerkplein n.l. die oue Markplein. Naar wat ons van hierdie tronk verneem het, kan ons dink, dat Pieterse kon ontsnap het als hij wou. Maar hij werd daarvoor te goed bewaak.

Pieterse het hom eers nie self kom oorgee nie, soos 'n mens sou kan opmaak uit wat Stuart ons hier bo gemeld het. Nee, dadelik na die moord, wat hy met voorbedagte rade gepleeg het, was hy te perd gevlug naar sekere kaffers onder aan Hartsrivier. Daardie streek was in die tyd nog nie deur witmense bewoon nie. Daar het Pieterse hom toe 'n tyd—waarskynlik 'n paar maande—skuil gehou. Op 'n sekere dag het hy egter die volgende boodskap ontvang aan Hartsrivier daar by die kaffers, van die destydse Landdros van P.C.Stroom, die heer Lombaard, vader van ons ou vriend, die heer C. Lombaard. Die boodskap was: „Pieterse kom gee jou oor! Als jy onskuldig is, dan kom jy los; is jy skuldig dan sal dit jou tog niks help om jou nie tekom oorgee nie; want ons sal

jou seker gaan vang, waar jy ook is!" Die gevolg van die boodskap was, dat Pieterse sy perd of perde, want hy was 'n ryk man, laat aankeer het, opgesaal het en die reis van minstens 2 tot 5 dae aanvaar het na Potchefstroom toe. Wie sal ons kan sê, wat die man se gewaarwordings was, gedurende sy lange reis na ons ou „wilkerstad"! Te oordele uit wat ons vertel is, het hy seker nie die saak in sy volle erns beskouw nie. Maar hoe dit ook mag wees: Pieterse sou moes ondervind, dat die Regspraak van die ou Voortrekkers nie kinderspulletjies was nie. Sy woeste lewe sou spoedig afgesny word!

In Potchefstroom aangekom, het Pieterse hom by die Landdros vervoeg. Die voorlopige verhoor het plaas gevind voor die Landdros en waarskynlik ook tegelykertyd voor die Heemrade, waarvan daar 12 was. Pieterse het toe alles erken in sake die moord, wat volgens 'n berig, als prowokasie had: ontug deur die vermoorde man met Pieterse se vrou. Daarvan werd behoorlik prosesverbaal gemaak. Nadat Pieterse 'n tydjie in die tronk was, heel waarskynlik, nadat die saak naar die Volksraad verwys is, het hy spyt gekry van sy openhartigheid. Hy vra toe aan die Landdros om sy bekentenis te verander en sagter te maak. Natuurlik was daarvan geen sprake nie. En toe het die lewe vir die man begin swaar word daar in die ou tronkie op die ou markplein. Sekere twee inwoners van Potchefstroom, 'n sekere J. Visage en J v. Eyck, het hom voorgespieël dat hy sou los kom. Ander mense weer het sy saak vir sorgelik aangesien. Op 'n dag het ons ou vriend die heer Lombaard gevra aan sy vader die Landdros, of hy Pieterse 'n besoek kon gaan bring. Dit word toegestaan. Ons ou vriend het sy vrouwtjie toe lekker koek laat bak, en daarmee het hy naar die tronk gegaan. Daar aangekom werd hy by die gevangene toegelaat. Dit het nie lang geduur of die volgende gesprek het plaas gevind:

PIETERSE: En wat dink neef Lombaard van my saak; sal ek loskom? Ag sê my tog. Ek weet nie wat dit met my is nie. Ek kan nie meer eet nie. Ek het vir niks lus nie.

Ook jou lekker koek trek my niks aan nie. Wat sal dit wees man?"

C. LOMBAARD: „Ja, oom dit is die doodsbenouwdheid wat oom al voel. Ek moet oom reguit sê: Ek glo nie dat oom sal loskom nie. Oom moet jou skik om God te ontmoet. Enige dag kan nou oom se laaste dag wees."

PIETERSE: (kermend) „Maar neef, J. Visagie en J. van Eyck, sê anders. Hulle praat my moed in."

C. LOMBAARD: „Nee oom Pieterse, moet jou nie verlaat op wat hulle sê nie. Die saak is ernstig met oom."

Hierop het ons ou vriend die beklagenswaardige gevangene wat geheel ontdaan was en erg gekerm het, verlaat. Sodra die doodvonnis gevel was, was Pieterse sommer ontdaan geword, veral toe hy die doodstyding offisieel ontvang. Sodat, toe hy op 'n vroeë more naar die plek van die gerig gevoer werd, hy daar „halfdood" aangekom het.

Als laksman is opgekommandeer seker burger, Jansen van Vuuren, bekend onder die bynaam van „Bobbejaanpaal"; omdat hy so 'n lang man was. Ou oom „Bobbejaanpaal" het toe die galg as volg gekonstueer. 'n Hoë „bok" werd gemaak, so hoog dat die boënd ewe hoog was as die koret van 'n stampwa van daardie tyd. Die bok het dus minstens 6 a 7 voet hoog gekom. Langs die bok, omtrent 8 voet daarvandaan, sou 'n wa getrek word, die wa waarmee die gevangene sou opgebring word. Op die koret van die wa en op die bok sou dan 'n geelhoutbalk geplaas word, bywyse van 'n brug tussen die bok en die wa. Reg tussen die wa en die bok het twee lang pale ingeplant gestaan, wat verbind was deur 'n derde paal — dus net soos 'n besonder hoë breipaal. Aan die s.g. breipaal is reg in die middel 'n sterk riem of „strop" bevestig; sodat als die gevonnisde op die geelhoutbalk staan, dat die „strop" net lang genoeg was, om 'n kleine „val" toelatend,—om die nek kon kom.

So is die galg toe klaar gemaak deur ou oom „Bobbejaanpaal", op 'n plek nie ver van die „nuwe kerkhof", êrens tussen die plek en die ou Engelse Kamp ruwiene.

Vroeg op 'n more vóór 8 uur, denkelik ongeveer 7 uur,

het die gevonnisde dan op die gerigsplek aangekom, vasgebind op 'n stampwa, wat getrek was deur osse, omdat perde in die tyd maar bitter skaars was hierlangs. Pieterse met gebroke stem: „Maak tog nou maar dat dit gou met my op 'n end kom". Die gevange werd seker met 'n leer op die geelhoutbalk geplaas en vasgebind aan hande en voete. Die sweep word onder die osse gesit (en di osse van die dae het veel meer ingesit als by die van onse tyd) en met eens werd die balk onder Pieterse weggeruk en het hy gebingel aan die galg met 'n af nek! Net 'n paar trillings van sy lyf en — alles was verby. Dus: Pieterse die eeuwigheid ingeslinger! Die Gereg was netjies afgeloop! Pieterse se nek was net so goed afgeruk, sonder onnodige marteling, alsof hy op 'n behoorlike skavot met 'n „klep" gerig was.

Dit hout of pale, waaruit die galg samegestel was, bestaan vandag nog. 'n Familielid van die heer Jansen van Vuuren besit dit vandag nog in die vorm van 'n houte katel, wat gespaar gebly is in die oorlog. Die eienaar van die houtkatel is die heer Wilson, Holpan dist. Lichtenburg.

Opmerking. As daar misskien iemand onder die lesers is, wat aan hierdie of andere verhale van ons, op outentieke gronde, nog iets kan byvoeg, sal ons baie dankbaar wees om van hom te hoor. Soos gesê: dit het ons bietjie moeite gekos, om wat ons hier bovermeld het, aan die vergetelheid te ontruk.

Met 'n woord van dank aan die here van der Hoff, Lombaard en Steinhöbel vir informasie goedgunstig aan ons verskaf. Enige ander informasie oor ou Potchefstroom wat op waarheid gegrond is, sal ons dank erken en melding van maak.

DIE SKRYWER.

Potchefstroom 16 Oktober 1908.

NASKRIF NOV. 1919.

Daar is dus al weer elf jaar by gesnel met al hul lief en leed, met al hull roerings en beroerings erger als ooit van te vore geken—en weer is daar onverwagte dinge oor ons hoofde gegaan—en „ons is nog daar" voor soverre ons nie weggeruk is deur meer als één oorsaak waarvan niemand in 1908 kon droom nie.

Intussen is daar meer informasie in die lig gekom, wat die skrywer als Naskrif tot sy oorsprinklike stuk van 1908 hier onder laat volg.

Eerstens verwys ons naar 'n oue interessante kaart van Potchefstroom wat in 1863 geteken werd deur C. Jeppe, en wat in die Stadshuis te besien is. Op die kaart kom die vier hoof strate van Potchefstroom voor, nl.: Rivierstraat, Kerkstraat, Bergstraat, Krugerstraat met hul dwarsstrate.

Verder kom als Pleine voor: Marktplein en Kerkplein en Oude Markt Plein tussen Retief en Maree strate aan Kerkstraat. Ook vier mooie tekenings van die vier voornaamste gebouwe in die tyd n.l.: die „Holl. Herv. Kerk, en drie winkels.

Voortgaande laat ons hier volg 'n verhaal van Pieter Olaus Anderssen geboren in November 1841 te Karls Krona in Sweden en wat met sy vrouw in vroeër jare saam met ander Swede uitgekom het om 'n arbeidskolonie te stig, — onder aanvoering van sekere Forssman — te Skandinavia aan die Vaalrivier. Die heer Anderssen, woonagtig, by 'n skoonseun, de heer P. Boshoff, van de Mooibank Settlements, verhaalde als volg: Ik het in Jan. 1863 hier aangekom o.m. met die Olen's se vader, onder aanvoering van C. Forssman en Magnus Forssman wat als predikant sou ageer. Die toestand in 1863 was so: hier was baie hartbeeshuisies en kleihuisse. Hier en daar was 'n baksteengebou in die dorp. Soos: die gebou van die Wesleyaanse Kerk waar nou Perrin se Produkte stoor is. Vlak daaragter was die Kefferkerk van 'n ou seker kaffer-predikant met die naam van „ou Dawid". Die Tronk was in daardie dae op die ou Markplein, (waar nou die Dopperkerk

staan) Mnr. Doyle se vader het daar dig by gewoon. Sekere Skikkerling het 'n klein winkeltjie gehad waar nou di; Central Hotel staan. Op die hoek van Kerk en Wolmaransstrate, waar nou die Crown Hotel is, was 'n klein kamertjie wat 'n kantien was. Digby die kantien was 'n huis met grasdak waarin sekere van der Berg gewoon het. Waar la Rachelle nou staan, was 'n woonhuis wat toe in besit was van sekere Venter. Op die hoek van die Kerkplein wat regoor die hoek van Kerk- en Potgieter strate is, het die Holl. Kerkie van daardie dae gestaan wat maar kleinrig was in daardie dae met 'n grasdak. Die posvervoer van daardie tyd het geskied deur kaffer-posbodes. Hulle het die poste gebring van Bloemfontein, Natal, en ander dorpe soos Pretoria, Rustenburg en Standerton, wat na ou Willie Standers genoem is. Daardie dae het meer als een Kaffer posbode versuip en weggespoel met possak en al. Ik weet van minstens vyf of ses.

Die Landdros-kantoor was waar hy vandag nog staan. Als landdroste het ik geken: Moll en toe Steyn e.a. waaronder 'n agerend landdros Grimbeek was. Sy plaas Elandsheuwel het oorspronklik behoor aan Hendrik Potgieter. Daar het toe 'n sekere ruiling plaas gevind toe die Ou Dorp verlaat werd en ou Potchefstroom aan die weste kant van die Mooirivier aangelê is.

Van die ou dorp weet ik alleen dat die meeste huise van tydelike aard was: hartbeeshuisies. Ik het self huise van die ou dorp gehelp afbreek. Als oorsaak van die verlaat van die ou dorp het ik gehoor: Hulle het die ou dorp eers daar aangelê, omdat die water daar die vlakste was om uit te haal. Maar die plek was sleg vir siekte onder die vee. Een van die huise wat ons in ou dorp afgebreek het onthou ik nog goed. Dit was 'n gebouw byna soos 'n Europese kasteel. Ons het minstens 10 bokvragte timmerhout daaruit gehaal. Sommige balke moes met 'n katrol gehys word. Dit was 'n huis van 'n seker Jan Steyn. Die mure was 100 voet lang x 40 voet en 3 voet dik van onder en bo -
duim breed. Die Olen's se vader en ik het probeer om mure, wat met wild velstroke aanmekaar verbind was.

om te trek met drie span osse. Maar dit was verniet. Ons moes kap en die klei mure was solied als 'n Kasteel in Europa s'n.

Van meules gesproke. Naas aan die woning van die heer C. Borcherds (waar nou die heer Johan Schutte woon) was 'n watermeul van sekere Henry Heinricks. Die Juhl-Nathanson meul, wat nou genoem word North Bridge Mills het eers behoor aan sekere Lodewyk Kruger.

Tydens die bestuur van president M. W. Pretorius het hier in Potchefstroom gekom, sekere Hoffmann wat kon praat soos Brugman. Naas aan Heinrich se meul het hy 'n wolwasry laat opsit nog vòòr hy sy waterregte daarvoor agtermekaar had. Hy het toe naderhand in 'n nuwe watervoor, wat hy ekspres daarvoor laat maak het, die nodige water om sy wolwasry in beweging te bring, gaat afkeer. Maar sekere bewoners had daar geen vrede mee nie. Hulle het die voor weer gau dig gemaak. En dit nog al deur met 'n paar spanne osse groot klippe in die watervoor te sleep. Hoe dit ook sy: die wolwasry het darem later 'n tyd gewerk en goed btaal ook. Maar toe het een en ander saamgeloop wat die saak in duie laat val het. Ik glo die redes was; die wol het baie gedaal, in prys ein die tye was verskriklik swaar. (Openm. van die Skr.) Misskien het die sware droogte van '63 en '64 daar ook veel mee te doen, so nie die Burger Oorlog van daardie selfde dae). Die hele saak is toe ander die hamer gekom en is vir £300 verkoop aan sekere Frederik Wolmarans. En die mense het nogal vertel dat Hoffman die Wolmassery opgesit het met £6000 wat hy van die Regering geleen het!*

Ik kan my geen skool onthou van seker meneer Van der Linden. (Opm. Die heer Anderssen het na v.d. L. se tyd hier gekom).

Van gebouwe? Wel die vroeëre Bombay House (naas Black en Co. was gedurende die Vryheidsoorlog van '80 en '81 die Kantoor van die Krygsraad. Die gebouw daar-

---

* Ons twyfel hier hard aan. Die Landskas van daardie dae kon dit nie bybring nie.—Skr.

naas (hoek Kerk- en Lombard Strate) nou Johnsons Bier Hal, was die vroeëre winkel van C. Forssmann. (Opm. In hierdie gebou was volgens Ds. Fick. Ds. Bosman van Pretoria in sy jong dae 'n klerkie en hier het Ds. Murray hom kom wegvat om te gaan studeer vir predikant....) In daardie dae was die prominentste bewoners onder meer: Engelse.

In die dae van '63 was die dorpsveld nog vol van wild: Kwagga's, Blesbokke, Blouw en Swart Wildebeeste, ens. ens. het hier gekrijoel. Ook het hier toe nog geboer honderd leeuws. Hulle boerplek was by Vyfhoek waar vroeër ou Kaptein Bayley gewoon het; (n.l. aan die Oost syde van die Mooi reg oor die Johl-Nathanson meul). Daarvandaan is hulle verdryf tot by Elandsfontein (van die Pienaars) En toe dit daarlangs ook later voller bewoon werd deur witmense is die leeuws toe vir die laaste keer Noord-weswaarts verdryf tot by Leliefontein aan die Noord Westelike grens van onse distrikt.

Naby die teenswoordige Proef Boerdery was n ou pannekie wat in later jare die naam gekry het van ,,Runderpes-pannekie. In die ou tyd was dit daar nog woes. En daardie ou pannekie was die drinkplek van die wild en gevolgelik ook die voorlê-plek van die wildskuts. Eenmaal het die wild helder oordags deur die dorp kom loop om deur sekere vlak plekke van die rivier, regoor die Dopper Kerk of ou Tom Scorgie se vroeëre winkel die rivier deur te gaan. Hulle deurloop plek was daar in die buurt, waar die rivier nie diep was nie, by plekke. By daar die deurloop-plekke het ons baie maal ongeveer 50 tot 60 stuks wild versuip en doodgeslaan. Want, u moet weet, geld was baie skaars en kruit was duur, Geld was baie skaars en kruit was duur. Kruit se prys was £1:5:0 vir 'n vyf pond sakkie en 25/- was daardie dae baie geld en dit was erg swaar om daaraan te kom. Bo langes die Mooivirier (ongeveer regoor Welverdiend junksie, Skr.) het 'n Kleinhans by een van die bowenste oë van ou Mooirivier gewoon. Nou daar by Kleinhans het ons ons lood gaan haal. Ik ken die plek goed, want dit is hier waar,

die pad van Ventersdorp naar Johanneburg, deur die Mooirivier gaan.

Eén Blank poliesie het ons gehad in die persoon van „ou Jan Arnoldus Schout'' — sy van is my ontgaan. Daar was omtrent 50 tot 60 kaffer-polisie wat van Machawiestad herkomstig was. Daar was eenmaal 'n geskiedenis in verband met die ontsnapping van 'n gevangene, wat vir strafbare manslag beskuldig was, waarin hierdie kaffer-polisie en perskie-brandewyn 'n groot rol gespeel het. 'n Sekere Engelsman, Tom Brown, 'n messelaar, had 'n kaffer-handlanger van hom met 'n „dwarshout'' doodgeslaan. Hy werd toe in die destydse tronk geset, wat gestaan het op 'n plek naby die vroeëre Boumans Brouwery. Dit was 'n kamertjie wat ik self van bakstene opgetrek het om vry te kom van kommandodiens in 'n Kafferoorlog êrens in die Noorde van die land. Tom Brown wou desnoods sy straf ondergaan, maar ons was 'n seker klompie dorpsmense wou daar niks van hê nie. Hy sou ontsnap en 'n seker kliek sou hom daartoe in staat stel. Op 'n seker nag het ons die Kafferpoliesie, wat die tronk met die gevangene moes bewaak — dertien in getal, — die een na die ander onskadelik gemaak met perskie-brandewyn. Ons klomp het toe 'n gat deur die tronk se mure gemaak — die bakstene was nie van goeie kwaliteit nie — en Tom Brown in vryheid gestel. Sy kanse om te lewe en vry te kom was maar swak. Ons het hom toe van 'n perd, saal en toom en wat nodig was, voorsien. Tom Brown wou nie eers wegvlug nie. Maar ons het hom geforseer. Die slot van die saak was; hy het oor die Vaal-rivier gevlug en het later in Winburg O.V.S. 'n ryk man geword.—

End van die stuk van

Mnr. Anderssen.

Enige fragmente uit die skrywer se m.s. van „Andries Hendrik Potgieter.''

a. „Uit Cachets Worstelstrijd der Transvalers kan op bl. 271 als volg gelees word: „In Silver's Hendbook to South Africa'' staan als volg te lees: „De naam Potchef-

stroom is een vreemdsoortige samenvoeging der namen Potgieter, Scherf en Stockenstroom, populaire personen onder de Boeren Republieken''. ,,Deze populaire Scherf en Stockenstroom is onbetaalbaar'' sê Cachet verder.

a. ,,In Moody''s Battles etc. in Southern Africa Deel II lb. 250 kan 'n dergelike vermaaklikheid gelees word. nl. als volg: ,,In 1839 Potgieter established the village of Potchefstroom, called parlty after him and partly after Van der Chef (!) and partly after the beautiful river on the banks of which the village was laid out'' etc.

c. Op bl. 139 van voormelde m.s. staan onder meer te lees: ,,Andries Hendrik Potgieter was in November 1838 hoogswaarskynlik nadat hy eers sekerheid bekom het van A. W. J. Pretorius se aantog en die van sy medekoloniste wat saam met hom aan die kom was om Dingaan se mag te kom breek—was van Sandrivier weer Noordwaarts.

Die jaargety was nou ook veel gunstiger om op nuwt te gaan trek. Of hy direk van Sandrivier naar Moorivier deur getrek het kan ons nog nie met sekerheidkonstateer nie. Omtrent die tyd wat hy aan Mooirivier aangekom het, bestaan ook verskil. Ons hou ons egter ook weer hier aan wat Theal o.m. sê: ,,Potgieter leaves Natal in May 1838 and in November (1838) settles on the banks of the Mooirivier and fouds the town of Potchefstroom.''

Als Potgieter b.v.b. by Suikerboschrand omgetrek het in Nov. 1838 en van daar uit 'n geskikte plek gaan soek het dan kon hy onmoontlik al in hierdie maand aan Mooirivier kom staan het. O.i. het hy al by 'n vroeëre geleentheid — hy was b.v.b. in begin 38 van Suikerboschrand naar Natal gegaan om te gaan help teen Dingaan na die Februarie-moorde — die plek vir die eerste dorp ten Noorde van die Vaal kom kyk. Hierdie nedersitting van November 1838 en die eerste aanleg van ou Potchefstroom, het, soos elders in die m.s. blyk — nie gelyktydig plaas gevind nie. Die Trekkers het hier bo aan die Mooirivier ongeveer 5 of 6 myl ten Noorde van onse stad, gaan staan, waarnou ongeveer Witstinkhoutboom en Suid-Koloniesplaas lê, dus iets noordeli-

ker als b.v. Klington-Siding.* Die mielie- en pompoensaaityd en die tyd van groente tuine was daar en die mense was al enige jare agtereen aan die trek gewees. Dit was dus snaaks dat so spodig moontlik „saad-goetjies" in die grond moes kom. Daarom moes dit plaas vind op 'n plek waar gouw en gemaklik water uit Mooirivier kon gelei word.

Op die plaas Witstinkhoutboom is nog te sien die moot van die eerste en tweede Voortrekkersdamme wat in 1839 en kort daarna in die Mooirivier gemaak werd. Destyds het die mense nie al te groot lande aangelê nie. Die tye en omstandighede was daar voor nie geskik nie. 'n Klein stuk kie koorn ens. werd gesaai en... die seen was daarby en... daar werd genoeg koring vir brood gewen! Op die voornoemde plaas Witstinkhoutboom het Potgieter sy eerste aanleg gemaak. Daas is vandag nog die laaste spore van sy handewerk te sien in die vorm van 'n langwerpige kamer, waarvan die mure dertig duim dik is en 'n moerbei en 'n appelboom, deur hom self geplant. Potgieter had 'n huis naar die eise van die tyd. Die afmeting was sewentien voet x vyf-en-veertig voet buitewerk.

Die stewige mure van dertig duim kan vandag nog ewe gaaf gesien word. Die hoogte was 12 voet en die gebouw was so sterk als 'n kasteeltjie. Terwyl die huismure nog gebouw werd het 'n seekoei een nag daar kam skuur Hy het egter nie veel skade uitgerig nie maar het tog baie onaangename afwerpsels agtergelaat. Die huis was vir die grootste deel bevuil met sy agterlatings wat hy ekspres teen die kalfklare mure uitgewerp het en ooral was diep spore getrap. Voor die huis was 'n groot vrugte boord aangelê deur Potgieter, waarvan hy seker self maar min vrugte van geniet het. Dit moes 'n tuin gewees het van minstens 'n morg grootte en dit word verhaal dat selfs nog tydens die lewe van Pres. Kruger jaarliks van die eerst pitboom perskies naar die President se huis gestuur werd omdat daar geen beter bekend was.

* Vraag: Waarom Klington daar die naam Koloniesplaats van historiese oorsprong is.—Skr.

Van die tuin bestaan nog net een Perskie- een moerbei- en een appelboom. Die overgeblewe perskie- en appelboom se vrugte is onoortrefbaar wat sappigheid en superioteit betref en is 'n sprekende bewys van die feit, dat die Voortrekkers baie maal vrugte in land gebreng het waarvoor niemand hom hoef te skaam nie.

Hier op die Ou Dorp is toe teen die einde an '38 en in '39, '40 en half '41 toe gesaai en geplant. In 1841 was die eerste ou dorpsvoor van Potchefstroom of Mooiriviersdorp of Vryburg, klaar gekom en in hierdie jaar n.l. 1841 is die Ou Dorp toe verlaat vir die egte ou Potchefstroom waar ons Potchefstromers nou woon en vir wie ons 'n lekker, warm plekkie in onse harte het.

Genl. Potgieter het, — hoewel hy ook nog 'n veeplaas aan die Oostekant van die dorp had, n.l. die plaas Hartebeestfontein van die heer Grimbeek, — hoogwaarskynlik in sy kasteelhuisie op Witstinkhoutboom bly woon. Immers: ons werd verseker: „byna al die papiere van die eesrte jare van die Republiek is in daardie huis op Witstinkhoutboom geskryf" en — bowedien in 1842 het Potgieter Ou Dorp en Potchefstroom verlaat vir Buffelshoek ten Weste van Rustenburg onder teen die hange van die Magaliesberg. Voor sy vertrek naar Buffelshoek is sy tweede vrouw, Helena E. Botha weduwe du Plessis hom ontval nadat sy hom 'n dogter in Meil 1841 geskenk (misskien ten koste van haar lewe). Hierdie dogter is die „tante Dorothea" van onse m.s. Andries Hendrik Potgieter.

A. Enige aanhalings uit Ds. M. L. Fick se voorlesing van onlangs.

„Ons dorp is beroemd voor meer dan een ding. Beroemd voor zijn watervoorraad. Ons dorp is ook beroemd voor zijne uitgestrekte dorpsgronden, van sowat 25,000 morgen. Na alles wat reeds afgenomen is voor militaire en landbouwdoeleinden blyft onze dorpsmeent nog de grootste in ons land...... En ook munt ons dorp uit in vruchtbaarheid van bodem...... Ook is ons dorp beroemd voor zijn groote uitgestrekt-

heid in vergelyking met zijn bevolking van 10,000 blanken en 1000 naturellen en gekleurden. Opm..

Maar wat os dorp bovenal beroemd maakt is het feit dat het is het oudste dorp van Transvaal.... Uit de oude Notulen van een Radsvergadering gehouden op het oude Potchefshtroom en gedateerd 26 November 1841 lezen wy: De raad heeft besloten van hier te verplaatsen naar de plaats van de heer R. de Toet (du Toit) aan de Westzijde van Mooirivier onder bestier van den heer P. F. Strydom. Het oude dorp moest dan gelegen hebben aan de Oostzijde van de Mooirivier''.

Opmerking: Ons glo nie dat hierdie bewering van Syn Eerw. heeltemaal korrek is. Die Ou Dorp het aan al twee die oewers van die Mooi gelê. Sien in verband hiermee onse beskrywing van Potgieter se kasteelhuisie en ou meneer Andersen se stuk, waarin hy verhaal dat hy en die oue heer Olen 'n ander kasteel huis aan de Wesoewer en later jare afgebreek het.

En op lb. 14: ,,Potgieter heeft een eerezuil verdiend. Met al die fouten en gebreken van dezen grooten stichter van ons dorp. zal het toch uitstekend wezen als er meer van den geest van Andries Hendrik Potgieter gevonden werd op het dorp naar hem genoemd. En het zal uitstekend wezen als de bewoners van Potchefstroom een gedenkteken van hem hier willen oprichten.

Opmerking. Dat genl. Potgieter meer foute en gebreke had als sy tydgenote glo ons nie, hoewel hy ook maar 'n mens van gelyke bewegings als onsself was. Wat Ds. Fick vermoed op bl. 9 van sy boekie van die doorsyfering in Potgieter se voordeel deur olifantstanden, hoop ons metterdaad te weerspreek deur ons boek oor hierdie ,,grote, vergete Voortrekker'', wanneer die sal verskyn. Wat betref 'n monument vir Potgieter in onse stad wat naar hom genoem is, verwys ons die leser naar ons bowegemelde boek, wat hede nog helaas maar als m.s. bestaan.

Verder sal Ds. Fick se boekie hierdie skets van onse hand op meer dan een plek bevestig. Dit sal interessant wees om hierdie twee stukke naas mekaar te lees.

Van die heer Daantjie Van Graan van Witrand het ons die volgende interessante korte mededeling gekry. Hy het verhaal als volg:

,,Van die eike bome agter die kantoor kan ik u die volgende vertel. Toe my vader in Potchefstroom uit die Kolonie aangekom het was ik 'n seun van omtrent 9 jaar oud. Dit was dus ongever in die jaar 1863, dat wy vader my, kort na onse koms alhier op 'n dag 'n paar skoene gegee het om aan Mevrouw Pretorius, die vrou van President Pretorius te gaan bring. By haar agt rdeur had sy en 'n kaffer toe net die eike geplant — drie in 'n ry en een opsy. Toe ik daar kom met die paar skoene toe sê sy aan my: My seun, vat hierdie emmer, loop haal water en gooi vir tante die boompies nat.'' Ik het dit toe gedoen, en het van toe af altyd so veel belang in die eikeboompies gestel, dat ik hulle groei altyd nagegaan het, totdat hulle groot bome geword het. Mevrou President Pretorius, aan wie ons dit vandag te danke het, dat die eike bome daar staan, was 'n nooi Smit en 'n suster van veg Generaal N. J. Smit.

Verder het my skoonader, wyle Johannes Botha, my nog iets verhaal uit die ou dae se geskiedenis. Op die plein waar die Dopperkerk staan — die Oude Marktplein Skr. — het die skutkraal gestaan. Die gate op die plein wat hulle nou — Jan. 1920 — besig is om te vul en wat al jare daar te sien was, het hulle ontstaan te danke gehad aan die feit dat die grond waarvan die klei mure van die skutkraal opgetrek was, daaruit gehaal werd. Kort na die stigting van Andries Orighstad deur Hendrik Potgieter het hier in Potchefstroom 'n soort klein rewolusietjie gekom. Hier was 'n klein klompie ratdraaiers wat hard probeer het, om in troewel water vis te vang. Hulle wou namelik die bestuur van sake in die hande kry. Hendrik Potgieter het dit te hore gekom en sy wa daar in die Noorde ingespan en naar Mooirivier Potchefstroom toe gekom. Die mense het gehoor van sy aankom en het gewapend in die skutkraal vir hom gaan sit en inwag. Skietgate het hulle deur die klei-mure kemaak en so die voorman ingewag. Pot-

gieter het geweet dat hulle in die skutkraal hom voorlê. Maar wat doen hy? Wel, hy gaan sy wa in die suidweste hoek van die plein ongeveer waar die twee groot eikebome in die een hoek van die plein staan, uitspan. Hy gee toe ewe kalm order om vuur te maak. Toe is daar koffie gemaak en...... Potgieter en sy mense het doodluiters hulle gewone gang gegaan. Hy het sy veldstoeltjie geneem en ewe kalm gaan sit en koffie drink, terwyl die samesweerders al die tyd in die skutkraal sy koelbloedigheid sit en aanskuw. Naderhand het die kalmte van Potgieter so op hulle gaan werk, dat hulle streep-streep en koets-koets die skutkraal, die een na die ander verlaat het! En toe was dit uit met die rebellie gewees. (Opm. van die Skr.. 'n Mens denk by hierdie stille innerlike kragsbetoon van Potgieter, waardeur hy so stil en kalm, maar fier kon optree aan die episode uit President Kruger se lewe toe hy by die skermutseling aan die Krokodilrivier, tydens die Burgeroorlog, ewe stil en bedaard aan sy geweersteen kon sit en werk, terwyl die twee partye aan skiet was op mekaar.

VII. Van die tyd en die Burgeroorlog kan ik my nog herinner, dat die Staatslaer se kanon gestaan het waar nou mnr. Luyt'ngh woon en die Volkslaer s'n naby die Katbos wat dig by die eerste gebou—van die Noordbrug se kant gereken — van die Theologiese Skool staan. Die moot van die skansmure is nog duidlik te sien.

Kort voor die dood van Mevr. Borrius, vir omtrent 'n jaar gelede, het ons — die Skrywer — die eer gehad om van haar, namens die Transvaal Museum te verkry en te verstuur naar Pretoria, 'n kas ou koerante waarin interressante dinge en voorvalle geboek staan. Die oudste koerant was The Transvaal Advocate van die jaar 1869 wat in die eerste jare meer Engels als Hollands was en wat later vergroot en verbeter uitgekom het onder die nuwe naam ,The Transvaal Advocate en Commercial Advertiser.'

Laat ons, leser, een en ander afskrywe uit die ou muffige nuwsblaaie en, sodoende hier en daar enigssins die

sluier oplig van ou vanmelewe se tye en toestande. En onder die lese sal ons onwillekeurig meer als een maal voel dat ou Salomo heeltemaal korrek was om te sê: daar is niks nuws onder die son nie."

Die heel eerste bladsy lê voor ons oop. Die krant is 14x22 duim groot. Die naam is The Transvaal Advocate. Net onder die naam staan die woorde: Nothing extenuate, nor aught set down in malice". „Verklein ook niet,. nog schryf iets neer in boosheid". Dan volg onder.

Potchefstroom, Tuesday Dec. 28 1869. No. 32.

No. 1 is 'n „Gouvernements Kennisgeving No. 146 d.d. Oct. 1869 re „onvoorsiene vertraging in de aankomst der machine enz. voor het drukken der postzegels, zoo zullen ze op 1 Januarie 1870 niet kunnen worden uitgegeven" ens.

No. 2 Idem. „De ondergeteekende maakt hiermede aan de verschillende Postmeesters en belanghebbende in de Z.A. Repb. bekend dat de ten myne kantore ingezondene tender van de heer Jan Samuel Joubert, te Potchefstroom, voor het wekelyks vervoer van den post per kar, tusschen Potchefstroom en Pretoria, door Z. H. Ed. den Staatspresident is aangenomen, en dat volgens contract het vervoer zijnen aanvang zal nemen op Woensdag den 2den Januarie 1870. Het vervoer is bepaald als volgt:

Verlaat Potchefstroom Woensdag 12 uur 's middags en moet te Pretoria arriveren Vrydag's morgens 8 uur.

Verlaat Pretoria Zondag's morgens 10 uur en moet te Potchefstroom arriveeren Dindsdag's morgens 8 uur.

(Hand) De Post wordt EEN UUR voor het vertrek gesloten.

De Postmeester Generaal,

Fred Jeppe.

Gem. Postkantoor, Potchefstroom.

21 Dec. 1869.

(Vraag van die skrywer: Waarom op Sondag uit Pretoria en sou sulks ooit kon gebeur het als Potgieter of A. W. J. Pretorius nog in lewe was?)

Dan volg 'n vir ons dae baie wonderlike kennisgewing:

£10 Beloning.

De ondergeteekende bied hiermee Tien Pond belooning aan eenig persoon welke hem kan informatie geven, wie onlangs twee van syne brieven mogt geopend hebben, want hy heeft ze te Marico open ontvangen.

H. Sepkin.

Potchefstroom 17 Dec. 1869".

En dan volg, wat 'n mens glad nie sou verwag nie van daardie dae se tyd:

Municipale Kennisgeving.

Het Municipaal Bestuur alhier, herinnert door deze dat, overeenkomstig Art. 2 der dorpsregulaties, op den 11den January 1870 de navolgende heeren als Commissarissen der Municipaliteit aftreden: C. Landsberg, F. W. Reid, A. I. Munnich, P. F. Pretorius, F. J. A. Grimbeek Sr. en A. F. Schubart. Stemgerechtigdeburgers worden a-l zoo uitgenodigd hunne stembriefjes voor 7 Commissarissen in te leveren ten Kantore van ondergetekende voor Woensdag 29sten dezer. Geene andere personen zullen verkiesbaar zijn dan die welke den ouderdom van 21 jaren hebben bereikt en een onbelemmerd vast goed bezitten van minstens £300 waarde.

J. A. Grimm,
Secretaris

Municipaliteits Kantoor
14 Nov. 1869.

No. 4 is die volgende:

Notice.

The undersigned begs to notify to parents that the school will be reopened on Monday the 10th January 1870 at 9 oclock.

F. Ludorf.

En dan volg dieselfde advertensie in Hollands.

In 'n ry halfkolom advertensies kom 'n „Kerkelyke

Bekendmaking van Ds. J. P. Jooste voor van „Kerkdiensten in Marico en by de heer H. Engelbrecht in het Boschveld op Zondag 23 Jan 1870."

En daar vlak onder dit: Superior Syrup of Lemons Manufactured from the Trans-Vaal fruit. This Syrup is of superior quality and grateful flavour, a table spoon full added to a tumbler of water will be found an agreeable beverage ens. ens.

Town and country supplied at the lowest rates for Trans Vaal Notes by the Manufacturer.

H. DONOGHUE.

Opm. Hierdie advertensie het nie lang aangehou verskyn nie. Die „Town en Country en Trans Vaal Notes" het seker laat teleurstel. Maar wie het vandag onder beter omstandighede die moed en ondernemingsgees van H. Donoghue, wie, ja wie?......

En dan volg 'n ander hoogdrawende advertensie.

Notice.

The London and Limpopo Company, Limited is prepared to supply Miners, Travellers, and Hunters, with every description of Goods for Cash or in Exchange for Ivory, Feathers and other Colonial Produse.

D. M. Kisch.
Gen. Manager and Secretary.

Tati River, or Victoria Gold Fields, May 20st 1869.

Onder die Geboorte en Doodsberigte kom een voor in Engels: „Birth at Bloemhof Mrs. W. A. Krige of a son" ens. Daarop volg 'n Doodsberig in Hollands van den Wel Ed. Heer Cornelis Potgieter, Landdrost te Lydeburg". Hierdie advertensie is gedateerd: Nazareth 23 Nov. 1869. (Dus: Middelburg Tvl. werd toe nog Nazareth genoem. Skrywer).

En nou volg op bladsy twee, die Hollandse del van die krantjie „De Transvaal Advocate. Sonder aankondiging of

hoof volg dan Algemeen nuws, wat ons beknop die hoofde van opskryf.

1. 'n Berig oor „Japansche romanschryver" wat net 'n roman klaar gekry het waaraan hy 40 (sê veertig) jaar aan gewerk het. Die werk het bestaan uit 106 dele.

2e. Iets oor die Volkstelling van Parys (Frankryk.)

3. Oor 'n aardbewing in Namaqualand.

4. 'n Wonderlike verhaal oor die Egiptiese mummies.

5. Berig van Dr. Livingstone; brief d.d. 8. Julie 1868 van Oorspronge van die Nyl.

6. Besoek Keiserin van Frankryk te Konstantinopel.

7. Iets oor die „Nasionale schuld van Amerika". (Ver. Staten.)

8. Re 'n rewolusie in Brazillie.

9. Aardbewing in Peru en Wes Indies.

10. „De afgeloopene week zijn onze tuinen alle door de sprinkhanen vernield geworden. Ofschoon meest elk nog wanhopige pogingen aanwendde om te keeren, bleek het spoedig dat menschelyk krachten daartoe te kort schoten. Ook in de huizen drongen ze en vernielden vernstergordynen en kledingstukken, doch, voor zo verre wy vernamen ontzag hun woede de chignons" (!!) (Soe, daardie chignons! Wat 'n kostelik kykie van die ou tyd. Skr.)

11. re Aartsdeken Merriman.

12. Bericht over Hoffmans Reisgezelschhap".

13. Goudmynen van Nieuw Zeeland.

14. Afgoden op Madagaskar.

15. Per telegram bericht uit Parys d.d. 25 October re Zamenzwering ontdekt in Parys.

16. re Dood van Landdrost Potgieter van Lydenburg. Als 'n opvolger word ter selfde tyd aangeprys de heer A. F.. Jansen, landdrost-klerk alhier, ens. ens.

17. 'n Berig uit Amerika oor 'n „gallery voor schilder en beeldhouwwerk aan het Instituut te Baltimore."

En nou begin die derde bladsy van die krantjie, wat

die leser het dit seker lang al opgemerk — nog al baie verskeidenheid aanbied.

Die eerste stuk is "'n korrespondensie van 'n seker Potstefstroomse ,,Burger". Hy lug sy hart en gee sy tevredenheid te kenne dat 'n seker ,,onderwyzer van die jeugd — met sy klere en al — geteer en geveer moes word weens 'n vergryp teen die destydse fyne eerbaarheidsgevoel. Die stuk is getittel ,,Sint-Nikolaas Grap" en o.m. word gesê: ,,'n zeker onderwijzer der jeugd al' 'er des avonds een fluks pak ransel heeft gehad en ook goed getheerd is, hy is sonder eenige schaamte, maar wy denken toch dat hy de kleeren die ook goed getheerd zijn, niet weder zal aantrekken...... het doel is volgens ons denkbeeld dit, dat de onderwyzer der jeug, de jeug voorgaat in het liefhebben van huizen waar dat de mans niet thuis is en wat het schandelikste van die man is, dat zijn vrouw die doodelyk ziek is zoo dan ook maar aan haar lot overlaat, en om hem dat af te leeren hebben ze hem een goede les gelezen, dat wy moeten bedenken van die menschen braaf gedaan is...... Wij hopen dat deze medicynen goede uitwerking hebben gehad.

Burger".

Ons is nog met bladsy 3 van die krantjie van 28 Dec. 1869 besig. Engels is nou weer aan die beurt in 'n soort Local and General News kolom.

Die eerste berig lui: Chrismas was enjoyed here" en dan word van Nagmaal verhaal en die inbring van baie nodige produkte van die plase.

Berig No. 2 The coming Races on Tuesday next" daaroor geskied mededelings.

Berig No. 3 berig oor ,,The officers of militia" wat ,,responded to the call of Mr. Steyn and his committee" erg onduidlik sonder 'n verband of aansluiting.

Berig 4. Mr. Burril sen. and a party of five Australians left here on Monday for the Tati Godfields).

5. Berig (in Engels) dat Goewerneur Keate op 13 Julie e.v. op Harrismith sal wees oor grens geskille.

Nog Bladsy 3. Verrigtings in Engels re Supreme Court of Potchefstroom versus Joseph Ludorf en William Williams editeur van die Advocate re beskuldiging van Injurie naar aanleiding van twee inleidings artikels in Augustus 1869, waarin die President, die Volksraad en die Goevernement van hierdie staat werd gehoond, ens.

Bladsy vier. Bowe To be continued n.l. die bowestaande saak. Opm. Williams het gouw hierop plek moes maak vir Southerford en het getrap oor Vaalrivier.

1 Advertensie ,,Holloways Zalf en Pille''.

1 Advertensie ,,Potchefstroom College''.

Elemantary Class English. (Elements of Grammar, — Reading — Spelling — Arithmetic, (Elementary Rules). Writing — Gymnastics — Religious Instructions. (sic.)

Middle Class.

Enlish Subjects (Grammar — Reading — History — Geography — Arithmetic — Writing — Gymnastics — Religious Instructions.

Advanced Class.

English (German—French and Latin Languages (if desired) — Arithmetic (Theoretical and Practical) Elements of Algebra and Geometry – History, — Geography — Gymnastics — Religious Instructions.

Terms per Annum.

Elementary Class £6.
Middle Class £8.
Advanced Class £12. ens. ens.

F. Ludorf.

Potchefstroom Sept. 17 1869.

En hiermee is onse kennismaking van die krant van 28 Desember 1869 — dus presies van 'n halwe eeuw gelede — uit. Uit die volgende No., die van ,,4th January 1870'' noteer ons die volgende.

Op die Hollandse kant van die Advocate staan o.m. te lees:

De Transvaal Advocate.

In het dorp £1:5 per jaar. Toegezonden binnen den Staat £1:10:0 Voor enkel copy 1 sh. Office. F. Ludorf No. 8 Retief Street, Potchefstroom.

2. Advertentie: Lyst Onafgehaalde brieven.
3. Advertensie re Opening van Skool op 10 Januarie 1870 word herhaal en uitgebrei, nie meer deur die onderwyser Ludorf, maar wel deur die Voorsitter en Sekretaris van die Schoolkommissie, wat seker die onderwyser hierin als onbevoeg om handelend o pte tree beskou het. Die Skoolkommissie adverteer dan ook in die Landstaal in teëstelling met Ludorf.

Die advertensie lui:

,,Gouvernements School. Wordt by deze aan ouders en voogden bekend gemaakt dat het onderwys op de Gouvernements School op Maandag 10 Januarie e.k. weder zal aanvangen. Onderwys zal gegeven worden in Hollandsche en Engelsche Talen — Schyven — Rekenen — Aardrykskunde en Geschiedenis. Zy die verlangen kinderen naar de Gouvernements School te zenden worden verzocht daarvan aangifte te doen by den Voorzitter der Plaatselyken School. commissie. Het geld voor Leerlingen: Beneden de 12 jaren bedraagt 2/6. Boven dien leeftyd 3s. 's maands; maandelijks zal hetzelve geregeld aan den Hoofd Onderwyzer worden betaald ens. ens.

Namens de Plaatselyke School Commissie van Potchefstroom.

A. M. Goetz, Voorzitter.
A. F. Schubart, Secretaris.

Opmerking. Vir die kennersoog vertel bowestaande advertensie verskeie sake van belang. En waar ou Potchefstroom vandag so 'n belangryke sentrum van Onderwys is, daarom het ons dit hier meegedeel.

Uit ,,The Transvaal Advocate" van 1 Maart 1870 kan opgemaak word dat sekere R. Rutherford nou editeur is

Onder Marktpryzen van 21 tot 26 Februarie kom voor: Meel 66s. tot 75s. Havergerven 40s. tot 45s. per 100. Hoenders 2/6 stuk. Brandhout 24s. tot 50s., Aardappelen 18s. tot 20s. Brandewyn per halfaum £18. Veldschoenen 10s. tot 14s., Spek 1/6 per lb. Koorn 70s. per mud. Uyen 15s. do."

In die No. van 14 Junie 1870 kom 'n groot advertensie voor wat 'n Breeë kolom of die hele tweede helfte van die voorpagina beslaan. Die ekstra groot Advertensie adverteer ,,The Potchefstroom Races Thursday 16 and Friday 17 June next." Vyf verskillende soort wedrenne word geadverteer. Die Sekretaris is sekere J. H. Roselt.

Onder die ,,Local and General News'" word meegedeel dat ,,Peach Brandy is 18sh per bottle at Pretoria and Common Cape wine 30 sh."

...'n Advertensie kom voor als volg: Royal Hotel Potchefstroom, formerly ,,The Royal Oak" G. H. Coulson Proprietor."

In die No. van May 24 1870 adverteer ,,The Bloemhof Turf Club" dat ,,the Autumn Race Meeting" sal plaas vind o p,,Monday 6th and Tuesday 7th June. Die grootte van die advertensie van die ou dorpie wat destyds seker geen twintig huise getel het is net so groot als van van die bowestaande soortgelyke advertensie van tien dae later op Potchefstroom.

Verder kom in hierdie No. voor 'n advertensie wat lui: ,,Copy van Vonnis in zake Frans Lion Cachet versus W. C. Hollard: Hollard een Honderd Ryksdaalders of £7:10, ten voordeele van 's lands kas voor het bezigen van lasterlijke en eerschendende uitdrukking ten opzichte hvan het karakter van genoemde Frans Lion Cachet Leeraar by de Ned. Geref. Gemeente Utrecht Z.A.R.

In die No. van 12th April 1870 skryf 'n korrespondent van Utrecht Z.A.R. onder meer:

Second Best News. The Revd. Kid has ascepted the

call of some inhabitents of this districts, to undertake the Ministry of the Gospel and has arrived here with his family; but owing to certain very orthodox fanatics or maniacs or both, he will, I fear have to leave this place for a place better suited to his guiltlesness".

In dieselfde No. kom nog o.m. die volgende advertensie voor:

Photographische Kamers:

Portretten worden dagelyks genomen naar de niuwste styl en op de billykste termen aan de Portret kamers van H. Donoghue, Kerkstraat.

Die week later kom weer 'n wonderlik stukkie voor in ,,The Poets Corner" ,,,Perhaps it may be said of our good town Potchefstroom also ,,de te fabula narratur ' after perusing the following. Uitenhage is not free from ,,the peculiarities which are to be found of we may judge from the fact the the following poem appears as an advertisement." Ses verse van 8 reëls waarvan ons vier hier laat volg:

,,Oh could there in this world be found
Some little spot of happy ground,
Where village pleasures might go round
Without the village tattling!
How doubly blest that place would be
Where all might dwell in liberty.
Free from the bitter misery
Of gossips endless pratling:

If such a spot were really known
Dame Peace might claim it as her own
There like a Queen might reign and live
While everyone would soon forgive,
The little slights they might receive
And be offended never.

....

....

T is mischiefmakers that remove
Far from our hearts the warm of love,
And lead us all to disapprove
What gives another pleasure.
They seem to take ones part but when
They ve heard our cares, unkindley then
They soon retail them all again
Mixed with their poisonous measure.

And then they've such a cunning way
Of telling ill-meant tales: they say,—
,,Dont mention what I've said, I pray,
I would not tell another!"
Straight to your neighbour's house they go
Narrating everything they know.
ens. ens.

Onder: Local and General News word 1ste vertel dat ,,a Gricket Matche takes place to day. North versus South." 2e ,,The trial of Laurens for murder of his father-in-law had concluded at Pretoria after several days sitting. The Verdict Guilty, the Sentence Death. It would seem that the public voice fully endorses the justice both of the verdict and sentence on the unhappy man." N.B. In die Advocate van Junie 7the 1870 word gemeld: ,,The unfortunate man Laurens was executed at 10 oclock on Thursday last."

Verder word meegedeel onder ,,Local and General" van 24 Mei 1870 'n verslag van 'n opvoering van ,,The Mirandah Harper Co" en dan eindig die stuk ,,some (van die gehoor) we are told so fa r forgot themselves as to smoke in the room etc. All this, to say the least of it, was very bad taste."

Die No. van 5 April 1970. (Hollandse gedeelte is nou al 'n tydjie tot No 1 gepromoveer — bl. 2 — en die Engelse kom nou op die derde bladsy. Die Inleidingsartikel gaan oor: ,,De Begraafplaats". o.m. word geskryf: ,,Met vreugde vernemen wy, dat er krachtige pogingen

worden aangewend, om eene groote schande van onse hoofdstad, waarover veel gesproken en gedacht is, weg te nemen," ens. ens. En aan die end: ,,Wy zijn verheugd te zien dat de nu aangewende pogingen door den Heer Poortman en anderen, die de zaak ter harte genomen hebben, met goede uitslag geschieden...... en zijn blyde te kunnen melden dat tot nu toe, voor ongeveer £250 ingeschreven is. Wy meenen dat ongeveer £300 benoodigd is"

In dieselfde krant word ook nog melding gemaak van die ,,Bezoek van den Gouverneur van Quilmane te Rustenburg met welkoms adres van den Landdrost P. J. van Staden en het wederantwoord des Gouverneurs."

In die No. van 31-5-1870 beslaan die hele eerste bladsy 'n advertensie oor ,,The Potchefstroom Races". Opmerking. Nie nodig om te sê nie dat ons op hierdie gebied vandag weer die ou Potchefstromers vooruit is. Wedrenne is ten minste in onse tyd 'n seldsaamheid, waar dit vroeër drie tot vier en meer male in die jaar mode was.

Onder Local and General News word meegedeel: ,,A Sundial now stands in front of the post office which will on application answer to the question What's o'clock?— When the sun shines!"

In die No. van January 25th 1870 adverteer Mr. J. G. Moses, Surgeon, Dentist of Port Elizabeth. Begs to inform the Public that he intends to pay a short visit to Potchefstroom. Parties intending to make use of his services please to address him to the post office of Potchefstroom

Verder kom nog in hierdie No. voor als volg:

Rock Castle Bath House, Potchefstroom. Travellers and others can have a Shower-Bath at any hour of the Day at the Residence of the undersigned. Charges: English Money 1s. Free State Money 1/6 or Transvaal Money 2/6.

Richard Harris.
Tinsmith etc.

Potchefstroom Jan. 22/1870.

In die No. van May 24th 1871 (Vol. III No. 8) is die naam van die krant wat van nou af in groter formaat verskyn: ,,The Transvaal Advocate and Commercial Adversiser". Druk is netter. Meer Hollands en die Hollandse gedeelte beklee nie meer die tweede plek in die krant maar die voorrang. Hierdie verandering is te wyte aan die feit J. P. Borrius nou drukker is, hoewel Rutherford nog editeur en met Ludorf mede eiënaar van die blad is. Die heer Borrius druk nou die krant in Bergstraat No. 54.

In 'n ander No. van January 1870 word 'n stuk Geskiedenis vermeld in die volgende berig: His Honor the President arrived here from Pretoria last night, and will leave again in a few days for Harrismith to meet Gov- nor Keate and President Brand on the boundary question.

En verder: ,,the bakers complain of the want of meal: their supply is nearly exhausted", en word meegedeel dat die prys gerys het tot £4 per mud. En dan eindig die berig als volg: There is every prespect of greater privation, than that which occurred the cause is removed. As before, the storekeepers are blamed end the again throw the blame on the Govt. Notes. The farmers too, will not part with their grain for merchandise and the storekeeper will not exchange with him while he has to sell his grain for paper-money; ens., ens.

Maar nog iets van twee berigte uit die jaar 1870. In die No. van 6 September 1870 word die opkoms van die reddende Diamant Velde als volg ingelui: ,,Men zegt dat aan Klipdrift (aan die Vaal) een diamant gevonde is, ter waarde van £7000. De Diamant Koorts heerscht, volgens de Argus, vreeslyk onder de schaduw van Tafelberg. Enkele personen en partyen vertrekken dagelyks naar de verre oevers van de Naal"

En in die volgende jaar Agustus skryf O Donoghue van Hebron waartoe destyds 14000 delwers was, na Potchefstroom en raai hy sy stadsgenote aan om te kom delf. Die gesondheid van algaar nog goed." En in die No. 14the

June 1874 skryf sekere G. S. Higson een lang stuk waarin hy ,,Diamond digging'' duidelik beskryf aan belanghebbendes.

In die No. van 24th May 1870 is 'n Inleidings-artikel oor: ,,The Suez Canal Route. Maar in die No. van die week van te vore — 17th May 1871 — kom 'n baie interessante historiese stuk voor als volg: ,,Uit die ,,Staats-Courant nemen wy (de Advocate) de volgende brief over:-

Wilhelm, by de gratie Gods, Duitsch Keizer, Koning van Pruisen, etc. etc. etc. etc. Aan den President van de Zuid Afrikaansche Republiek, Pretoria.

Groote en goede Vriend!

Ik geef U hiermede kennis dat op ret eenparig verzoek van Duitschlands vorsten en Vrye Steden by herstelling van het Duitsche Ryk om de Keizerlijke waardigheid om My te nemen, Ik het Mynen plicht geacht heb jegens de gemeenschappelijke Vaderland, onder dankbetuiging voor het door de Duitsche Vorsten en myne andere Bondgenooten bewezen vertrouwen jegens My en Myne opvolgers op Pruissens troon.

Terwyl ik vaste hoop voed dat het My onder Gods genadigen bestuur zal gelukken de met de Keizerlijke waardigheid verbondene plichten uit te oefenen, verzoek Ik U verzekerd te zyn dat ik ook voor de toekomst de opregste wenschen voor het geluk en de welvaart van de Zuid Afrikaansche Republiek koester en aan UEd. gaarne by iedere zich aan My voordoende gelegenheid de bewyzen van Mijne byzondere hoogachting zal geven.

(getekend) Wilhelm.
(getekend) Von Bismarck.

Versailles 29 Juny 1871.

Voor ware vertaling

(getekend) J. C. Preller.
Vertaler.

In die No. Wednesday 10th May 1870 kom die volgende ,,Gouvernements Kennisgeving voor:

Kennisgeving: Thesaurier Generaal.

Nommerlyst van Gouvernements Noten ter vernietiging overhandigd aan den hes. Gen. op den 7 January 1871. Van de £12000 uitgaven (uitgifte Skr.) van 1866 221 Noten van Een £., 12 noten van 5 shilling; van de Ryksdaalder Noten; 3 van Rds 10; 4 van Rds. 5; 3 stukkende Noten £3:10 en nog 41 Stukkende Noten. Saam £273:3:10. Generale Recaputilatie. Volgens Rapport van de Commissie by Voksraad Besluit d.d. 4 Mei 1870 was het bedrag van de Gouvernements Noten in circulatie ......£79029-2-6 Hiervan zijn vernietigd:

Op den 8 July 1870	£3039	11	0
Op den 25 Nov. 1870	2371	2	10
Op den 8 Mei 1871	273	3	10
	££5683	16	10
Blyven nog in circulatie	£73408	5	8

Fred Jeppe,
Thes Genl.

Pretoria 8 Mei 1871.

In die No. van 10 Mei 1871 is 'n inleidingsartiekel oor: ,,Duitschland Portugal en de Zuid Afr. Republiek'' Daarin word kortliks kapsie gemaak o.m. als volg: ,,Zooals ons gemeld is word aan deze Republiek door den Keizer hulp en raad toegezegd in alle onverwachte gebeurtenissen ,,Dit punt is vreemd en kan van eenige beteekenis zijn.''

Verder word nog gemeld dat aan pres. Pretorius, de heer Proes en de heer Forssman elkeen 'n seker Portugese Ridderorde te beurt geval ht. Die stuk eindig: ,,Wy vernemen ook dat door een overeenkomst van vriendschap, handel vrede en het bepalen der grenzen tusschen de Republiek en de Partugeesche Bezittingen de Transvaal eene groote uitgestrektheid gronds heeft bekomen, insluitende de Portugeesche Kolonie Machusula of St. Louis. Deze streek ligt tusschen Drakensberg en de Lo Bombo

bergen en is volgens geloofwaardige berigten, het beste, rykste en gezondste gedeelte der Z. A. Repbl." (vraag: Kan 'n mens hier nie vra nie: Wat sê Horak hiervan? En indien die berig waarheid mog bevat; waarom is die in bezitneming nie gevolg nie en waarom vermeld geen geskiedenis boek die feit?)

Daar volg in hierdie No. nog 'n inleidingsartiekel oor: ,,Die Vrystaatsche Moeilijkheid", (in sake vervreemding Diamantvelde).

Onder die ,,Gemengde Berichten" kom die volgende voor, wat — nietteenstaande ons bestek inkrimping noodsaaklik maak — tog die moeite werd is om van kennis te neem.

,,Sterfgeval" Mild legaat aan de St. Mary's Kerk te Potchefstroom. Woensdag morgen j.l. overleed alhier de heer Johan Eduard Mouberg, (geboortig uit Zweden en die zich jaren geleden hier vestigde), in den ouderdom van 65 jaren. De overledene was van een rustige, uitgetogene aard, oogenschynlik by weinigen bekend zeer spaarzaam in zijn gewoonten en zorgeloos voor zijn persoonlyke behoefte. Hy was bekend als een yverige man, die voor iemand van zijn stand nog al middelen bezat. Gedurende zijn laatste ziekte die slechts eenige dagen duurde, weigerde hy nagenoeg tot het laatste toe alle geneeskundige hulp en blies den adem uit in tegenwoordigheid van eene oude vrouw en slechts eenige weinige vrienden. Hy had vrouw noch kinderen, hier noch elders. Na zijn dood werden, geknoopt in een zakdoek verscheidene papieren, brieven, documenten en eigendomsbewyzen van erven gevonden alsook zijn testament behoorlik opgemaakt. By dit testament schenkt hy alles wat hy bezit, vaste en losse goederen aan de Engelsche Epis opaalsche Kerk, St. Mary's te Potchefstroom en benoemd de tegenwoordigers der Kerk tot zyne Executeurs. De gevondene eigendommen bestaan in drie onbelaste erven, erven met gebouwen in de Rivierstraat. Documenten ter waarde van £250 — geen Transvaal Noten — en een grote hoeveelheid heel

en half gelooid leder. De zuiver waarde van het legaat zal over de £1000 bedragen, ens. ens.

In die No. van 12 April 1877 kom weer 'n tiepiese advertensie voor in Engels op gebied van Onderwys n.l.

Grammar and Government School Pretoria. At this school a sound and liberal education is offered. Pupils are prepared for any of the learned Professions or for commercial persuits.

Head Master The Revd. T. Harris Wills from Oxford ...... Assistent Master G. Haverland Esq., Professor in German and French. Teacher of the Dutch Language, T. Bakker, of the Leyden University.

Behalwe ,,Gemenge Berichten" kom verder 'n verslag voor van: ,,Hof" van Landdrost en Heemraden sitting" vir onse tyd byna ongelooflike berig, n.l. ,,Influenza (sic!) is tegenwoordig de orde van de dag." Daar is niks nuws onder die son!

Verder die volgende historiese mededeling: ,,The Goldfields. The last intelligen e is satisfactory. The yield is good. A new and very effective crushing machine is on the way?" En tog hierdie verwagtings sou tot 1885 steeds beskaam gemaak word.—Skr.

In die No. van June 28th 1871 kom 'n advertensie voor oor die destydse veragte Transvaalse Papiergeld:

,,Nu is het Uw Tijd om uw Transvaal Noten te gebruiken. De ondergeteekenden maken aan het publiek in het algemeen bekend dat zij Schikkingen hebben gemaakt om Transvaalse Noten in te wisselen of in betaling te nemen voor Goederen in hunne pakhuizen te Klipdrift Diamant Velden.

BLACK AND RAPHAEL.

Verder word bekend gemaakt dat ,,Voor Buitengewone Hoofdbelasting staat Potchefstroom boven aan de lijst. Potchefstroom £494; Wakkerstroom £357; Zoutpansberg

£9; Heidelberg £272; Rustenburg (niks) en Pretoria £241.

Verder, onder Local and General News: ,,The Water Furrow Berg Street. May we draw the attention of the Municipality to the locality between Revd. Joostes Church and Mr. S. Lombards Corner! For want of three or four hours work in cleaning and banking up the furrow, the whole distance is overflowed and impassable, and has been so for some time more or less and this at the driest time of the year!'

In die No. van July 5th 1871 staan 'n advertensie: ,,Verzoek aan het Publiek tot ondersteuning van de Werkzaamheden tot het maken van een goeden weg tusschen Lijdenburg en Delagoa Baai (Lourenco Marquez)."

En in die No. van 16 Augustus 1871 weer een idem oor die ,,Weg van de Z.A. Repl. naar Lorenzo Marquez, Delagoa Baai. P.O. Stork Secretaris."

In die No. van July 12th 1871 word o.m. vermeld: ,,The Circus is pretty wel attended."

Verder word meegedeel: ,,De Municipaliteit. Doode honden, katten of ossen. Verscheidene exemplaren van bovengenoemde onaangename zaken zijn nu te zien op onze straten." Daar word tereg 'n beroep op beterskap gedoen.

In die No. van 9 Augustus 1871 kom vir die eerste maal die volgende hoof voor: ,,Gemiddelde Marktprijzen", als volg:

Eieren per dozijn. Hard geld: 9d.
Hout per vracht Hard geld: 10—15sh. Tr. Noten £2—£3.
Mielies per mud Hard geld: 9/6—10sh. Tr. Noten: £1 15 tot £2.
Mieliemeel Hard geld: 19/-.
Tabak per pond Hard geld 4d.—5d. Tr. Noten 2sh—2/6.

In die No. van 28 Januarie 1873 skryf ,,Reformer" Wanted a Barber." Verder:

,,De Beneden Dorp is in eenen beklagenswaardigen

toestand. Zelfs by lagen waterstand is de doortocht gevaarlik hetzy voor mensch, dier of rytuig".

Verder: ,,Het Kerkhof. De kostbare muur rondom het algemeen Kerkhof baat thans weinig. Sedert geruimen tyd hebben de hekken op den grond gelegen en zijn der verrotting prysgegeven. Schade en verwoesting van allerlei aard is dus het gevolg." N.B. Maar in die No. van 12 Dec. 1873 word berig dat 'n Bazaar gehou was om fondse te kry om bowestaande toestand te verbeter.

In dieselfde No. is daar ook sprake van ,,een Landbouwtentoonstelling welke in begin April zal plaats vinden."

In die No. van 5-5-1873 word weer gerapporteer omtrent The Court of Lddst and Heerraden ook November 1873.

Verder: ,,The Gouvernment School is about the most miserable feature in the external aspect of Potchefstroom."

In die No van 26 July 1873 staan te lees in die Engelse gedeelte: ,,Potchefstroom Library and Reading Room, We have lately now and again adverted to the establishment of a Library and Reading Room at Potchefstroom. It is gratifying to be now able to announce that the Committee has not only succeeded in providing for the Reading Room, a large and regular supply of Newspapers, which are regularly filed, but that a glass case having been obtained a considerable number of books of an interesting and valuable kind, given by F. W. Reid Esq., before he left for England to verse as a nucleus for a library have been placed in the room and are available to Subscribers in accordance with the rules adopted by the Comm. and which may be seen posted in the Reading Room. Mr. Zinn will attend on Tuesdays and Fridays from 3 to 5."

In die No. van Junie 21 1873 word' 'n brief van Ds. Postma oor Vrymetselary geweier vir publikasie op grond

dat die skrywer hom uitlaat in 'n gees van ,,ongepaste en grove veroordeeling van vrymaconnerie''.

In dieselfde No. van 21 Junie 1873 kom voor 'n kennisgewing van die ,,Enlargement of the Transvaal Advocate; waarvan nou geadverteer word alleen in Engels: ,,Printed and Published at the office of J. P. Borrius, Bergstreet Potchefstroom for the Joint Proprietors R. Rutherford (Editor) and J. P. Borrius.''

Verder kom nog in hierdie No voor onder die ,,Poetry'' 'n gedig van in die dertig reëls met die ,,titel Vix'' Reproveth his Mother. (More in Sorrow than Anger).

,,O England, mother England, if you wish for Transvaal
Just come and take it openly, or dont take it at all:
Dont at least let David Arnot and his paltry Kafir crew
Do sneaking underhand work and then shunt the blame on you.''

En dan nog 28 reëls waarvan nog twaalf volg:

,,And England, mother England, if I should chance be heard.
About trafficting in guns, I like to say a word:
For you see, my good old lady, this same trafficting in guns.
May play the very dickens with some of your own sons.
It may not be quite proper, but I should'nt care so much
If you'd guarantee the Kafir would only pot the Dutch;
But the worst of Kafir shooting is, we're so like in here
That in shooting at a Dutchman they might chance to pot me too.
....
Don't light the torch of mutiny, don't arm the Savage hand
And spread desolation broadcast across the peaceful land!
....
Nay, mother England, with the nobleness of years
Stretch out the hand of Fellowship to the Transvaal Pioneers.''
Vix.

Opm. 'n Mens verstaan ,,Vix'' beter als mens weet dat in die No. van 18 October 1871 onder ,,Important News'' gestaan het: Annexation of the disputed Territory South of the Vaal: De Beers, Du Toits-pan etc. Diamond Field Office 5-10-1871.

In hierdie selfde No. word nog meegedeel: ,,Fifteen

small cabbages, about as large as lettuces were sold lately on the market at 10d. each."

Verder kla 'n ,,Jong Afrikaander" dat waar President Burgers se salaris en sekere ander salarisse verhoog is en die verhogings net die salarisse van ,,Uitlanders" geld dat er niet aan te twyfelen is dat indien de jonge Afrikaners, een groot aantal waarvan thans Gouvernements betrekkingen bekleden, voortaan behandeld worden als nu, zullen zy verpligt zijn uit hoofde van gebrek hunne posten te bedanken en hunne schreden te wenden naar eene andere plaats waar zy in staat zullen zijn eerlik te bestaan, ens. ens. ens.

Uit hierdie No. skryf ons nog 'n kort advertensie af, waaruit blyk dat destyds nog die naam Nazareth vir Middelburg Tvl. in swang was.

M. COETZEE,
Geadmitteerd Agent en Vendu Afslager,
Nazareth, Z.A.R.

Eindelik noteer ons nog die allereerste aankondiging van die a.s. geboorte van ,,De Volkstem" onder dato Pretoria 7 Junie 1873.

'n Wonderlike advertensie van 'n troupaar met Hollandse name blykbaar behorend aan 'n Hollandse kerkgenootskap,—die vernaamste in heel Suid Afrika: ,,Married by special Licence on the 2rd of June 1873 at the Dutch Reformed Church Pretoria by the Revd. S. P. Naudé of Queenstown—Johannes Christoffel Krogh to Maria, youngest daughter of S. J. Meintjes Esq., Pretoria."

In die krant van July 19th 1873 kom o.m. voor 'n advertensie als volg:-

,,The Transvaal Goldfields Extension Transport Co. Ltd." The wagons of this Company, conveying Passengers and Mails, will run once a week each way between Du Toits pan, and Pretoria via New Rush, Christiana, Bloemhof, Klerksdorp and Potchefstroom. Fares from Diamond Fields to Potchefstroom £10. Parcels 1s. per lb. From Potchefstroom to Pretoria £4 parcels 6d. per lb.

Intermediate distances in proportion. Passengers allowed 25 lbs. of luggage each. Specie and valuables special arrangement. Days of starting from Du Toitspan and Pretoria Fridays. Opm. hierdie advertensie was die gevolg van 'n gerug dat goud ontdek was in die distrik Pretoria, later is die stroom goudsoekers verder naar die Lydenburgse wereld, waar alluwiale goud ontdek was. Hoe dat daar ook in die dae gespartel werd om goud te kry, alles het nie veel gebaat nie tot die ontdekking van goud op die Witwatersrand in 1885.

In Mei 1873 is daar vir eers sprake van ,,De Transvaal Advocate en Handelsblad en is die aanvangsdeel van die blad in Hollands.

Onder die hoof: Transport-prijzen van Durban naar Potchefstroom 18s.; naar Pretoria 19s. en naar de Goudvelden (Lydenburg) 35s. per centenaar."

In die No. van 1 November 1873 kom voor: ,,The road to Delagoa Bay from Lydenburg has been commenced. En in 'n volgende berig: The Transport Company, we are very glad to learn has concluded arrangements for the extending the passenger and postal service from Pretoria to Lydenburg: the first wagon would probably start within a month. The accounts continue highly encouraging as to the fields."

Maar ons het vergeet om te meld dat in die No. van 20 September 1873 gewag gemaak word van een ontydige ryp, waardeur koring in die aar doodgeryp is.

In die eksemplaar van Januarie 10 1874, word vertel van 'n ,,well attended and pleasant Ball."

Verder kom nog voor onder The Local and General News: ,,To the Goldfields. Every day almost now sees people passing through Potchefstroom by scores from the Diamond Fields and elsewhere. Many are manifestly poor and ill. Many are however of quite another stamp.

In verband wat in Mei 1873 gemeld was in verband met ,,Transportprijzen van Durban" kom in die No. ,,van 13 Januarie 1874 die berig voor: ,,Transport from Natal ' Potchefstroom is again very high. It now seems to be

rule at 30 sh. or higher from Maritzburg. From Durban it is further advanced."

In the Maart 28, 1874 No. kom voor 'n ,,Proclamation by me, Thomas Francois Burgers, State President of the South African Republic." Onderwerp van die Proklamasie waarvan nie 'n Hollandse pendant gegee word nie, was oor sekere gronde van Massou en Ryt Taaibosch.

In die No. van 21 Februarie 1874 kom voor 'n ,,Voorstel van Wet, Regelende het Onderwijs in de Zuid Afrikaanse Republiek."

En in die No. van 11 April 1874 kom die volgende advertensie voor: ,,The Scarlet Bar Main Street Potchefstroom. Away with all care and despondence and gloom. The Scarlet Bar o'er pleased Potchefstroom" nog 11 reëls in dieselfde trant.

T. T. DE PRADINES,

Proprietor.

N.B.—Volgens Mnr. Charles Read was daar ook nog 'n Blue Post Bar in die dorp.

Verder: ,,Birth in London on 9th February 1874 the lady of His Honor President Burger's of a daughter."

Verder word nog vermeld dat President Burgers gevaarlik siek lê op Potchefstroom terwyl hy op 'n deurreis van die land was. Twee spesiale dokters was ekspres oorgekom met die poswa—een van Pretoria en een van Kimberley om die sieke president te dienste te wees.

Van die jaar 1875 No. 6th September teken ons aan: ,,Court of Landdrost and Heemraden. Present J. J. Pienaar Chairman, T. van Baalen and C. Muller Heemraden.

1877 Maand nie seker. Die Advocate bestaan blykbaar nie meer nie, want T. P. Borrius gee nou 'n klein Hollandse krantjie uit met die naam ,,De Transvaal," nieuws en advertentieblad. Uitgever en eigenaar J. P. Borrius.

Ons skryf 'n advertensie af, wat tekenend is:

,,De Potchefstroom Meisjes Dag- en Kostschool, Door en door onkerkelijk. En juist daarom verzoeken en verwachten wij de hartelijke samenwerking van allen die belangstellen in de groote en goede zaak van het onderwijs der jeugd. De school zal bestuurd worden door eene jonge dame uit het Holy Oak Seminary in Amerika. Al de takken eener Engelsche Opvoeding met Muziek en Gewoon en Geborduurd Handwerk, enz. Schoolgeld 5s. tot 7/6 per maand. Muziek £2 per Kwartaal. Logies met wasch, vooruitbetaalbaar £10 10s. per kwartaal. Begin der school: October 1877. ,,Was geteken: J. P. Jooste, T. Cresswell en C. G. C. Rocher.

Verder is die krantjie vol, behalwe van advertensies, van alle soorte nuws netjies onder die verskillende rubrieke: Inleidingsartiekel; Binnenlandsche Nieuws; Buitenlandsche Nieuws; Oranje Vrijstaat; Ingezonden Stukken en Bladvulling.

In ,,De Transvaal'' van 14 November 1877 kom voor 'n berig als volg: ,,De Oude Tronk. De oude gevangenis is ll. Woensdag door de municipaliteit verkocht voor £38 en zal spoedig worden afgebroken.''

Verder kom voor 'n kenniskewing van C. Olen 1000lbs. Tabak per dag gekorven tegen 1½ per lb. Groote hoeveelheden 1¼ per lb. September 1877.

Verder adverteert N. S. Malherbe, als Bestuurder die Kaapsche Handelsbank.

VIII.

Eindelik laat ons volg die origineel van Hoofstuk I van 'n m.s. van die heer Charles Read van onse stad, wat sinds 1862 in ons ou Wilkerstad woonagtig is en wat destyds 'n m.s. van 25 hoofstukke geskryf het van die tyd van die Sekoekoenieoorlog, waaraan hy deel geneem het. Hierdie m.s. sal, als dit eenmaal als boek verskyn seker tamelik lig kan werp oor daardie dae van die ou Z.A.R., toe Pres. Burgers se son aan die ondergaan was en met

hom die end van die Eerste Republiek, vrug van Potgieter en Pretorius se lewe en strewe, aan kom was.

Meneer Read vertel so gespierd en eigenaardig dat ons glad nie kon volstaan nie met puur sy stuk vertaal weer te gee nie.

Hy skryf dan o.m.

,,CHAPTER 1.

,,Pot-chef-stroom is named after A. H. Potgieter, Chef or Chief being his position as chef of the people and stroom the Dutch for stream taken from the river on the bank of which the town lies. (Thus Chief, Potgieters Stream).

The name Potchefstroom conveys but little knowledge or sentiment to most people beyond the confines of South African Shores, and yet it is the name of a town that has played a most important part in the history of that portion of the country known as the Transvaal, or South African Republic formed in 1837 (lees 1838) by the Emigrant Boers (under Andries Hendrik Potgieter) these sturdy, self-relient Voortrekkers from the Cape Colony, it was the first town established north of the Vaal River, and long remained the centre of their actions and endeavours in reclaiming the wild country and subdueing the fierce Native Tribes Mosilikatse, whose very name was a terror over the whole region, until the arrival of the white man. Potchefstroom suffered repeated bombardment during the Boer Civil War, received a few shells from the British cannon in 1880, and changed hands several times to the contending parties during the war of 1889—1902.

Being laid out on the banks of the Mooi River with evident care and forethought, there was nothing small in the designing of this Capital of the wanderers. The plots or erven consisting of a morgen each, comprising more than two English acres, are so planned that they can be fully irrigated by ever running streams led from the

beautiful river before mentioned. The combined Church and Market Squares both abutting on the Main Street from East and West respectively, cover an area of 16 English acres, and together with the space taken up by the street itself, form a particularly striking feature of the place.

Beautiful gardens and orchards were called into being on all sides, and sufficient wheat was grown individually by householders for domestic requirements while a commonage of 50000 acres gave ample scope for the pastoral proclivities of the people.

It was from here that the surrounding country was further explored and developed by handy pioneers, and it was from here that bolder spirits ventured forth in pursuit of big game and adventure with their attendant allurements of profit and danger. It was from here also that many a Commando set out to assist and succour friends who had become embroiled with the natives. Here the emigrants in many a skirmish added further to the lustre of their arms which they had gained in the Zulu country. And it was here that the first seeds of commerce, that great civiliser of the nations became established in the new State, and gradually extended to add its quota to the trade of the world.

The maintenance of law and order for a considerable time (as is natural among a people continually in arms) was entrusted to a great extent to the hands of the Commandants and their officers, being cansequently of a semi-military nature. Gradually however civil law was evolved from the turmoil and a President and Volksraad were elected, when civil officials were appointed.

But now, in spite of their precarious surroundings, petty jealousies unfortunately began to show themselves in many ways among the more ambitious leaders, who desired to go their own way unhindered, and to whom the new order of things did not appeal, restraint of any kind being distinctly distasteful and irksome to their susceptibilities. This doubtless arose from the feelings engendered

by the free life they had led, the influence of the wide-open country over which they had so long untrammelled sway, and a conscious knowledge of their own innate strength and vigorous manhood. The controlling hand of Potgieter was also no longer felt''. etc., etc.

Kort vertaalde inhoud: Potchefstroom se naam is nie veelseggend vir vreemdes buiten Suid-Afrika se grense nie, en tog is dit die naam van 'n dorp wat 'n baie belankrijke rol gespeel het in die geskiedenis van Transvaal. Gestig in 1837 (lees 1838) deur Andries Hendrik Potgieter en stoere, op sigself staatmakende Voortrekkers, was Potchefstroom die eerste dorp ten noorde van die Vaal en het lang die middelpunt van alles gebly. Die dorp het ook 'n paar keer gely onder die bombardement in Burger Oorlog en het ook 'n paar bomme op haar dak gekry in 1880 en in die oorlog van 1899—1902 het die dorp verskeie maal onder die mag gekom van een van die twee strydende kante.

Potchefstroom werd uitgelê aan die oewer van die Mooirivier met alle sorgvuldigheid en voorsorg. Daar was niks kleinsielig in die uitmeting van hierdie Voortrekker-hoofstad. Die erwe bestaan elkeen uit 'n volle morg grond, wat groter is als twee Engelse acres. En die erwe is so aangelê dat hulle ten volle kan besproei word deur twee parallel strome water, wat uit die mooie voornoemde rivier gelei word. Die verenigde Kerk- en Markpleine altwee belendend aan die hoofstraat beslaan 'n oppervlakte van sestien Engelse acres (8 morge ongeveer). En hierdie twee pleine saam met die straat self maak 'n seker kenmerkende eigenaardigheid uit van Potchefstroom.

Mooi groente- en vrugtetuine werd oweral gemaak en voldoende graan werd gewen vir elke huisgesin, terwyl die weigronde van die dorp uit 25000 morge weiveld bestaan.

Dit was van hieruit dat die omliggende land verder ondersoek en aangelê werd deur geharde baanbrekers. En dit was ook van hier uit dat menige Kommando uitgegaan het om ander vriende te gaan help, ens. En dit was veral hier in Potchefstroom dat die eerste saad van Koop-

handel—die groot beskawer van die nasies—vasgewortel het in die nuwe staat, wat langsamerhand uitgebrei het om sy steentjie by te breng by die algemene wereldhandel.

Die handhawing van wet en orde het vir 'n lang tyd grotendeel berus in die hande van die Kommandante en hulle offisiere, wat deels 'n soort militêre bevoegdheid beklee het. Veral solang die Trekkers nog altyd onder die wapens moes leef. Later het uit die onrustige tye Civiele bestuur die plek ingeneem en werd 'n President gekies, en 'n Volksraad en Civiele ambtenare aangestel.

En toe het ongelukkig, nietteenstaande hulle wisselvallige omstandighede, kleinsielige naywer begin te kom onder die meer eersugtige voormanne, wat graag ongehinder hulle eie wil wou deurdruk, omdat die nuwe stand van sake hul glad nie toegelag 't nie, omdat hul afkerig was van dwang van enige aard. Dit was seker ook enigermate die gevolg van die vrye lewe wat hulle gelei het en die invloed van die wye, oop landstreek, waaroor hulle die onbestrede seggenskap so lang uitgeoefen het en ook 'n selfbewustheid van hulle aangebore krag en sterke manlikheid. Die kontrolerende hand van Potgieter werd ook nie langer gevoel nie, daar hy in 1844 (lees 1845) na die Noorde gegaan het. Hierdie gevoelens het op baie maniere voor die dag gekom en het eindelik in bloedvergieting uitgeloop."

Hierop volg dan verder 'n vertrouwbare beknopte oorsig van die Burger Oorlog van 1862 en 1863, wat ons hier nie behandel nie.

Eindelik laat ons nog 'n kort vertaalde stuk van mnr. Charles Read volg, getitteld: Wilgeboom. Hierdie stuk van mnr. Read het onlangs verskyn in ,,The Potchefstroom Herald" van 14 Mach 1919.

Ons laat hier volg 'n beknopte vertaling van die stuk, wat wel werd is om in sy origineel te lees.

Onder die hoof: ,,Wilgeboom," A bit of old History. Incident of Aarly Trek" vertel mnr. Read van 'n Ou Vaderlandse Wilgerboom êrens by die Suidbrug bestaan het in vroeër jare. En dan skryf hy o.m.: ,,In die vroeëre

jare van die laaste eeu, toe Transvaal nog jong en wild was, het daar op die walle van die Mooirivier, in die Potchefstroom distrik 'n eensame wilgeboom gestaan. Die boom was nie een van die pragtige, pluimrige treurwilgers, waarvoor ou Potchefstroom in later jare tereg so wyd en syd beroem geword het, maar hierdie wilgerboom was een van die soorte wat in Suid-Afrika bekend is onder die naam Vaderlandsewilger of die wilde wilgeboom. Die oewers van die rivier is ten Noorde en Suide heeltemaal kaal en boomloos. Daarom het hierdie boom eensaam en alleen gestaan en was dit 'n landmerk vir myle en myle in die omgewing...............

......Nou hoe het die boom hier te lande gekom? Van saad kon hy nie ontspruit nie, want die soort skiet nie saad nie. Hoe het hy dan daar gekom? Di doel van hierdie skets is om hierdie vraag te beantwoord, en om so ver moontlik lig te werp op die onderwerp, soos dit verkryg werd deur tradisie en persoonlike konwersasie met meer als een van die waardige manne, wat in die land gekom het in daardie ou dae. Sodoende kan dan gestreef word om nog een interessante staaltjie van onse plaatselike geskiedenis —wat anders verlore sou kan raak in vergetelheid—te behou.

Die Ou Voortrekkers.

Teen die end van die jaar '36 het die Voortrekkers van die Kaap oor die Vaalrivier gekom, onder hulle beroemde hoof Hendrik Potgieter, ens. Hulle had eindelik die Mooirivier bereik. Die Mooirivier met sy helder huppelende waters, met sy riet bedekte en groene oewers. En in weerwil van die totale afwesigheid van bome, is dit nie te verwonder dat die trekkers dit dadelik als die Mooirivier gedoop het. En toe is dit, so word dit veronderstel, dat die historiese gebeurtenis van die plant van die Wilgeboom plaasgevind het.

Die Wilgeboom.

Dit word verhaal, dat Potgieter op 'n dik wilkerstaf —wat hy saamgebring het van die Vaalrivier—gestaan en leun het, terwyl hy die waters gestaan en beskou het.

Terwyl hy in gedagtes verdiep was, het hy die kierie al dieper in die sagte grond ingedruk. Iemand het hom aangebied om hom te help om dit uit te haal. Maar hierop werd geantwoord: Laat dit staan als 'n gedenkteken van onse koms; so 'n mooi stroom verdien baie wilgerbome te hê. 'n Ander verhaal van hierdie gebeurtenis lui, dat die Voorman, terwyl hy die toneel mooi gevind het, 'n aanmerking gemaak het oor die afwesigheid van bome aan so'n mooi rivier. Een van die bystanders het toe vertel dat hy 'n wilgerpaal op sy wa had, wat hy vir 'n tentpaal gekap had. Potgieter sou toe georder het, dat die paal daadlik moes gebring word. Daar werd toe 'n gat gemaak en die tak werd toe deur die groot Voorman eiehandig geplant.

Ou Potchefstroom. Hoe die rivier later deurgegaan was en hoe die emigrante,—opgenome als hulle was met die omgewing—besluit het om hulle lang uitgestelde uiteindelike neersitting te bewerkstellig—is sake wat goed bekend is. Die eerste nedersetting het plaats gevind by Ou Dorp ens. Maar dit werd besluit om daardie plek op te gee en om naar die teenswoordige terrein te verhuis. Hierdie terrein was afgemeet in 1837. Hier was genoeg grond wat gemaklik kon watergelei word en wat gerieflik aan die vereistes van 'n groot Landbouwundige Dorp, als wat hy in die oog had kon beantwoord.

Van hierdie sentrum uit werd die hele omliggende land opgesny in plase van ongeveer 3000 morge wat in besit geneem werd deur die nuwe aankomelinge. Behalwe 'n jong uitloper, wat later te voorskyn gekom het, is daar vandag geen spoor te vinde van die ou boom, wat die weg van vernietiging moes opgaan, deur die hand des tyds. Daar is niemand wat vandag met autoriteit kan praat van sy oorsprong in vroeë verlede. Die edele harte wat die hande bestier het, wat hom geplant, het reeds lang al opgehou om te klop en dieselfde hand is koud en stil."*

---

* Sien die originele lesenswerdige stuk van Mnr. Charles Read in Noot VI van die Aanhangsel.

SLOT.

'n Dringende Oproep aan alle belangstellendes

Die Skrywer eindig vir ditmaal sy stuk oor ou Van Graan se Pot hefstroom met 'n dringende beroep, wat sy aanleiding vind in die onoordeelkundige naam wat sommige onbevoegde mense besig is om te gee aan 'n op te rigte dorpie hier in Gatsrand, in ons distrik; so te sê aan die voet van ou Losberg. Begryp eens: ons distrik gaat n' nuwe dorp kry, in 'n welvarende streek—'n dorpie dus met 'n toekoms. Naby die plek lê onse ou Groot Reus, massief, masaal en geisoleerd, heeltemaal trots en sonder weerga, Alleenheerser van die Vrakte—ou Losberg namelik! Suideliker, enige ure verder suidelik is nog ander opmekaar gedronge konfraters van ou Losberg. Maar hier in sy omgewing is hy—ou Losberg—met sy ou tweelingkoppies Alleenheerser.

En—is dit nou nie om 'n mens glad stom van verbasing te laat staan en te laat verwonder nie, oor die onbevoegdheid en astrantigheid van sekere kapitalis-base in die Goudstad om dit te durf waag om aan te kom draf met die naam Fochville vir die nuwe dorpie! Fochville! Waarvoor? Waarom 'n denkbeeldige reis van twee maal seweduisend myl gedaan om, in Frankryk 'n passende, en metterdaad 'n onpassende naam te gaan soek vir die dorpe so te sê aan die voet van ou Losberg? Waarom Foch ville? Wie is Genl. Foch? Wat het ons hier met hom te doen of uit te staan? Was daardie vierjarige Gruwel Oorlog nie al ontsettend en verskriklik genoeg nie, om nou, dat dit kastig vrede is, nog weer gedurig en onwillekeurig daaraan herinner te word met daardie afskuwelike Fochnaam?! En dit dan nog al gedurig!

En daarom, maar ook veral terwille van ons eie selfrespek vra die skrywer met alle

erns en klem: laat vaar daardie Fochville-naam dadelik en noem die dorpie kortweg: Losberg—en daarmee uit. Losberg: dus die naam van die nuwe dorpie! Losberg en geen ander naam ter wereld nie! Staan op lesers, en werk daarvoor.

DIÈ SKRYWER.

Maart, 1920.

AANHANGSEL.

Noot I.—Na baie soek en ondersoek is die skrywer so ver gekom om te kan konstateer dat hierdie ,,Ou Grootjie'' 'n seun was van Hans Jurgens Potgieter, wat gebore is op 25 Desember 1762, ,,burger te Graaff-Reinet, was gehuwd met Sophia Elizabeth Smit op 19 April 1789. ,,Ou Grootjie'' se naam was Jacobus en is gebore 3 Mei 1790 en is dieselfde jaar te Tulbagh gedoop.

Ou Grootjie is gestorwe, nadat hy lang op Mooifontein geleef het en later Modderfontein by Philipstown aangelê het, op laasgenoemde plaas in die ouderdom van 101 jaar. Hy was uit die geslag van Theodorus Potgieter van die derde Potgieter-geslag. Thedorus se vader was die Hans Jurgens van die twede geslag. Genl. A. H. Potgieter se vader was eweals die vader van Ou Grootjie uit die vierde geslag. Hoe foutiewelik daar soms met geslagte omgespring word blyk daaruit dat 'n kleinkind van Ou Grootjie ons geskryf het dat, genl. A. H. Potgieter, die Voortrekker, 'n oom was van ,,Ou Grootjie''!

Noot II.—In De Zuid-Afrikaan No. 231 Deel V van 8 Augs. 1834 is o.m. die volgende te lees: ,,Men moet integendeel eene taal hooren, dewelke noch Engelsch, noch Hollandsch, noch Schotsch is. Zoo zij over het schoone van de Hollandsche taal, en de zuivere uitspraak derzelve konden oordeelen, en ooggtuigen waren hoe deze taal in de meeste kerken van de Buiten-Districten op de ellendigste wijze door de Schotsche predikanten wordt geradbraakt, waarvan verscheidene anecoten van den belachlijksten aard hier en elders in omloop zijn, enz. enz.''!

Noot III.—In 1842 werd daar uitgegee 'n ,,Herderlijke Brief'' van den Graaff-Reinetschen Ring aan de Gemeentens van Colesberg en Cradock. (Uitgegeven te Grahamstad.) waarin die Kalviniste wat gewetens besware had teen die Gesange ,,doorboorders van Christus lichaam'' genoem werd. Hierdie vreeslike flater het baie aanstoot gegee en wat kensketsend was van hierdie berug geworde

stuk, was dit dat mede onderteken was deur nie min der dan ses Skotse predikante.

Noot IV.—In 'n resensie van ,,Doppers'' van W. Postma, werd naar aanleiding van Boer se ware beskawing die volgende geskryf in ,,Het Kerkblad'' van 15 Maart 1919: ,,Hier word deur die skrywer van ,,Doppers'' 'n groot gedagte uitgespreek: 'n beskawing uit en naar Gods Woord. Dis Prof. Allard Pierson wat gesê het: gee 'n man die Bybel en jy gee hom 'n skat van Beskawing en geleerdheid. Die man ken die weg ter saligheid in die eerste plek, maar hy lees ook aardrykskunde, letterkunde, sterrekunde, karakterkunde, sedekunde, geskiedenis en soveel meer. Vandaar dat die Bybelleser meteen is 'n wereldburger, 'n gentleman en 'n man van kennis. Dis dan ook wat ons ou Bybelvaste mense geweee het.

Ons had eenmaal by ons aan tafel 'n ouvader wat sy hele lewe lang op die voorposte rondgeleef het. Toe ons van die tafel opstaan maak iemand agteraf die opmerking: dis nou, regtig beskawing, so eenvoudig, maar ook so fyn en eg als wat jy dit ergens op aarde kan aantref. Ja, waar Gods Woord die rigsnoer van die lewe is, daar is alles. Jammer dat dit nie meer besef word nie en dat soveel jonkmense allerlei nuwe fratse vir die kuns van welwillendheid aansien.

Op die punt het die ou Dopper hom juis onderskei van wat rondom hom is. Dr. Okulis sê: ,,In die dae wat die Dopper sterk op die voorgrond gekom het en lang daarna was Engels die mode van beskawing. Engels praat, Engels groet, Engels lag, Engels kleed, Engelse lewe.'' En op al hierdie laaste uitlandse fratse het die ware Afrikaner altyd met veragting neergesien, waar dit die naäping deur 'n mede Afrikaner gegeld het. Wat goed is vir Brit, hoef glad nog ni edeur 'n Afrikaner klakkeloos oorgeneem te word.

Noot VI. Cloete ,,Drie Voorlezingen.'' ,,Deze vlek (die teregstelling van Tamboeza) op het gedrag der Uitgewekenen ten aanzien van de Zoeloes is nogthans de eenige geweest, daar sy anders altoos de vrouwen en kinderen en

weerloozen spaarden, en hunne oorlogen met evenzoo veel gematigdheid als krijgskunde en dapperheid wisten te voeren.

II. Theal: ,,Hierdie daad van Pretorius, want die grootste blaam moet op hom rus—was 'n groot fout (misslag) net so wel als 'n groot misdaad.'' (a great crime).

III. 'n Voorbeeld van hoe 'n moderne Uitlander hierdie regverdige gerigsuitoefening bestempel vind 'n mens in die boek: M. Adulphe Delagorgue Travels in South Africa. Annals of Natal. Dl. I bl. 571. ,,I withdrew........ with a thousand painful feelings; for this act of Boer justice seemed to me an infamy.'' Geen wonder dan ook dat hierdie selfde godsdienslose, moderne Franse reisiger nie geskroom het nie, toe Pretorius en sy Kommando in 1840, na die voltooide oorwinning op die Barbaar van die Ooste, Dingaan,—gedenkende aan sy gruwelmoorde en al die nood, wat deur hom, twee jaar lang uitgestaan en bloed en trane wat deur hom gestort moes worde—een-en-twintig kanonskote gelaat vuur het, terwyl al sy 436 manskappe als met een mond uitgeroep het: ,,Gedankt zij de grote God!'' —toe, terwyl Delagorgue weer als toeskouwer daar gestaan het hom nie beter kon uitdruk nie als: ,,I, who am bound to have recourse to facts, can find none whatever on which to found a victory so worthy of a Te Deum.'' Geen wonder dat hierdie Fransman so ver kon gaan in sy op onkunde en vooroordeel gegronde owermoed, om die waardige oorwinnaar van Dingaan, 'n lafaard en 'n leuenaar te noem.

Wil 'n mens egter inteendeel weer 'n verdediging van hierdie gerig lees, dan verwys ons hom naar wat Voigt hieromtrent skryf in Deel II van sy werk bl. 149 en 150.

Noot VI. ,,W I L G E B O O M.''

A BIT OF OLD HISTORY.

Incident of Early Trek.

By Charles Read.

(Uit ,,The Potchefstroom Herald'' 14/3/1919.

In the early years of the last century when Transvaal

was still young and untamed, there stood on the banks of the Mooi River, in the Potchefstroom district, a solitary willow tree—not one of the beautiful feathery weeping willows for which Potchefstroom became in later years so widely and justly, famed, but one the species known in S.A. as the Vaderlands Wilge, or wild willow. The banks of the river were otherwise entirely bare of trees for the twenty odd miles down its course to its junction with the Vaal; while up stream similar condition prevailed for several miles, and certainly no relative of the hermit could be found in the neighbourhood. Thus the tree stoot alone and was a conspicuous landmark for miles around.

The Farm.

It is not therefore to be wondered at that the original farmers, with their usual keenness at nomenclature and aptitude at taking advantage of any outstanding features in the landscape, named the farm, which was later laid out in this section, ,,Wilgeboom" (Willowtree) by which name it is still known today.........

......Now, how came this tree in its place? Being a species that throws no seed, its origin could not be attributed to the action of birds or animals. How then came it here?

The object of this sketch is to answer the question, and throw all possible light on the subject as gathered from tradition and personal converse with many of the worthy men who came into the country in these early days, thus trying to rescue one more interesting item of our local history from being lost and falling into oblivion.

Early Voortrekkers.

Towards the end of the year 1836 the first band of the Emigrant Farmers from the Cape Colony crossed the Vaal, under their renowered Chief, Hendrik Potgieter, forerunners of the Great Trek, consisting of splendid men from various parts of the Colony, who, being dissatisfied with their local conditions, streamed forward in search of new

homes, into the then unknown country of the North, at this time so full of mystery, hope and charm.

Let us throw back our minds vision to these early times and without entering into their movements through the rolling downs of the country, now known as the Orange River Colony, take a glimpse at the gallant emigrants as they crossed the mighty Vaal, hy selfmade drifts, and camped for the first time on Transvaal soil. They were the first white men with the exception of some early explorers and members of commando's, who had ever trodden these parts. Self contained and self-reliant ,they had given up all and plunged into the wilderness, having with their wives and families, their servants, flocks and herds, their wagons and oxen, horses and rifles, thoroughly equipped on all points, eager to face the wilds and all the vicissitudes of an unknown future.

Life on the Veld.

What life of pleasure, romance, adventure and trial must have been theirs in these great camps and forward wanderings, through the tractless but beautiful virgin country of their route. Small game was abundant; also many of the larger kinds, such as eland, wildebeeste, quagga, etc.; while leopards were common in hills and kloofs. Lions were also encountered and killed almost daily. Eliphants, too, were shot both in the open country and the Vaal River ranges, remains of the skeletons which can still be found.

The evenings of the wanderers were spend round the campfires, in social intercourse as far as circumstances would permit, when supper was partaken of in the open, consisting chiefly of venison secured during the days chase, which was grilled on the live coals and emitted apetising odours most grateful to the past day were told and future prospects discussed, the young people sopping their pleasures from the passing hours as the young always will.

The Onward trek.

The Mooi River was at length reached with its clear

dancing waters, reed cored banks and emerald foreshore, and in spite of the entire absence of trees it is not to be wondered at that the travellers at once acclaimed it the ,,Mooi River" or Beautiful River. And now is supposed to have occured that historic event, the planting of The Willow.

,,The Willow".

Potgieter; we are told, leaned on a stout willowstaff that he had brought with him from the Vaal, contemplating the waters. Absorbed in thought he pressed the staff deeper into the soft yielding soil and when moving away found same firmly embedded in the ground. Someone offering to assist him to remove it, he remonstrated, saying, ,,Let it remain as a memento of our coming; such a beautiful stream is worthy of many willows." The staff remained accordingly, grew, and became in years a fine tree, the ,,Wilgeboom" of our opening paragraphs. Another version of the event is that the Chief, remarked on the absence of trees on such a glorious stream, when one of the by-standers mentioned that he had a willow pole on his wagon which he had cut as a support to his tent. Potgieter immediately ordered this to be brought, a hole was dug and the bough planted by the great leader's own hands.

Old Potchefstroom.

How the river was crossed later and how the emigrants, it flowed, decided to form their long deferred settlement here.

Potchefstroom was not at first laid out on the side it at present holds, but was placed a few miles higher up the river on the farm still known as the Old Dorp.

Here however, it was soon found that owing to the contour of the country, sufficient ground could not be brought under irrigation in one block for their needs, and it was decided to abandon the spot and remove to the present side, which was surveyed in the year 1837. Here sufficient lands were found on the slopes toward the water,

easily irrigable to meet the requirements of a large Agricultural Village such as they had in view.

From this centre the whole country round was cut up into farms, averaging about 3,000 morgen each (6,000 acres) and taken possession of by the new comers.

Except for a young sapling which appeared succumbed to decay and the fingers of time. Nor is there any soul living to-day who can speak with authority of its origin and early past. The noble hearts that guided the hands that planted it, have long since ceased to beat, and the hands themselves are cold and stil."

BLADWYSER.

Afrikaner wees jouself getrou (Voorwoord) ... 5

I. Wat ander mense so ongeveer van Boer geskryf het. 9

II. Die Historie van seker vier Potgietergeslagte Deur ,,Oom Niekie." 31

III. Baanbrekers en Vastrappers 187

IV. Uit vanmelewe ou Potchefstroom se dae ... 209

V. Slot. 'n Dringende Oproep aan alle belangstellendes 272